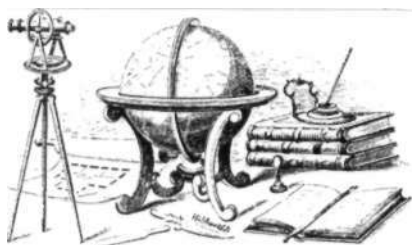

RÁPÓTI JENŐ — ROM VÁR Y VILMOS

Gyógyító növények

Tizenkettedik kiadás

EX LIBRIS

HIAWATHA

Medicina Könyvkiadó Rt. • Budapest, 1997

TARTALOM

Előszó a tizedik kiadáshoz	7
Bevezetés	9

ELSŐ FEJEZET

A gyógynövényekről általában	11
A magyar gyógynövény-kereskedelem kialakulása	19
A gyógynövény és a drog fogalma	22
A drogok hatóanyagairól és azok hatásáról	26
A drogok legismertebb hatóanyagai	27
A haladó tudomány a gyógynövényekről	42

MÁSODIK FEJEZET

A gyógynövénygyűjtésről általában	45
A gyógynövénygyűjtés, -szárítás, -kezelés gyakorlata	49
A gyógynövényárak csomagolása, szállítása, minősítése	58
A gyógynövények üzemi feldolgozása. Minőségi követelmények	61

HARMADIK FEJEZET

Hazai gyógynövényeink részletes ismertetése	68
Gyógynövénytermesztés	290
Hazai gyógynövényeink helye a növényrendszerben	293
A drogokról	298
A VI. Magyar Gyógyszerkönyvben hivatalos drogok jegyzéke	298
A könyvben szereplő drogok, szervek szerinti csoportosításokban	299
A külföldi eredetű drogok ismertetése	305

Az ábrák CSAPODY VERA,
a borító URAI ERIKA munkája

) *Rápóti Jenő és Romváry Vilmos 1977*

ISBN 963 242 494 8

ELŐSZÓ

Napjainkban a gyógynövények iránti érdeklődés világszerte, hazánkban pedig különösen nagymértékben növekszik. Szaporodik mind a gyógynövénygyűjtők, mind pedig a gyógyteákat fogyasztó közönség tábora. A gyógyszeripar is egyre gyakrabban fordul a gyógynövényvilág szinte kimeríthetetlen forrásaihoz.

A „Gyógyító növények” c. könyv iránt megnyilvánult nagy érdeklődés következtében az utolsó kiadás rövid idő alatt elfogyott. Ez a körülmény tette szükségessé, hogy ismét megjelenjék.

Őszintén kívánjuk, hogy aki áttanulmányozta e könyvet és kipróbálja a benne leírt teákat, egy életre híve lesz ennek a gyógyítási módnak.

Romváry Vilmos

NEGYEDIK FEJEZET

A gyógy teák elkészítéséről és alkalmazásáról.....	331
Gyógynövényeink betegségek szerinti alkalmazása	336
Gyógynövényeink hatás szerinti felsorolása	344
Gyógyteakeverékek	353

ÖTÖDIK FEJEZET

A gyógynövények felhasználása	401
A gyógynövények mint gyógyszeripari alapanyagok	401
Gyógyszeriparunk gyakoribb növényi drog alapanyagai..	402
A gyógynövények mint fűszerek	404
Gyógynövények a kozmetikában	408
A gyógyfűvek mint likőrfűszerek és italalapanyagok. . . .	410
A gyógynövények mint az ipar által felhasználható alap- anyagok	413

HATODIK FEJEZET

Gyűjtési naptár és a száradási arány táblázata	415
Gyógynövény-herbárium készítése %	421
Gyógyszerkönyvek, szabványok	426
A gyógynövényárak raktározása és a raktári kártevők elleni védekezés	430
Aruraktározási feladatok, óvórendszabályok	431
Állati kártevők és károkozók ismertetése	433
Az állati kártevők elleni védekezés	438
Gyógynövényekkel foglalkozó intézményeink és szerveink .	444
Magyar — latin — német — orosz gyógynövénytársítás	447
Összevont rész	447
Latin gyógynövénynevek	470
Német gyógynövénynevek	475
Orosz gyógynövénynevek	480
Irodalom	485
Név- és tárgymutató	487

BEVEZETÉS

Általában a hasznos ismereteit gyarapítani kívánó közönségnek, köztük a gyógynövénygyűjtőknek, a gyógynövényekkel foglalkozó dolgozóknak, valamint a gyógyteákat fogyasztóknak ajánljuk könyvünket azzal a céllal, hogy érdeklődésüket mindinkább felkeltve kivívjuk megbecsülésüket a gyógynövények, mint a legősibb, de egyben a legmodernebb természetes gyógyszereinket is szolgáltatók iránt.

Könyvünk további rendeltetése, hogy megismertesse az olvasókat erdőink-mezőink gyógynövénykincsével. Az érdeklődők e könyvből megismerhetik gyógynövényeinket, termelőhelyüket, mikor és hogyan kell a szükséges szervüket — virágaikat, leveleiket, gyökérzetüket stb. — gyűjteni, megszáritani, tárolni, becsomagolni és elszállítani.

Könnyebb és biztosabb felismerésük megkönnyítése érdekében az egyes gyógynövények leírását hűen megrajzolt ábrák illusztrálják.

Tájékozódást szerez az olvasó a gyógynövények történetéről, a gyógynövény-kereskedelem kialakulásáról, a hazai gyógynövény-forgalmazás szervezeti felépítéséről. A tájékozódottság teljesebbé tétele érdekében ismertetjük azokat a különlegesen értékes hatóanyagokat tartalmazó, főleg az egzotikus tájakról származó drogokat is, amelyeket addig is kénytelenek vagyunk importálni, amíg azokat hazai drogokkal vagy más módon pótolni még nem tudjuk. Ezek pl. a fűszerként is használt fahéj, gyömbér és szegfűszeg, továbbá a kizárólag gyógyszer-

FIGYELEM!

Védett növény, jogellenes gyűjtése szabálysértés

""fokozottan védett növény, jogellenes gyűjtése **bűncselekmény**

ként alkalmazott szennalevél, kínafakéreg, a különféle gyanták és balzsamok stb.

Hazánkban több mint háromezer növényfaj él, s azok kb. egyharmadának tulajdonít gyógyító hatást a népi ismeret. Ezek közül mintegy kétszáznak részeit gyűjteti ez idő szerint kereskedelmünk — olyanokét, amelyeket a tudomány és a tapasztalat kiszűrt, mint gyógyításra alkalmas hatóanyagokat tartalmazókat.

Ismertetést nyújtunk gyógyteáinkról, mint hivatalos gyógyszerekről és mint széltében elterjedt házi teaszerekről, azok elkészítési módjáról. Bevált hazai és külföldi, hivatalos és népi teakeverékek előírásait közöljük, valamint ismertetjük, hogy még mire használhatók a gyógyteák — a drogok — a teázáson kívül a háztartásban.

Könyvünk nem kíván öngyógyítókat nevelni, de tárgyilagosan tárja az olvasó elé gyógynövényeinknek mint természeti kincsünknek jelentős gazdasági és egészségügyi értékét. A gyógyteák fogyasztását illetően pedig éppen arra figyelmeztetünk, hogy az általánosan ismert teaszereken kívül csakis a betegség ismeretében, legheylesebben pedig orvosi tanácsra folyamodjunk másféle teákhoz.

Gyógynövényeink részletes ismertetését a legelterjedtebben használt magyar elnevezésük alfabetikus rendjében soroljuk fel.

A gyógynövények rajzai dr. Csapody Vera hozzáértő és művészi munkáját dicsérik.

A szerzők

A GYÓGYNÖVÉNYEKRŐL ÁLTALÁBAN

„*Fűben, fában orvosság*” — tartja a régi, bölcs és igaz mondás.

Az ember a növényekben találhatta meg első orvosságát, és tovább keresi azokban még a mai napig is, hiszen a gyógy-növényeknek nagy múltjuk után gazdag a jelenük, és még sokat ígérő a jövőjük is.

A gyógynövényekről annyit már biztosan tudunk, hogy használatuk eredete régebbi időkre nyúlik vissza, mint az ember írott története. Feltehetően már az őskorok embere is rátalált a gyógyító hatású növényekre, miközben táplálék után kutatott, s kóstolgatásuk, fogyasztásuk után feltűnhetett némelyik növény sajátos biológiai hatása. Az idők folyamán megfigyelhették, hogy valamelyiktől csillapodott a köhögésük, és olyanokra is rátalálhattak, melyek elrágcsálása után mély, pihentető álomba merültek.

A gyógynövények megismerése a felfedezésük óta eltelt évezredek folyamán egyre bővült; a szerzett tapasztalatok újabb és újabb felfedezésekkel gyarapodva szálltak nemzedékről nemzedékre. Számuk ma már világszerte sok ezerre tehető; mint hivatalos gyógyszerek, gyógyszeripari nyers- és alapanyagok, jelentős részükben pedig mint egyszerű természetes teaszerek különösen megbecsültek.

A természet igen sok növényi gyógyszert rejt, amelyek felkutatása során különösen értékesek azok az újonnan felfedezettek, amelyek korunkban a már szinte népbetegséggé elterjedt egészségkárosodások — szív- és keringési bántalmak, ideg- és cukorbetegség, daganatos kórok stb. — elleni védekezésre alkalmas hatóanyagokat tartalmaznak. Egyes kutatók

még a ráknak is a növényi hatóanyagok között vélik megtalálni az ellenszerét.

Olyan gyógynövények is kerülnek a kutatók laboratóriumába, amelyek már régen feledésbe mentek. Gyakran kiderül, hogy néhányuk ismét előléphet gyógynövényé, sokkal becsebbé, mint előzőleg volt. Ilyen gyógynövények pl. az *erdei örökzöld kismeténg* és a *kapotnyak* is. A meténg teáját régebben inkább gyomorpanaszok esetén itták; a kapotnyak pedig a „szíppantóporok” idején volt burnót-alkotórész. Ma a meténg érlelmeszedés elleni és nyugtató hatású gyógyszert: a *Devincant*, a kapotnyak pedig az *Amropect* néven forgalomba került asztma elleni cseppeket szolgáltatja.

Néhány évtizeddel ezelőtt a gyógyszervegyészet rohamos fejlődése azt próbálta igazolni, hogy a növényi eredetű gyógyszerek, így a gyógyteák használata is megszűnik — részben azért, mert a növényi eredetű hatóanyagokat szintetikusán olcsón és korlátlanul tudják majd gyártani, részben pedig új, a természetben elő nem forduló vegyianyagokat fognak gyógyszerként felhasználni. Mégsem így történt, mert minél inkább fejlődött a gyógyszerkutatás, annál inkább nőtt a gyógynövények jelentősége: bebizonyosodott, hogy vissza kell térnünk a természethez, mert nem nélkülözhetjük ezt a kutatási területet.

Ne csak gyűjtsük, hanem használjuk is gyógyfüveinketi Mi, akik szinte a fél világot ellátjuk gyógynövényeinkkel, magunk is részesítsük őket kellő megbecsülésben.

Sajnálatos, hogy a legtöbb magyar család gyógytea ismerete a kamillavirágéval már ki is merül, amit nem is kell csodálni, mert nálunk nincs a gyógyteának széles körű és hivatalos propagandája.

Külföldön — mind a szocialista, mind a kapitalista országokban — tudományos és népszerű szinten szerkesztett szakirodalom egész sora támogatja a gyógyteákat fogyasztani óhajtó közönséget, illetve a teákat alkalmazni kívánó orvosokat. A tudományos intézetek olyan tájékoztatókkal is ellátják az orvosokat, amelyben a gyógyszerkészítmények mellett ismeretetik azok gyógytea-kiegészítőjét vagy teljes megfelelőjét. Hazai, hivatalosan is elismert gyógytea-előiratokkal, illetve

készítményekkel ugyan mi is rendelkezünk, azonban azok számát és változatait tekintve a külföldiektől el vagyunk maradva. A kellő tájékoztatás és az orvostársadalom ilyen irányú felkészülésének hiányában főként a közönség terjeszti a gyógyteák jó hírét, hasznát. Nem kuruzslás, amikor jóbarát, rokon vagy szomszéd teljesen önzetlenül, minden ellenszolgáltatás nélkül, csupán a jószándéktól vezéreltetve ajánl valakinek hasonló betegségére olyan teát, amelytől maga is meggyógyult. Ellenszolgáltatásként, elismerésként örömmel látja majd az ajánló, hogy tanácsa hasznosnak bizonyult.

A gyógynövények hatását — megfigyelésekkel — általában előbb ismertük meg, mint a hatóanyagaikat. Ez a megállapítás a régebbi idők óta használt gyógynövényekre szinte kivétel nélkül vonatkozik. Ma azonban a fejlett biológiai és kémiai tudományok segítségével, további megfigyelésekkel és kísérletekkel, a hatóanyagaik felismerésével nyernek gyógyítási indikációt a kiszemelt növények.

Ismételjük, hogy a gyógynövények nem „csodaszerek”, nem a csodaerejükkel, hanem a bennük rejlő értékes hatóanyagokkal, helyes indokkal és helyes módszerrel alkalmazva gyógyítanak.

Páratlanul nagy jelentőségű dolog, hogy a gyógynövények jelentősebb része minden emberi beavatkozás nélkül, magától is (vadon) megterem. Nagyra értékelendő továbbá, hogy a legtöbbjük egyszerűen teaként elkészítve is már kész, felhasználható gyógyszert nyújt, *s ezért nem is indokolt*, hogy minden gyógynövényünket feldolgozza a gyógyszeripar. Tehát népgazdasági szempontból igen lényeges, hogy ahol csak lehetséges, gyógyteákat használjunk a drága, vagy a külföldi, esetleg a mieinkénél csupán csak csinosabban „felöltöztetett” gyógyszerkészítmények helyett.

Annak dacára, hogy a gyógyszertárban és a gyógyteaüzletekben beszerezhető gyógyteák mindegyike ártalmatlan gyógynövények részeiből áll, mégsem tanácsos a mindenáron való öngyógyításra törekedni, mert esetleg egy nem megfelelően megválasztott gyógyteával (ha magunknak különösebben nem is ártunk) gyógyulásunkat késleltethetjük. Ezért javasoljuk, hogy az általánosan ismert háziszereken kívül — kamillavirág,

hársfavirág, bodzavirág, csipkebogyó, pemetefű, kakukkfű stb. — *ne használjunk gyógyteákat orvosunk megkérdezése nélkül.* Az az orvos, aki ismeri, tehát értékeli is a gyógynövényeket, gyógyteákat is felír betegeinek, különösen akkor, ha erre **meg** is kéri.

A különböző növények gyógyhatásának ismerete **hatalmat** adott az ezt felhasználó ember kezébe, s gyakorlóit **legtöbbször** a vallási és szellemi élet vezetői lettek, ősrégi szanszkrit iratokból megállapítható, hogy Indiában a növények ismeretét összekapcsolták a hit tanításával, és a gyógyítás úgyszólván *kizárólag gyógynövénnyel* történt. Így születtek meg az első gyógyszerekről szóló mítoszok, s váltak részeivé a vallásos szertartásoknak is.

A legrégebbi időkben az egyiptomiaknál is a terápia fontos részét képezte a növényekkel való gyógyítás: fürdők, lemosások és a széklet szabályozásán át. Az Ebers-féle papyrusztekercsek, amelyeket kb. 3500 évvel ezelőtt írtak, több mint 800 különböző receptet tartalmaznak. Ezek, és a hieroglifikák is igazolják a retek, a hagyma, a fokhagyma és számos más növény gyógyításra és megelőzésre való felhasználását. Tudományos vizsgálatok bizonyítják e három növény biokémiai és erőteljes antibakteriális hatását.

A babiloniak felfedezték a cékla, a zsásza, a kökörcsin, a csírázó gabona stb. gyógy hatását. Az ezután következő ősi zsidó kultúra csak igazolta és szélesítette ezen növények gyógyászati felhasználását.

Az ősi indiai Védákban, az indiaiak legrégebbi irodalmi emlékében találkozunk egy „soma” nevű növényvel, amelynek levét tejjel és liszttel keverték össze, majd erjedni hagyták. Az így nyert italnak gyógyító és pezsdítő hatása volt. Korunk botanikusainak sikerült meghatározni, hogy ez a növény az *Ephedra vulgáris* (csikófarkfű)⁺⁺ volt, amelyről nemrég fedezték fel anti biotikus hatását.

A kelet-ázsiai, illetve kínai és japán ősi gyógyászatban már ismerték a mandragoragyökér, a rebarbaragyökér, a fokhagyma és sok más, ma is használt növény gyógyító hatását.

Az inka gyógyászatban használták a „chillia” cserje leveléből készült főzetet malária ellen, a „granadilla” virágainak

főzetét lázas hasmenés, és a különböző fák balzsamait fertőzések ellen.

A klasszikus görög-római kultúra orvosai közül Hippokratesz, Arisztotelész, Galenus értékes könyvei már rendszerezik bizonyos növények ismeretét és gyógyszerként való helyes felhasználását. Sőt Galenus már vizes és szeszes kivonatokat készített, amelyek a hatóanyagokat koncentráltabb formában tartalmazták. Gyakran már helyes fogalmuk volt a gyógynövények hatásáról, mert néhányat közülük a mai kor embere is többé-kevésbé ugyanarra a célra használ. Az ismertebbek közül több ezer év óta használt gyógyszerek, fűszerek: fehér-üröm, maszlag, beléndek, kálmos, ricinus, mustár, sáfrány, rebarbara stb.

Az ausztráliai Dóltengeri-szigeteken utazók megfigyelték, hogy e minden civilizációtól távoli primitív bennszülöttek kedvelt itala egy piszkos-szürkésbarna színű és nem különösen kellemes ízű folyadék, az ún. „kava-kava”. Aki ivott belőle, az megkönnyebbült, a beteg test újra egészségessé vált, és végül mély harkotikus álomba merült. A gyökér, amelyből készítik, a borsfajtákhoz tartozó félcserje (*Piper merthysticum*), az ún. altatóbors szerve. Hatóanyaga növényi nedv, egy gyantaféleség, amelyről ma már tudjuk, hogy többféle antibiotikus anyagot tartalmaz.

A római birodalom bukása és a kereszténység kialakulása után, mint általában minden tudomány, a gyógyítás tudománya is a kolostorokban élt tovább, és főleg szerzetesek, apácák foglalkoztak gyógyteák készítésével.

Ebben az időben a természettudomány lényegében csak az arab tudományban haladt előre. Ennek képviselői közül Avicenna — korának legkiválóbb tudósa — leírta az orvosi jelentőségű keleti növényeket.

Nyugaton a XII. században kezdődött meg a gyógynövények szélesebb körű ismertetése. Később, a középkorban már sok fűvészkönyv is megjelent, amelyekben különböző recepteket és felhasználási tanácsokat találhatunk a gyógynövényekre vonatkozóan; ugyanakkor felújították, lefordították a görög-római—arab ismereteket is.

Amerika felfedezése és az onnan behozott értékes gyógynövé-

nyék beözönlése ismét első helyet biztosított a növényi gyógyszerek tekintélyének.

A gyógynövény-terápiában fontos lépést jelent később *Paracelsus*, *Mathiolus*, a *Bauhinok*, *Clusius*, *Hahnemann*, *Hufeland* és *Kneipp* munkássága, melynek következtében megjelentek a régi fűvészkönyvek, herbáriumok, és bevezették a különböző rendszeres kúrákat'.

A XIX. és XX. századot már részben a kémiai feldolgozás és a kemoterápia jellemzi. Ennek következtében rengeteg gyógyszer került forgalomba. Ugyanakkor a fejlődő vegyészeti- nek mindinkább sikerült a gyógynövényekből a hatóanyagokat izolálni, és ezeket különböző alakban gyógyítás céljára felhasználni.

A vitaminok és újabban az antibiotikumok felfedezése mind jobban felkeltette az orvosok figyelmét a gyógynövényekkel való természetes gyógymód iránt. Ma is szép számmal vannak tudósok, orvosok, akik a gyógynövényeket gyógytényezőként alkalmazzák egyes betegségekben.

A második világháború utáni időszakban ismét fellángolt a vita, különösen a gyógynövények antibiotikus hatását illetően. Kérdés volt, hogy a gyógynövények fogyasztásakor kerülhetnek-e antibiotikus hatóanyagok az ember szervezetébe?

Erre a kérdésre választ kellett adni!

H. Böttcher „Csodagyógyszerek” című könyvében olvashatjuk, hogy 1950-ben *Winter* német professzor és asszisztensei: *Lisel* és *Wülke*, valamint az orvosjelöltek nagy csoportja 1248 fajta növényt gyűjtöttek össze, és valamennyit megvizsgálták. 378 növény, tehát a vizsgált fajták 29,5 százaléka antibiotikus hatású volt. Ez a megdöbbentően magas szám azt igazolja, hogy szinte minden harmadik növény segíthet az emberen, feltételezve, hogy „megfelelő” baktériumok okozták a betegséget. Ilyen tapasztalatok ismeretében szinte egyik napról a másikra új értelmet nyertek — mondhatnánk rehabilitálódtak — a régi gyógynövények, s ezzel elsősorban *Bock* és *Mathiolus* munkája.

A további kutatómunka folyamán sikerült néhány fontos

hatóanyagot felfedezni, így többek között a tomatint, a rafanint és az allicint.

Az eredmények tehát bizonyították, hogy *Winter* helyes úton járt, amikor azt remélte, hogy magasabb rendű növények hatóanyagaival antibakteriális gyógyszerek készíthetők, a modern tudomány eszközeivel felszerelt kutatóorvos pedig hasznosíthatja ezeket.

A növényekben rejlő gyógyhatásokat igazolja az antibiotikumok (a penicillin, a streptomycin, az aureomycin stb.) felfedezése is, amelyeket alacsonyabb rendű növények termelnek. Gátolják más mikroorganizmusok növekedését, illetve elpusztítják azokat. Rendkívül hatásos gyógyszerek készülnek belőlük a fertőző és gyulladásszerű betegségek ellen.

Szelmánk nagy harcosai és tudósai közül meg kell említenünk *dr. Augustin Béla*, *Oiovannini Rudolf* és *dr. Rom Pál* nevét, akik fáradhatatlan tudományos és gyakorlati munkájukkal hozzájárultak a magyar gyógynövényszakma megalapozásához és a hazai gyógynövények világhírűvének elismertetéséhez.

Oroszországban a XVI. században indul meg az érdeklődés a gyógynövények iránt. Sok füvészkönyv és herbárium jelenik meg, melyek ismertetik a növényeket és gyógyhatásukat. Füvészkertek létesülnek, megindítják a gyógynövények gyűjtését, és cári rendeletre gyógyszertárakat szerveznek, amelyek a gyógynövények gyűjtését is irányítják. Később a XVIII—XIX. században megindult a gyógynövények termesztése és intézményezett kereskedelme. Vegyészeti üzemek létesültek, ahol a gyógynövénykészletek egy része feldolgozásra került. Híressé vált az édesgyökér és a santonin feldolgozása.

A magyar gyógynövényirodalom *Melius Juhász Péter* nevével indul, aki a XVI. században írt füvészkönyveiben ismerteti a fák, füvek neveit és használhatóságukat.

Majd *Frankovich*, *Beythe* és *A. Csapó, Vali, Veszelszky, Diószegi, Wagner, Kováts* munkái járultak hozzá, hogy itthon is meginduljon a hazai gyógynövények kutatása.

1871-ben megjelent az Első Magyar Gyógyszerkönyv, 1895-ben *Issekutz—Jakabházy—Nyíredi*: „Gyógyszerismeret” c.

könyve. 1904-ben Kolozsvárott kísérleti gyógynövénytelep létesült, és így a gyógynövény mindinkább tért hódított. Felhasználásuk az iparban és a népgyógyászatban állandóan növekszik. Fellendül a gyógynövényexport, és a magyar gyógynövény híressé válik az egész világon. A tudomány megindítja a növények hatóanyagának vizsgálatát.

A második világháború után a hatalmas fejlődésnek induló vegyipar és a közegészségügy szocialista felkarolása megköveteli a gyógynövénybegyűjtés és termesztés új alapokon történő fejlesztését.

AMAGYARGYÓGYNÖVÉNY-KERESKEDELEM KIALAKULÁSA

A gyógynövény-kereskedelem és a gyógynövénytermesztés egyidős lehet az általános kereskedelem és a növénytermesztés kialakulásával, tehát több ezer éves.

Az egyes földrészek vadontermő és termesztett gyógynövényeit az általános kereskedelem cserélte vagy adta el addig, amíg hosszú évszázadok folyamán ki nem fejlődött a direkt gyógyszer-, növény- és fűszerkereskedelem. Mind a termesztésben, mind a kereskedelemben még máig sem különülhetett el teljesen a gyógyszer- fűszer- és illatszernövényekkel való foglalkozás, mert azok — fogalmukat, illetve felhasználásukat illetően — gyakran átmennek az egyikből a másikba. A gyógyításra felhasználható növényi rész vagy növényi származék sokszor fűszer vagy illatszert és viszont (pl. levendula, majoránna, koriander stb.).

Az elmúlt időkben sok olyan gyógynövény szerepelt a kereskedelemben, illetve a használatban, amelyek hatásosságát csupán a hozzájuk fűzött hiedelmek támasztották alá. A mai kereskedelem gyógynövényei általában is jó hatásúak, és nagy részük egyik vagy másik ország hivatalos gyógyszerei között szerepel.

A gyógynövény-kereskedelmet inkább a szükséglet, mint a kínálat irányítja; az a szükséglet, amely hivatott minden ország gyógyszeriparát megfelelő gyógyhatású növényekkel vagy azok származékaival ellátni.

Hazánk földje vadontermő gyógynövényekben igen gazdag. Ezt a természeti adottságot jól kihasználva hozzájárulhatunk életszínvonalunk emeléséhez, gazdasági terveink sikeres megvalósításához, illetve közegészségügyi érdekeink megsegítésé-

hez. Országunk iránti kötelességünknek teszünk eleget, amikor évenként a több millió forint értékű vadon termett gyógynövényeket begyűjtjük és a szükségeseket megtermeljük, mert gyógyszeriparunk nyersanyaggal való ellátásával droggereskedelmünk fejlődését és a fogyasztók igényeinek maximális kielégítését segítjük elő.

A magyar gyógynövény-kereskedelem világhírű, és története még az 1880-as években veszi kezdetét, amikor a falut járó kereskedők — sok minden egyéb mellett — kezdték összevásárolni az egyes gyógynövényeket is, és ezeket Budapestre szállították értékesítés céljából.

A hosszú évtizedek alatti fokozatos fejlődés, propaganda és hatósági intézkedések következtében a magyar gyógynövény ismertté vált a világpiacra, kiváló minősége és magas hatóanyag-tartalma következtében. Az állam támogatásával később *szervezetté* vált gyógynövény-kereskedelmünk. Megkezdődött a vadontermő gyógynövények rendszeres gyűjtése, felvásárlása és egyes gyógynövények termesztése is. Már a múlt század végén külkereskedelmünk utat talált a nyugati, sőt tengerentúli piacokra is.

Az első világháború derékba törte szakmai fejlődésünket. Az 1920-ban megindult propaganda és szervezeti intézkedések következtében azonban ismét fellendült droggereskedelmünk. Gyógynövénykísérleti állomás, botanikus kert, szaklap stb. segíti a szakma további kibontakozását. Nagy népszerűsége tett szert a gyógynövény *népgyógyászati* vonatkozásban is. A drogériák és gyógyszertárak forgalmában jelentős mennyiséget képez a gyógynövényforgalom, és megindul a gyógynövények hazai feldolgozása is. Rövid idő alatt ismét nagy tekintélye lett a magyar droggereskedelemnek, olyannyira, hogy 1928-ban a Második Nemzetközi Gyógynövénykongresszust — 18 európai állam részvételével — Budapesten tartották meg. A fejlődést mutatja az is, hogy az 1937—1940-es években már 21 országba exportáltunk gyógynövényt.

Sajnos a második világháború ezt a fejlődést rendkívül károsan befolyásolta. 1945-ben a kormány támogatásával mindent elölről kellett kezdeni. Újból kellett szervezni a gyűjtőket, beváltókat, kereskedőket. Szamba kellett venni a még fellel-

hető árukészleteket, megkeresni és helyreállítani a bel- és külföldi összeköttetéseket, újból bizalmat szerezni a magyar gyógynövény-kereskedelemnek .

1949-ig a magánkereskedelem csak korlátozott formákban foglalkozott a szakma helyreállításával. Az államosítások során alakult Herbária Központ új alapokon indította meg a gyógynövényszakma újjászervezését. A régi beváltok helyét a *földművesszövetkezetek* foglalták el, amelyek gondoskodtak, hogy egységes, hivatalos áron jó minőségű vadon termő és természet győgnövény álljon rendelkezésre, kellő mennyiségben. Modern feldolgozó üzemek létesültek, amelyekben biztosították a korszerű feldolgozás és tárolás feltételeit.

Az államosítások következtében rohamosan fejlődő gyógyszeriparunk is hatalmas igényeket támaszt. A megszűnt drogériák helyett modern győgnövény-szaküzletek létesülnek. Kibontakoznak egyéb értékesítési lehetőségeink, új alapon indul meg győgnövénykivitelünk, és így kialakul — a szocialista kereskedelem irányelveinek megfelelően — bel- és külföldi győgnövény-kereskedelmünk. Hogy olvasóinknak fogalmuk legyen a győgnövények fontosságáról, megemlítjük, hogy Európa évi győgnövényforgalma meghaladja a 100 000 vagon. Ebből hazánk — beleértve a belföldi felhasználást — kb. 1000 vagonnal vesz részt; az exportáló államok sorában pedig az elsők között szerepelünk.

A GYÓGYNÖVÉNY ÉS A DROG FOGALMA

Ismeretes, hogy a növényvilág létünk fenntartására és különféle szükségleteink kielégítésére számos lehetőséget nyújt. Így a növények számos faja szerveikben — virágaikban, levelekben, gyökérzetükben stb. — foglalt, orvoslásra felhasználható anyagokat, hatóanyagokat tartalmaz. Ezeket a növényeket *gyógynövényeknek* nevezzük.

A gyógynövények *vadon termők*, vagy *termesztettek*. Gyűjtésük vagy betakarításuk, feldolgozásuk, forgalomba hozataluk — amint azt majd később részletesen tárgyaljuk — meghatározott előírások szerint történik.

A gyógynövények gyűjtött és szárítással tartósított hatóanyag-tartalmú részeit a kereskedelem és a tudomány is drogoknak nevezi. A drogok fogalmába gyógyításra felhasználható *állati szervek* egyes részei is beletartoznak.

Bizonyos gyógynövényeknek csupán a levele vagy csak a gyökere szolgáltat drogot, másoknak azonban két, sőt három szerve is hasznos. Így pl. a maszlag nevű gyógynövényünknek csak a levele tartalmaz drogot, míg a fehérmályvának a virága, levele és gyökere is.

Hazai kereskedelmünkben ez idő szerint mintegy 250 féle itthoni és kb. 50 féle importból származó drog van forgalomban. A drogok száma a kutatási eredmények következtében egyre gyarapodik, de változik a propaganda, illetve a „divat” hatására is. Bizonyos drogok iránt az egyik évben igen élénk lehet a kereslet, ugyanakkor a következő esztendőkből lanyhul az irántuk való érdeklődés.

A szakkereskedelemben a drogok nemzetközi nevét *latinul* határozzák meg.

Magyar elnevezésüknél a hivatalos növényelnevezések az irányadók.

A Brüsszelben 1929-ben tartott II. nemzetközi gyógyszerészeti értekezlet határozata szerint latin megnevezésnél először a drog anyanövényének a neve egyes szám birtokos esetben, majd a használt rész neve egyes szám alanyesetben és esetleg a szűkséges jelző következik, amely így meghatározza a drog származását, alakját stb.

Pl.: Calami rhizoma mundatum = kálmos gyökértörzs,
hámozott.

Malvae folium scissum = papsajtlevél, vágott.

Szakkereskedelemben a drog latin és magyar neve egyértelmű, azonos jelentésű. A magyar nyelvhasználatra — népgyógyászati vonatkozásban — nincsenek kötelező szabályok, hiszen a legtöbb drog neve tájegységenként is változik.

A kereskedelmi forgalomban levő drogformák szakszerű magyar—latin elnevezései:

aprított	scissus, -a, -um
ágvégek, lomb	frons (frondes*)
Ágvég, virágzó	summitas (summitates)
barka	amentum
bél	pulpa (pulpa)
bibe	stigma, stigmata
bibeszál	stylus
bibepor	spóra (sporae)
bogyó	bacca (baccae)
diótermés	nux (nucis)
dióközfal	dí8sepimentum(dissepimenta)
durva (por)	grossus, -a, -um
egész (nem aprított)	totus, -a, -um
édes	dulcis, -e
érett	maturus, -a, -um
éretlen	immaturus, -a, -um

* Zárójelben a többesszám

fa, faforgács	— lignum (ligna)
fehér	— albus, -a, -um
fekete	— niger, nigra, -um
friss új, zsenge	— recens
futószár, inda	— stolo (stolones)
gumó	— tuber (tubera)
gubacs	— galla (gallae)
gyanta	— resina (resinae)
gyökér	— radix (radices)
gyökértörzs	— rhizoma (rhizomata)
hagyma	— bulbus (bulbi)
hajtáscsúcs	— turio (turiones)
hámqzott	— mondatus, -a, -um, v. decorticatus, -a, -um
hüvelytermés	— legumen
illatos	— odoratus, -a, -um
kalász	— spica (spicae)
kehely, csésze	— calyx (calyces)
keheÜyel	— cum calycibus
kehely nélkül	— sine calycibus
kéreg, héj	— cortex (cortices)
kerek, kerekded, gömbölyded	— rotundus, -a, -um
keserű	— amarus, -a, -um
keserédes	— dulcamarus, -a, -um
közönséges	— vulgáris, -e
levél	— folium (fólia)
mag	— semen (semina)
makk	— glans (glandes)
murvalevél	— bractea (bracteae)
növénynedv	— succus (succii)
nyers	— crudus, -a, -um
nyers, természetes	— naturális, -e
orvosi célra, gyógyászati	— • medicinalis, -e
orvosi szerekhez tartozó	— officinalis, -e
összezúzott	— contusus, -a, -um
pelyva, polyva	— palea (paleae)
por	— pulvis (pulveres)

por, durva	— pulvis grossus
por, középfinom	— pulvis
por, egész finom	— pulvis subtilis
por, legfinomabb	— pulvis alcoholisatus
pörkölt, pirított, égetett	— tostus, -a, -um
rügyek, bimbók	— gemma (gemmae)
sárga	— flavus, -a, -um
száraz	— siccus, -a, -um
szárított	— siccatus, -a, -um
szárképletek, kocsányok	— stipes (stipites)
szemcsés, szemcsézett	— granulatus, -a, -um
széna	— foenum (foena)
szénapelyva	— palea, paleae feni
szírom	— petalum, -a
szitálmány	— cribratum (cribrata)
szitált	— cribratus, -a, -um
termés	— fructus (fructus)
termésfej	— caput (capita)
terméshéj	— pericarpium (pericarpia)
terméshéj belső fehér része	— albedo, -ines
terméshéj külső sárga része	— flavedo, -ines
tisztított	— depuratus, -a, -um
tobozok, termésfüzér	— strobulus (strobuli)
toktermés	— capsula (capsulae)
tüske	— spina (spinae)
tüszőtermés	— folliculus, -i
vágott, normál	— scissus, -a, -um
vágott, középfinom	— conscissus, -a, -um
vágott, apró	— minutim conscissus, -a, -um
válogatott	— electus, -a, -um
virág	— flos (flores)
virágzó növény (föld feletti része)	herba (herbae)
zöld	viridis, -e
zuzmó	lichen (lichenes)

A DROGOK HATÓANYAGAIRÓL ÉS AZOK HATÁSÁRÓL

A drogok különféle élettani hatást kifejtő *hatóanyagokat* tartalmaznak: ezek szabják meg gyógyászati hasznukat. A hatóanyagok a növény általános anyagcseréje során képződnek, kémiai és biológiai vizsgálattal kimutathatók.

A drogot hatóanyagai alapján sorolják a vizelethajtók, az izzasztók, a hashajtók, a nyálkaoldók, a szívműködésre hatók stb. csoportjába. A növényi hatóanyagok az egészséges emberi és állati szervezet tevékenységére élettőleg hatnak, illetve az életfolyamatok zavarait gyógyítják. Ebből következik, hogy gyógyító tevékenységet csakis a drogok, illetve a hatóanyagok teljes és biztonságos ismeretében lehet gyakorolni.

A drog fő hatóanyagai mellett más anyagokat is juttat a szervezetbe, amelynek eredményeként komplex hatás érvényesül, ami a gyógyítás szempontjából igen előnyös. Az egyes drogokkal, vagy az „összehangoltan” készített gyógyteakeverékekkel olyan összehatást érhetünk el, amelyet az izolált hatóanyag nem mindig nyújt. Ismeretes, hogy a C-vitamin a csipkebogyóban vagy a citromban sokkal hatásosabb, mint a mesterségesen előállított tiszta C-vitamin (aszkorbinsav). A szintetikus atropin sem ugyanaz, mint az a nadragulya gyökerében stb. Természetesen ez az elv nem lehet általános.

A drognak azt a hatóanyagát, amelyik a legintenzívebb hatást fejt *kifő hatóanyag*nak, a többit pedig *mlélékhatóanyag*nak nevezzük. Számos drog egymástól eltérő, de nem ellentétes hatású hatóanyagokat is tartalmazhat, ezért egy-egy drog többféle betegség ellen is felhasználható.

A mindenkor érvényes Magyar Gyógyszerkönyv, illetve a Magyar Szabványok minőségi követelményei határozzák meg,

hogy valamely drognak milyen mennyiségű és minőségű hatóanyag-tartalommal kell rendelkeznie, hogy forgalomba, illetve feldolgozásra vagy felhasználásra kerülhessen. A drogok minőségi előállítására érdekében tudni kell, hogy mikor, milyen fejlettségi állapotukban kell a növényi részeket begyűjteni, megszáritani, elsődlegesen kimunkálni, kezelni, csomagolni és tárolni. A nem előírásosan előállított drogok minőségükben nem is felelhetnek meg a velük szemben támasztott követelményeknek. A gyógynövénygyűjtést irányító szakembernek oda kell hatnia, hogy a gyűjtők — kellően kioktatva — lelkiismeretes munkával járuljanak hozzá a magyar gyógynövényárunk ismert jó hírűvének a megőrzéséhez.

A DROGOK LEGISMERTEBB HATÓANYAGAI

Alkaloidák. A növényvilágban nagyon elterjedtek. Bonyolult összetételű, szervesnitrogén tartalmú, lúgos kémhatású (innen a nevük is) vegyületek. Az emberi és az állati szervezetbe jutva erős élettani hatást fejtenek ki; nagyobb adagolásokban mérgezők is lehetnek. Savakban vízben jól oldódó sókat alkotnak. A növényekben legtöbbször savakhoz kötve mint sók fordulnak elő. A növényi részekből könnyen kivonhatók és vegytiszta, kristályos (a nikotin és a koniin folyékony) állapotban is előállíthatók. Többféle alkaloida szintetikus alakja is ismeretes. Bódító, nyugtató, fájdalomcsillapító, élénkítő hatást kifejtő gyógyszerek előállításában van szerepük.

Alkaloidákat tartalmazó drogok:

aggófű	farkasalmalevél
anyarozs	fecskefű és -gyökér
beléndeklevél	fehér zászpagyökér
csüngőbelénd-gyökértörzs	fehérbors
ebnyelvűfű	feketebors
ebvézsmag	gránátalmafa gyökörkérgé

gvarána	mételmaszlag-levél
hánytatógyökér	meténgfű
hidrasztiszgyökér	nadragulyagyökér
hólyagos porhonrojtű	és -levél
hosszúbors	olajfűzfalevél
kakaómag	őszikikericsmag
kávémag	rauwolfia-gyökér
kokalevél	rózsameténgfű
kolamag	seprőzanótiomb
kínakéreg	sóskaborbolya-termés
máktok	és -gyökér
mátétea	sóskaborbolya-gyökérkéreg
maszlaglevél	tealevél

Glikozidok. Nitrogént nem tartalmazó, többnyire kristályos, erős élettani hatást kifejtő, cukor tartalmú vegyületek. Bizonyos fermentek, híg savak, lúgok hatására cukorra és több más vegyületre (alkohol) bomlanak.

Fontosabb glikozidacsoportok: szívre hatók, hashajtók, köptetők, vizelethajtók.

Olikozidákat tartalmazó drogok.

aloé	nyírfalevél
aprószulákfű	nyúlszapukafű
bakfű	orbáncfű
boldólevél	orvosi csucsorlomb
borvirágfű	orvosi veronikafű
csarabfű	ösztörüs veronikafű
csikorkafű	pásztortaskafű
csöves kasszia	piros gyűszűviráglevél
erdei méhfű	pozsgás zsászfű
fehér fagyöngy	ragadós galajfű
fehér mustármag	rebarbara-gyökértörzs
feketeáfonya-levél	rutafű
fekete mustármag	sáfránybibe
földibodzaggyökér	spilanteszfű

ginzenggyökér	legyezőfű
görvélyfű	lóherevirág
gyapjas gyöngyajakfű	májfű
gyapjas gyűszűviráglevél	medveszőlőlevél
gyöngyviráglevél	mocsári molyúzófű
gyújtoványfű	napraforgóvirág
harmatfű	nyárfarügy
hársfavirág	salamonpecsét-gyökértörzs
homoktövislevél	sártök
hunyorgyökér	somkórófű és -virág
jalapagyökér és -gyanta	szagosmügefű
japánakác virág-bimbó	szákszorszépvirág
káprivirágbimbó	szemvidítófű
kapotnyakfű	szennalevél és -termés
kaszkarakéreg	szentperjefű
kecskerutafű	sztrofantusmag
kerekrepkényfű	széleslevelű útifű
keserűmandula-mag	szúrós gyöngyajakfű
keskenylevelű útifű	tavaszi héricsfű
kígyósziszfű	tejoltó galajfű
kondurangókéreg	tengeri hagyma
kökényvirág	tisztesfű
koszó virág	tövises igliogyökér és -fű
kőrísfalevél	vadárváoskafű
krizarobin	vasfű
kutyabengekőreg	vörös áfonyalevél

-

Szaponinok. Szintén glikozidaszerű anyagok, jellemző tulajdonságuk, hogy vízzel összerázva a szappanhoz hasonlóan erősen és tartósan habzanak. Elnevezésük is innen ered. Fokozzák a nyálképződést, a légutak, a gyomor és bél váladék-kiválasztását. Segítik más hatóanyagok felszívódását, ezért szaponintartalmú drogokat alkalmaznak különféle teakeverékekben is. Szaponint használnak habzóitalok, habcukor (törökméz), borotvaszappanok, mosószerek gyártásánál is.

Szaponint tartalmazó drogok :

borzas porcikafű	kék iringófü
édesgyökér	kopasz porcikafű
édesgyökérúpáfrány- gyökértörzs	köptetőgyökér
egynári szélű	körömvirág
fehér árvacsalánfű és -virág	mezei iringófü és •gyökér
fehér szappangyökér	orvosi szappanfű
galagonya virág, -levél, -termés	ördögharaptafű
gímharaszt	panamakéreg
gombernyőfű	salátaboglárka-fű
ibolyagyökér és -levél	szárcsagyökér
kankalinygyökér és -virág	tyúkhúr
	vadgesztenye

Keserűanyagok. Nitrogénmentes, különböző összetételű szerves vegyületek: glikozidák, alkaloidák, szeszkviterpén-laktonok vagy más ismeretlen szerkezetű anyagok, amelyekről csak annyit tudunk, hogy keserű ízűek. Amint valamely keserűanyagnak a kémiai szerkezetét megismerjük, a megfelelő ismert vegyületek csoportjába kerül. A keserűanyagot tartalmazó drogok étvágygerjesztő, emésztést serkentő, májra epére és lépre ható teákat és tinkturákat szolgáltatnak. A keserűanyagokat a *tiszta és aromás keserűanyagok* csoportjaiba sorolják.

Keserűanyagokat tartalmazó drogok:

alpesi cickafark	feketepemete-fű
angoszturakéreg	feketeürömfű
árticsókafű	füstikefű
benedekfű	gyermekláncfű-gyökér
cickafarkfű és -virágdrog	és -levél
ezerjófű	homokigyopár-virág
éretlen narancstermés	kálmosgyökértörzs
fehérpemetefű	kárdifű
fehérürömfű és -levél	katángkórófű és -gyökér

kolombógyökér
komlótozókák
kvebrakókéreg
légyforgáos
lupulin

máriatövis-levél és -termés
narancshéj
pacsirtafű
tárnicsgyökér
vidrafű

Cserzőanyagok. A növényvilágban nagyon elterjedt, nitrogénmentes szerves vegyületek (általában fenolszármazékok), amelyek a növényeket a korhadástól megóvják, az állati bőrt megcserzik. Vízben jól oldódnak, ízük fanyar, hatásuk összehúzó. (Kisebb mennyiségű cseranyagot minden drog tartalmaz.) A cersavtartalmú drogok teáit belsőleg gyomor- és bélvérzés, gyomor- és bélhurut ellen, hasmenés megszüntetésére használják. Külsőleg fogíny ecsetelésére, toroköblögetésre, fagyott vagy gyulladós testrészek borogatására, izzadság meggátlására, aranyérés képződmények fürdetésére használják.

Oserzőanyag-drogok:

apróbojtorjánfű
cseresznye- és meggy-
gyümölcs, -kocsányok
cserszömörcelevél
diófalevél és -termésburok
falgyomfű
feketenadály-gyökér
és -levél
gémorrűfű
gesztenyefalevél
golyaorrűfű
hamameliszkéreg és -levél
katesu
kőkénytermés
übapimpófű
lóromgyökér és -termés

mogyorófalevél
palástfű
őszivérűfű
ratániagyökér
rétifüzényűfű
sarlósgamandorfű
szamócalevél
matikólevél
szederlevél
szilfakéreg
tölgyfakéreg és -levél
tölgyfamakk
tölgyfagubacs
vadgesztenyefa-levél
vadgyömbérgyökér
vérhasgyökér

Szénhidrátok. A növényekben előforduló szerves vegyületek egyik legfontosabb és legelterjedtebb csoportja: a cukrok és polimerizált származékaik: nyalkák, keményítők, pektin, mézga, cellulóz. Majdnem minden drog tartalmaz szénhidrátot vagy szénhidrátszármazékot. A gyógyteák nyálkatartalma a gyulladáshoz vezető nyálkahártyát vékonyan bevonja, s ezáltal megvédi az irritáló anyagok hatásától. Ezeket a teákat gyakran használják légzőszervi és emésztőszervi hurutok ellen, külsőleg pedig toroköblítőül vagy borogatóul.

Szénhidrátokat tartalmazó drogok:

agar-agar	karragén
arabgumi	katángkóró fű és -gyökér
acsalapulevél és -gyökér	keskenylevelű útifű
bábakalácsgyökér	kosbórgumó
bodzavirág	lenmag
bolhamag	lepkeszegmag
babhüvely	likopódium spóra
bojtorjángyökér	martikapuvirág és -levél
csillagpázsit-gyökértörzs	ökörfarkkóró virág és -levél
édesgyökér és kivonata	örvénygyökér
édesgyökerű páfrány gyökér- törzse	papsajtlevél
fehérmályvalevél és -gyökér	erdeimályva-virág és -levél
festőmályva virág	széleslevelű útifű
gyapot	tarackbúza gyökértörzs
hársfavirág	tölgyfazuzmó
izlandi zuzmó	tragakanta

Szerves savak. A növényekben előforduló szerves savakat *növényi savaknak* nevezzük. Főleg a gyümölcsökben fordulnak elő, leggyakrabban a sósavas, az almasav, a citromsav, a borkősav, a csersav, a borostyánkősav. Ezek részben szabadon, részben sók alakjában (pl. oxálsavas kalcium) találhatóak; a drogokból készült teák ízét és hatását gyakran befolyásolják, valamint elősegítik más anyagok kioldódását is.

Szervet savakat tartalmazó drogok:

erdeipajzsika-gyökértörzs	gilisztavirág-bimbó
feketeáfonya-termés (fő jellemzője az antocián)	kayenei bors
feketebodza-termés	málnalevél és -termés
földibodza-termés	paprika
	podofillumgyökér és -gyanta

Eovasav. Szervetlen sav, amely bizonyos növényekben az anyagcsere-folyamatra gyakorol jelentős befolyást, a növények sejtfalát szilárdítja, miáltal a szöveteket erősíti. A kovasav-drogok a vizelethajtó és köszvényes bántalmak elleni teák hatásos alkotórészei. Külsőleg a szájüreggyulladás esetén öblögetőnek, gyulladós testrészekre és bőrbajokra pedig borogatónak is használják. A kovasavtartalmú drogokból tuberkulózis-elleni teát is készítenek, mivel a kovasav a tüdőben is lerakódhat, s amennyiben a góccok jóindulatúak és hegedésre hajlamosak, bevonódva gyógyulhatnak.

Kovasavat tartalmazó drogok:

erdei gyöngykölesmag	pásztortáskafű
kenderkefű	tüdőfűlevél
mezei zsurlófű	

Festékanyagok. A festékanyagot tartalmazó drogokat színező hatásuk miatt alkalmazzák mind a gyógyszerészetben, mind az ipar különféle más területén, mint pl. élelmiszerek, üdítő italok, szeszes italok gyártásánál. A növényi színanyagok fontosabb csoportjai: klorofilok, karotinoidok, antocianinok, flavonok, kinonszármazékok. Gyárilag állítják elő a csalánlevélből a klorofillt zsírban és szeszből oldható minőségben. A pirosítógyökér festékanyagának szeszes kivonata savaktól élénkpiros lesz, lúgoktól azonban megkékül, ezért indikátorként is alkalmazzák.

Festéket tartalmazó drogok:

búzavirág	körömvirág
csalánlevél	kurkuma-gyökértörzs
erdeimályvavirág	napraforgóvirág
feketeáfonya-termés	pipacsszirom
festőbuzérgyökér	pirosítógyökér
festőmályvavirág	ratániagyökér
festőrekettyefű	sáfránybibe
feketebodza-bogyó	sáfrányos szeklicevirág
földibodzabogyó	szarkalábvirág
henna levél	vörös berzsenyaforgács
homokigypár-virág	vörös szantálfaforgács
kékberzseny-faforgács	

Zsírokat, zsírolajokai tartalmazó drogok, valamint ilyen anyagokat szolgáltató növények:

fehértusztármag	len	ricinusz
feketemustármag	nárcisz	szerecsendió
kukorica	napraforgó	szesám
kender	repce	

Tejnedvek. Bizonyos növények tejsöveiben bezárt, a növény megsebzésekor menten kicsurranó fehér vagy sárga színű, ragadós, esetenként keserű ízű, tej szerűen folyó anyagok. Lényegében különféle anyagoknak vízzel képezett emulziói. Finom eloszlásban, szilárd szemcsék alakjában tartalmaznak keményítőt, zsírt, cukrot, gumit, kaucsukot, inulint, alkaloidákat, gyantákat stb. A tejnedvek szilárd állapotban kerülnek forgalomba.

Tejnedvek és tejnedveket tartalmazó drogok:

euforbium	katángkóró
fecskefű	kaucsuk
gyermekláncfű	laktukárium
guttapercsa	ópium

Illóolajok (éterikus olajok). Bizonyos növényekből leggyakrabban vízgőz-desztillációval előállított jellegzetes illatú vagy „szagú” és ízű, szobahőmérsékleten (a zsírosolajokkal ellentétben) maradék nélkül elillanó folyadékok. Nem egységes anyagok, hanem különféle szerves szénhidrogén természetű vegyületek keverékei. A növények kellemes illatukat leggyakrabban az illóolajoktól, ritkábban más kristályos anyagoktól, pl. kumarintól, vanilintól stb. nyerik. Előfordulnak a növények különböző részeiben: virágokban, levelekben, gyökerekben, termésekben, magvakban; ülóolajtartókban, illóolaj járatokban, sejtekben, a növény felületén levő mirigyszőrökben folyékony állapotban. Egyes növények az illóolajat glikozida alakjában tartalmazzák (keserűmandula, mustár), amelyből víz jelenlétében a növényekben levő különleges enzim hatására hasadnak le.

Az illóolajak hatása, alkalmazása igen nagy területre kiterjedő; mint gyógyító anyagok, baktériumölő szerek, mint íz- és szag javítók használatosak.

Sokféle illóolajat használ fel az illatszeripar, a fog- és száj-ápolási cikketek, a kozmetikai szereket, nemkülönben a gyógyszereket, élelmiszereket, szeszesitalokat és üdítőitalokat, cukorkákat gyártó iparok. Az illóolajokat a gyógyászatban egyebek között mint bőrizgatókat, étvágy- és emésztést serkentőket, vizelet hajtókat, köptetőket, szag- és ízjavítókat, baktériumölőket, féregűzőket alkalmazzák, többnyire készítményekben.

Illóolajokat és egyéb aromás anyagokat tartalmazó drogok:

ábelmósuszmag	ceyloni fahéj
angyalfűlevél, -gyökér, -termés	cickafarkvirág és -fű
árnikavirág, -levél, -gyökér	citromhéj
ánizstermés	citromfű és -levél
babérlevél és -termés	császárgyökér
boldólevél	csillagánizs
borókalevél és -termés	csombormenta
borsfű	édeskömény
borsmentafű és -levél	egyiptomi kömény
	erdei fenyőlevél

erdei méhfű	majoránna
eukaliptuszlevél	mezei kakukkfű
fehér bors	muskotály zsályafű
fehér libatopfű	narancshéj és -virág
fehérfahéj	nőszírom-gyökértörzs
fehér szantálfa	orvosi zsályalevél
fekete bors	pacsulifű
fekete kömény	petrezselyemgyökér és -levél
fodormentalevél	római kamillavirág
féregűző libatopfű	rovarporvirág
földitömjéngyökér	rozmaringlevél és -virág
gyömbérgyökértörzs	rózsaszírom
illatos szentperje	somkórófü és -virág
izsópfü	szagos libatopfű
kamillavirág	szagosmügefű
kálmosgyökértörzs	szantafű
kaporlevél és -termés	szasszafrászforgács
kardamomtermés és -mag	szegfűbors
kaszkarülakéreg	szegfűszeg
kerti kakukkfű	szerecsendió
kínai fahéj	szikiürömfű
koriandertermés	szurokfű
köménytermés	tárkonyürömfű
kubebabors	vanília
kurkumagyökértörzs	varádicskórófü és -virág
lestyángyökér és -levél	vízimentafű
levendula virág	vörösgyömbér-gyökértörzs
mácisz	zamatatos turbolyafű
macskagyökér	zedoáriagyökér

Kámforok, balzsamok, gyanták. Egyes illóolajokból intenzívebb lehűtésükkor — az ánizsból már 16 °C alatt is — illatos, aromás, hatásos kristályok válnak ki (sztearoptének), amelyeket gyűjtőnéven fcám/oro&nak nevezünk. Így az ánizs és az édes-kömény illóolajából az *anétol*, a borsosmentaolajból a *mentól*, a kertikakukkfű-olajból a *timol*, az eukaliptuszolajból az *eukaliptol*, a kámforolajból pedig a „valódi” *kámfor* válik ki, amelyet

sok téren a terpentinolajból előállított *szintetikus kámfor* helyettesít.

Az illóolajokból a kámforok kiválása után visszamaradó folyékony anyag (eleoptén) többé már nem kristályosítható. A kámforokkal részletesebben a növényeiknél foglalkozunk.

A *balzsamok* bizonyos fák vagy cserjék kérgéből, vagy kéreg alatti részeiből önként vagy megsebzés következtében kiszabaduló, sűrűn folyó nedvek, amelyek illóolajok, gyanták és más anyagok keverékéből állnak. Több fajtájuk az illatszerészet gyakran alkalmazott illatot adó vagy illatot rögzítő anyaga. A gyógyszerészeiben tapaszok, kenőcsök, bedörzsölőszerek, hajvizek és többféle más készítmények alkotórészeként szerepelnek.

Gyakrabban alkalmazott balzsamok: a kanadai, a kopaiva-, a perui és a tolui balzsamok.

A *gyanták* az egyes növényekből önként vagy mesterségesen megsebzett helyeken kiszivárgó, majd levegőn lágyabb vagy keményebb állományúra megszilárduló aromás anyagok. Tulajdonképpen a balzsamoknak a *nem illó* részük, amelyek a balzsamokból illóolajuk vízgőzzel való lepárlásával is kinyerhetők. A legismertebb gyantánk a fenyőgyanta (hegedűgyanta, kolo fonium), amelyet fenyőfák megcsapolásával nyert fenyőbalzsamról a terpentinolaj (terpentinszesz) lepárlásánál mint nem illó, szilárd anyag marad vissza.

A gyantákat gyógyászati, kozmetikai és illatszeripari célokra, bőrizgatók, hashajtószerek, ragtapaszok stb. készítésére használják. Gyantákat az ipar több más területén is alkalmaznak.

Gyanták és gyantákat tartalmazó drogok:

ammóniák	szandaraka
ászát	tömjéngyanták
benzoé	gvajákfaforgács
gvaják	jalapagyökérgumó
hegedűgyanta	kamala
jalapa	lupulin
Masztix	podofillingyökér
^m irrhá	sédkenderfű
Podofüin	indiai kenderfű
stirax	

Vitaminok. Olyan, egymástól igen eltérő szerkezetű szerves anyagok, amelyek az emberi és állati szervezet életfolyamatainak zavartalan fenntartásához feltétlenül szükségesek. Ha táplálkozásunkban nem veszünk magunkhoz elegendő vitamint, sok esetben súlyos egészségügyi zavarok, táplálkozási hiánybetegségek léphetnek fel (avitaminózis). Napi vitaminszükségletünket táplálkozásunkkal kell biztosítani; de gyógyszeres készítmények formájában is pótolható.

A növényi táplálékokkal gyakran csak az elővitaminhoz jut a szervezet (provitamin), s azt alakítja át vitaminná.

Az egyes vitaminokat felfedezésük sorrendjében — mivel kémiai szerkezetük még ismeretlen volt — az ABC betűivel jelölték. Ma már valamennyi vitamin kémiai szerkezete ismert, de a betűvel való jelölés továbbra is fennmaradt. Néhány egységesnek vélt vitaminnál kiderült, hogy többféle hatóanyagra bontható, ezért ezeket a betűk mellé tett számokkal különböztették meg, pl. B₁-, B₂-, B₁₂- stb. vitamin.

Ma már a betűs megjelölés mellett éppen olyan kémiai névvel jelölik a vitaminokat is, mint a többi vegyületet (pl. C-vitamin = aszkorbinsav).

Vitaminok sokféle drogunkban előfordulnak ugyan, azonban csak igen minimális mennyiségben, főként csupán nyomokban. Vitamindrogoknak tekinthetők: a csipkebogyó, madárberkenye-termés, a családlével, a feketeribizli-level, a homoktövis-termés, valamint az abesszíniai hibiszkuszvirág húsos csészéje.

Oldékonyáguk alapján zsírban vagy vízben oldódnak csoportjába soroljuk a vitaminokat.

ZSÍRBAN OLDÓDÓ VITAMINOK

A-vitamin

Hiánya a bőr és a nyálkahártyák megbetegedését váltja ki. A növekedés lelassul, a bőr durvává válik, a nyálkahártyák lobosodnak. Különösen a szem kötőhártyája válik gyulladássá. A-vitamin gyümölcsökben, főzeléknövényekben, tejtermékekben, tojásban és állati májban van jelentősebb mennyiségben. A sárgarépában provitaminja (karotin) fordul elő.

D-vitamin

Erősíti a csontrendszert, megszünteti az angolkórt, az izomgyengeséget. Provitaminjai az ember bőrében vannak, amelyek a Nap ibolyántúli sugarainak behatására (kvarcfény) alakulnak át D-vitaminná.

Sok D-vitamin található a tőkehal májában („csukamájolaj”), a tojássárgájában, a vajban.

E-vitamin

Az idegrendszer, az izomzat, az ivarmirigyek normális működésében, a terhesség kihordásában játszik szerepet. Tartalmazzák a növényi magvak és olajok, a zöldsézelékek, a tejtermékek, a kukoricacsíra olaja stb.

F-vitamin

Hiánya májkárosodást, bőrgyulladást, a növekedésben visszamaradást okoz. Jó hatású furunkulus és ekcéma kezelése esetén. Nagy mennyiségben tartalmazza a lenolaj.

K-vitamin

Hiánya a vér alvadási idejét erősen megnyújtja, aminek következtében vérzékenység és sárgaság keletkezik. Anyagcsere-zavarok, gombás fertőzések és túlzott havivérzések ellen használják.

Lucerna, paraj, kelvirág, csalán, fenyőtű stb. tartalmazza. Az emberi és állati bélsárban is megtalálható.

VÍZBEN OLDÓDÓ VITAMINOK

B-vitamin

A szénhidrátok elégetésénél az ideg- és az izomműködésnél nélkülözhetetlen. Hiánya a beri-beri betegséget, idegbántalmat, szívizomkárosodást is okozhat. Nagyobb mennyiségben előfordul: a sörélesztőben, a gabonacsírában, gabona- és rizskorpában, a hüvelyesekben, a paprikában, a káposztában, a parajban, a csipkebogyóban stb.

B₂-vitamin

Különböző anyagcsere-folyamatokban van fontos szerepe. Tej, tojás, hús, zöldségek, gyümölcsök, csipkebogyó, élesztő tartalmazza.

B¹-vitamin

Idegbénulások és más idegbántalmak ellen használják, valamint vészes vérszegénység gyógyszere. Állati fehérjékből állítják elő. Tartalmazza még a bélsár, az iszap, a máj.

C-vitamin

Savanyú ízű, fehér, kristályos vegyület. Hiánya a hajszálerek vérzékenységét és skorbutot okoz amely foghúsvérzéssel, bőr alatti vérzésekkel, izomsorvadással, vérkeringési zavarokkal, csonttörékenységgel jár.

Fokozza a szervezet ellenállását fertőző és más betegségek ellen.

Jelentékeny mennyiségben tartalmazza a zöldpaprika, a csipkebogyó, a citrom, a savanyúkáposzta, a paradicsom, a dinnye, sokféle gyümölcs, a burgonya, a saláta és általában a zöldségek.

Hőre érzékeny, főzve könnyen bomlik. A C-vitamint nagyban mesterségesen állítják elő.

H-vitamin

Élesztőben, burgonyában, tejben, tojásban, májban fordul elő; baktériumok is termelik. Zsíros, fehérjedús táplálkozás mellett hiánya fokozott faggyútermelést, szeborreát, bőrgyulladást, furunkulózist, valamin a növekedés megállását is okozhatja.

P-vitamin

Jelentősebb mennyiségben a citrom, a csipkebogyó és a paprika tartalmazza. Növeli a hajszálerek ellenállását, csökkenti az áteresztőképességét, emeli a vér mézszintjét, fokozza a vér-alvadást.

Antibiotikumok. Olyan gombák és baktériumok anyagszerkezettermékei, amelyek a szervezetben gyulladást okozó (pl. gennykeltő) mikroorganizmusok szaporodását gátolják vagy azokat megölik anélkül, hogy magát a szervezetet károsítanák.

A már számos felfedezett antibiotikum közül ismertebbek: a penicillin, a sztreptomycin, a terramycin, a klorocid stb.

Fitoncidák. A virágos növények testnedveinek baktérium- és gombaölő anyagai, amelyek bizonyos mikroszervezetek szaporodását gátolják. Erős hatású fitoncidot termel a fokhagyma és a vöröshagyma is. A legismertebb fitoncid a fokhagymából előállított *allicin*. Ismertek továbbá a paradicsomból előállított *tomatin*, a retekéből előállított *rafanin*, a tölgyfazuzmóból előállított *uzninsav*.

Fitoncid hatást észleltek továbbá a szabini borókában, a fehérynárban, a feketeribizliben, a repcsényben, a mustárokban, a keskenylevelű útifűben, a pozsgás zsázában.

A HALADÓ TUDOMÁNY A GYÓGYNÖVÉNYEKRŐL

Ha feltesszük a kérdést, hogy a gyógynövényeknek van-e jövőjük és létjogosultságuk az izotópok és az űrutazás korában a mind jobban fejlődő vegyészet mellett, akkor egyértelműen kell felelnünk rá: igen!

A modern orvostudomány és a fejlett gyógyszeripar sem tudja nélkülözni a gyógynövényeket: a gyógynövények örök és kimeríthetetlen kincsesbányái a medikamentációnak.

Winter német professzor a növényi anyagok gyógyító és tápláló hatását életet védőnek nevezte, és a sopánkodók „Vissza a középkorba?” kérdésére a következőket válaszolta:

„A középkori orvos ismeretlen hatóanyagú növényekkel ismeretlen eredetű betegségeket gyógyított. A jelenkor orvosa ismert kórt kezel ismert szerrel. Ez alapvető különbség. A középkorban csak tapogatóztak, a jelenben viszont már annyival előbbre jutottunk, hogy a múlt eszközeivel is céltudatos terápiát folytathatunk. S mivel ezek az eszközök a maguk idejében is jók voltak, a mi terápiánk is jó lesz.”

Pavlov szovjet professzor több ízben a gyógyteákat, általában a növényekben rejlő gyógyértékeket az anyatejjel hasonlítja össze, mert mindezekben nem csupán tápanyagok, de az évmilliós önvédelmi harc és fejlődés eredményeképpen rendkívül változatos, egymást kompenzáló, méregtelenítő stb. gyógy- és védőanyagok jelennek. Ezek az ember számára készen állnak, csak éppen érte kell nyúlni.

E. Freerksen svéd professzor 1954-ben arról számolt be a müncheni Antibiotikum Szimpozionon, hogy a lándzsás útifű (*Plantago lanceolata*) alkalmazásával — úgy, ahogyan azt a mezőről szedte — hatásos effektusokat sikerült elérnie.

Dr. Völgyesi F. ideggyógyász, szakorvos, aki a haladó világszakirodalom figyelembevételével, valamint a saját betegek körében szerzett tapasztalatok felhasználásával már többféle gyakoribb betegségre állított össze jó gyógyhatást kifejtő teakeveréket, a „Gyógyszereink” c. kiadvány 1958/32. számában a következőket írja:

„A legutóbbi évtizedekben úgy látszott, hogy a szintetikus szerek megnyerték a csatát, és behozhatatlan fölényt biztosítottak a kémiai vonalak számára. És mégis, még ezekkel szemben is »kiugrottak« a sokszor még hatásosabb növényi eredetű természetes gyógyanyagok, mint pl. az antibiotikumok. Senki sem vonhatja kétségbe a százvagonseámra exportált hazai gyógynövényekben rejlő gyógyászati értékeket. Világszerte mérhetetlenül fejlődik a gyógynövények kultusza, s talán egyetlen állam gyógynövényeit sem becsülik meg jobban külföldön, mint az itthon termeiteket.”

Dr. Buga L. főorvos a „Gyógynövényeinkről” c. könyvecske előszavában írja a következőket:

„A gyógyteáknak — elsősorban a hazai teakeverékeknek — a hipnozugesztív, tehát a megnyugtató, rábeszélő, lelki gyógyhatásokon kívül olyan bizonyíthatóan komplex hatásuk van, amik főleg gyermekek, öregek, legyengültek és túlérzékenyek esetében kémiai gyógyszerekkel, tablettákkal, porokkal, de még gyógyfüvekből készült kivonatanyagokkal sem helyettesíthetők. Ma látjuk tehát, hogy a teagyógyítás hozzáférhető, ártalmatlan komplex hatású eljárás, és természetes előnyeit a modern orvos sem nélkülözheti. Igazuk van azoknak, akik a füves gyógyítás ügyét az Egészségügyi Minisztérium vezetése mellett a magyar orvosi kar szívügyévé akarják tenni, már csak azért is, mert hazánk gyógynövénytermelése bőszeges és változatos.”

R. Willstatter Nobel-díjas müncheni professzor a klorofillal kapcsolatos tanulmányában írja, hogy a növény levele parányi kémiai gyár, s egyben az élet forrása.

Bizony nyilvánvaló, hogy nincs növény, amely ne védekezne az ismert és ismeretlen ellenség ellen. Ezért termelnek, tartalékolnak és készítenek elő szükség esetére különböző gátló és védő anyagokat.

Aligha akad más fajtájú receptlehetőség, amelyben a leg-

különböző hatóanyagokat, az éppen felmerülő szükségletnek megfelelően olyan komplex módon, egyénileg és egyidejűleg lehetne kombinálni, mint a gyógyteákban.

Gondoljunk arra, hogy sok-sok divatos laboratóriumi termék milyen rövid idő alatt süllyedt a feledés homályába, miközben a gyógyteák állják az évezredek próbáit. Helytelen volna azonban a csak gyógyteákkal való kritikátlan gyógykezelés hangoztatása, mert ez túlzott elfogultságot jelentene.

Vitázni nem érdemes. Az a cél, hogy minden anyag és eszköz, gyógynövény vagy szintetikus gyógyszer, amely gyógyításra alkalmas, rendelkezésre álljon, szolgálja mindenkor és mindenhol az emberiség javát.

Mindentől függetlenül mi is csak azt a régi jó szokást tanácsoljuk : minden háznál legyen kamillavirág, hársfavirág, bodzavirág meghűléses betegségek esetére, és borsosmenta, ezerjófű gyomojrontások házi kezelésére.

Igaz a közmondás, hogy: „Contra vim mortis, non est medicamen in hortis”. (A halál ellen nincs orvosság a kertekben.) A halál ellen valóban nincs orvosság a kertekben sem, de van bőven olyanokból, amelyek védik egészségünket és hasznos segítőtársaink a betegségek ellen.

A GYÓGYNÖVÉNYGYŰJTÉS RŐL ÁLTALÁBAN

Hazánkban a gyógynövénygyűjtésnek már nagy múltja van. A jó minőségükről híressé vált magyar gyógynövények régóta világszerte keresett árucikkek. Gyógynövénytermésünk a hazai szükségleteket bőven fedezi, sőt jut belőle kivitelre is. Évenkénti gyógynövényexportunk több ezer tonnányi, sok millió forint értékű.

Gazdag gyógynövénytermésünk begyűjtése érdekében el is kell követnünk mindent, mert tetemes népgazdasági kárt okoz, ami belőlük felhasználatlanul elkallódik.

A növényvilág a gyógynövényeknek olyan gazdag forrása, amelyből nemcsak korunk igyekszik minél többet meríteni, hanem a jövő társadalma sem fogja tudni nélkülözni azokat.

Egyre újabb növények kerülnek a gyógynövények megtisztelő sorába, mert a növényi gyógyító anyagok további felkutatása mindenfelé szüntelenül folyik. A magyar gyógyszerkutatók is azon fáradoznak, hogy hazai flóránk eddig ismeretlen értékeit még felderítsék, minél több és jobb növényi hatóanyagot alkalmazhassanak a betegségek gyógyítására.

A gyógynövények nem csodaszerek, kellő szakszerűséggel alkalmazva reális orvosi értékűek. Ezt a tényt bizonyítja, hogy a kulturált népeknél mindenütt igen elterjedt mind a gyógyszeripari, mind a háztartási felhasználásuk. Nem lekicsinylendő sok gyógynövénynek az az értékes tulajdonsága sem, hogy egyszerű teaként elkészítve is már kész gyógyszert nyújt. Az, hogy drága ipari ráfordítás nélkül is szolgáltathatnak kész gyógy-

szereket, még hatványozottabban emeli népegészségi és népgazdasági értéküket.

Ahol csak növényi élet van, ott mindenütt terem gyógynövény is. Vadon termő gyógynövényekkel mindenütt találkozhatunk, hiszen évről évre, minden különösebb emberi beavatkozás nélkül, maguktól is megteremnek. Fellelhetők hegyeken, sík vidékeken, erdőkben, réteken, legelőkön, utak és folyók mentén, árkok és csatornák partjain, mocsarakban, lápokon, gyakran kapásokban és vetések szélén is.

Erdők és kapcsolatos részeik (erdőszélek, tisztások, vágások, bozótosok) fontosabb gyógynövényei: gyöngyvirág, szagosmüge, tüdőfű, vérehulló fecskefű, aranyvessző, csípős csalán, erdei ibolya, kankalin, kapotnyakfű, májfű, meténg, nadragulya, zamatos turbolya, vadárvacska, veronikafű, apróbojtorján, bodza, csipkerózsa, galagonya, kutyabenge, fehér fagyöngy, boróka, ezerjófű, fehér árvacsalán, csarabfű, fekete áfonya, macskagyökönke, szamáca, szeder, tavaszi hérics, tölgyfazuzmó, bakfű stb.

Legelők és rétek fontosabb gyógynövényei: cickafarkfű, kakukkfű, kamilla, pemetefű, somkórófű, pásztortáskafű, beléndek, maszlag, ökörfarkkóró, fehér üröm, gyermekláncfű, füstikefű, tövises iglic, orbáncfű, tejoltófű, őszi kikerics, útifű, vasfű stb.

Vizek mentén, nyirkosabb réteken, árkokban és árok mentén élő fontosabb gyógynövények: fehér mályva, fekete nadálytő, fehér zászpa, fűzfa, kecskeruta, földi bodza, martilapu, acsalapu, ebszőlő, komló, útilapu, földitök, szúrós gyöngyajak, kenderkefű, libapimpó, sédkender, örvénygyökér, mezei zsurló, papsajt stb.

Ingó lápokon terem a vidrafű; *mocsarakban, folyók ártereiben, álló vizek partján* pedig az orvosi kálmos.

Homokbuckák gyógynövényei: homoki pirosító, homoki szalmagyopár, fátyolvirág. Jelentős futóhomokos területeinket borókával telepítettük be.

Művelés alatt álló területek és tájak gyógynövényei: pipacs, szarkaláb, búzavirág, aggófű, tarackbúza, édesgyökér, tisztessű, porcikafű, porcsinfű stb.

Haszonfák, diszfák mint gyógynövények: hársak, fehér akác,

tölgyek, fekete nyárfa, fehér nyárfa, kőrisfa, szelídgesztenye, vadgesztenye, mandulák, japánakác.

Kultúrnövényeink melléktermékei mint drogok: diófalevél, diókopács, dióközfal, kukoricabajusz, babhüvely, cseresznye- és meggyzár, mákgumó, fűzfavesszőháncs, napraforgóvirág, málnalevél, szamócalevél, fekete ribizlilevél stb.

*

A gyógynövénygyűjtés a falvak lakóinak a feladata, ők járhatják az erdőt, a mezőt. Nem csupán szabad idejüket hasznosíthatják jól jövedelmezően gyógynövénygyűjtéssel, hanem mindennapi feladataik mellé célszerűen beilleszthetik ezt a munkát is.

Gyógynövényt bárki gyűjthet, nem kell hozzá semmiféle engedély. Aki gyógynövényt kíván gyűjteni, egyedül csak a községe Általános Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezetét (azelőtt Földművesszövetkezet) kell felkeresnie, ahol tájékoztatják, hogy milyen fajtából, mennyit kell gyűjteni, mit lehet érte kapni. Ugyanis a gyógynövénygyűjtés falusi irányítói, valamint a gyűjtött anyag felvásárlói is a fenti szövetkezetek. Ország-szerte mintegy félezer szövetkezet irányítja sok ezer gyűjtő munkáját.

*

A gyógynövényárak előállításának tervfeladatait a gyűjtéssel és termeléssel foglalkozó szakvállalatok állítják össze a Medimpex Gyógyszerkülkereskedelmi Vállalattal egyetértésben. Figyelembe kell venni mind a belföldi, mind pedig a külföldi igényléseket. A terv fel van bontva a végrehajtószervekre, a községi szövetkezetekre.

A szövetkezet arra kijelölt, szaktanfolyamot végzett aktivistája gyógynövény-felvásárlói minőségben szervezi meg a gyűjtést, veszi át a gyűjtött anyagot, gondoskodik megszáritásáról, kezeléséről, csomagolásáról és elszállításáról.

A gyógynövény-felvásárlónak jól kell ismernie gyűjtőterületeit, tudnia kell, hogy ott milyen gyógynövények teremnek és milyen mennyiségben gyűjthetők. Jól meg kell szerveznie a

gyűjtőbrigádjait, hogy az egymást követő gyűjtőfeladatokra mindenkor kellő számban rendelkezésre álljanak. Széles körű szervezéssel biztosítania kell, hogy az időszerű mezőgazdasági munkák mellett, az ugyanarra az időre jutó és ugyancsak időszerű gyógynövénygyűjtési feladatokat is teljesítsék. Mint ahogyan a megfelelő időben kell elvégezni a kapálást, az aratást, ugyanúgy a maguk idejében kell megszedei pl. a bodza vagy a hársfák nyíló virágait is. Egyik munka sem tűr halasztást.

A gyógynövénygyűjtés feladatainak maradéktalan elvégzése érdekében minél nagyobb számú, munkabíró felnőtteket kell beszervezni, akiknek közreműködése nélkül gyógynövény-exportunk eddig sem érte volna el az évi sok ezer tonnányit kitevő szintet. Tévedésen alapszik egyeseknek az a felfogása, hogy a gyógynövénygyűjtés feladatait az öregek, a rokkantak és a gyermekek is jól elvégzik. Kétségtelen, hogy nagy segítséget jelent a munkabíró felnőttek mellé szegődő felsőbbosztályos általános iskolásoknak, a ráérő öregeknek és a csökkent munkaképességű egyéneknek a munkája is. Az ő feladatuk lehet a virágok, a levelek és a füvek gyűjtése, a gyűjtött anyag átválogatása, kiterítése szárításra és kezelése. A talajban mélyebbre hatoló, nagyobb gyökerek kiásása és elszállítása pl. megerőltető testi munka; ezt végezzék el a munkabíró felnőttek. A hársfák virágos hajtásait gallyazó ollóval levagdogni szintén megerőltető munka, de a virágoknak a gallyakról való lefosztása már a fák alatt ülve is elvégezhető, könnyű tevékenység.

AGYÓGYNÖVÉNYGYŰJTÉS, -SZÁRÍTÁS, -KEZELÉS GYAKORLATA

Gyűjtés. A gyógynövénygyűjtés a kellő hozzáértésen kívül még nagyon gondos és lelkiismeretes munkát is igényel. A gyűjtőknek jól kell ismerniük a gyógynövényeket, tudniuk kell, hogy melyiknek melyik részét mikor és hogyan kell gyűjteni, megszáritani és kezelni. Gyűjtésük során minden igyekezetükkel arra kell törekedniük, hogy abból jó minőségű, tetszetős külsejű, teljes hatóanyag-tartalmú, gyógyításra alkalmas árukat (drogokat) állítsanak elő.

A gyógynövényeknek nem minden része tartalmaz azonos minőségű és azonos mennyiségű hatóanyagokat; ezért kell egyeseknek a virágát, a levelét, a gyökerét vagy a termését, másoknak pedig esetleg két-háromféle részét is gyűjteni, de mindent külön-külön.

Szigorúan követendő szabály: nem szabad a virágokhoz leveleknek vagy a levelekhez virágoknak keveredni; a szárástól gyűjthető részek ne legyenek gyökerestől kiszedettek, a gyökereken sem hagyhatók meg a föld feletti részek - szárazak, levelek — maradványai.

A *virágokat* általában kinyüottan kell gyűjteni — de pl. a japánakác virágait még bimbósan, félig nyílt állapotban pedig a martilapu virágzatait. Kelyhestől gyűjtendőek például a kankalin virágai — de az ökörfarkkóró és a fehér árvacsalán virágainak csakis a csészéből kicsípett pártáit szabad gyűjteni. Kocsányostól gyűjthető a bodza virágzata — de már az akác virágait a fűrtökről le kell fosztani. Minél rövidebb kocsányrésszel gyűjtendőek a kamilla, a százszorszép, a lóhere virágzatai. A galagonya virágait kivételesen a cserje lombleveleivel együtt kell gyűjteni.

A leveleket akkor kell gyűjteni, amikor már fejlettek, „érettek”, s addig gyűjthetők, amíg el nem vénhedtek, épek, egészségesek. Nem gyűjthetők a gombás betegségektől és rovaroktól feltűnően megtámadottak.

A leveleket az ágakról vagy a szákról egyenként kell leszedni, a hosszú nyelű levélfajtákat — acsalapu, martilapu, számóca, ibolya, tüdőfű stb. — pedig rövid, legfeljebb 2—3 cm-es nyélrészsel kell lecsipegetni.

A virágos, leveles hajtásokat — szakmai nyelven „füveket” — általában akkor kell gyűjteni, amikor virágaik üdén nyílnak. Még a virágok teljes kinyílása előtt kell gyűjteni azonban a fészkesvirágzatú füveket — aranyvessző, aggófű, fehér üröm, sédkenderfű stb. —, mert azok a száradás alatt még tovább fejlődnek. Például a teljesen kinyílt virágzásban gyűjtött aranyvesszőfű virágai a szárítás alatt teljesen elvirítanak, helyükön végül már csak a fehér szőrbóbitás termések tömegét találjuk.

Gyűjtésnél a szákat ott kell letörni vagy levágni, ahol még vékonyabbak és levelesek. Különösen vonatkozik ez a szabály a hosszú, kórós szárú gyógynövényekre — üröm, gyöngyajak, somkóro stb. —, amelyek szárainak csak a felső legfeljebb 40—50 cm-es részét szabad gyűjteni. A félcserjéknek — kakukkfű, csarabfű, sarlós gamandor stb. — csakis az az évi, lágy szárú hajtásait kell gyűjteni, az alsóbb, elfásodott, levéltelen szárrészek nélkül.

Azokat a kisebb termetű „füveket”, amelyeknek egész föld feletti részei gyűjthetők, a gyökérrészekről gondosan meg kell tisztítani.

A gyökerek és a gyökértörzsek általában ősztől tavaszig gyűjthetők. Csak ebben az időszakban — október—április — gyűjtött fehérmályvagyökér és gyermekláncfűgyökér ad használható drogot.

A kiásott gyökerekről a talajszennyeződést vízzel le kell mosni, el kell távolítani róluk a szárok vagy a levelek maradványait, valamint az elvénhedt, korhadt részeket. (Ellentétes hiedelmekkel szemben közöljük, hogy a frissen kiásott gyökereket bátran meg lehet mosni, azok még akkor élnek, nem old ki belőlük hatóanyagot a víz.)

A hosszabb gyökereket és gyökértörzseket 20—30 cm-es da-

rabokra fel kell aprítani, a vastagabbakat pedig hosszában fel is lehet hasogatni, amennyiben a megszáradásukat elő akarják segíteni. Kivétel a gyermekláncfű gyökere, amelyet nem szabad feldarabolni, sem pedig felhasogatni, mert veszít értékes tejnedvtartalmából.

A gyökérfélék különösebb feldolgozást nem igényelnek, csak a szappangyökér meghámozva és felszeletelve, a kálmosgyökértörzs egy része meghámozva, a fehérmályvagyökérnek egy része szintén meghámozva, más része pedig még apró kockákra is felaprítva adható át a kereskedelemnek.

A *terméseket* általában éretten, de mindig kocsányrészek nélkül kell gyűjteni. Kivétel a csipkebogyó, amelynek a gyűjtését már akkor meg kell kezdeni, amikor még csak félérett, világospiros színű.

A bodza és a sóskaborbolya terméseit fűrtösen kell gyűjteni, mert célszerűbb úgy megszáritani. Majd a megszáradás után kell kocsányuktól megtisztítani.

A gyűjtésnél követendő rendszabályok. Gyűjtés közben a gyógynövényállományt kímélni kell; nem szabad feleslegesen irtani, sőt továbbszaporodásukat igyekezni kell minden alkalmas módon elősegíteni. A következő években is szükségünk van gyógynövényekre — máskor is szükségünk lesz a gyűjtéssel járó keresetre.

Kímélni kell a hársfákat, nem szabad letördelni a vastagabb ágait, amikor csak a virágzatokat viselő ágvégekre van szükség. Nem kell feleslegesen letördelni a cserjék ágait sem, amikor azokról csak a virágokat és a leveleket szedjük le. Nem szükséges gyökerestől kihúzni azt a növényt, amelynek csak a leveles szárára van szükség. Az élőlő növények kiásott gyökérzetéről a felső, elfásodott részt legtöbbször úgyis el kell távolítani: vissza kell azokat helyezni a kiásásuk helyére, hogy újabb növények fejlődhessenek belőlük.

Gyógynövényeink elszaporodását azzal is elő kell segíteni, hogy magvaikat alkalmas helyen elszórjuk.

Gyakori eset, hogy a gyűjtőket kitűtjék a legelőről, mert a gyökerek kiásásakor keletkezett gödröket nem fedik be kellően.

A betakaratlanul hagyott gödrökben a legelésző állatok eltörhetik a lábukat. Már csak azért is rendszeresen vissza kell húzni helyére a földet, hogy ott továbbra is nőhessen a fű.

*

A mérgező hatású gyógynövények szedése közben be kell tartani az óvatossági rendszabályokat. Gyermekek csakis felnőtt ellenőrzése mellett gyűjtsenek mérgező gyógynövényeket. A megsebzett kézen gyűjtéskor viseljenek kesztyűt. A gyűjtők munka közben szájukhoz, szemükhöz ne nyúljanak; étkezés előtt pedig mindig alaposan mossák meg a kezüket.

A mérgező gyógynövényrészek közül ajánlatos még a gyűjtés helyszínén kiválogatni a szükségtelen részeket; nem szabad otthon szétszórva a ház környékét megfertőzni velük. Majd később a megszáritott gyógynövényárak becsomagolása közben keletkező felszálló por ellen porvédő szemüveggel és a száj, illetve az orr elé kötött, megnyirkosított kendővel kell védekezni.

A friss növényi részekkel kíméletesen kell bánni: ne töredezzenek, ne zúzódjanak meg. Gondosan helyezzük be a zsákokba, és úgy szállítsuk el az átvevőhelyre őket. A gondatlan bánásmód nyoma ha frissen nem is latszik meg a növényeken, de megszáradás után foltossá teszi azokat, gyakran pedig a megkívánt eredeti színüket is elveszítik, értéktelenné válnak.

Nagy súlyt kell helyezni a gyűjtött anyag tisztaságára; amikor még csak maroknyi van belőle a kézben, már akkor ki kell válogatni a nemkívánatos, szennyező anyagot, tehát még mielőtt a zsákba kerülne. Nem célszerű otthonra hagyni a kiválogatást, mert más munka jöhet közbe, és nem jut idő a nagyobb tömeg megtisztítására; az idegen anyag az áruban marad, amely értékéből így sokat veszíthet.

Száritás. A gyógynövényeket száritással kell tartósítani. Helyesen teszi a szövetkezet, ha friss állapotban veszi át a

gyűjtött gyógynövényeket, és maga rendezkedik be a megszá-
rításukra. Szakszerű szárítással és kezeléssel nagyobb tömegű
egységes, jó minőségű áru állítható elő.

Amennyiben a gyógynövényeket a kellő időben, valamint az
előírt szabályoknak megfelelően gyűjtötték, máris biztosították
a jó minőség első feltételét. A jó minőség további megőrzése
érdekében a megszáritást is a legnagyobb gondossággal kell
végezni.

A gyűjtőktől átvett friss gyógynövényeket megszáritásra ha-
ladéktalanul ki kell teríteni. Nem szabad huzamosabb ideig
zsákokban vagy halmokban tárolni, mert befüllednek, színüket
elveszítik, értékük csökken.

A gondosan megszáritott gyógynövényárukra jellemző, hogy
megkívánt színüket és szagukat megőrizték. A tetszetős külső
gyakran az áru belső értékének biztosítója. Egyedül a pipacs
és az erdei mályva virágok színe változik meg a szárítás közben:
a pipacs tűzpiros színe bíborlilává, az erdei mályva rózsaszín
virága pedig kékké változik.

Általános szabályként kell megjegyezni, hogy a virágok, a
levelek és a száras növényi részek (füvek, herbák) szigorúan
árnyékos helyen szárítandók; a gyökerek, a kérgek, a termések
akár napfényre is kiteríthetők.

Száritásra általában a lakóházak padlásait szokták igénybe
venni. Célszerű azonban a középületek nagyobb padlásait is,
valamint az abban az időben éppen üresen álló terményraktár-
ak emeleit és padlásait is használni. Tágasabb összefüggő
térsegeken szakszerűbben lehet szárítani, egyöntetűbb minő-
ségű árut lehet előállítani, s a vagyoni ellenőrzés is egyszerűbb.

A szárítóhelyek tiszták, könnyen takaríthatók, szellőztet-
hetők és lehetőleg világosak legyenek. Különös gondot kell
fordítani a tetőzet és a padozat épségére. A hiányos és felporo-
sodott tapasztást ki kell javítani. Poros padláson a kiterített
anyag beszennyeződik; a hiányos padozatot nem is lehet tisztán
tartani. A padlásfeljáró biztonságos, a padlásba torkolló lépcső-
nyílás pedig korláttal elkerített legyen.

Elegendő szárítótér álljon mindig rendelkezésre, mert minél
vékonyabb rétegben teríthető ki a friss anyag, annál rövidebb
idő alatt lehet eredeti színében is jól megszáritott árut előállí-

tani. Csakis elegendő szárítótér esetében lehet egyidőben többféle anyagot szárítani; a mérgező hatásúakat pedig az ártalmatlanoktól is jól kell el különíteni.

Fontos a bőszeges szárítótér azért is, hogy annak hiánya ne gátolja a gyűjtés folyamatosságát. Inkább még a szükségesnél is bővebb legyen a szárítótér, mert arra is számítani kell, hogy gyűjtés közben az időjárás esősre változik, s a kiterített anyag lassabban szárad, holott a gyűjtés az esők szüneteiben mégis folyik.

A szükséges szárítótér megtervezésekor figyelembe kell venni, hogy melyik gyógynövényből mennyit kell gyűjteni, az azonosakból is egymás után hányszor kell teríteni, közülük hányfélének a gyűjtése jut egy időszakra.

A friss gyógynövényrész-fajtákat alakjuk, érzékenységük és száradási készségük figyelembevételével kell vékonyabb, vagy vastagabb rétegben kiteríteni.

A gyógynövények szárítására vonatkozóan általában az a szabály, hogy minél kisebb képletekből áll valamely gyűjtött rész, annál vékonyabb rétegben kell kiteríteni. Ezért pl. a kamillavirágot rétegezés nélkül, virágzatot virágzat mellé elhintve szabad csak kiteríteni. A hársfavirág pl. már háromujjni rétegben is teríthető. A fűféléket arasznyi rétegben is ki lehet teríteni, mert jobb közöttük a levegőjárás.

A húsos, nedvdús gyökereket egymás mellé kell elhelyezni, nem szabad rétegezni. Esetleg csak a fásodottabb állományúakat szabad egészen arasznyira rétegezve kiteríteni.

A termésfajtákat is minél vékonyabb rétegben, de legfeljebb kétujjnyira szabad kiteríteni.

A megengedettnél vastagabb rétegben kiterített anyag nemcsak hogy lassabban szárad meg, hanem ha még a szükséges átforgatását is elmulasztják, be is fülled, megpenészedik.

A szárítást mindenesetre elő lehet segíteni a kiterített anyag óvatos átforgatásával, vigyázva arra, nehogy a virágok széthulljanak, a levelek pedig a szákról túlságos mértékben leperregjenek. Példaként megemlítve: nem tanácsos a kamillavirágot szárítás alatt mozgatni, mert a virágzat könnyen széthull. Ezért kell azt már eleve olyan vékony rétegben kiteríteni, hogy a megszáradásig ne igényeljen kezelést.

A terítések között járósavokat kell hagyni, hogy ne kellen a kiterített anyagba belegázolni. Az összetaposott friss növényi részek menthetetlenül megromlanak, az áru minőségét lerontják. Ki kell zárni annak a lehetőségét is, hogy a kiterített anyagot szárnyasok vagy más állatok beszennyezzék.

A mérgező hatású gyógynövényeket lehetőleg teljesen elkülönített padlásokon kell szárítani!

*

A szárítótér jobb kihasználása érdekében *szárítókereteket* célszerű alkalmazni. A szárítókeretektől annyit lehet egymásra helyezni, amennyit a padlás magassága megenged. A szabadban való szárítás is célszerű szárítókeretekkel, mert esetenként egyszerűbb az anyagot védett helyre áttenni. Szárítókereteket házilag is könnyű készíteni, keretük lécz, fonatuk pedig drót, vessző vagy nád is lehet.

Ahol nagyobb arányú gyógynövénygyűjtés folytatható, ajánlatos mesterséges szárítót létesíteni. Muszárítóval rövidebb idő alatt és jó minőségben lehet szárítani. Műszárító birtokában függetleníthetjük magunkat az időjárástól is.

Műszárító céljára jól fűthető helyiséget kell kiválasztani, s abba a szárítókeretek elhelyezésére alkalmas állványzatot kell beépíteni. A kéménye jó huzatú legyen, hogy minél hosszabb füstcsővel lehessen csatlakozni hozzá, a kiáradó hőből minél többet lehessen hasznosítani. A kályhát célszerű a helyiségen kívül elhelyezni, mert úgy tűzbiztonságosabb, és nem kell a tüzelés miatt a szárító ajtaját gyakran nyitogatni. Igen lényeges, hogy alkalmas módon meg legyen oldva a szárítandó növényekből kiszabaduló vízpára elvezetése, illetve a friss levegő beáramoltatása.

Nagy hasznát lehet venni a szárítónak különösen a kora tavaszi, valamint a késő őszi gyűjtések idején, amikor a levegő hideg, páratartalma pedig magas. Ebben az időszakban a padláson kiterített anyagok csak hosszú idő múlva száradnak meg, gyakran pedig meg is romlanak.

A gyógynövények mesterséges szárításakor az alkalmazott hőmérséklet 60–70 °C-nál magasabb nem lehet.

Mikor kellően szárazak a gyógynövények?

A *virágok* és a *levelek* akkor szárazak kellően, ha a próbánál az ujjak között könnyen szétmorzsolhatók, kocsányuk, illetve nyelük is pattanva eltördelhető.

A *hajtásoknak* (füvek, herbák) elvékonyodó virágos, leveles részei előbb megszáradnak, de csak akkor tekinthetők kellően száraznak, ha már a száruk vastagabb részei is pattanva eltördelhetőek.

A jól megszáritott *gyökerek* és *kérgék* rugalmasságukat elveszítették, merevek, kemények, s ugyancsak pattanva eltördelhetőek.

A *terméseket* sem szabad csupán megaszalni, hanem „bors-szárazra” kell megszáritani. Pl. a kellően megszáritott csipkebogyó az ujjak között szétroppant ható.

A gyógynövényeket megszáradásuk után nem szabad fölleszárítani kiterítve hevertetni, mert fényre és levegőre érzékenyek, színüket elveszíthetik, belső értékükben is előnytelen változások keletkezhetnek. Erre különösen az útifű- és a gyöngyvirág-levelek érzékenyek.

A megszáradt árut zsákolni kell vagy legalábbis halomba öszszeterelni, és ponyvával vagy üres zsákokkal letakarni. Szárítótérrel úgyis mindig szűken vagyunk, ezért legjobb az elszállítási társaság a megszáritott árut zsákokba csomagolni és száraz, hűvös helyen tárolni.

Amikor a gyógynövényeket elfogadhatóan száraznak tartjuk, azok mégis csupán „légszárazak”, még 10% körüli nedvességet tartalmaznak; tehát nem abszolút szárazak, mert eszközeinkkel nem áll módunkban víztartalmukat nyomtalanul eltávolítani, de erre nincs is szükség.

Minden árufajtára jellemző az a nem kifogásolható nedvességtartalom, amellyel az megromlás veszélye nélkül tárolható. Az áruk minőségi szabványai azt is meghatározzák, hogy melyik fajta, hány százalék (8, 10, 12, 14%) nedvességet tartalmazhat. Ezek a minősítéseknél irányadó nedvességtartalmi számok a gyakorlatban már régen kialakultak. Tehát ha valamely beérkező árutételnek a nedvességtartalma több a szabványban megengedettnél, az nyirkosnak minősül, az ilyen a megromlás

veszélye nélkül nem tárolható, s az átvevőhelyen utánaszáritandó!

A forgalmazó vállalat a gyógynövény-árjegyzékben **rendszerint azt** is közli, hogy az egyes fajtáknál hány kilogramm frissen gyűjtött anyagból lesz 1 kg száraz áru. Ezek az arányszámok is sok év átlagából alakultak ki. Kisebb mérvű eltolódások — mind lefelé, mind fölfelé — előfordulhatnak ugyan, a talaj- és az éppen uralkodó időjárási viszonyoktól is függően. A növényi részek nedvességtartalma függ azok fejlettségi állapotától is.

A GYÓGYNÖVÉNYÁRUK CSOMAGOLÁSA, SZÁLLÍTÁSA, MINŐSÍTÉSE

A gyógynövényárukat általában zsákokba, kivételesen ládába vagy présbálákba elkészítve kell szállításra becsomagolni. A szükséges csomagolóanyagot a forgalmazó vállalat bocsátja a szállítók rendelkezésére.

Az árut bár szorosan, mégis kellő kímélettel kell elhelyezni a zsákokban. Túlságosan lazán sem szabad csomagolni, mert az anyag szállítás közben a zsákban vagy a ládában mozog, könnyen töredezik vagy összemorzsolódik.

A csomagolást legalkalmasabb a kora reggeli órákban végezni, amikor a gyógynövények az éjszakai párás levegő hatásától kissé rugalmasakká váltak. A túlzottan megszáritott árut rugalmasabbá tétel végett sohasem szabad vízzel megpermetezni, mert tönkremegy.

Használatba vétel előtt az üres zsákok kiforgatásával mindig meg kell győződni azok tisztaságáról is.

Azokat a fűféléket, amelyeket hosszabb szárral szoktak gyűjteni — ezerjófű, orbáncfű, fehér ürömfű, cickafark stb. —, ha nem lettek kévékbe kötözve, legalábbis a száraikat egymás mellé igazítva kell a zsákokban elhelyezni, hogy ne kuszálódjanak össze.

Az árukat becsomagolásuk előtt a növény más, minőséget rontó felesleges részeitől, homoktól és minden egyéb idegen anyagtól gondosan — de legalábbis a minőségi szabványukban megűrt mértékig — meg kell tisztítani. Különösen nagy gondot kell fordítani a mérgező és romlott részek, valamint hulladékok kiválogatására. Jobban jár a szállító, ha áruját minőségek szerint osztályozva, külön-külön csomagolva küldi el. Nem tanácsos a különböző minőségűeket egymással összeke-

verni, mert a minőséghibásat nem javítja meg a jó, a jót a hibás pedig biztosan elrontja. Példaként említjük, hogy az elsőrendű bodza virágáruban a szabvány 7% megbarnult virágrész-tartalmat enged meg. Egyik érkezett tételben a megbarnult virágrész-tartalom 10% volt, amiért azt csak másodrendű minőségűnek lehetett elszámolni. Nyilván megérte volna az időt és fáradságot a minőséget rontó 3% megbarnult rész kiválogatása, mert a kétféle minőségű bodzavirág ára között lényeges a különbség.

Költség és fáradság megkímélése érdekében a feltűnően minőséghibás áruból előzőleg mintát kell küldeni a megrendelőnek, s csak a hozzájárulás után szabad elküldeni.

Az áru csomagolásánál a minőséghibát sohasem szabad leplezni, a zsák tetejére jobb minőséget helyezni; esetleg hozzákevert homokkal, kövel súlyosabbá tenni. Az ilyen eljárás a kereskedelmi erkölcs szabályaival súlyosan ellenkezik, s csak ott fordulhat elő, ahol a csomagolást a felvásárló kellően nem ellenőrzi. Magasabb értéket képviselő áru — anyarozs, őszi kikericsmag, ökörfarkkóró-virág stb. — szállítása biztonságosabb, ha háromrétegű (ún. nátron) papírszakba csomagolják, s azt még szövött zsákba is bebújtatják.

Vasútra való szállítás közben vigyázni kell, hogy az áru meg ne ázzék, mert ha nedvesen rakják vagonba, a megérkezésig befülledhet, értékét részben vagy egészben is elveszítheti.

A vasúti szállítólevélen mindenkor pontosan fel kell sorolni, hogy milyen fajta áru, milyen mennyiségben és hány darab zsákban kerül feladásra. Amennyiben a szállítmány több fajta áruból áll, mint amennyit a felsorolásukra rendelkezésre álló rész megenged, olyankor külön árujegyzéket kell a szállítólevélhez csatolni. Azt is fel kell tüntetni, hogy száraz vagy nyers-e a feladott áru.

Minden egyes zsákra címkét kell erősíteni, hogy megállapítható legyen az áru feladója és a zsák tartalma.

Tizenkét gyógynövény-feldolgozó üzem működik az ország különböző táján. Az üzemekre ki van osztva, hogy melyik milyen áruk feldolgozását végzi. Ennek megfelelően kapják meg a szövetkezetek is a diszpozíciót, hogy milyen áru-fajtát melyik üzem címére küldjék.

Az üzemek a beérkező küldeményeket minden késlekedés nélkül azonnal átveszik, az adatokat a budapesti központtal közlik, ahonnan a vonatkozó elszámolást az árut feladó szövetkezet címére haladéktalanul elküldik.

Az áruk átvételét, illetve elszámolását csak az a körülmény kisleltetheti, ha a küldemény nem megfelelő minőségű. Az áruküldemények minőségi elbírálását „A SZÖVÖSZ elnöke 15/1962. sz. utasítása a vadon termő gyógynövények minőségi feltételeiről” c. szabványgyűjtemény alapján végzik.

Ha az érkezett áru minőségi kifogás alá esik, az üzem — a szállítási szerződés értelmében is — a tanács közreműködésével abból mintát pecsétel le, s azt a minőség elbírálása céljából a Gyógynövénykutató Intézet Gyógynövényosztálya címére Budapestre elküldi. A GYKI az árumintát megvizsgálja, és véleményéről bizonylatot állít ki, amelynek egy példányát a szállító szövetkezet is megkapja. Majd a GYKI véleményezése alapján, a megfelelő százalék levonásával számolják el az áru értékét.

Helyrehozhatatlan minőséghibák esetén az árut mint gyógyászati célokra nem alkalmas minőségű anyagot a szállító visszakapja, vagy kívánságára az üzem — ugyancsak a tanács képviselője jelenlétében — megsemmisíti.

A GYÓGYNÖVÉNYEK ÜZEMI FELDOLGOZÁSA. MINŐSÉGI KÖVETELMÉNYEK

A gyógynövényüzemek feladata az odaérkező árutömegeknek értékesíthető, illetve felhasználható formában való elkészítése, rendeltetésüknek megfelelő osztályozása. Az üzemekben minden árutételt azonossági, tisztasági, általában minőségi szempontból megvizsgálják, majd a minőségi észrevételek szerint kerül sor az átválogatásukra, megtisztításukra, s ha nem eléggé szárazak, az utánszáritásukra is. Óhatatlan ugyanis, hogy gyűjtésük és betakarításuk során a gyógynövényekhez ne kerüljenek ártalmatlan, de mégiscsak minőséget rontó, szennyező anyagok. A szennyezést leggyakrabban ugyanannak a növénynek más, nemkívánt részei okozzák. A virágokhoz például hosszabb kocsány- vagy szárrészek, esetleg levelek is kerülnek; a levelekhez pedig virágok és szárrészek is keverednek. A gyökerekről a szárat vagy a levélmaradványt nem távolítják el tökéletesen, a termések között éretlenek vagy éppen túlértek is akadnak. Igen gyakori az áru talajtól származó szennyezettsége is.

A gyógynövényáru átválogatása, megtisztítása a korszerű válogató-, rostáló- és szitálógépek ellenére még igen sok aprólékos kézi munkát is igényel. Sok száz női munkáskéz szorgoskodik az áruk átválogatásával, csomagolásával; sok erős férfi pedig az áruk mozgatásával, szállításával foglalkozik.

Felhasználásuknak, illetve a további ipari feldolgozásuknak megfelelően a gyógynövények jelentős részét fel kell aprítani vagy porítani. Akár a gyógyteák elkészítésekor, akár pedig az ipari feldolgozás folyamán a hatóanyagok csakis a felaprított vagy porított drogokból vonhatók ki tökéletesen. A fogyasztók a patikában vagy a szaküzletben a gyógynövényeket már fel-

aprított állapotban kapják kézhez. A felaprított gyógynövények célszerűbben csomagolhatók és szállíthatók is; a teakeverékekben pedig a különféle fajták egymással könnyebben elegyíthetők.

Az értékesítés, illetve felhasználás érdekében történő műveletek a manipulálás ipari fogalmába tartoznak.

A munkálatokat tágas, jól takarítható, világos és szellős munkateremben kell végezni. A munkatermeket az előző munkák elvégzése után tisztára ki kell takarítani, valamint a használt eszközöket és gépeket is gondosan meg kell tisztogatni. A manipulálandó árut a megfelelő minőségi részletekből úgy kell összeválogatni, illetve összekeverni, hogy az majd az árukijárlási mintával teljesen azonos minőségű legyen.

Az árutömeget célszerű először is portalanítani, hogy a fel szálló könnyű por ne zavarja a munka további menetét. Különösen zavaró a felszálló por, ha még köhögget és tüszögget is. Egyébként pedig száj- és orrvédő eszköz használata ajánlatos.

Az árukból kikerülő por a legtöbbször talajtól eredő szennyeződés, de lehet elporosodott árürészlet is.

A portalanítást zárt rendszerű szitálógépekkel célszerű végezni. Az adott áruféleségre vonatkozó szabályok határozzák meg, hogy a kiszitált áruportok közül melyek a használhatatlanok, melyek a hasznosak, porított állapotukban is értékesíthetők.

A munkatermek levegőjét porelszívó berendezésekkel kell tisztítani.

Az árukat kimunkáló gépi berendezések mellett bizonyos műveleteket csakis kézi munkával lehet elvégezni, mint például a futószalagon való válogatást. A válogatás továbbá egyénileg tálcákon, rostákon vagy a présbálákat készítő gépek, vagy a vágógépek előtt kiterített áruhalmazokból is történhet.

A válogatásnál általában ki kell szedegetni az árukból mindazt, ami idegen szennyezőanyagoknak számít: a gyűjtésnél vagy a szárításra való kiterítésnél hozzájuk került idegen növényi részeket, széna, szalmaszálakat, baromfitollat, az árunak színét veszített vagy beteg, penészbevonatos részeit stb.

A drogok felaprítása és porítása. Különféle rendszerű *vágógépek* végzik a drogok felaprítását aszerint, hogy a felaprítandó anyag esetleg száras fű, lazább vagy tömörebb szerkezetű gyö-

kér, kisebb vagy nagyobb méretű levél, nyers vagy szárított termék. Ezeknek megfelelően kerülnek a gyökerek a hasítókésekkel ellátott vágógépekre, amelyek megközelítően kubusformákra aprítják — vagy csupán az egyszerű szeletelő gépre, amely néhány mm-es vastagságú darabkákra aprítja fel a gyökereket.

A nagyobb kópletű leveleket négyzet alakúra is fel lehet aprítani, a kisebb fajtákat azonban csupán egyszerűen szeletelni lehet.

A vágógépek rostáló- és szitálógépekkel vannak kombinálva, kézi munkát egyedül a gépek „etetése” igényel.

A felaprítandó anyagokat, különösen pedig azokat, amelyeknek a feldolgozásuk során keletkező elporosodott részüket nem lehet értékesíteni, felvágásuk előtt — természetüknek megfelelően — vízzel mérsékelten meg kell nyirkosítani, majd a vágás után „mielőbb meg kell szárítani. Célszerűen nyirkosíthatók a növényi részek az erre a célra készített kamrákban.

Többféle drogból durvára, középfinomra vagy egészen finomra megőrölt *port* kell készíteni. Mivel csakis a kellően száraz anyagokat lehet a céloknak megfelelően megporítani, szükség szerint a megőröndő anyagok utánszárítást igényelnek.

A drogok porítása kalapácsos, golyós vagy szaggató rendszerű őrlőgépekkel történik.

A *mrágdrogokból* ki kell válogatni az áruba nem való szárreszket, le kell csipegetni a hosszabb kocsányrészeket, terméseket.

A *levéldrogok* közül ki kell válogatni, szedegetni a virágos vagy természetes szárrészeket, le kell csipegetni a hosszabb levélnyel-részeket, ki kell válogatni a színüket veszített, gombáktól vagy penésztől megtámadott leveleket.

A *hajtásdrogok* (füveket) meg kell tisztítani a színüket veszített beteg részeketől, le kell tördelni a megengedettnél hosszabb, rendszerint levéltelen és virágtalan, valamint az elfásodott vastagabb szárrészeket, le kell róluk választani a gyökérrészeket is.

A gyökerek közül ki kell válogatni az elvéhadt, korhadt részeket, el kell távolítani róluk a levél- és a szármaradványokat, az esetleges penészes bevonatokat, rátapadt talaj szennye-

zódéseket. Nagyobb mérvű talajjal való szennyeződés esetén a gyökereket vízzel le kell öblíteni, majd megszáritani.

A termédrogokból ki kell szedegetni az éretlen, vagy túl-
éretten széjjelnyomott, a penészes vagy kellően meg nem szá-
radt részeket. Le kell csipegetni a terméseken maradt kocsány -
részeket. Gondosan ki kell' szedegetni az áruból a növény más
részeit, leveleket, szártöredékeket.

Gyakori munka a drogok méretrendi osztályozása is, amely
kézi munkát nem igényel. Jól megszerkesztett gépekkel végez-
hető el pl. a kamillavirág-arú fejnagyság szerinti osztályozása,
vagy a gyűjtők által háziiparszerűen kocka alakra felaprított
fehérmályvagyökér méret szerinti szétválasztása, általában
pedig termések és magvak osztályozása, megrostálása. E műve-
leteket célszerűen kalmárrostával és szelektorral lehet elvégezni.

A gyógynövényüzemekben alkalmazott gépek és eszközök:

Válogató és szállítószalagok.

Rostálógépek: Schillbach és Heinén rendszerű gyors lengő-
rosták.

Vágógépek: Heinén és Questern szeletelő és négyzetes alakra
aprító gépek és egyszerű szecska vágók.

Örlőgépek: golyósmalom, Medikágó kalapácsos örlőgép, Bauer-
meister és Perplex szagatómalmok.

Magtisztítógépek: fekvő- és csigapályás rendszerű triőrök,
kalmárrosták, szelektorok.

Svéd szelektorok és fotócellás válogató az anyarozsos rozs szét-
választására.

Morzsológépek bodzavirág majoránna, borsfű és bazsalikomfu
morzsolására.

Csipkebogyó-hasítógép, aszmagkiválasztó szerkezettel kombi-
nálva.

Kézi rosták és sziták. Asztali aprító és porítógépek.

Szárítóberendezések: szárítóterem (szobaszárító), Pellegrino,
Dehidro, Schilde, alagút; Binder és Imperiál nagy teljesítmé-
nyű szárítóberendezések.

Illóolaj-lepárlók: ikerüstös, billenős, vízgőzzel lepárló rendszerű.

Fajsvly szerint osztályozó, szívóberendezéssel működő szélektorok stb.

A drogok felaprításának és porításának mértékét, illetve egyenletességét szabályozó rosták és sziták:

ROSTÁK

Rosta jele	Az aprítás típusa	Fonalközi távolság	Fonalvas tagság
I	durva vágás (scissa)	6 mm	1,2 mm
II	középfinom vágás (conscissa)	4 mm	1,0 mm
III	apró vágás (minutum conscissa)	2 mm	0,65 mm

SZITÁK

Szita jele	A por típusa	Fonalközi távolság	Fonalvastagság
IV	durva por (pulvis grossus)	0,75 mm	0,30 mm
V	középfinom por (pulvis)	0,30 mm	0,18 mm
VI	finom por (pulvis subtilis)	0,15 mm	0,09 mm
	legfinomabb por (pulvis alcoholisatus)	legfinomabb szitaszövet	

Minőségi követelmények. Mind a belföldön, mind a külföldön értékesítésre kerülő gyógynövényárak minőségét a forgalmazó vállalatok szavatolják. Belföldön csakis a mindenkor érvényben levő hivatalos gyógyszerkönyv, vagy az országos szabványokban meghatározott minőségű drogok kerülhetnek forgalomba, illetve felhasználásra. A külföldiek saját országuk gyógyszerkönyvi előírásainak megfelelő drogot is igényelhetnek.

A Gyógynövénykutató Intézet Gyógynövényosztályának a feladata felsőbb fokon ellenőrizni a gyógynövényüzemekből ki-kerülő árut. Minden árutételnek fajtaazonosnak, külsőre és hatóanyag-tartalomra nézve megfelelőnek kell lennie. Az Osztály mind a belföldre, mind a külföldre szánt árutételek csomagolási egységeit hivatalosan címkével és fémzárral látja el. A fémzárolás jelenti a magyar gyógynövényáru márkázását, a jó hírnévhez Ülő minőségi hitelesítését.

A külföldi vevők kívánságának megfelelően a Minőség Ellenőrző Rt. (MERT) is végez minőségi ellenőrzéseket.

A belföldi forgalomba kerülő drogáruknak minőségben meg kell felelniük:

1. A gyógyszerészi célokat szolgálóknak a mindenkor érvényes Magyar Gyógyszerkönyv előírásainak.

2. Amennyiben a Gyógyszerkönyvben nem szerepelnek, akkor az Országos Szabványok kikötéseinek.

3. Hivatalosan le nem rögzített minőségi előírások hiányában pedig az ún. szokványminőségeknek, általában a különféle iparok (likőr-, élelmiszer-, édesipar stb.) minőségi követelményeinek.

Az exportra kerülő drogáruk minőségének meg kell felelniök:

1. Az árut megrendelő ország Gyógyszerkönyvi előírásainak.

2. Az ipari feldolgozásra alkalmas, valamint fűszerkiszerezési célokra is megfelelőeknek.

3. Az ismeretlen célokra felhasználandó, azonban az áruajánlási mintával azonos minőségnek.

Az exportra való értékesítést az árukiajánlási minták bemutatása előzi meg. A mintákat a Medimpex Vállalat juttatja el az áruink iránt érdeklődőknek.

A mintázás alapvető követelménye, hogy az értékesítendő áru hű átlagminőségét képviselje. A mintázás módját és szabályát Országos Szabványunk írja elő.

A külföldre küldendő árukiajánlási mintáknak egy azonos részét a Gyógynövénykutató Intézet Gyógynövényminősítő osztálya is megőrzi, hogy majd a megrendelés, illetve az áru elszállításakor minta—áru összehasonlítással a minőséget igazolhassa.

Értékesítésre felajánlott áruknak előzőleg való megmintázása nem csupán exportviszonylatban, hanem belföldön is gyakran az árueladás alkalmazott előfeltétele.

Az exportra kerülő gyógynövényárak csomagolási módjára és a csomagolóanyagok megválasztására nagy gondot kell fordítani. Műanyag fonálból készült szövetanyaggal kell bevonni a préseléssel készített bálákat, amelyek egész állapotban tartalmaznak füveket és gyökereket. Nagyméretű zsákokban kerülnek szállításra az apróbb képletű virágok, valamint a vágott herbák. Kisebb méretű szövött zsákokba kerülnek a vágott gyökerek és a termésdrogok. Ládákat már nem alkalmaznak, helyettük papírkartonokba csomagolják (10 kg-ként) a kamilla-virágot és a borsosmentalevelet. Szövött zsákokba bújtatva, nylonzsákokban kell elhelyezni az ökörfarkkóró-virágot, ugyanígy az anyarozst is. Kisebb-nagyobb molinóból készült zsákokba, illetve zacskókba csomagolva kerülnek a vevőkhöz a morzsolt fűszerdrogok: a majoránna, a borsfű és a bazsalikom.

HAZAI GYÓGYNÖVÉNYEINK RÉSZLETES ISMERTETÉSE

Acsalapu

Közönséges acsalapu, kalaplapu, nagy szattyú. *Petasites hybridus* Sch. (*Petasites officinalis* Mneh). Fészkesvirágzatúak családjá (*Compositae*) (1. ábra).

Hegyvidéki patakok mentén, forrásos, vizenyős helyeken termő, kétlaki, élő növény.

1. ábra. Acsalapu

Gyökértörzse hengeres, helyenként csomós, amely gyakran üreges, fás, kívül barna, belül fehéres színű; belőle hosszú, egészen ujjnyi vastag tarackszerűen kúszó gyökerek erednek. *Szára* tőkocsányszerű, csak pikkelylevelek vannak rajta. *Virágzata* a levelek megjelenése előtt fejlődik. Termős virágzata a nyílás kezdetén 20—30 cm magas, majd termésérésig a szára a méterig is megnyúlik. Csúcsán a fészkes virágzatok nagy fürtben állnak; a virágok hússzínűek. A porzós virágzat az előbbinél kisebb termetű; virágai többnyire fehérek. A *levelek* tőállásúak, nyelük 50—70 cm hosszú; lemezük kerek, szív ala-

kú, átmérőjük gyakran a fél métert is meghaladja, szélük egyenlőtlenül fogazott, felszínük sötétzöld, fonákuk szürkés-molyhos, erezetük tenyeres, nyelvükbe három főér fut össze. A levélnyel belső oldala mélyen csatornás. Március—április a virágzás ideje.

A növény legfeljebb 5 cm-es hosszú nyélrészszel gyűjtött felett, ép *levdei* (*Petasitidis folium*), valamint az ősztől tavaszig gyűjtött *gyökérzete* (*Petasitidis radix*) adják a drogot. A friss levelekből kb. 6 kg, gyökérzetből pedig kb. 5 kg szükséges 1—1 kg száraz áru előállítására.

A gyökérdrog kb. 3% inulint, 2% pektint, kolint, egy glikozidát, keserűanyagot, nyálkát, csereanyagot, kevés illóolajat, zsírt és szénhidrátot tartalmaz.

Hatása nyálkiválasztást elősegítő, izzasztó és köhögéscsillapító. Teáját légzőszervi megbetegedések ellen, főleg pedig asztmás bántalmak enyhítésére, a légzés könnyítésére használják eredménnyel. Főzetét külsőleg torokgyulladás ellen öblögetőül is alkalmazzák.

A levéldrog a gyökérdrogét megközelítő hatóanyagokon kívül főleg sok nyálkát tartalmaz. Teája köptető, izzasztó, ideges fejfájást, migrént szüntető háziszser. A friss leveleket a népi gyógyászatban gyulladások és kelések borogatására is használják.

Az acsalapu nem tévesztendő össze a martilapu és a bojtorjánlapu gyógynövényekkel.

Aggófű

Közönséges aggófű, pihésfű. *Senecio vulgaris* L. Fészkesvirágzatúak családja (*Compositae*) (2. ábra). *Erős hatású!*

Nitrogéndús, általában kövér talajon, kertekben, kapásokban, tarlókon, ugarokon termő, fiatalon pelyhes-szőrös, később kopasz, dús virágzatú, igen lágy szárú, egy- vagy kétéves növény.

Szára egyszerű vagy bokros, egyenes vagy hajladozó, 20—40 cm hosszú. *Levelei* 3—7 cm hosszúak, hosszas fordított tojásdad kerületűek, öblösen durván fogasak, kékeszöld színűek, az alsók nyelesek, a felsők ülők. A *virágfészkek* kicsinyek, elnyílásuk előtt henger alakúra keskenyedők, fészkepikkelyeik közül a kül-

só őrben elhelyezkedők fekete osúosúak. A virágok sárgák, gyorsan elvirítók. A termések fehér bóbításak. Tavasztól őszi virágzik.

2. ábra. Aggófű

A növény egész föld feletti, virágzása kezdetén gyűjtött része (*Senecionis herba*) szolgáltatja a drogot. Kb. 7 kg friss anyagból kapunk 1 kg szárazat.

A gyűjtött anyagot jól bemelegedő padláson minél gyorsabban kell megszáritani. A későbbben, a teljesen kinyílt virágzásban gyűjtött vagy lassan szárított hajtásokon a virágzatok a száradás folyamán elnyünek, a fészkekben a termések megérnek, fehér szőrbóbításak lesznek. A sok szőrbóbíta az áru tetszetősségét nagymértékben csökkenti. (A fészkes virágzatú gyógynövényekre jellemző, hogy virágos hajtásokon begyűjtésük után is a virágok még tovább nyílnak, fejlődnek, sokszor még el is virítanak. Ezért szükséges

a fészkesvirágzatúak hajtásait a virágzás kezdetén gyűjteni.)

A drog összesen 0,5% szenecionin- és szenecin-alkaloidát, rutint, C-vitamint stb. tartalmaz. (A szenecionin májméreg!)

Hatása görcsoldó, vérnyomáscsökkentő, rendellenes hányvéréseknél vérzéscsillapító, fájdalomenyhítő. Gyógyszerkészítményeket az ipar állít elő belőle.

Háziszerként erős hatása miatt csak külsőleg szabad használni: érzékeny, vérző foghús öblögetésére, valamint fájdalmas aranyeres bántalmak esetén ülőfürdőként vagy borogatóul.

Akácfa

Fehér akác. *Robinia pseudoacacia* L. (3. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, Észak-

Amerikából származó közismert fa, amely nálunk is kisebb-nagyobb erdőségeket alkot, utak mellé és házak köré is szívesen ültetik. Fája sokféleképpen hasznosítható, májusban nyíló illatos virágai pedig nem csupán jó méhlegelőként, hanem gyógyteaként is megbecsültek.

Az akácvirágot üde nyílásban, a fűrtöktől lefosztva kell gyűjteni. Csakis a fáról szedett és gondosan megszáritott, eredeti fehér színű virágokból álló áru értékesíthető. Az elnyíltan lehullott, a fák alól felsepért virágok értéktelenek, mert illatukat és tetszetős színüket már elveszítették.

Kb. 5 kg frissen gyűjtött, fűrtjeiről lefosztott virágból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Robiniae* vagy *Acaciae flos*) robinin- és akaciinglikozidát, robigenin-kámfort, kevés illóolajat, heliotropint, linaloolt és még többféle aromás anyagot tartalmaz.

Az akácvirág teája köhögéscsillapító, enyhe hashajtó, a túlzott gyomorsavképzést megakadályozó hatású. Teakeverékekben íz javítóul is alkalmazzák. Aromás anyagait az illatszer ipar hasznosítja.

Az akácfa kérgének főzetét helyenként gyomorsavtúltengés, székrekedés, gyomor- és bélfekély ellen használják.

A kéreg alkalmazásában óvatosság ajánlatos, mert robin és fazin nevű *mérgező fehérjéket is tartalmaz!*

3. ábra. Akác

Angyalfű

Angyalgyökér, orvosi angyélika. *Angelica archangelica* L. (*Archangelica officinalis* Hoffm.) (4. ábra).

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, Európa magasabb hegyvidékein, alhavasi tájain honos, nálunk is termesztett, minden részében felhasználható, illatos kétéves növény.

Az első évben csupán szárnyalt dús *tőlevélzete* fejlődik; a második évben jelenik meg erőteljes *szára*, amely gyakran 2 méternél is magasabb, egyenes, csöves, a tetején elágazó. *Szárlevelei* közül az alsók két-három arasznyi hosszúak, széles, tojás kerületűek, kétszer, háromszor szárnyaltak; alapjuk hüvelyszerű, felfúvódott. A szár felsőbb levelei kisebbedők. A *levélkék* hosszúságú tojásdadok, 5–15 cm hosszúak, kétszer fűrészelt élűek, a végső levélke karéjos vagy hasogatott. *Virágzata* gömb alakú, 20–40 cm átmérőjű, 20–40 sugarú, sárgászöld virágú összetett ernyő; az emyőcskék sokvirágúak. Gallérka levelek az ernyőcskék tövében vannak. *Gyökere* az első évben répaszerű, egy-két ujjnyi vastag; a második évben a gyökértörzs kisebb ökölnyire is fejlődik, ebből több, kisujjnyi vastag, 10–30 cm hosszú járulékos gyökér ered. A gyökérzet kívül szürkésbarna, belül szennyesfehér színű, kellemes, jellemző szagú, csípős,

4. ábra. Angyalfű

fűszeres, kesernyés ízű. *Kettős-kaszat* termése 6–8 mm hosszú, elliptikus, lapos, kopasz, könnyű, fakósárga színű, a résztermés hátán három kiálló borda van, szélein szárnyasán szegélyes. A növény május–júniusban virágzik; termése augusztusban érik.

Drog előállítására felhasználható részei: az első év őszén vagy a második év tavaszán kiásott gyökérzete (*Angelica rhizoma et radix*), a levél (*Angelica folium*), valamint a termése (*Angelica fructus*).

A gyökérzet kb. 5:1, a levél 6:1, a termés pedig 2:1 arányban szárad be.

A *gyökérdrog* tartalmaz: 0,5–1,0% illóolajat, 0,3% angelikasavat, angelicint, gyan-tát, viaszt, 23% különféle cuk-

rot, cseranyagot, pektint, keserűanyagot, keményítőt, különféle aromásanyagot és szerves savakat. *Használják* teakeverékekben: étvágyjavító, emésztést serkentő, vizelethajtó, vértisztító, szélhajtó, nyálkaoldó, idegerősítő, izzasztó, felfúvódást szüntető szerként, továbbá gyomor- és epebántalmak ellen. Szeszkes kivonatát reuma elleni bedörzsölőkhöz adják. A szesziparban a gyomorkeserű likőrök készítésénél gyakran alkalmazott alkotórész. Illóolajat is állítanak elő a drogból, amelyet a likőr-, az illatszer- és a cukorkaipar használ fel.

Az angyalgökédrogot jól megszáritva, raktári rovarkártevők ellen védve kell tárolni.

A *levéldrog* kb. 0,1% illóolajat, keserűanyagot, cseranyagot stb. tartalmaz. Használják fűszerül, vizelethajtó és erősítő teák készítésére. Az északi országokban a fiatal leveleket salátának és főzeléknek elkészítve is fogyasztják. Húsos levélnyelét pedig cukrozottan csemegézik. Az idősebb leveleket takarmányozzák, mert tej szaporító hatása is ismert.

A *terméldrog* 0,5–1,5% illóolajat, kb. 15% zsírosolajat, gyan-tát, keserűanyagot, aromás anyagokat stb. tartalmaz. Étvágyjavító, vizelethajtó, gyomor- és bélhurut, epe- és idegbántalom elleni teához keverik. A drogot a likőripar is használja. Az illóolajat, a likőriparon kívül, az illatszer-, a kozmetikai és a cukoripar is alkalmazza.

Termesztése. Az angyalfű mélyrétegű, nyirkosabb, tápdús talajban mindenütt termesztendő. Mivel a magja rövid idő alatt elveszíti csírázóképeségét, a vetését éréskor azonnal még júliusban vagy augusztusban szabadágyakban el kell végezni. A következő év tavaszán a palántákat 70 X 80 cm távolságban állandó helyükre át kell ültetni. A növény gyökérzetét ősszel, vagy a következő év koratavaszán, még a virágszár megjelenése előtt kell kitermelni. A következő évre csak annyi tövet kell szárbaszökösre meghagyni, amennyi magra a tovább-szaporítás céljából szükség van. A gyökereket célszerű felhasználva zsinigre felfűzni és úgy megszáritani.

Terméshozam: kb. 10 q száraz gyökér vagy 4 q érett termés kat. holdanként.

Ánizs

Közönséges ánizs, illatos ánizs. *Pimpinella anisum* L. (*Anisum vulgare* Hoffm.) (5. ábra).

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékéről származó, nálunk termesztett, egyéves, illatos növény.

Szára 30–50 cm magas, egyenes, a virágzatban elágazó, gyér levelű. Alsó *levelei* hosszúnyelűek, kerek vese alakúak vagy széles tojásdadok, mélyen fűrészesek, a középsők hármassak, a felsők szálasan három részre hasadtak. *Virágzata* összetett ernyő; a virágok aprók, fehérek. *Termése* kettőskaszat, amely éretten 4–5 mm hosszú, körte alakú, szürkészöld vagy szürkésbarna színű, rövid serteszőrökkel sűrűn borított. A két résztermeske ritkán válik szét, gyakran pedig a kocsányrész is rajtuk marad. 5–5 hosszanti bordájuk alig kiemelkedő, inkább csak világos csíknak látszik. A drog (*Anisifructus*) kellemes jellemző illatú, édeses fűszeres ízű.

A növény júliusban virágzik, termése augusztusban, szeptemberben érik.

5. ábra. Ánizs

Tartalmaz: 2–5% (80–90% anetoltartalmú) illóolajat, 10–30% zsírosolajat, kolint, 20% fehérjét, cukrot stb.

Emésztést serkentő, étvágyjavító, szélhajtó, nyálkaoldó, görcsoldó, epe kiválasztást elősegítő és nyálkaoldó hatású tea-keverékek gyakran alkalmazott alkotórésze. Csecsemők szélhajtó teája.

Háztartási és ipari fűszer. Likőrök és cukorkák ízesítésére használják. Gyógyszerekhez ízjavítóként is adják. Szoptató

anyák a tejszaporító hatását dicsérik. Az illóolaját a likőr- és cukoriparban, valamint a kozmetikai iparban főleg szájápolók, szájvizek és fogkrémek ízesítésére használják. Tetű elleni bedörzsölőszerekhez és háziállatok férgesítő szerekhez is adják.

Az *ánizsolaj* tetemes anetoltartalmánál fogva 15 °C körüli hőmérsékleten megdermed; hidegebb helyen fehér, kristályos tömeggé fagy. E tulajdonságánál fogva az előállítást is kellő óvatossággal végzik, a lepárlásnál a hűtővizet megfelelő hőmérsékletűre állítják be, nehogy az olaj a hűtőcsőben megdermedjen, aminek következtében a magas gőznyomás a lepárló üstöt szét is vetheti.

Régebben az erősen mérgező hatású foltos bürök (*Conium maculatum L.*) kettőskaszat termése is drog volt, amely külsőre majdnem összetévesztésig hasonlít az ánizs termésére. Felületes kezeléssel előfordult, hogy a büröktermés az ánizshoz keveredett, sőt még ánizstermés helyett is kiadták. A bürök ikerkaszatja kopasz, bordái erősen kiemelkedők és hullámos lefutásúak. Olajtartói nincsenek, összedörzsölve — konintartalmánál fogva — kellemetlen „egérszagú”.

Termesztése. Az ánizs melegigényes, ezért hazánk déli határaitól a Tiszántúlon és a Duna—Tisza közén legfeljebb Mezőtúr—Kecskemét vonaláig elterülő, jó táperőben levő talajokon termesztethető sikerrel. A magot április második felében 25—30 cm sortávolságban sor jelző vei kell elvetni. Aratását a főernyők teljes érésekor és a mellékernyők érésének kezdetekor kell végezni. Az anyagot utóérlelni, majd cséplése után szárítani is lehet.

Kat. holdanként 4—5 q termés várható.

Anyarozs

Rozsanya, varjúköröm (6. ábra). *Erősen mérgező!*

Az anyarozs (*Secale cornutum*) a *Claviceps purpurea Tul.* (*Hypocreaceae* család) nevű, kalászos növényeken, főleg pedig a rozs kalászáin élősködő gomba áttelelő alakja, szklerociuma.

A drog általában 1—3 cm hosszú (néha 5—6 cm is), 2—5 mm vastag, lilás vagy szürkés-feketésbarna színű, egyenes vagy hajlított orsó alakú, hosszant barázdás, sima vagy repedezett felü-

létű, tömör állományú, frissen púba, megszártva kemény, szaruszerű, keresztmetszetben tompaháromszög alakú, fehéres színű, enyhén gomba szagú és ízű.

«

6. ábra. Anyarozs

Az anyarozs úgy szaporodik, hogy a talajra kerülve ott áttelel, majd tavasszal több, apró, 1–2 mm átmérőjű, ibolyás-piros, nyeles gömböcske alakú spóratermő testecske hajt ki belőle. A spórák a rozs virágzásával egyidőben megérnek, felrepedt tokjukból a szél segítségével a kalászcsovek bibéire kerülnek. A spórák csírázásnak indulnak, fonalaik a magházba hatolnak, kifelé pedig „mézharmatnak” nevezett édes, ragadós nedvet fejlesztenek. A mézharmatos állapotot régebben külön gombafajnak vélték (*sphacelia*). A spóráknak a magházra jutása után 10–14 napra fejlődik ki, ami tulajdonképpen egy második spóráképződési folyamat. A mézharmatot a rovarok szívesen felkeresik, széthordják, segítségükkel tehát további, még nem fertőzött rozs kalászcsovekre is kerülnek. Ez a

folyamat az ún. másodlagos (szekundér) fertőzés, amelyhez az éppen uralkodó széljárás is hozzásegít. A fejlődés folyamán

a gombafonalak a magházat tömören beszövik, amíg létrejön a kalászcsovekból kiemelkedő, a gomba áttelelő képlete: az anyarozs.

Az anyarozs június második felében, a rozs beérése előtt már teljesen kifejlődik, akkor már gyűjteni is kell. Lehetőleg még a rozs learatása előtt kell a kalászcsovekból kiszedegetni. Ha ezt elmulasztották, ki kell szedegetni a kereszttekbe rakott kévek kalászaiból; ki lehet válogatni cséplésnél az ocsúból vagy a magtárakban a rozs tisztításakor, végül pedig a malmokban a garat elé helyezett rosta segítségével. Közben, de különösen szeles, zivataros időjárásakor sok anyarozs hullik ki a kalászcsovekből, azokat a talajról kell felszedgetni. Az anyarozs növekedési és népgazdasági értéke számunkra rendkívül fontos, ezért arra kell törekednünk, hogy minden szemjét megmentjük.

A frissen gyűjtött anyarozsot mielőbb 1–2 ujjnyi vékony rétegben, tiszta szellős helyen — akár napra is — kiterítve keményre, pattanó törésűre meg kell szárítani. A kellően megszáritott anyarozsszemen a rányomott köröm nyoma már nem látszik meg. Beszáradási aránya kb. 1,2:1.

A jó minőségű anyarozsáru egészséges, penésztől, rovaroktól — molytól, atkától — mentes, ép, nem tördezett, idegenanyagot és 8%-nál több nedvességet nem tartalmazó szemekből áll.

Az árut az elszállításig háromrétegű nátronpapírzsákba csomagolva, száraz, hűvös helyen kell tárolni. A kellően meg nem szárított vagy megszáritás után mégis nyirkos helyen tárolt anyarozsáru megmolyosodik vagy megatkásodik. Mindkét kártevő jelentősen ronthatja a minőséget.

Az áru elszállításakor a papírzsákos csomagolást még jutaszákbá is célszerű bebújtatni, hogy az esetleges útközi elszóródás ellen is biztosítsuk az anyagot. Vagyonbiztonsági szempontból célszerű a zsákokat fémzárral is ellátni. Vasútra való feladásakor a szállítmányt hivatalosan mérlegeltetni kell!

Az anyarozsnak világszerte nagyon megnövekedett a gyógyászati jelentősége, s már közel sem elég az a mennyiség, amely vadon, magától megterem. Ezért már két évtizede, fokozatosan mind nagyobb területű rozsvetések (több ezer kat. hold) mesterséges beoltásával, országosan termesztjük. A hazai termesztési eljárás kidolgozása és a gyakorlati termelés megindítása *dr. Békésy Miklós* Kossuth-díjas kutatónk nevéhez fűződik. A termesztési eljárás lényege az, hogy mesterségesen juttatjuk be a rozs magházába a laboratóriumokban kitenyésztett gombaspórákat. Mind a beoltást, mind a drog begyűjtését géppierővel végzik.

Az anyarozs számos alkaloidát tartalmaz, amelyeket három csoportba sorolnak: 1. ergotamin; 2. ergotoxin; 3. ergometrin. A drognak legalább 0,2% „ergotoxin” bázisban kifejezett összalkaloidát kell tartalmaznia. Tartalmaz továbbá aminosavakat, szénhidrátokat, 20–40% zsírsolajat, színyanyagokat, fehérjét, szterineket stb.

Az ipar méhvérvést csillapító, valamint vérkeringési zavarok elleni gyógyszereket készít a drogból. Az eredeti érszűkítő

hatása ellenkezőjére változtatható, és erős értágító vegyületté alakítható át, s ezért a vérnyomás csökkentésére is alkalmassá válik.

Bégen, amikor még nem ismerték az anyarozs mérgező hatását, beleőrölték a lisztbe, sőt szegényebb vidékeken még örültek is a nagyobb anyarozstermésnek, mert szaporította a lisztjüket és ízletesebbé tette a kenyerüket. Az ilyen kenyér huzamosabb fogyasztásának következményeként járvány szerűen lépett fel az ergotizmus, amely sokszor halált is okozott, merevgörcs-szerű tünetekkel és a perifériás testrészek (orr, fül, ujjak) üszkösödésével és lehullásával. Az anyarozst már több mint száz éve kezdték gyógyszerként használni. Neve is innen származik: azt hitték, hogy az is rozs, de mivel nagyobb a többi rozszemnél, bizonyára az anyjuk lehet.

Anyarozstermesztés. A tenyésztéséhez szükséges oltóanyagot a Phylaxia Vállalat állítja elő. Egyliteres, lapos üvegben kb. 1 cm-nyi rétegben elhelyezett kocsonyás táptalajra az anyarozsgombát ráoltják, majd az üveget lezárják és sterilizik. 3—4 hét alatt a táptalajon 1—2 mm-es nemezszerű, fehéres vagy barnás színű telep képződik, amely nagy tömegű, oltásra alkalmas anyarozsspórát tartalmaz.

A termelők a rendelkezésükre bocsátott oltóanyagot közvetlenül a felhasználás előtt készítik el, ami abból áll, hogy a táptalajon levő gombaszövedékből álló bevonatot megfelelő mennyiségű vízzel hígítják és szűrik. (Az oltóanyag tárolására, előkészítési és felhasználási módjára vonatkozóan a termelők pontos utasítást kapnak a termeltető vállalattól.)

A rozsvetés beoltása általában április végétől május közepéig tart, a déli tájakon korábban, majd észak felé haladva később — valamint a vidék fekvésének, az időjárásnak, és a rozsvetés fejlettségének megfelelően. Az oltást már akkor elkezdik, amikor a kalász még „hasban” van, hogy a műveletet legkésőbb a rozs virágzása alatt be lehessen fejezni.

Az oltóanyagot, az oltógépeket, valamint az anyarozsszedő gépet is díjtalanul bocsátják a termelők rendelkezésére. Kisebb területű rozsvetések beoltására a hagyományos kézi, ún. „tapogató” eszközök is rendelkezésre állnak még.

Az oltógépek, valamint a szedőgépek is traktoros vontatá-

súak. Az oltógépen az oltóanyag *tartályban* van elhelyezve, amelyből szórófejen át permetezik az oltóanyagot a rozsrá. A megpermetezett kalászkok forgó tű- és gumihengerpárok közé kerülnek, a tűk a kalászkokat megsúrnak, s eközben a spórákat bejuttatják a rozskalászkok magházába.

Apróbojtorján

Párlófű. *Agrimonia eupatoria* L. (7. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, nagyobb tömegekben inkább a felvidéki vármegyékben, erdők szélén, vágásokban, cserjés-füves helyeken, árokpartokon termő, élő növény.

Szára egyenes, 1 méternél magasabbra is megnő, egyszerű, szőrös. *Levelei* 10–20 cm hosszúak, lándzsás kerületűek, szagatottan szárnyaltak. A levélkéek ülők, 1–3 cm hosszúak, hosszúka tojásdadok, durván fogasszélűek, felszínükön sötétzöldek, fonákukon sárgászöldek, sűrűn molyhosszszőrösök. A *virágok* a szár felső részén 20–30 cm hosszú, nyúlánk füzében állnak; a vacok kemény, kehelyszerű; a virágszirmok sötétsárgák. Érett *termései* horgas sertéikkel ruhára, állatok szőrére kapaszkodnak. Virágzása júniustól augusztusig tart.

A növény szárának felső, legfeljebb 50 cm hosszú, virágos, leveles része, valamint a szár alsóbb részéről gyűjtött levelek szolgáltatnak árut. 3–4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz.

A drog (*Agrimoniae herba*) glikozidaszerű keserűanyagot, 12% kovasavat, kevés illóolajat, cserzőanyagot, különféle savakat tartalmaz.

Teáját légzőszervi, gyomor-, epe-, máj- és vesebántalmak, továbbá gyomor- és bélhurut ellen használják. Különösen toroköblítőnek, kelések és gyulla-

7. ábra.

dások borogatására alkalmazzák. Az apróbojtorján-tea kitűnő ízű üdítő ital.

Aranyvesszőtü

Magas aranyvessző, jágerkender, aranyos istápfű, aranyos ruta. *Solidago gigantea* Ait. (*Solidago serotina*) (8. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, Észak-Amerikából származó erdők szélén, vizek mentén, ligetekben, sokfelé nagy tömegekben termő, évelő növény. A Dunántúlon általában, de Somogy, Zala és Vas megyében különösen elterjedt. Dísznövényként kertekben és parkokban is ültetik.

Szára egyenes, 1 méternél magasabbra is megnő, egyszerű, csak a virágzatban elágazó. *Levelei* szórt állásúak, kb. 10 cm hosszúak, lándzsásak, fűrészes szélűek. *Virágfészkei* egyoldalú, bugásán álló ívesen hajló, sűrű fürtökben állnak.

A *virágok* sárgák; kertekben már júniustól, a szabadban pedig júliustól egészen őszig nyílnak.

8. ábra. Aranyvessző

Gyűjtendő a növény szárának felső 40—50 cm hosszú része. Gyűjtésével nem szabad késlekedni, a munkát a virágzás kezdetekor nyomban meg kell kezdeni, mert a teljes virágzásban gyűjtött száron a virágzatok a száradás alatt még tovább fejlődnek, s amikor a száradás befejeződik, helyükön csak sűrű fehér szorbóbita marad. A virágok nyílásának kezdetén gyűjtött hajtásokon a szárítás folyamán a virágok éppen kellően kinyílnak, az árunak a tetszetős külseje nem változik meg.

4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A megszáradt áru beszákolásánál ajánlatos szem-, orr- és szájvédőt használni, mert az arra érzékenyeb-

beknek kellemetlen nyálkahártya- és fogínygyulladást okoznak a levegőben szálló, belélegzett szőrbóbiták.

A drog (*Solidaginü herba*) szaponint, cseranyagot, rutint, keserűanyagot, nikotinsavat és kevés illóolajat tartalmaz.

Teáját magas vérnyomás, epe-, vese-, hólyag-, májbántalmak, nehéz havivérzés, szamárhurut, reumás és ízületi fájdalmak ellen, továbbá izzasztóul, vizelethajtóul, külsőleg pedig toroköblítőül használják.

Régebben az *erdei arany vesszőt* (*Solidago virga-aurea L.*) gyűjtöttük, amelyről azonban azóta már kiderült, hogy benne a hatóanyagok mennyisége és minősége az előbbi mögött van.

Articsóka

Cynara scolymus L. A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékén honos, Dél-Európában és Nyugaton, pl. Franciaországban is nagyban, nálunk azonban csupán elvétve, kertekben termesztett, élő növény. Virágzatának húsos fészkepikkelyeit salátának vagy főzeléknek elkészítve fogyasztják.

A növény leveleiből (*Cynaraefolium*) készült teát epe-, májbajok, magas vérnyomás, érelmeszesedés, cukorbetegség, vese- és hólyagbántalmak ellen használják. Antibiotikumként is ismert.

Tartalmaz: cynarin-keserűanyagot, cseranyagot. A-, B- és C-vitamint, nyálkát, oxidáz fermentet, flavonglikozidákat.

Rokonfaja a *kardi* (*Cynara cardunculus L.*). Indiában honos, külföldön szintén többfelé termesztett főzeléknövény. Húsos levélbordáit használják táplálékul. Háziszerként ugyanarra a célra használják, mint az előbbi fajt.

Bab

Paszuly. *Phaseolus vulgáris L.* Hüvelyesek (*Leguminosae*).

A kívül *tarkázott* hüvelyű veteménybabok kivételével, bárme*lyiifehéres* színű babhüvely drogként felhasználható. Miután a kinyűtt babnövényt utóérlelésre kiterítették, majd belőle a szemet is kicsépezték, a szákról az ép, egészséges, üres hüve-

lyeket le kell szedegetni. Az anyag akkorra már kellő száraz is. Az áru nem tartalmazhat szárrészeket, gombás és penészfoltos hüvelyeket.

A drog (*Phaseoli légiimen*) trigonellint, kolint, aszparagint, izovaleriansavat, aminosavakat, kovasavat, cellulózt, káliumot, foszfort, C-vitamint, kevés kéksavat stb. tartalmaz.

Teája vércukorcsökkentő, vérnyomáscsökkentő, szívműködést serkentő, vese- és hólyagbántalmak esetén alkalmazott vizelethajtó hatású. Magában vagy hasonló célú teSkeverékekben is alkalmazzák.

A fehér babot (babmag, *Phaseoli semen*, *Fába álba*) gyulladássokra, kelések érlelésére háziszerként borogatóul használják. Kb. 50% keményítőt, gumit, dextrint stb. tartalmaz.

A bablisztet bakteriológiai táptalajként is alkalmazzák a külföldi származású agar-agar (tengeri moszat) növényi nyálka pótlására.

Bábakalács⁺

Száratlan bábakalács, földi rózsa, vad articsóka. *Carlina acaviis* L.

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, so-

9. ábra. Bábakalács⁺

vány hegyi réteken, köves talajokon élő, évelő növény. Európa magasabb hegyvidékein fordul inkább elő, nálunk szórványosan a Mátrában és a Bükkben található (9. ábra).

Szára igen rövid (1–2 cm), rajta egyetlen, 5–10 om széles fészekvirágzat fejlődik. A fészekpikkelyek sugarasan állók, fénylő fehérek. A *párta* pirosuló. A *levelek* átlag arasznyiak, törzsában állók, a talajon elterülők, keskeny, tojásdad kerületűek, tüskésen hasogatottak. *Oyökere* karó alakú, arasznyi hosszú és hüvelykujjni vastag; enyhe, jellemző szagú és ízű.

A növény gyökere (*Carlinae radix*) 1–2% (80% kariinaoxidtartalmú) illóolajat, cseranyagot, gyantát, sb. 20% inulint, labenzimet stb. tartalmaz. A karlinaoxid baktériumölő hatású. A friss gyökér beszáradási aránya 4–5:1.

A drog vizelethajtó, izzasztó, nyálkaoldó és menstruációt elősegítő, bélfőregűző hatású.

Bakfű

Betonikafű, orvosi tisztosfű. *Stachys officinalis* Trev. (*Betonica officinalis* L.) (10. ábra).

Erdei tisztásokon, cserjésekben, hegyi réteken élő, évelő növény.

Szára egyenes, 50–70 om magas, egyszerű, négyszögletű, gyérlevelű, szőrös.

Tőlevelei hosszúnyelűek, lemezük 20 cm hosszú, hosszas tojásdadok, csipkésen fogasszélűek, borzasszőrűek.

A *szárlevelek* kisebbek, a felsők ülők. A *virágok* bíborvörösek, a szár végén 5–10 cm hosszú tömör fürtben csoportosulnak; júliustól őszig nyílnak.

A növény virágzó hajtásait kell gyűjteni a tőlevelek hozzászedé-

10. ábra. Bakfű

sével. Kb. 4 kg frissen gyűjtött anyagból kapunk 1 kg szárazat.

A drog (*Betonicae herba*) cseranyagot, kovasavat, szaponint, kolint, keserűanyagot, egy glikozidát, kevés illóolajat stb. tartalmaz.

Teáját asztmás és hurutos bántalmak ellen használják. A népi gyógyászatban epilepszia ellen is alkalmazzák.

Bazsalikom

Németbors, királyfű. *Ocimum basüicum* L. (11. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, Ázsia, Amerika és Afrika melegebb vidékein honos, sokfelé — nálunk is — nem csupán kertekben, hanem nagyobb területeken is termesztett, kellemes jellemző illatú, egyéves fűszernövény.

Szára fél méternél is magasabb, négyoldalú, bokrosán elágazó. *Levelei* nyelesek, lemezük 4—5 cm hosszú, széles vagy keskenyebb tojásdad, hegyes, húsos, gyéren fogacsás szélű, kanalasán behajtott. *Virágai* laza álfüzérben állnak, pártájuk fehér; júniustól nyílnak.

A növény virágos, leveles hajtásai adják a drogot; fűszer céljára a szákról a virágot és a levelet lemorzsolják.

Beszáradási aránya kb. 5:1.

A drog (*Basilici herba*) 0,02-0,5% illóolajat, 5% cseranyagot, egy glikozidát, szaponint és keserűanyagot tartalmaz.

Teáját köhögés csillapítására, idegnyugtatóul, étvágyjavítóul, szélhajtóul, tejszaporítóul, vizelethajtóul iszik. Külsőleg toroköblítőül és kelések érlelésére is használják.

A bazsalikom háztartásokban is ismert fűszer, amelyet pástétomok,

11. ábra. Bazsalikom

mártások és saláták ízesítésére használnak. A külföldi konzerv- és likőr ipar egyre nagyobb mennyiségben vásárolja a magyar bazsalikomfűszert. Illóolaját az élelmiszeriparon kívül az illatszeripar is felhasználja.

Termesztése. Nálunk a bazsalikom zöld színű, kislevelű fajtája ismert; illata, zamata kellemesebb más rokonfajokénál. Kertszerűen megművelt, tápanyagokban gazdag talajt igényel. Magját április első felében 40—50 cm sortávolságban vetik állandó helyére. Aratása júliusban, virágzása kezdetén történik kb. 10 cm tarló meghagyásával. A kellően megszáritott szárakról a virágot és a levézetet 3—4 mm lyukbőségű rostán lemorzsolják. A lemorzolt anyaghoz került szártörök kiválogatása céljából az anyagot ismételten átrostálják.

A növény rendszerint másodszor is artható.

Beléndek

Bolondító csalmatok, büind, disznóbab, csábítófü. *Hyoscyamus niger L.* (12. ábra). *Erősen mérgező!*

A burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, legelőkön, szennyes, trágyás helyeken, egy- és kétéves fajtaváltozatban termő, minden részében erősen mérgező, ragadós mirigyszőrökkel borított, kellemetlen szagú, szürkészöld színű növény.

Gyökere karó alakú, fehéres színű, egészen arasznyi hosszú. A kétéves változata az első évben csupán *tőálló leveleket* fejleszt, amelyek 15—35 cm hosszúak, hosszúnyelűek, hosszas tojásdad kerületűek, durván, majdnem karéj osan fogasak, húsosak, rövid szőrökkel borítottak; fonákukon a főerek szélesek, fehéresek, kiemelkedők. *Szára* a második évben 50—80 cm magas, elágazó. A *szárlevelek* is öblösen foga-

12. ábra. Beléndek

sak, az alsók nyelesek, 20 cm hosszúak, a felsőbbek kisebbedők, majd ülők, kissé szárra futók. *Virágai* rövid kocsányúak, lilás erezettel piszkossárga színűek, nagy murvalevek hónaljában ülnek. Termése 15—20 mm hosszú, hasas bögre alakú, éréskor leváló kupakkal fedett tok, amelyet öt szúrós fogú csésze vesz körül. A *magok* mákszemnyiek, vese alakúak, szürkésbarnák, bibircesek.

A beléndek *egyéves* faj változata törőzsában álló leveleket nem hoz, szára alacsonyabb, egyszerű, levelei kisebbek. Virágzási idejük május—június; termésük júniusban, júliusban érik.

Gyűjtendők: rövid nyélrészsel lecsípve a kifejlett tőlevelek, valamint a szár levelei. Beszáradási arányuk kb. 6:1.

A tőlevelek gyakran az eső által felvert talajtól szennyezettek, ezért ezeket a leveleket még frissen vízzel le kell öblíteni, majd zsinórra felfűzve kell megszárítani.

A drog (*Hyoscyami folium*) fő hatóanyaga a hioszciamin, amely a szárítás alatt nagy részben atropinná alakul át, továbbá a szkopolamin. Összalkaloid-tartalma 0,06—0,17%. Tartalmaz még kolint, egy glikozidát, cseranyagot és nyomokban illóolajat. A gyökérben kb. 0,08%, a magban pedig 0,05% alkaloida található.

A beléndeklevelet — maszlag- és nadragulyalevével együtt — asztmás köhögési rohamok csillapítására, füstölőporok és cigaretták, valamint fájdalomcsillapító és bódító hatású gyógyszerek készítésére használják. Bégebben a patikáink tartották a reumás fájdalmak elleni bedörzsölőszerül használt „beléndekolajat”, amely táblaolajban kifőzött beléndeklevelekből készült. Vattába itatva fájós, odvas fogakba is helyezték.

A lókupecek beléndekmagot adtak be a lovuknak, hogy legalább az eladás alatt leplezzék a keheességüket. A vevők még meg is futtatták a lovat anélkül, hogy keheességük megmutatkozott volna. A középkorban boszorkánykenőcsöt és bájitalt készítettek beléndekből. A beléndekmag mákhoz keveredve már gyakran okozott súlyos mérgezést. Mivel a mezőgazdasági kultúránk fejlődésével a beléndek is kiveszőfélben levő gyom lett, időnként természetessel fedezzük szükségletünket.

Termesztése. Tápanyagokban, gazdag, nyirkosabb, közepkötött talajt igényel. A kétéves fajváltozatát érdemes termesztés-

teni, mivel lényegesen több levéltermést ad, mint az egyéves. Magját télen ki kell fagyasztani, majd tavasszal 35–40 cm sortávolságban állandó helyére el kell vetni. Megfelelő időben kb. 30 cm tőtávolságra ki is kell egyelni. Célszerű sorjelzővel (pl. mustárral) vetni.

Az első évben a kifejlett tőleveleket kell gyűjteni, amelyek nagyok, dohánylevél módjára zsinegre felfűzve is megszáradhatnak. A második évben a növény dúsan hoz lombleveleket.

Benedekfű

Áldottfű, áldott bogáncs, keserű bogáncs. *Cnicus benedictus* L. Fészkesvirágzatúak (*Compositae*) (13. ábra).

A Földközi-tenger mellékéről származó, nálunk vadon nem termő, minden részében rendkívül keserű ízű, egyéves növény. Nagyban termesztjük.

Szára jó talajban 1 méterig is megnő, elágazó, ötszögletű, tövén 1–2 ujjnyi vastag, szívós, alul sertés, felül ragadós, mirigyes szőrökkel borított. *Levelei* szórt állásúak, 10–30 cm hosszúak, molyhos—szőrösek, hosszas, lándzsás kerületűek, öblösen fogasak vagy hasogatottak, a fogak szúrós hegyűek, a felsők a száron röviden lefutók. *Virágfészkei* a hajtások végén állnak, tojás alakúak, 3–4 cm szélesek gallérleveleik szúrósak. A *virágok* sárgák; júniustól nyílnak. *Kaszattermései* kb. 8 mm hosszúak, hengeresek, görbültek, sűrűn mély bordájúak, serteszőrű bóbíta mellett még

13. ábra. Benedekfű

keskeny, fogas élű koronáska is szegélyezi csúcsukat. A növény hajtásának felső, 30–40 cm hosszú virágos, leveles részeit, valamint az oldalhajtásait kell begyűjteni. Learatása után még dús sarjújajtásokat fejleszt. Szigorúan árnyékos helyen szárítandó, mert napfényre rendkívül érzékeny, hamar kifakul. Kb. 5 kg frissből lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Cardui benedicti herba*) knicin glikozidikus keserűanyagot, sok nyálkát, 8% cseranyagot, gyantát, nyomokban illóolajat, nikotinsavat stb. tartalmaz.

Fontos likőripari nyersanyag. Teája étvágyjavító, emésztést serkentő, epehajtó, sárgaság elleni hatású. A termése 25% — szappangyártásra alkalmas — zsírosolajat tartalmaz.

Termesztése. A benedekfű termesztésére laza homoktalajon kívül minden másfajta, jó erőben levő talaj megfelel.

Magját április elején 60 cm sortávolságban állandó helyére vetik, majd a növénykéket 30 cm tőtávolságokra egyelik. A magokról a szőrbóbitákat elvetésük előtt le kell koptatni. A növényt virágzása kezdetén kell learatni, majd szigorúan napfény kizárása mellett kell megszáritani, ősz felé rendszerint másodszer is aratható.

Berkenye

Madár- vagy veres berkenye. *Sorbus aucuparia* L. (14. ábra).

A rózsafőlék (*Rosaceae*) családjába tartozó, hegyvidégeinken tölgyesekben, fenyvesekben, bükkösökben, cserjésekben, tisztásokon élő cserje vagy fa. Sokféle dísznövényként és utak szegélyezésére is ültetik.

Levelei szárnyaltak; a levélkéik lándzsásak, 5–6 cm hosszúak, hegyesek, szélük a csúcstól kb. a lemez közepéig sűrűn fűrészkes. *Virágai* kicsinyek, fehérek, sátorozó dús fürtben csoportosulnak. *Termése* bogyszerű csontár, kb. 1 cm átmérőjű, sárgászöld színű, fanyar, édeses—savanykás ízű. Május-júniusban virágzik; termése ősz felé érik be.

A berkenye érett termését a fűrtről le kell szedni, majd akár napra is kiterítve, keményre meg kell szárítani. Kb. 3 kg friss terméskből lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Sorbi fructus*) szorbinsavat, szorbitot, almasavat,

cseranyagot, pektint, karotint, C-vitamint tartalmaz. A magokban — zsírosolajon kívül — kevés amigdalin is van. A friss gyümölcsöt vitamin pótlására fogyasztják. Készítenek belőle szörpöt, gyümölcslét és pálinkát is. A megszártott termék főzetét vesekőképződés és általában a húgyutak megbetegedései esetében fogyasztják.

A gyümölcsből kivonható szorbitot C-vitamin előállítására, valamint a cukorbetegnek cukorpótszereként használják. Szorbit még sok más gyümölcsben is található, de szintetikusán is előállítják. A berkenyevirágból enyhe hashajtó és vizelethajtó hatású tea készíthető. A berkenyefa levele teaként, az „orosztea” (gyarmati tea) pótlására is használható.

14. ábra. Berkenye

Bodza

Fekete bodza, fái bodza. *Sambucus nigra* L. (15. ábra).

A bodzafélék (*Caprifoliaceae*) családjába tartozó, mindenhol elterjedt, helyenként nagy állományban termő cserje vagy néha fa.

Levele páratlanul szárnyasan összetett, rendszerint 5 levélből áll. A levélkék hosszal tojásdadok, kb. 10 cm hosszúak, kihegyezettek, fűrészfogúak. Virágzata az ágak végén álló, szétterült, dús virágzatú bogernyő. A virágok aprók, sárgásfehérek, jellemző, kellemes illatúak; május—júniusban nyílnak. Termése 6—8 mm átmérőjű, gömbölyű, feketéslila színű, lilás-vörös vagy zöld nedvű, három csontáru bogyó. Íze édes-savanykás.

A bodzának üdén nyíló virágzatát és az érett termését kell gyűjteni. A bodzavirág gyűjtését és megszáraitását nagyon gondosan kell végezni, hogy az eredeti szép világossárga színét megőrzött áru váljék belőle. A virágzatokat a legrövidebb kocsányrésszel kell gyűjteni, nehogy az ügyis felesleges, hosszú kocsányok még a megszáraitást is hátráltassák. Tehát közvetlenül az elágazások kezdeténél kell a virágernyőket a kocsányról lecsípni. A virágzatokat minél rövidebb időn belül meg kell szárítani, mert ez a biztosítéka az eredeti világos színük megőrzésének.

A friss virágot nem szabad a gyűjtőzsákba erősen begyömöszölni, mert összezúródik, s amikor megszárad, már meg is barnul. A huzamosabb ideig zsákban vagy halomban tartott, befűledt virágokból sem lehet már szép, világos színű árura számítani.

A szárításra tágas és jól bemelegedő padlásokat kell kiválasz-

15. ábra. Fekete bodza

16. ábra. Földibodza

tani. A padlásteret jól ki kell használni, ezért célszerű egymás mellé és egymás alá sűrűn kifeszített dróttal vagy zsineggel behálózni, s majd a virágzatot azokra felaggatni. Így szárítható meg a bodzavirág a legrövidebb idő alatt és a legjobb minőségben. A padlás padozatára, valamint szárítókeretekre is lehet teríteni, de sohasem rétegesen, hanem a virágzatokat szétterülten egymás mellé helyezve.

A virág akkor kellően száraz, ha a próbánál a vastagabb kocsányok is pattanva eltörhetnek. Kb. 6 kg friss virágból lesz 1 kg száraz.

A drog (*Sambuci flos*) izzasztó glikozidát, rutint, kevés illóolajat, quercetint, nyálkát, cukrot, cseranyagot, gyantát, kolint, szambunigrin kéksavglikozidát, emulzinenzimet tartalmaz.

Teája hűléses betegségekben használt izzasztó, vizelethajtó, köhögéscsillapító, vértisztító és enyhe hashajtó hatású. A bodzavirágtea sok embernek mindennapi reggeli vagy üdítőitala is, mert íze kellemes, még melegít is. A bodzavirág borban áztatva annak muskotályszerű ízt kölcsönöz.

A *bodzabogyót* érett állapotban kell gyűjteni. Szintén fűrtösen kell szedni és ugyancsak felaggatva megszáritani. Szárítható napon is; nagyobb arányú gyűjtésnél pedig téglagyári szárítót célszerű igénybe venni.

A bogyót „borsszárazra” kell szárítani, majd a kocsányokról lemorzsolni. A bogyókhoz hullott kocsánytöredéket többszöri átrostálással lehet eltávolítani. Kb. 5 kg fűrtösen szedett friss bogyóból lesz 1 kg száraz, kocsányaitól megtisztított áru.

A drog (*Sambuci fructus v. bacca*) gyümölcssavakat, C₁-, C₂-(I), és A-vitamint, cukrot, 3% cseranyagot, nyomokban illóolajat, valamint antociánfestékeket tartalmaz. A friss bogyóból készült lekvárt, kipréselt nedvet vagy a száraz termésből készült teát enyhe hashajtóként, izzasztóként és vizelethajtóként használják. A bogyókból bort és pálinkát is készítenek.

A *bodzacserje levele* (*Symbuci folium*) cseranyagot, gyantát, szambucin-alkaloidát, szambunigrin kéksavat, valamint A-provitamint tartalmaz. Teáját reumás bántalmak ellen, továbbá vizelethajtónak, izzasztónak, és lázcsillapítónak használják. Koszorúér-betegségben szenvedők időnkénti légszomjának csillapítására is ajánlják.

Bojtorján

Közönséges bojtorján, lapu, bogáncs, ragadvány, útszéli vagy keserűlapu. *Nagy bojtorján* (*Arctium lappá* L.) — *Kis bojtorján* (*Arctium minus* Bernh.) — *Pókhálós bojtorján* (*Arctium tomentosum* Mül.) (17. ábra).

A bojtorjánnak mindhárom felsorolt faja gyógynövény. A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartoznak, házak körül, utak mentén, parlagokon, televényes helyeken, erdők szélén, helyenként nagy csoportokban teremnek, kétnyáriak.

Gyökereik karó alakú, 1–2 arasznyi hosszú, 1–2 ujjnyi vastag, alig elágazó, kívül szürkésbarna színű, belül piszkosfehér; szagtalan, fanyar, undorító ízű. Az elsőéves növények gyökerei tömörek, húsosak, virágzásuk alatt szivacsosak, majd egész üregesek, pudvásak lesznek. A *virágfészkek* gömbösek, a virágok pirosak, a fészkepikkelyek horgas csúcsúak, amellyel ruhára és az állatok szőrére kapaszkodnak. Az első évben csupán nagy, egészen 60 cm átmérőjű, hosszúnyelű *tőlevelei* fejlődnek; a második évben jelenik meg erőteljes, virágzó száruk.

17. ábra. Bojtorján

Az elsőéves, tehát virágzó szárat még nem hajtott növények *gyökereit kell gyűjteni*. A szárat fejlesztett növények pudvás gyökerei gyógyászati célokra nem alkalmasak. A gyökerek a rájuk tapadt talajszennyeződéstől és a gyökérfejen pókhálósnak tűnő levélalapmaradványtól megtisztítandók, s csupán a vastagabbakat kell szárításra hosszában felhasogatni. 4–5 kg friss gyökérből nyerhető 1 kg száraz áru.

A drog (*Bardanae radix*) kevés illóolajat, cseranyagot, gyantát, szterineket, 20–50% inulint, nyálkát, zsírt, cukrot, szerves savakat és keserűanyagot tartalmaz.

Főzetét magában vagy teakeverékekben vizelethajtónak, izzasztónak, epe- és vesekóoldónak, vértisztítónak, epehajtónak használják. Külsőleg különféle bőrbajok — sömör, ekcéma, ótvar — ellen öblögetőnek, torokgyulladás ellen gargarizmának alkalmazzák. Mint hajápoló szer is megbecsült. Főzetét haj mosó víznek használják hajhullás, korpásodás és hajszírosodás ellen. A *bojtorjángyökér-olajként* (Klettenwurzelöl) kapható hajkenő olyan oliva-, esetleg paraffinolaj, amelyben bojtorjángyökert főztek ki. A hajkenőt a túlzott kozmetikázástól élettelené, törékennyé vált haj kezelésére, valamint hajhullás és korpaképződés ellen használják.

A *lapulevél* (*Bardanaefolium*) nyálkát, cseranyagot, inulint és nyomokban illóolajat tartalmaz. Hatása epeműködést serkentő, vizelethajtó és vértisztító. Bőrbajok és daganatok gyógyítására használt népies szei.

A *lapu magja* (*Bardanae semen*) arktínglikozidát, kb. 15–20% zsírosolajat, egy glikozidikus keserűanyagot, sárga festéket, gyantát és viaszt tartalmaz. A népi gyógyászatban epe- és vesebántalmak ellen használják. Madáreledelnek is gyűjtik.

Boróka

Közönséges boróka, gyalogfenyő, borovicskafenyő. *Juniperus communis* L. (18. ábra).

A ciprusfélék (*Cupressaceae*) családjába tartozó, 2–4 m magas, örökzöld, kétlaki cserje vagy fa. A Duna–Tisza köze homokbuckás területein, Bugac, Soltvadkert és Örkény környékén számottevő erdőket alkot, ahová annak idején a futóhomok megkötésére telepítették. Ezeket a borókásokat ma védett területté nyilvánították. Még említést érdemlő kisebb elterjedési területei: a Bükk a Mátra és az Abaúj-Tornai hegyek vidékei.

18. ábra. Boróka

A boróka *levelei* ár alakúak, igen szúrósak, 1–2 om hosszúak, az ágakon hármás örvökben állnak. *Virágai* kicsinyek, a porzósak barkaszerűek, a termősek gömbölydedek. Április–májusban nyílnak.

Termései tobozbogyók, amelyek két évig fejlődnek, s a második évben augusztus–szeptemberben érnek meg. Éretlenül zöldek, 4–5 mm átmérőjűek, kemények. Éretten az ujjak között könnyen összeroppanthatók, 5–10 mm átmérőjűek, barnásfeketék, kékes-hamvas bevonatuk alatt fényesek, héjuk vékony, bőrnemű, belsejük lágy, szivacsos, kevés nedvű, három magvú. Szaguk enyhe, terpentinre emlékeztető; ízük édeskés, aromás, kesernyés.

A borókabogyót gyűjtők mindkét kezükben bottal látanak a munkához. Az egyik bottal a szúrós ágakat felemelik, a másikkal pedig leverik a bogyókat a bokrok alá helyezett kosárba vagy kiterített ponyvára. A gyűjtést óvatosan végzik, hogy minél kevesebb hulljon le az éretlen bogyókból. A gyűjtött anyagot a hozzá hullott éretlen termésektől, levelektől és ág-részekről szelelőrostával megtisztítják, majd szárításra, 2–3 ujjnyi rétegben padláson vagy magtárban kiterítik. A kiterített anyagot naponta átforgatják, majd 4–6 hét elmúltával már megszáradva felszedik. Kb. 1,5 kg frissen szedett bogyóból lesz 1 kg tisztított és megszáritott bogyóáru.

A drog (*Juniperifructus v. bacca*) kb. 1% illóolajat, kb. 30% invertcukrot, juniperinglikozidát, egy flavonglikozidát, kb. 10% gyantát, oseranyagot, gumit, viaszt és pektint tartalmaz. A friss bogyóban C-vitamin is van, amely azonban a drogban a tárolás folyamán elbomlik.

Hatása vizelethajtó (vesebajokban vigyázat!), szélhajtó, étvágyjavító és emésztést serkentő, vese- és epeköldő. Gyakori alkotó része a húgyutakat fertőtlenítő, a légzőszervi és a reumás megbetegedések elleni teakeverékeknek. Lekvárnak elkészítve is tartják a háztartásokban, amelyből naponta 1–2 kávéskanállal fogyasztanak vizelethajtóul, epeserkentőül vagy a vesétől származó vízkór ellen. A borókat ipari és háztartási fűszerül is használják, különösen húсок pácolására és halkészítmények ízesítésére.

A borókából illóolajat és pálinkát is állítanak elő. Tulajdonképpen borókapálinka az angolok „gin” nevű itala is.

A borókaolajnak is sokrétű a felhasználási lehetősége. Egy-két cseppjét cukorral bevéve ugyanolyan bántalmak ellen használják, mint a teáját. Alkalmazzák továbbá fürdősök ülatosítására, valamint hörghurut és tbc elleni vízgőzös belélegzésre (inhalálásra). Reumás és ízületi fájdalmak csillapítására bedörzsölőszerekhez is adják az olajat. A borókaolaj a boroviczka pálinka készítésénél melléktermékként jelentkezik, a pálinka tetején úszik, onnan gyűjtik össze.

Egy másik gyártási mód szerint az illóolaj lepárlása után visszamaradó anyagot cefrézik, és abból készítik a pálinkát.

A kereskedelem időnként a borókafa levelei és a kérgüktől megtisztított ágai iránt is érdeklődik.

BorsM

Borsikafű, pereszlén, hurkafű, csombord. *Saiureja hortensis* L. (19. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékéről származó, nálunk nagyban, de sok helyen házi kertekben is termesztett illatos, egyéves növény.

Szára 30—50 cm magas, elágazó, tövén elfásodó. *Levelei* szálas lándzsásak, 1—2 cm hosszúak, épszélűek. *Virágai* kicsinyek, egyoldalú füzérben állnak, pártáik fehérek vagy rózsásak; egész nyáron át nyúnak.

A növény virágos, leveles hajtásait kell learatni az alsó, elfásodott száruk nélkül. Az áru jelentős részét pedig a szákról lemorzolt virágokból és levelekből kell előállítani.

19. ábra. Borsfű

A frissen learatott anyagból 6—8 kg szükséges 1 kg száraz, lemorzsolts árú előállítására. A száraz árut gyógynövényként, a lemorzsoltsat pedig fűszerként használják.

A drog (*Saturejae herba*) 0,5—2% illóolajat, cseranyagot, nyálkát, gyantát, keserűanyagot stb. tartalmaz. Teáját alacsony vérnyomás, bélhurut, felfúvódás és köhögés ellen isszák. Ipari és háztartási fűszer. Illóolaját a konzerv- és a likőripar használja.

Termesztése. Középkötött, tápdús, kertszerűen előkészített talajba kell a magját március végén vagy április elején 40 cm sortávolságban és 1,5 cm mélyen elvetni, majd 15—20 cm távolságra egyelni. A növény föld feletti részét a legelső elágazás alatt levágva kell betakarítani. Rendszerint második termést is ad.

A borsfűvet árnyékos helyen kellően meg kell szárítani, majd 3—3,5 mm-es lyukbőségű rostán a szárakról a virágokat és a leveleket le kell morzsolni. A morzsolásnál átkerülő szártörek-től az anyagot ismételt rostálással meg kell tisztítani. Kát. holdként 4—5 q morzsolts anyag nyerhető.

Borsosmenta

Borsmenta. *Mentha piperita* L. (20. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, vadon nem termő, nálunk is több száz kat. holdnyi területen termesztett, jellemző illatú, évelő növény. A vízimentá (*Mentha aquatica* L.) és a zöld menta (*Mentha viridis* L.) kereszteződéséből előállított hibrid.

Gyökértörzse vékony, elfásodó, feketésbarna színű; belőle a talajban nem mélyen kúszó, hosszú, fehér, majd ibolyás színű, húsos tarackok, valamint a talaj felszínén futó indák fejlődnek. Célszerűen ezekkel szaporítják a növényt. *Szára* 60—80 cm magas egyenes, elágazó, négyoldalú, zöld vagy pirosló, gyéren szőrös. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, nyelvük kb. 1 cm hosszú. Lemezük 2—8 cm hosszú, lándzsa alakú, hegyes, fűrészes szélű, szíves vagy lekerekített vállú, fonákán az erek mentén gyéren szőrösek, sötétzöld színűek. *Virágzata* álörvökből összetett tömör füzér. A virágok kicsinyek, pártájuk kékes-

lila; júliustól nyílnak. A növény minden részében kellemes, jellemző illatú, hűsítő ízű (mentól).

A borsosmentát levéldrog és illóolaj előállítására termesztik. Levéldrognak a növényt még virágzás előtt learatják; a leveleket a szákról lefosztják és gondosan megszárítják. A leveleket — méretük és épségük szerint — három minőségi osztályba sorolják: a nagyobbak az értékeesebbek. A szár és a levél mennyiségi aránya hozzávetőlegesen 60—50%. Kb. 5 kg friss levélből lesz 1 kg száraz.

A levéldrog (*Menthae piperitae folium*) 1,5—2% (50—60% mentoltartalmú) illóolajat, 5—10% cseranyagot, keserűanyagot, nikotinsavat, kávéssavat, klorogénsavat stb. tartalmaz.

Teája mindennapi reggeli vagy üdítő italként, de gyógyszerként is egyaránt értékes. Használható magában vagy teakeverésekben, étvágygerjesztőnek, szélhajtónak, epeműködést serkentőként, idegnyugtatónak, görcsoldónak menstruációs zavarok esetén, az emésztőcsatorna és a húgyutak fertőtlenítésére, gyomor- és bélhurut, fejfájás, epekőkolika ellen. Torokbántalmak és rekedtség ellen gargarizmaként, gyulladásokra borogatóként alkalmazzák. A levéldrogot likőrök készítésére is használják.

Illóolaj előállítására a borsosmentát virágzása kezdetén aratják, a növény akkor tartalmazza a legtöbb és a legjobb minőségű illóolajat. Az egész föld feletti hajtását levágják, és az illóolaját azonnal frissen vagy megszárítás után vízgőz átáramoltatásával vonják ki.

A mentaolaj felhasználásának szintén igen tág tere van. A legnagyobb felhasználója a kozmetikai ipar, amely fog- és

20. ábra. Borsosmenta

szájápoló szerek — fogkrémek, fogporok, szájvizek — ízesítésére és illatosítására alkalmazza. Sokat használ fel belőle a gyógyszeripar is fájdalomcsillapító bedörzslőkhöz, gyógyszerek íz- és szag javítására, hányinger elleni, idegnyugtató, köhögéscsillapító szerek készítéséhez. Használja az édesipar is „erős” cukorkák és rágógumik ízesítésére.

Az illóolaj kikristályosítható alkotórésze a *mentól*, amely a borsmentadrogokban az íz- és az illatkarakter hordozója. Mentollal nátha elleni orrcseppek, hűsítő krémek, sósbor szeszek, rovarcsípés elleni szerek, fejfájás elleni, homlokot bedörzslő rudacsókák stb. készülnek. A mentolcigaretta is ezért kapta a nevét.

A borsmenta termesztését hazánkban már több évtizede végzik. A legintenzívebben Szabolcs megyében termesztik a termelőszövetkezetek, a tagságra szétparcellázva. A termék egy évben kétszer aratható, a hozam pedig kat. holdanként 4—6 q száraz levéláru vagy 10—15 q „mentaszéna”.

Termesztése. Napos fekvésű, tápanyagokban dús, lazább, nyirkosabb talajt igényel. Szaporítása gyökérsarjakról célszerű, mivel a növény nem hoz magot, ősszel a mélyen szántott talajban 60—70 cm távolságban kihúzott, kb. 10 cm mély barázdákba fektetik a sarjakat zsinórszerűen, hogy végükkel egymáshoz érjenek. A sarjakra földet rá kell húzni, majd a talajt lehengetni. Száraz időben öntözni kell. A borsosmenta egyébként is meghálálja az öntözést és a műtrágyázást, elsősorban pedig a szerves trágyázást. Levéláru előállításához a növényt virágzása kezdetén kell levágni, majd a szárákról a leveleket még a növény friss állapotában kell lefosztani. A fosztásnál külön-külön kell tenni a nagyobb, valamint a kisebb, végül a csoportos csúcsleveleket. A leveleket gondosan tapasztott, tiszta padláson, kiterítve kell törékenyre megszáritani. Könnyű zsákokban szállítják az átadási helyre.

Illóolaj előállítására a menta növényt virágos állapotában kell learatni; ennek az árutípusnak „mentaszéna” a neve. A levágott anyagot szintén napfény kizárása mellett kell megszáritani, gondosan ügyelve arra, nehogy az anyag értékes levélzetéből bármi is elkallódjék.

A borsosmenta évente rendszerint kétszer aratható. Fagy-

érzékeny, ezért a telepítést télen szalmastrágyával be kell hinteni és a talajt rászántani. A terméseredmény érdekében a mentát 3—4 évenként tanácsos más területre áttelepíteni. Tavasszal fogasolni és sorolni kell.

Borvirág

Uborkaszagú fű, borecs.
Borago officinalis L. (21. ábra).

A Földközi-tenger mel­lékéről származó, nálunk kertekben termesztett, néha elvadulva is előforduló, dúsán serteszőrös, egyéves fűszer- és dísznövény. Az érdeslevelűek (*Boraginaceae*) családjába tartozik.

Szára egyenes, 50—70 cm magas, húsos. *Levelei* közül az alsók hosszú nyelűek, széles kerülekések, ép szélűek, 5—15 cm hosszúak; a felsőbbek keskenyedők, ülők. *Virágai* égszínkékek, 2—3 cm szélesek, kunkorban állnak; május—júniusban nyílnak.

A növény virágos, leveles hajtásai (*Boraginis herba*) adják a drogot. Zsírosolajat, szaponint, gyantasavakat, cseranyagot, nyálkát, nyomokban illóolajat, pentozánt, hamujában pedig jelentős mennyiségben különböző ásványi sókat tartalmaz.

Konyhafűszerként mártások és savanyú főzelékek ízesítésére, savanyítandó uborka eltevéséhez használják. Fiatal leveleiből salátát készítenek.

Teáját vizelethajtónak, vese- és hólyagbántalmak, valamint hasmenés ellen használják. Külsőleg toroköblítőként és kelések érlelésére borogatónak használják.

21 - ábra. Borvirág

Búzavirág

Kék vagy vetési búzavirág. *Centaurea cyanus* L. (22. ábra). A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, Dél-Európából származó, nálunk különösen búza- és rozsvetések szélén, parlagokon, szárazabb réteken mindenfelé elterjedt, közismert, egyéves növény.

Szára lehet fél méter magas, elágazó, rövid szőröktől szürkészöld. *Levelei* közül az alsók három keskeny szeletre osztottak, a felsőbbek egyszerűbbek, végül szálasak, keskeny lándzsásak. *Virágfészkei* sátorozok, gömbösek, kb. 1 cm vastagok. A virágok élénkkék, csövesek, pártájuk mélyen hasogatott; májustól virágzik.

22. ábra. Búzavirág

Üdén nyíló virágait a fészekből kicsipegetve kell gyűjteni. Feltétlenül árnyékos helyen kiterítve kell megszárítani, mert napfényen a virágok elvesztik eredeti szép kék színüket, kifakulnak, árujuk értéktelenné válik. Kb. 5 kg frissen gyűjtött virágból kapunk 1 kg drogot.

A drog (*Cyani flos*) centaurin (knicin) keserűanyagot, cichoringlikozidát, antociánfestéket, cseranyagot, ásványi sókat stb. tartalmaz.

Forrázatát külsőleg szemgyulladás borogatására és toroköblítőül használják. Teáját magában nem fogyasztják, a drogot étvágyjavító, görcsoldó és erősítő teakeverékekhez adják. Alkalmazzák teakeverékek díszítésére is. Régebben a „füstölővirágkeverék” alkatrésze is volt.

Cickafarkfű

Közönséges cickafark, orvosi cickafark, egérfarkúfű, ezerlevelűfű *Achillea millefolium* L. (23. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, legelőkön, réteken, utak mentén, parlagokon az ország minden részén, sok helyen tömegesen előforduló jellemző illatú, szőröktől szürkészöld évelő növény.

Szára egyenes, 30–60 cm magas, egyszerű vagy elágazó. *Tőlevelei* 20–30 cm hosszúak, nyelesek, lándzsás kerületűek, 2–4 cm szélesek, 2–4-szer szeldeltek; a levélszeletkéik porcos szállahegyűek. A szár levelei felfelé kisebbedők, az alsók rövid nyelűek, a felsők ülők, 2–3-szer szeldeltek. *Virágzata* 3–5 mm átmérőjű fészkekből összetett sátorozó buga. A fészkekben szürkésfehér korong virágok és fehér pártájú karimavirágok vannak; júniustól őszig virágzik.

23. ábra. Cickafarkfű

A cickafarknövényből háromféle drogot **kell** előállítani: virág- (*Millefolii flos*), fű- (*Millefolii herba*) és levéldrogot (*Millefolii folium*).

A cickafarkvirágot üde nyílásban kell gyűjteni: a virágzati ernyőket úgy kell szárukról lecsípni, hogy tetejüktől számítva, szárrészükkel együtt ne haladják meg az 5–6 cm hosszúságot.

Fűárúnak a növény virágzó, leveles szárai legfeljebb 30–40 cm hosszúságban vágatok el. A levélárut a tavaszi tőle vélek gyűjtésével állítják elő. A friss anyagok beszáradási aránya **3,5-4:1**.

A cickafarkvirág több, a cickafarkfű kevesebb kék színű, azuléntartalmú illóolajat tartalmaz (0,1–0,5%). A drogokban van továbbá achillein glukoalkaloid, keserűanyag, cseranyag, konitsav, aszpargin, egy glikozida, zsírosolaj, gyanta, szénhid-

rát stb. A levéldrog kékolajat, illetve azulént nem tartalmaz. Csakis az orvosi cickafark és az alakkörébe tartozó, morfológiailag egymástól többé-kevésbé eltérő, de mindig *fehérvirágú* fajok tartalmaznak azulénes kékolajat: cickafarkolajat. Ezért gyógynövényként a sárgás, rózsás vagy lilás színű virágú cickafarkok egyike sem használható. Az illóolaj 8–10% azulént tartalmaz.

A cickafarkolajjal gyulladást megszüntető kenőcsök készülnek, pl. a szem kezelésére, valamint arckrémek, bőrápolók. Az azulénes kenőcs a gyulladást nem fojtja el, hanem a lefolyást gyorsítja.

A cickafark drogjai, teái étvágyjavítók, emésztést serkentők, görcsoldók, epe- és májműködést elősegítők, menstruációs zavarokat megszüntetők, húgyszervi és légzőszervi bántalmakat gyógyítók, vérnyomáscsökkentők. Visszértágulás, gyomor- és bélhurut, valamint prosztatabántalmak ellen is ajánlják. Főzete külsőleg fogíny-, szem- és általában gyulladásokra öblögető és borogatószer. A cickafark drogját magában vagy más, hasonló célú gyógynövényekkel keverékekben használják.

Citromíű

Orvosi citromfű, citromszagú melissza, méhfű, mézfű. *Melissa officinalis* L. (24. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, nálunk vadon csak szórványosan előforduló, jellemző, kellemes, citromra emlékeztető illatú, évelő növény. Gyógynövényként nagyobb területeken, mézelőként pedig sok helyen kertekben termesztik.

Gyökértörzse elfásodó, tarackok erednek belőle, amelyekből végükön föld feletti hajtások fejlődnek. *Szára* 1 méter magasságot is elérő, bokrosán elágazó, négyoldalú. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, nyelük kb. 2 cm hosszú, lemezük 2–6 cm hosszú, széles vagy keskeny tojásdad, hegyes, durván csipkésfogas, válluk ék alakú vagy lemetszett, fonákukon, az erek mentén gyéren szőrösek. A *virágok* tízesével-húszasával állórvökben állnak, kicsinyek, pártájuk fehér; júniustól nyílnak. A makocskák termései kb. 2 mm hosszúak, tompán háromélűek, fénylők, barnák, alapjukon fehéren szegélyezettek.

A növényből levélárut (*Melissae folium*) és száras (fű) árut (*Melissae herba*) kell előállítani. Beszáradási arányuk kb. 5:1.

A hajtásokról az ép és egészséges leveleket kell lefosztani. Herbának pedig a virágos, leveles, 4 cm-nél nem hosszabb hajtásokat kell levágni.

A drogok illóolajat (0,02—0,3 százalék) cseranyagot, keserűanyagot, nyálkát, kávésvavat stb. tartalmaznak.

Teájuk ideg- és szívnyugtató, idegerősítő, görcsoldó, emésztést serkentő, szélhajtó, izzasztó, epe-működést elősegítő. Külsőleg pépes borogatóul, fürdőkhöz, bedörzsölőkhöz használják. Salátákat és mártásokat is ízesítenek citromfűlevéllel. A drogokat a likőripar is gyakran alkalmazza.

Dióolajat az illatszeripar használja. Mivel a tiszta citromfűolaj igen drága volna, citromhéj-olajjal együtt, lepárlással szokták előállítani. Az így nyert illóolajának kereskedelmi neve: *Oleum melissae citratum*.

Termesztése. Meleg fekvésű, széltől védett, tápdús talajt igényel. Magvetéssel és tőosztással szaporítható magja lassan csírázik, ezért legalább 20 órai időtartamra langyos vízben áztatni kell. Magját márciusban melegágyban, vagy áprilisban langyoságban kell egészen felszínesen elvetni, majd a talajba nyomkodni. A kellően fejlett palántákat 60—70 cm sor, és 35—40 cm tőtávolságban kell kiültetni.

Levéláru előállítására a növényt virágzása kezdetén kell learatni, a leveleket lefosztani és gondosan megszáritani. Száras áru (fű, herba) céljára pedig virágzó állapotában kell a citromfüvet levágni. A növény évente kétszer is aratható. Terméshozam: 4—5 q levél, vagy 8—10 q száras áru.

24. ábra. Citromfű

Csalán

Csípős osalán, nagy csalán, kétlaki csalán, osólyány. *Urtica diaica* L. (25. ábra).

A csalánfélék (*Urticaceae*) családjába tartozó, az ország egész területén előforduló, sokszor erdők aljnövényzeteként is nagy tömegekben élő, kétlaki, évelő növény. Minden szerve fullánk-szőrökkel borított, ha testhez ér, égető, viszkető fájdalmat okoz.

Ökökértörzse hosszú, kúszó, elágazó, hengeres, barázdált, barnássárga. *Szára* 1 méternél magasabbra is megnő, egyenes, egyszerű, négyélű. *Levele* nyeles, lemeze szíves tojásdad vagy lándzsás, hosszan kihegyezett, durván fűrészes szélű, szíves vállú. *Virágzata* füzérszerű.

A csalánnak a leveleit és a gyökérzetét kell gyűjteni. A levélgyűjtést célszerűen úgy végzik, hogy a szárat az alján két ujj közé fogják, és felfelé irányulóan lehúzzák róluik a leveleket. A gyűjtők kesztyűs kézzel dolgoznak, s ujjaikra kívülről vastagabb puha drótspirált tekernek. A drót megvédi a kesztyűt a gyors elkopástól, és a leveleknek a szárról való leszakítását is könnyíti. A levelekhez szárrész nem kerülhet, legfeljebb csak a csúcslevelekkel leszakadó, mintegy 5 cm-es rész gyűjthető az áruhoz.

A csalánlevél nagy tömegét a lakott helyektől távol, az erdőkben gyűjtik, ahol padlások, fedett szárítóhelyek nem állnak rendelkezésre. Ezért kivételesen meg van engedve a levelek napfényre kiterített szárítása is. A leveleket tisztára feltakarított helyre kell kiteríteni, száradás közben gyakran átforgatni, s majd homoktól és minden más idegen anyagtól megtisztítva kell beszákolni. Ponyvákat is kéznél kell tartani, hogy az éjjeli harmat, valamint az eső ellen védeni lehessen. Beszáradási aránya kb. 5:1.

A drog (*Urticae folium*) glikozidákat, cseranyagot, egy gyan-taszerű anyagot (csalánméreg), hangyasavat, ecetsavat, hisztamint, B- és C-vitamint, viaszt, cukrot, klorofillt (növényi zöld) szerves savakat, sárga színanyagot, glükokinint (vércukorszintet csökkentő anyag), ásványi sókat stb. tartalmaz.

A csalánlevél drogjának nagyobb tömegét klorofill előállítá-

sara dolgozzák fel, de igen jelentős a gyógyteaként való felhasználása is. Teáját reuma, köszvény, cukorbetegség, vízkór, csalánkiütés, hólyaghurut, magas vérnyomás, gyomor- és bélhurut, bőrkiütések, vesehomok ellen, valamint vértisztítóként, vizelethajtónak, általános erősítőnek, gyomor- és bélvérzés, köhögés csillapítására stb. isszák.

Külsőleg aranyeres bántalmak ellen ülőfürdőként, bőrkiütésekre borogatóként, hajhullás és korpaképződés, valamint hajzsírosodás ellen mosóvízként, torokgyulladás ellen gargarizmaként használják. Hajvizet is készítenek belőle.

A fiatal csalánlevélből főzeléket készítenek, valamint fiatal állatokkal — malacokkal, baromfiakkal stb. — is etetik, mivel vitaminokat és a szervezet számára szükséges sókat stb. tartalmaz. Beumás bántalmak gyógyítására a fájdalomcsökkentő hatást friss csalán-

25. ábra. Csalán

hajtásokkal megcsapkodják. A klorofill irtalmatlan színezőanyag, az ipar — likőr-, cukorka-, gyógyszer-, élelmiszer-, fa-, papír-, üdítőszer- stb. ipar — igen gyakran használja. Régebben a csalán szárát a kenderrost pótszereként használták.

A csalán gyökérzetét (*Urticae radix*) ősszel vagy tavasszal kell gyűjteni, a korhadt részekről, mellégyökerekről és a szárcsonkokról meg kell tisztogatni. Beszáradási aránya kb. 3:1.

Cseranyagot, hamujában pedig 10% meszet tartalmaz. Főzetét bélhurut ellen isszák, külsőleg pedig hajmosásra használják, hullás és korpásodás ellen. Reuma elleni fürdőket is készítenek vele.

Csarab

Seprővirág. *Calluna vulgaris* H. (26. ábra).

A hangafélék (*Ericaceae*) családjába tartozó, tömegesen Zala, Vas és Sopron megye területén, ritkás erdőkben, kiszáradó lápokon, tőzegeken, savanyú talajokon, erdei fenyvesekben élő, 30—40 cm magas félcserje. Előfordulása a Balatonig terjed.

Szára fás, heverő vagy felegyenesedő, seprősen elágazó, vörösesbarna. *Levelei* kb. 2 mm hosszúak, pikkely alakúak, alsó végükön két szarvacskában végződnek. 3—4 sorban állnak, fedelékesen borítják egymást. *Virágai* egyoldali füzéres fürtben állnak, 3—4 mm vastagok, a csészecimpák a pártánál hosszabbak, ibolyásrózsásak, selymesen fénylők, maradók. Nyár vége felé virágzik.

A növénynek legfeljebb arasznyi hosszú virágos leveles hajtásait kell gyűjteni, az alsó, csupasz, vastagabb ágrészek nélkül.

A drog (*Callunae herba* v. *Ericae herba*) 0,3—0,9% arbutint és hasadási terméként hidrocchinont, egy alkaloidát, flavonglikozidát, enzimet, fumársavat, 7% cseranyagot, szaponint, keményítőt, gumit, gyantát, eirkolint, zsírt, nyálkát, nyomokban illóolajat tartalmaz.

Teája vese- és hólyagbajokban vizelethajtó és vizeletfertőtlenítő, bélhurut ellen összehúzó, továbbá erősítő, nyugtató, vértisztító, izzasztó és lázcsillapító hatású.

Cseresznye

Meggy

(*Prunus avium* L.)

(*Prunus cerasus* L.)

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartoznak. A gyümölcsök kocsányait külön-külön össze kell gyűjteni és gondosan meg-

26. ábra. Csarab

szárítani. Nem lehet az áru gyümölcs hússal, maggal vagy levéllel szennyezett. Az áruk nagybani előállítására a konzervgyárainkban van nagy lehetőség. A drogok iránti nagy keresletre való tekintettel, a háztartásokban és az iskolákban is meg kell szervezni a gyümölcskocsányok összegyűjtését. 3—4 kg friss gyümölcskocsányból lesz 1 kg drog.

A konzervgyárak ajánlják fel gyümölcskocsány-készletüket a helyi szövetkezetnek, akik az anyagot megszárazítják, majd az illetékes szakvállalathoz továbbítják.

A drogok (*Pruni avii* és *Pruni cerasi stipes*) nyálkaoldó, vizelethajtó, szívműködést serkentő stb. hatású anyagokat tartalmaznak. A valódi tea pótszereként is fogyasztják. A meggy-szárteának fogyasztó, elzsírosodást meggátló hatását is említik. A szívműködést serkentő hatóanyagok felderítése *Králik Lajos* drogista mester nevéhez fűződik.

Cserszömörce

Szömörcefa, cserzőfa, szumák. *Cotinus coggygia Scop. (Ehus cotinus L.)* (27. ábra).

A szömörcefélék (*Anacardiaceae*) családjába tartozó, a Bükk, a Mecsek, valamint a Bakony karsztos területein kisebb-nagyobb állományokban vadon termő és termesztett nagyobb cserje vagy fa.

A növény ipari bőrcserzőanyagot, de sárga festékanyagot is ad. Fája régi népies kemefestőszer volt, amely „magyar sárgafa” néven a kereskedelemben is szerepelt.

Levelei 5—8 cm hosszúak, széles oválisak, vagy fordított tojásdadok, ép szélűek, tompa csúcsúak, kopaszok, esetleg csak a fonákukon pelyhese-

27. ábra. Cserszömörce

dők; ősszel rendszerint megpirosodnak. *Virágzata* dús, terebélyes, bugájú. A virágszirmok sárgák; a meddő kocsányok 1–5 cm hosszúak, tollas szőreik lilásak vagy sárgák. *Csontártermése* borsónyi, tojás alakú.

Drog céljára a kifejlett, *zöld* nyári leveleit kell gyűjteni ág-részek nélkül. Kb. 4 kg friss levéből lesz 1 kg száraz áru.

A levéláru (*Cotini folium*) 10–30% (ellagsavban gazdag) cseranyagot tartalmaz.

Főzetét belsőleg gyomor- és bélvérzés, valamint makacs bélhurut ellen használják. Külsőleg fogínysovadás és torokbántalmak ellen öblögetőnek, vérző aranyér esetén pedig ülőfürdőnek alkalmazzák. Izzadó testrészeket is kezelnek a főzettel.

Csikófark++

Bogyópikk, pikkelybogyó. *Ephedra vulgaris* Rich. (*Ephedra distachya* L.). (28. ábra)

28. ábra. Csikófark H

A csikófarkfélék (*Gnetaceae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékén honos, nálunk sziklákon, homokos talajon szórványosan előforduló, zsurlóformájú kétlaki, alacsony cserje.

Szára fél méter hosszúra is megnő, heverő vagy felemelkedő, dúsán ágas, zöldesszürke színű. *Ágai* átellenesek, 1 mm vastagok. *Levelei* 1–2 mm hosszúak, alul rövid csövű összenőtték. A *porzós virágok* rövid barkában állnak; a *termős virágzat* rend-

szerint kétvirágú. *Termése* álbogyó, 6–7 mm hosszú, gömbölyded, vörös színű; kora tavasszal virágzik.

A gyógyszeripar a növény egész föld feletti részét feldolgozza. Teázásra nem használható, mert erős hatású anyagokat (efedrin és pszeudoefedrin alkaloidákat) tartalmaz. A drogból előállított efedrin-alkaloidával vérkeringési zavarok elleni gyógyszer készül.

Csikorka

Csikorgófü. *Oratiola officinalis* L. (29. ábra). *Mérgező hatású!*

Mocsarakban, ártereken, vizek mellett, nyirkos réten termő, évelő növény.

Gyökere rövid tarackos. *Szára* egyenes, 20–30 cm magas, egyszerű. *Levelei* 4–6 cm hosszúak, félig szárölelők, lándzsa alakúak, finoman furészes szélűek, mirigyesen pontozottak. *Virágai* levélhonaljból erednek, 1–2 cm hosszúak, fehérek vagy pirosilók.

A növény föld feletti részét kell gyűjteni virágzáskor. Kb. 4 kg frissből lesz 1 kg száraz.

A drog gracitoxin digitáliszserű glikozidát, graciozid (graciolin) glikozidát, graciolontriterpén-származékot, illóolajat, keserűanyagot tartalmaz.

A drog (*Oratiolae herba*) erélyes, sőt mérgező hatású is lehet, ezért háziszerként teázni nem tanácsoljuk. Jelentősége inkább export viszonylatban van, valószínűleg csak is az állatgyógyászatban. Régebbi szakkönyvek a drogból készült forrázatok hatását a következőkben jellemzik: szív működést serkentő, izomerősítő, hashajtó, epehajtó, vizelethajtó, végtag zsibbadását megszüntető, valamint reuma, ízületi bántalmak, gyomorhurut, vese- és hólyagbántalmak elleni szer.

29. ábra. Csikorka

Csillagpázsit

Daruláb, kutyapázsit. *Cynodon dactylon Pers.* (30. ábra).

A pázsitfűvek (*Oramineae*) családjába tartozó, szárazabb, homokos, szikesedő talajon, töltéseken termő, kellemetlen, élő tarackos gyom.

Oyékértörzse messzire kúszó, elágazó, átlag 5 mm vastag, szívós állományú, szalmasárga színű, ízeit; a csomókon gyökereszik és szárat hajt. *Szára* 10–30 cm magas, vékony, felemelkedő. *Levelei* a szártól elállóak, szálasak, 5–15 cm hosszúak, 2–4 mm szélesek, érdes szélűek. *Virágzata* 3–4 ernyőben álló kalász; a füzérkéik ibolyásak, 2 mm hosszúak.

Gyűjtendő a tarackos gyökértörzse, melyet a föld feletti részek maradványaitól, a hártós allevelektől, valamint a drótszerű járulékos gyökerektől, a rátapadt talajtól meg kell tisztítani. 2–3 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Qraminis italici rhizoma*) szaponint, nyálkát, keményítőt, cukrot stb. tartalmaz. Vértisztító és vizelethajtó tea-keverékek alkotórészeként használják.

A *csillagpázsit* nem tévesztendő össze a *tarackbúzával*, amelynek a gyökértörzse szintén gyógynövény. Fontos, hogy a kétféle drog ne keveredjen egymással.

A kétféle növény gyökértörzse, habár egymáshoz nagyon

30. ábra. Csillagpázsit

hasonló, mégis könnyűszerrel megkülönböztethető egymástól. Szaga, valamint különösebb íze egyik drognak sincsen. A két drogot egymás mellett vizsgálva feltűnik, hogy a tarackbúza gyökértörzse puhább állományú, vékonyabb, sötétebb sárgaszínű, a világos szalmasárga keményebb állományú és vastagabb csillagpázsit gyökértörzs mellett.

Végül is a jódpróba dönti el biztosan a vizsgálódást, mert a közönséges jódtinktúrával megérintett tarackbúza-gyökértörzs

csupán sárgára színeződik; a csillagpázsit gyökértörzse törésfelületén a jódtinktúrától kékesfekete színűvé válik keményítő-tartalma miatt. A tarackbúza gyökértörzse keményítőt nem tartalmaz. Általában egyazon célra használják mindkét drogot, az országok gyógyszerkönyvei azonban egyedül a tarackbúza drogjának alkalmazását engedélyezik.

Csipkerózsa

Csipkerózsa gyűjtőnéven foglaljuk össze (31. ábra) mindazokat a vadon élő (újabbán kultúrákban is termő) rózsafajokat, amelyeket vadrózsának, gyepűrózsának, ebrózsának és még több más néven is ismerünk; bogyóra emlékeztető termésüket pedig csipkebogyónak, csipkének, hecsedlinek, bicskének, csitkenyének nevezzük.

Mind a nálunk legjobban elterjedt vadrózsafajta (*Rosa canina* L.), mind pedig annak rokonfajai hegyvidékeink kopáros, cserjés domboldalain, erdők szélén, legelőkön élnek; más vidékeken pedig sövénynek is ültetik.

Jelentősebb tömeges termőhelyei: Hegyalja, az Abauj-Tornai hegyvidék, a Bükk, a Mátra, a Cserhát, a Börzsöny, a Pilis, a Bakony és a Balaton-felvidék. Ezen a hagyományos termőhelyeken, de az ország más vidékein is (pl. a Hortobágyon) már több csipkerózsa-kultúra létesült.

A *cserjék* 2–3 m magasak, *ágaik* ívesen hajlók, tüskések. *Leveleik* 5–7 levélkéből összetetten szárnyasak. *Virágaik* 3–4 cm átmérőjűek, szirmuk fehér vagy halványan pirosló; májusa-júniusban nyílnak.

Álbogyótermésük — amelyeket közönségesen „bogyónak” nevezünk — megközelítően tojás, körte vagy gömb alakú, gyakran pedig ovális, 1,5–3 cm hosszú, húsos falú, kevés nedvű, éréskor kezdetben világos,

31. ábra. Csipkerózsa

majd egészen meggypiros színű, jellemző savanykás, aromás ízű. Belsejében több, búzaszemnyi aszmagtermés — közönségesen „mag” — foglal helyet, amelyeket merev, szúrós hegyű szőrök vesznek körül. A csipkebogyó augusztus végétől pirossodik, illetve érik.

A csipkebogyó már régen magára vonta az emberek érdeklődését. Az ókori népek is nagyra becsülték, de nemcsak mint ínycsiklandó gyümölcsöt, hanem mint többféle, különösen a sorvadásos betegségek hatásos gyógyszerét is. A csipkebogyó igazi értékét a modern tudomány kutatta fel, kimutatva, hogy több C-vitamint tartalmaz, mint bármely más vad vagy kerti gyümölcs, valamint bármelyik főzeléknövény. Még a tetemes C-vitamin-tartalom hírében álló citroménál is tízszerre több a csipkebogyó C-vitamin-tartalma.

A C-vitamint szervezetünk nem nélkülözheti, mert hiánya legyengülést, betegségekkel szembeni fogékonyságot és skorbutot okoz.

Járványok idején, különösen influenza ellen a szervezet ellenálló-képességét C-vitamin fogyasztásával eredményesen fokozhatjuk. A csipkebogyó különösen télen — amikor nem juthatunk friss gyümölcshöz és főzelékhez — érdemel nagy megbecsülést, mert akkor szinte egyedüli C-vitamin-forrásunk.

A csipkebogyónak nem csupán a 0,5—1,0%-ot kitevő C-vitamin-tartalma jelenti egyedüli értékét, mert ezenkívül még más olyan anyagokat is tartalmaz, amelyeket az ember szervezete szintén kitűnően hasznosít: 10—20% cukrot, 10% pektint, 3% alma- és citromsavat, vasat, magnéziumot, meszet, illó- és zsírosolajat, cseranyagot, nyomokban pedig még A-, B-, K- és P-vitamint is.

A csipkebogyó drogia kétféle alakban kerül a kereskedelembé: egészben egyszerűen megszártva (*Cynosbati fructus cum seminibus*), valamint felhasítva, magvaitól, szőreitől megtisztítva „csipkehúsként” (*Cynosbati frudus sine seminibus*).

A csipkehús árunak azért megfelelően magasabb is az ára, hiszen az a magvaktól és a kellemetlen szőröktől megtisztított, hatóanyag-tartalomban megközelítően még egyszer olyan dús. A vásárló dolga, hogy milyen célú felhasználásra, melyik áru-fajtát kéri.

A csipkebogyó felhasználási céljának és módjának igen tág tere van. Gyakran teaként fogyasztják, de készítenek belőle ízt, bort, pálinkát, likőrt, mártást és levest is.

A csipkebogyó-készítmények azonban nem csupán erősítő, üdítő és élvezeti célokat szolgálnak, hanem gyógyítanak is, különösen vese- és hólyagbajokat. Említik még jó hatását magas vérnyomás, bólhurut, hörghurut, epe- és májzavarok esetében is.

Az ipar, a csipkebogyó célszerűbb és változatosabb felhasználhatósága érdekében, cukorral dúsított szörpöt gyárt belőle. A *csipkeszörpöt* a gyógynövény-szaküzletek és az élelmiszer-üzletek hozzák forgalomba.

Viroma néven magnéziummal dúsított diétás csipkeszörp is kapható az üzletekben, amelyet az érrendszeri megbetegedésben szenvedők használhatnak jó eredménnyel. Ugyanez a készítmény cukorbetegség által fogyasztható változatban is van forgalomban. A csipkeszörp sportolóknak is igen hasznos.

A csipkeszörp szikvízzel, de kútvízzel is kitűnő erősítő és üdítő ital. Csipkeszörpöt meleg vízhez adva, percekben belül jó csipketeát nyerünk. 2—3 pohárnyi csipkefröccs vagy 2—3 csésényi csipketea fedezi a napi C-vitamin-szükségletet.

A csipketeát vagy a csipkeszörpöt számos ipari üzemben védőitalként is fogyasztják a dolgozók, öregkorban az állandó jó közérzetet a csipketea vagy a csipkeszörp elősegíti.

A csipkebogyó fejlődésekor kezdetben zöld, majd sárga, később világos- és végül sötétpiros színűvé válik. Gyűjtése rendszerint augusztus vége felé kezdődhet, mert akkor már sok bokron egyöntetűen világospiros bogyó található. A bogyók ilyenkor még kemények, tulajdonképpen még csak félérettek. Ebben a kezdeti érettségi állapotukban tartalmazzák a legtöbb C-vitamint, valamint ekkor dolgozhatók fel hasított, magtalanított, majd megszáritott csipkehússá. Később, az erősebben érett, esetleg már puhulni is kezdő bogyó hasításra már nem alkalmas, azt egészben kell megszáritani.

Mivel a csipkebogyóáru értékét hatóanyag-tartalma, tetszetős színe és alakja szabja meg, gyűjtését, feldolgozását, szárítását, csomagolását a legnagyobb gondossággal és szakszerűséggel kell végezni. A vidéki felvásárlóknak jól kell megszer-

vezni a munkát, hogy a szükséges időre a gyűjtők rendelkezésre álljanak. Ki kell oktatni őket, hogy csakis a már megpirosodott, ép, egészséges bogyókat gyűjtsék, mégpedig kocsány nélkül. A gyűjtött csipkét lehetőleg hátikosárban szállítsák az átvevőhelyekre, mert abban nem zúzódik, nem törődik meg, mint a zsákban.

A friss bogyót az átvevőhelyen nem szabad huzamosabb ideig zsákokban tárolni, sőt még nagyobb halmokban sem, mert a gyümölcs bepárasodik, bemelegszik, megpuhulhat; hasításra már alkalmatlanná válhat.

Különösen azoknak a felvásárló szervezeteknek kell jól felkészülni nagyobb tömegű friss bogyó tárolására, akik nyers állapotban fogják a feldolgozó üzemekbe elszállítani. Hűvös raktárban vagy pincében, legfeljebb tenyérnyi rétegben kiterítve, naponta legalább egyszer óvatosan átforgatva tárolják az elszállításig. A zsákokba való csomagolásnál, a kocsin való szállításakor is kíméletesen kell eljárni, hogy ne törődjön a gyümölcs, mert sérülten útközben megcefrésedhet, de meg is penészedhet.

Csipkehús előállításával ez idő szerint még csak néhány szövetkezet foglalkozik, nagy részük frissen vagy egészben megszárítva adja át a bogyót. Mivel a húsáru előállítása jövedelmezőbb az egész bogyóáruéval szemben, egyre több szövetkezet igyekszik megfelelő hasítógépet beszerezni. A gépek munkájával szembeni követelmény, hogy hosszában hasítsák ketté a bogyót, valamint a magoktól is tökéletesen megtisztítsák anélkül, hogy a termésfelek összetöredeznének.

A csipkehúst gondosan kell megszárítani, mert ez döntően befolyásolja az áru minőségét. Szellős, tiszta padláson kell szárítani, az anyagot legfőljebb 1–2 ujjnyi vékony rétegben kiterítve. Nem szabad a padlás padozatára teríteni akkor, ha az nincsen kifogástalanul letapasztva, mert a poros padozattól az áru bevonódik, teljesen értéktelenné is válhat. Ha a padlás poros, okvetlenül papírt vagy ponyvát kell teríteni. Kora őszszel, amikor a csipkehús készül, még a nap melegét is jól fel lehet használni szárításra. Ehhez megfelelő mennyiségű szárítókeretre van szükség.

Kb. 4 kg friss bogyóból lesz 1 kg száraz húsáru. Hozzávetőlegesen egyforma a gyümölcshús és a mag súlyaránya.

A csipkehúsból kirostált mag (*Cynosbati semen*) is értékesíthető, azért a szőröktől és a gyümölcstörmeléktől meg kell tisztítani és szintén megszáritani. A csipkemaag a növény szaporítására, valamint összezúzva állati takarmánnyként is értékesíthető; főleg sertésekkel etetik. Tartalmaz: 0,3% illóolajat, 8% zsírosolajat, lecitint, vanillint, cukrot, E-vitamint. Főzetét gyógyszerként hólyagbántalmak ellen ajánlják.

A feldolgozás folyamán fémekkel, a legvalószínűbben pedig vassal érintkezik a bogyó, pedig a vas oxidja erősen bontó hatású a C-vitaminra. Ezért igen fontos, hogy a gép hasítókése a legjobb minőségű rozsdamentes acélból készüljön; a szárítókeretek drótfonata pedig szigetelőül vízüveggel legyen bevonva.

Az egész bogyót ugyanolyan gondosan kell megszáritani, amint azt a csipkehúsnál leírtuk. Vékony rétegben kiterítve — szinte bogyót bogyó mellé helyezve— heteken belül megszárad, míg vastagabb rétegben kiterítve a száradás hónapokra is kinyúlhat, közben pedig az árut a megromlás veszélye fenyegeti. Különösen jelentős a veszteség, ha a megszáradás a tél beálltáig nem fejeződhetett be; a bogyót akkor már csak a tavasz melege fogja megszáritani. Időközben a bogyó megfagyhat, de a cserepek között a padlásra behatóló hó is belepheti. Ezeknek a kedvezőtlen körülményeknek következményei: az áru megpenészedése, tetszetős színének az elvesztése lehet. Ahol lehetséges; a késő őszi időkből gyűjtött bogyónak mesterséges szárításáról kell gondoskodni. Szárítás céljára jól megfelel a Farmer terményszárító, esetleg fűthető helyiség, ahol ugyancsak keretekre kiterítve lehet szárítani.

Kb. 2 kg friss gyümölcsből lesz 1 kg száraz bogyóáru.

Termesztése. Az érett vadrózsatermésekből kigyűjtött aszmagokat azonnal, még ősszel el kell vetni. Vagy szabadágba 40 cm sortávolságban, vagy pedig ládába nedves homokkal rétegezve, a szabad földbe süllyesztve a fagnak kitenni, s majd csak tavasszal elvetni.

A tavasszal kicsírázott magvakból őszig már állandó helyükre ültethetők a növénykéik. A kiültetés 3 m növénytávolságban történjék, hogy a kultúra művelhető, majd 4—5 év múlva pedig a termés könnyen szedhető legyen.

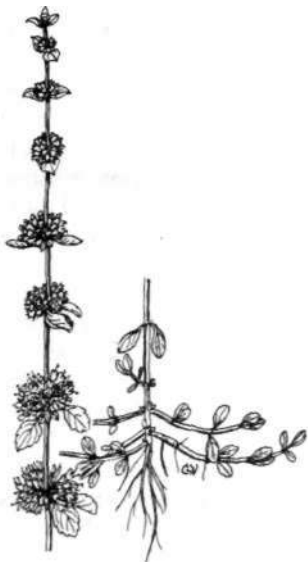
Más növényekkel nem hasznosítható területeken, illetve talajokon is jól megél a csipkerózsa.

Csombormenta

Mocsárimenta, polyákmenta. *Mentha pylegium* L. (32. ábra). Az ajakosok (*Labiatae*) családjába tartozó, árterületeken, mocsaras helyeken, árokparton, nyirkos réteken termő, évelő, illatos növény.

Szára felemelkedő, 15–40 cm magas, egyszerű vagy elágazó, tompán négyélű. *Levelei* 1–2 cm hosszúak, tojásdadok, nyélrefutók, tompa hegyűek, ép szélűek vagy finoman fogazottak. *Virágai* levélhóralji örvökben állnak, kicsinyek, bíborlila színűek, júniustól őszig nyílnak. A növény illata a borsosmenta és kakukkfű keverékére emlékeztető.

A növény föld feletti hajtásait kell gyűjteni virágzáskor. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

32. ábra. Csombormenta

33. ábra. Csüngőbelénd

A drog (*Pvlegii herba*) 1–2% illóolajat, keserűanyagot, heszperidin flavonglikozidát, diozmint, gyantát s cseranyagot tartalmaz.

Teája szélhajtó, görcsoldó, bélféregűző, epe kiválasztást serkentő hatású. Sárgaság ellen is fogyasztják. Óvatosan használandó, mert a drog erősebb hatásúnak ismert! Vidéken a friss növényt bolhák ellen a szalmazsákba teszik.

A csombormenta illóolaját asztma ellen inhalálásra, reuma elleni bedörzsölők készítésére, valamint az illatszeriparban is alkalmazzák.

Csüngőbelénd

Szkopoli füve, farkasbogyó. *Scopolia carniolica* Jacq. (33. ábra). *Erősen mérgező!*

Egész Európa magasabb hegyvidékein termő, nálunk a Bükk, a Mátra és Börzsöny bükkösein, sziklás völgyekben előforduló, a burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, évelő növény.

Gyökértörzse kúszó, arasznyi hosszú, 1–2 ujjnyi vastag, elágazó, lapított, húsos, kívül szürkésbarna párával borított, belül szennyesszürke színű, felső felületén az elmúlt évek hatásainak helyén gödörkés, az alján pedig vékony járulékos gyökerek erednek. Szagtalan, undorító ízű.

Szára egyenes, 20–40 cm magas, lágy. *Levelei* a szár tetején sűrűn állnak, 10–15 cm hosszúak, elliptikusak vagy tojásdadok, lágyak, ép szélűek, legfeljebb a csúcsok felé van egy-két durva fogazatuk. *Virágai* a levelek hónaljában egyesével állnak, lecsüngők, a párta kb. 2 cm hosszú, hengeres alakú, kívül barnaslüa, belül zöldes színű. *Termése* gömbölyű, kb. 6 mm átmérőjű, csészébe zárt, kétrekeszű, tetején kupakkal nyíló tok. A növény áprilisban virágzik.

A csüngőbelénd ősztől tavaszig gyűjtött gyökértörzse adja a drogot. A gyökértörzsekről a szármaradványokat s a mellékgyökereket maradéktalanul el kell távolítani, s akár napra is kiterítve, gyorsan meg kell szárítani, mert könnyen megpenészesedik. Beszáradási aránya 5–6 :1.

A drog (*Scopoliae rhizoma*) 0,4% hioszciamin-, atropin-,

szkopolamin-, antropinalkaloidát, kolint, betaint és szkopoleint tartalmaz.

Gyógyszerkészítményekben alkalmazzák vagy alkaloidáinak előállítására használják fel. Készítményeit nyugtalan idegbetegek erős csillapítójaként használják.

A növény leveleiben is a gyökértörzséhez hasonló alkaloidok vannak, sok helyen a nadragulyalevél helyett használják.

Diófa

Kulcsos dió. *Juglans regia* L. Diófafélék (*Juglandaceae*).

A diófa egyike azoknak az értékes növényeknek, amelynek minden részét hasznosítjuk. Nem csupán a termése és a fája hasznos, hanem a levele (*Juglandis folium*), a termésének külső, húsos burka (*Juglandis nucis pericarpium*), valamint a termésben levő kemény hártvás képződmény: a „közfal” (*Juglandis nucis dissepimentum*) is. Levézetének egy részét le lehet szedni akkor, amikor a termések kb. fele nagyságukat már elérték. Természetesen gondosan kell szedni a leveleket a zöld termések, valamint a faágak megóvásával. Csakis a fáról gyűjtött ép, egészséges levelek értékesíthetők, mégpedig a közös levélgerinorról „szárról” lefosztva.

A levelet szellős padláson, 1–2 ujjnyi vékony rétegben elhintve kell megszáritani. A vastagabb rétegben terített anyag, különösen, ha időnként még át sem forgatják, megbarnul és értéktelenné válik. Beszáradási aránya kb. 4:1.

A levéldrog 5% cseszavat, galluszsavat, ellagsavat, inozitot, kevés illóolajat, juglon keserűanyagot, juglandin[^]alkaloidát, színyanyagot, kevés C-vitamint stb. tartalmaz.

Teáját gyomor-bélhurut, magas vérnyomás, bélférges ellen, továbbá vértisztítónak, ót vágyjavítónak isszák. Forrázatát különösen bőrküütések, kelések, fagyások borogatására, aranyérbántalmakban ülőfürdőként, torokgyulladás ellen pedig gargarizálónak használják. Bőrküütések ellen fürdőket is készítenek a diólevélből. Ajánlják borogatóként szemgyulladás és hályogképződés ellen is. A likőrpar is alkalmazza.

A diótermés külső húsos burokját, a *diókópácsot* diószüretkor össze kell gyűjteni, és vékony rétegben, akár napra is megszá-

rításra kiteríteni. A már esetleg megromlott, megpenészedett vagy megfeketedett részeket az anyagból gondosan, ki kell válogatni. Beszáradási aránya 4—5:1.

A diókopács drogia hidrojuglonglikozidát, juglon-aglukont, cersavat (az éretlen zöldben többet), C-vitamint stb. tartalmaz. Főzetét belsőleg izzadás, gyomor- és bólhurut, valamint étvágytalanság ellen használják. Barna fapácot és olívaolajban kifőzve pedig hajkenőt is készítenek belőle, amelyet „dióolajként” árusítanak.

Ebnyelvűfű

Cynoglossum officinaié L.
Az érdeslevelűek (*Boraginaceae*) családjába tartozó, szárazabb, homokos talajon termő, kétéves növény (34. ábra).

Gyökere karó alakú, arasznyi hosszú. *Szára* 40—60 cm magas egyszerű. A *tőlevelei* és a szár alsó levelei hosszúnyelűek, simán molyhosak, fodros élűek; a szár felső levelei lándzsásak, hosszúkásán kihegyezettek. *Virágai* pirosak, majd kékek; kunkorban állnak.

A növény gyökere (*Cynoglossi radix*) alkaloidát, glukoalkaloidát, keserűanyagot, kolin, cseranyagot stb. tartalmaz. A levél (*Cynoglossi folium*) cseranyagot, nyálkát, nyomokban illóolajat és baktériumölő hatású anyagot tartalmaz.

A gyökeret népi gyógyászatban vérhas, vese-és hólyaghurut ellen; a levelet nehezen gyógyuló sebek kezelésére használták.

34. ábra. Ebnyelvűfű

Ebszőlő

Piros ebszőlő, édes-keserű csucsor. *Solanum dulcamara* L. (35. ábra).

Erős hatású!

A burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, nyirkos helyeken, árokparton, fűzesekben élő, felkapaszkodó szárú cserje,

Szára több méter hosszú is lehet, alul elfásodó, feljebb lágy, fűnemű, belül üreges; édes-kesernyész ízű, szagtalan.

Levelei szórtak, nyelesek, 4–7 cm hosszúak, keskeny vagy szívés tojásdadok, kihegyezettek, épszélűek, vállukon gyakran egy cimpapár van. *Virágai* bogernyőben állnak, pártájuk lila színű, öt karéjú.

Termése elliptikus, kb. 1 cm hosszú, éretten piros, sokmagvú bogó.

Gyűjtendő a növény elfásodott szára, levéltől, virágtól és terméstől megtisztítva, majd 1–2 arasznyira feldarabolva. Kb. 3 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

35. ábra. Ebszőlő

36. ábra. Édesgyökér

A drog (*Dulcamarae stipes*) szolanin-glikozidát, glikoalkaloidákat, szaponint, keserűanyagot, cseranyagot, cukrot, kolint stb. tartalmaz.

A népi gyógyászatban vértisztítónak, idegnyugtatónak, lázcsillapítónak, reuma- és ízületi bántalmak, hólyaghurut, gynomor- és bélhurut ellen használták. Hideglelés ellen pálinkába áztatva készítettek gyógyszert belőle. Mivel kellemetlen mellékhatásokat okozhat, házi alkalmazásra a drog nem ajánlható. Az ipar fog előállítani belőle hormonzavarok elleni gyógyszereket.

Édesgyökér

Édesfa, igazi édesgyökér. *Glycyrrhiza glabra* L. (36. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, régebben az Alföldön sokfelé elterjedt, ma már nagyobb tömegekben legfeljebb Békés és Csongrád megyében, kertekben, szántókon s parlagokon vadon élő, évelő növény.

Afőgyökér karó alakú, hosszú, egészen karvastagságú, többágú, belőle 2–3 arasznyi mélységben vízszintesen és emeletesen indásan kúszó, több méter hosszú, 1–3 ujjnyi vastag tarackok erednek. Ezek húsos, rostos állományúak, kívül vörösesbarna, belül világossárga színűek, enyhe szagúak, émelyítőn édes ízűek. *Szára* egyenes, 1–2 m magas, ujjnyi vastag. *Levelei* szárnyasán összetettek, 5–8 pár levélkéjük (az akácéra emlékeztető). *Virágzata* felálló fürt; a virágok vöröseslilák. *Termésük* 2–3 cm hosszú, lapos hüvely; június–júliusban virágzik.

A növény gyökértarackjait, valamint a fiatalabb, még nem fásodott főgyökereit kell gyűjteni. Az édesgyökérru hámozatlan és hámozott, egész rúd vagy kis kockákra felaprítva kerül forgalomba. Beszáradási arány kb. 3:1.

A drog (*Liquiritiae radix*) glicirrhizint (a cukornál 150-szer édesebb), cukrokat, keményítőt, nyálkát, keserűanyagot, kevés illóolajat, aszpargint, cseranyagot, zsírt, gyantát, glikozidát stb. tartalmaz.

Használják gyógyszerekben és teakeverékekben ízjavítónak, hatása nyálkaoldó, emésztést serkentő, vizelethajtó, vértisztító. Az édesgyökér besűrített vizes kivonata a „medvecukor” (*Sucus liquiritiae*), amely tömbökben és 5–10 dekás rudakban

kerül forgalomba. Használják gyógyszerek ízesítésére és színezésére, cukorkák (pl. szalmiákcukorka) barna sör, dohánypácok készítésére. Gyomor- és bélfekély gyógyítására is ajánlják.

Édesgyökerű páfrány

Kőmészgyökér, édespáfrány. *Polypodium vulgare* L. (37. ábra).
Hegyvidéki, árnyas erdőkben, sziklás, mohos helyeken élő páfrányfaj.

37. ábra. Édesgyökerű páfrány

Gyökértörzse kúszó, arasznyi hosszú, elágazó, ceruzavastagságú, vörösesbarna színű, édes-fanyar ízű, az elmúlt évek levélmaradványaitól sűrűn bemélyedt felületű. *Levelei* 10–30 cm hosszúak mélyen szárnyasan hasogatottak, lándzsás kerületűek.

A drogot a növény gyökértörzse (*Polypodii rhizoma*) adja, amely keserűanyagot, gyantát, illóolajat, zsírosolajat, nyálkát, cseranyagot, cukrot, fehérjét, szaponint, keményítőt tartalmaz.

Hatása nyálkaoldó, bélféregűző.

Édeskömény

Főnigli. *Foenicidum vulgare* MM. (38. ábra).

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékéről származó, nálunk is termesztett, illatos, élő növény.

Szára egyenes, 1–2*m magas, elágazó, hengeres. *Levelei* többszörösen szárnyaltak, alapjukon nagy hüvelyűek. Levélkéi szalaszak, szétállók. *Virágzati* ernyője rendszerint 15 virágból álló, ernyőcskékből összetett. A szirmok sárgák. *Termése* ikerkaszat, 4–7 mm hosszú, hosszúkás, hengeres, végei felé keskenyedő, 10 bordájú, zöldesbarna színű, kellemes, jellemző illatú, kissé csípős, édeses ízű. A termés gyakran két résztermésre esik szét.

A drog (*Foeniculifructus*) 2–6% (50–60% anetoltartalmú) illóolajat, kb. 15% zsírosolajat, cukrot, fehérjét stb. tartalmaz.

Az édeskömény hatása nyálkaoldó, szélhajtó, emésztést serkentő, étvágyjavító, görcsoldó, ízjavító, vizelethajtó, tejszaporító. Használják magában vagy hasonló célú teakeverékekben. Csecsemők szélhajtó teája. Torokgyulladás ellen öblögető, szemgyulladásnál borogató. Gyakran alkalmazotti likőr- és élelmiszeripari fűszer. Kenyérbe is sütik, péksüteményekre, teasüteményekre is hintik.

Az édeskömény illóolaja (*Foeniculi oleum*) gyógyszerkészítményekben mint nyálkaoldó, szélhajtó, étvágyjavító, féregűző stb. hatású alkotórész szerepel.

Fog- és száj ápolószerek, fogkrémek, fogporok elmaradhatatlan Ízesítője.

A növény fiatal levélzetéből az olaszok salátát és főzeléket is készítenek.

Termesztése. Édesköményt az ország melegebb vidékein érdemesebb termesztani. Mélyrétegű, tápdús, nem száraz vályogtalajt igényel. Magját márciusban 40—50 cm sortávolságban

38. ábra. Édeskömény

kell állandó helyére elvetni. Késő ősszel is vethető úgy, hogy a magok ki ne csírázzanak. Már az első évben is ad némi termést, de zömében a második és a harmadik évben terem. Termése augusztusban kezd érne. Az első érésű ernyők terméseit kézzel le kell szedni, majd a mellékajtásokon is beérett termések begyűjtésére az egész növényt le kell aratni, utóérlelni, majd kicsépelni és szárításra magtárba kiteríteni.

Terméshozam az első évben 4—5 q, a második és a harmadik évben pedig már 6—7 q kat. holdanként.

Erdei pajzsika

Erdei hím páprány, páprágy. *Nephrodium filix mos Rich.* (*Aspidium* vagy *Dryopteris filix mos*) (39. ábra). *Mérgezői*

Arnyas, nyirkos erdőinkben élő páprányfaj. *Leveli* 40—60 cm hosszúak, lándzsás kerületűek, egyszer vagy kétszer szárnyasan összetettek. A levélszárnyacsok fogasak vagy szárnyasan hasogatottak. *Oyökértörzse*, a levélnyel-maradványokkal együtt 1—2 arasznyi hosszú, hengeres, 5—10 cm átmérőjű, csúcsán erednek az új levélhajtásai, a végén elhaló, korhadó. A tulajdonképpeni gyökértörzs legfeljebb ujjnyi vastag, szabálytalanul szögletes keresztmetszetű, metszési felülete élénkzöld, benne szabálytalan kör alakban elhelyezett 8—12 fakóbb színű pontocská (edénynyaláb) látható. A gyökértörzsből szá-

mos levél ered, közöttük rozsdavörös pelyvaszörökkel és drótserű mellégyökerekkel.

A gyökértörzset (*Filicis maris rhizoma*) a nyár végén kell gyűjteni. El kell távolítani róluk a mellégyökereket, az elvéhadt részt, valamint a talajszennyeződést. A levélmaradványok elkorhadt részeit késsel le kell vagdosni egészen addig, amíg zöld színű részük elő nem tűnik. A gyökértörzseket feldarabolás nélkül, zsinórra felfűzve célszerű megszáritani. Kb. 3 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog csak addig hatásos, amíg belseje zöld. Tartalmaz floroglucin-származékokat, cseranyagot, keserűanyagot, illóolajat, zsírosolajat stb. A gyökértörzsből állatgyógyászati bélféregűző szereket állít elő az ipar. Népies fürdetőszer visszér-gyulladás és reuma ellen. *Belsőleg mérgező hatása miatt nem használható!*

g_ ábra.

Erdei pajzsika

Ezerjólú

Százforintosfű, földpepe, *kisezerjófű*. *Centaurium minus* Much. (40. ábra). *Keskenylevelű ezerjófű*. *Centaurium uliginosum* Beck. *Csinos ezerjófű*. *Centaurium pulchellum* Druce.

A tárnicsfélék (*Centianaceae*) családjába tartozó egy- vagy kétéves növények. A hazánkban termő mindhárom fajtája gyögnövény. Közülük a *kisezerjófű* fordul elő a leggyakrabban.

A *kisezerjófű* ritkás tölgyesekben, erdőirtásokban, réteken terem. *Szára* 30—50 cm magas, egyenes, 2—3 mm vastag, csak

a virágzatban elágazó. *Tőlevelei* rózsában állnak, fordított, keskeny tojásdadok, 3—4 cm hosszúak. *Szárlevelei* keresztben átellenesen állnak, hosszúkas tojásdadok, 3—5 cm hosszúak, hegyesek, épszélűek, ülők. *Virágzata* sátorozó bogernyő, pártája élénk rózsaszínű, 5 karéja szétterületen álló; júniustól augusztusig virágzik.

A *keskenylevelű ezerjófű* szárazabb réteken terem, az előbbinél alacsonyabb termetű, levelei keskenyek, szálások, élükön érdes szőrűek.

A *csinos ezerjófű* lápos réteken terem, csupán kb. 10 cm magas, már az alján elágazó szárú, levelei tojásdadok.

Az ezerjófűvek föld feletti részét kell gyűjteni, üdén, virágzáskor. A fűvet már a gyűjtésnél 1—2 maroknyi csokrokba kell kötni. Kötözésre a saját szárát kell felhasználni. Szigorúan árnyékos helyen kell a fűvet megszáritani, mert napfény hatására elveszíti a színét. A kötegeket — felbontva — egymás mellé kell elhelyezni a szárítás idejére, majd megszáradásuk után újrakötegelni. A kötegek felaggatva is száríthatók, de a növényeket naponta úgy kell átrendezni, hogy a belső részek kívülre

40. ábra. Ezerjófű

41. ábra. Falgyom

is kerülhessenek. Ha az átrendezést elmulasztjuk, a csokrok közepe befülled. Az átrendeztetést a növény teljes megszáradásáig folytatni kell.

Kb. 4 kg friss növényi részből lesz 1 kg drog.

Az ezerjófűdrog (*Centaurii herba*) szagtalan, rendkívül keserű ízű. Tartalmaz: 3% eritaurin keserű glikozidát, gyantát, viaszt, illóolajat, nikotinsavat, oleanolsavat stb.

Az ezerjófűvet magában vagy teakeverékekben étvágyjavító-nak, emésztést serkentőül, epeműködést előmozdító-nak, vértisztítóul, továbbá bélrenyheség és májbántalmak ellen használják.

Gyomorlikőröknek elmaradhatatlan alkotórésze. Olcsóbb sörök készítéséhez komló helyett is használják.

Falgyom

Falifű, romfű. *Parietaria officinalis* L. (41. ábra).

A csalánfélék (*Urticaceae*) családjába tartozó, köves, sziklás, romos helyeken élő, évelő növény.

Szára egyenes, 40–60 cm magas, egyszerű. *Levelei* lándzsa alakúak, hosszan kihegyezettek, ép szélűek, lágyak, kb. 10 cm hosszúak, pelyhesszőrűek, pontozottak, áttetszőek. *Virágai* egy-lakiak, aprók, örvösen bogernyőkben csoportosultak; júniustól őszig nyílnak. Leveles, virágos szárait kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss hajtásból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Parietariae herba*) cseranyagot, keserűanyagot, egy glikozidát és gyantát tartalmaz. Teáját vese- és hólyagbántalmak ellen használják.

Farkasalma

Pipavirág. *Aristolochia clematitis* L. (42. ábra). *Mérgező!*

A farkasalmafélék (*Aristolochiaceae*) családjába tartozó, parlagokon, cserjés helyeken, vetések szélén élő, évelő növény.

Gyökértörzse kúszó, elágazó, tagolt, ceruza vastagságú, sárgásbarna színű. *Szára* 40–60 cm magas, felálló, hajladozó. *Levelei* szórtállásúak, hosszúnyelűek; lemezük 10–15 cm hosszú, tompa háromszög alakú, mélyen szívés vállú, ép szélű, kopasz, húsos. *Virágai* a levelek hónaljában csoportosan állnak,

2—3 cm hosszúak, világossárgák; a lepel az alján felfúvódott, cső alakú. *Termése* diónyi, lecsüngő, **benne háromszög alakú** nagy magokkal. Az egész növény jellemző, **kellemetlen szagú**, undorító, keserű ízű. Májustól virágzik.

A növény kifejtett, ép, egészséges leveleit kell gyűjteni. Beszáradás arányuk 4—5:1.

A drog (*Aristolochiae folium*) arisztolohiasavat, keserűanyagot, illóolajat, cseranyagot, gyantát, C-vitamint és baktériumölő anyagot tartalmaz.

Belsőleg használni veszélyes, és semmiféle betegség ellen sem indokolt (a mai ismereteink szerint). Forrázatát külsőleg sömör, ótvar, ekcéma ellen, valamint nehezen gyógyuló sebek, gyulladós testrészek borogatására használják.

A gyökér (*Aristolochiae* vagy *Saraceniae radix*) 0,5—1,0% arisztolohiasavat (arisztolohia sárga), gyantát, keserűanyagot, cseranyagot és illóolajat tartalmaz. Fürdőt vagy borogatót készítenek belőle reumás és ízületi bántalmak kezelésére. Kehes lovakat is gyógyítanak vele.

42. ábra. Farkasalma

43. ábra. Fátyolvirág

Fátyolvirág

Buglyos derceffű, szappangyökér. *Oypsophila panicidata* L. (43. ábra).

A szegfűfélék (*Caryophyllaceae*) családjába tartozó, laza homokos talajban, vasúti töltésekben, gátakban, de a legnagyobb tömegben Bugac homokbuckáin él, évelő növény.

Gyökere 2 m hosszúra is megnő, 15 cm vastag is lehet, karó alakú, egyszerű, húsos, kívül világosbarna, belül sárgásfehér színű; keresztmetszetén sugaras szerkezetű; szagtalan, karcoló ízű. Vízrel rázva tartós habképző. A göcsös gyökérfejből több *szár* ered, amelyek 0,5–1 m magasak, aljuktól dúsán gömbszerűen ágasak, ízeitek, az ízeknél könnyen eltörnek. A *levelek* keresztben átellenesen állnak, lándzsásak, kihegyezettek, ép szélűek, 3–6 cm hosszúak. *Virágzata* dúsán összetett bog. Virágai aprók, fehéres színűek; június-júliusban nyílnak. A virágzatot csokrok díszítésére használják, erre a célra a növényt kertészetekben és díszkertekben is termesztik.

Gyűjtendő a gyökere, melyet kérgétől maradéktalanul meg kell tisztítani, majd kb. 0,5 cm vastag ferde korongokra „szalámi” módjára fel kell szeletelni, és akár napra kiterítve is, törékenyre meg kell szárítani. A gyökér feldolgozásakor ügyelni kell, nehogy bepiszkolódjék, eredeti szép fehéres színét megőrizze. A gyökér feldolgozásra nem alkalmas részei, valamint a lehámozott kéreg is értékesíthető. Kb. 3,5 kg friss gyökérből lesz 1 kg hámozott, szeletelt, megszártított áru.

A drog a kereskedelemben „fehér magyar szappangyökér” néven (*Saponariae albae Hungaricae radix*) kerül forgalomba. Tartalmaz: 10–20% szaponint. Erélyes nyálkaoldó (köptető) kanalas orvosság készül belőle. A háztartásokban mint a finom kelmék régi tisztítószerét ismerik. Főzetében a kelmét kimossák, a lé közben szappan nélkül is erősen habos lesz. A szappangyökérből előállított „szaponint” borotvaszappanok, mosdó- és mosószappanok, fogkrémek stb. habzókézségének növelésére használják.

Fecskefű

Vérehulló fecskefű, gödire, cinadón. *Chelidonium május* L. (44. ábra). *Erős hatású!*

A mákfélék (*Papaveraceae*) családjába tartozó. Általában nyirkosabb talajon, árokparton, akácokban, erdők szélén, házak körül, csatornapartokon sokfelé tömegesen termő, évelő növény. Ha bármely részét megsértjük, narancssárga színű nedv csordul ki belőle.

Oyókértörzse húsos, később szivacsos állományú és göcsös, kívül-belül vörösesbarna színű. Gyökerei rostosak, 5–10 cm hosszúak. *Szára* 50–100 cm magas, elágazó, szögletes, csöves. Tőálló *levelei* hosszúnyelűek, szárlevelei rövidnyelűek, a felsők ülők. Levéllemezüik szárnyasan szeldelt, a szeletek hosszas tojásdadok, durván csipkés, felszínükön világoszöldek, fonákukon kékeszöldek, finoman szőrösek. *Virágai* ernyőben állnak, a szirmok sötétsárgák.

44. ábra. Fecskefű

45. ábra. Fehér árvacsalán

Termése hosszú, vékony tok; áprilistól egész nyáron virágzik. Gyűjtendő a növény föld feletti része virágzaskor, a szár alsó, vastagabb részei nélkül (*Chelidmii herba*), valamint a gyökérszet (*Chelidonii radix*). A száras hajtás beszáradási aránya 5—6 : 1; a gyökéré pedig 4—5 : 1.

A drog keserű, karcoló ízű, pora belélegezve heves köhögésre és tüszentesre ingerlő. A megszáritott anyag bezsákolásához megnedvesített kendőt ajánlatos kötni az orr és a száj elé.

A drogok több alkaloidát, gyantát, kevés illóolajat, C-vitamint, nikotinsavat stb. tartalmaznak. A gyökér hatóanyagban dúsabb, mint a herba.

Mindkét drogból epe-, májbajok, valamint gyomor- és bélhurut elleni gyógyszereket készít az ipar. Tisztán magukból a drogból nem szabad teát készíteni; keverékekben való használatához is kikérendő az orvos tanácsa. A friss növény nedvével szemölcsöt és tyúkszemet irtanak.

Fehér árvacsalán

Fehér holtcsalán. *Lamium album* L. (45. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, erdők szélén, kerítések mentén, árokpartokon élő, évelő növény.

Szára 30—40 cm magas, egyenes, felemelkedő, négyoldalú, gyéren szőrös. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, nyelesek: lemezük 3—7 cm hosszú, tojás-háromszög alakú, szíves vállú, durván fűrészes szplú, szőrös. *Virágai* álörvökben állnak, pártájuk fehér vagy gyengén sárgásfehér; áprilistól augusztusig virágzik.

A növény kétféle drogot ad: az egyik a virág csészéiből kicsi-pegetett pártákból (*Lamii albi flos*), a másik pedig az egész föld feletti, leveles, virágos hajtásokból (*Lamii albi herba*) áll.

A friss virág kb. 6: 1, a friss száras hajtás pedig kb. 4: 1 arányban szárad meg.

A *virágdrog* nyálkát, 10% cseranyagot, illóolajat, glikozidát, szaponint; *&füdrog* pedig nyálkát, szaponint, 14% cseranyagot, xantofillt tartalmaz.

Teájuk légcsőhurut, bélhurut, hólyaghurut, álmatlanság ellen használatos. Külsőleg hüvelyhurut elleni öblögetőnek, gyulladáscsökkentő testrészekre borogatónak használják.

Fehér fagyöngy

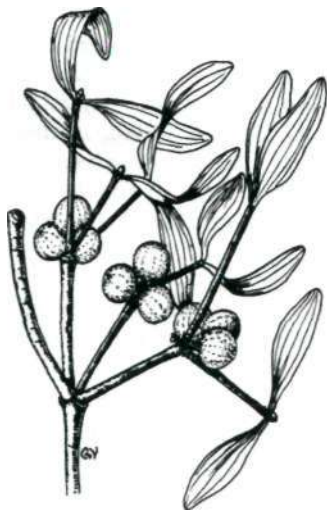
Fagyöngy, gyimbor, madárlép. *Viscum album* L. (46. ábra).

A fakinfélék (*Loranthaceae*) családjába tartozó, lombos fákon: akácra, nyárfára, hársfára, elhanyagolt alma- és körtéfaikon stb. élő, féllélősködő, kétlaki, gömb alakú cserje.

Szára fás, tömör, ízeit, többszörösen villásan elágazó; vastagabb részének kérge barna, a vékonyabb pedig sárgászöld színű. *Levelei* átellenesek, zöldek vagy zöldessárgák, bőrneműek, 3–6 cm hosszúak, tompa csúcsúak, ép szélűek, kopaszok, áttelők. *Virágai* aprók, a szárok elágazásainál csoportosan állnak. *Termése* borsónyi, éretten fehér színű, áttetsző, sűrű ragadós nedvű, kétmagvú bogycs.

A növény vékonyabb leveles hajtásait ősztől tavaszig, általában a gazdafák lombfakadásáig kell gyűjteni. Az áruban ceruzánál vastagabb ágrészek nem lehetnek. Beszáradási aránya kb. 3: 1.

A drog tartalmaz: kolint, acetilkolint, propionilkolin vérnyomáscsökkentő anyagot, szívre ható viszkotoxin proteint

46* ábra. Fehér fagyöngy

47* ábra. Fehér mályva

savanyú szaponint, gyantaalkoholokat, mannitot, cukrot, inozitot, keményítőt, zsírsavakat, cerilalkoholt, oxidáz enzimet, csak a boggyóban viszcint: ragadós, lágy gyantát.

Hatása: A fehér fagyöngydrög (*Viscifrons* v. *Visci* „herba”) hatása vérnyomáscsökkentő, görcsoldó, belső (tüdő-, gyomor-, méh-, bél-) vérzéseket megszüntető, valamint szív működést serkentő hatású.

Az ipar gyógyszerkészítményeket állít elő a fagyöngyből. A termések ragadós nedvéből régebben légyfogót készítettek, de a madarászok még ma is csinálnak belőle madárfogó lépet.

A fehér fagyöngy nem tévesztendő össze a tölgyfákon élő sárga fagyönggyel, a fakinnal (*Loranthus europaeus* L.), amelynek szára feketészöld, termése sárga színű, levelei ősszel lehullanak.

Fehér mályva

Bársonyos mályva, orvosi ziliz, ejbis. *Althaea officinalis* L. (47. ábra).

A mályvafélék (*Malvaceae*) családjába tartozó, folyók árterekben, csatornák mentén, nyirkos réteken sokféle előforduló évelő növény. Időnként termesztik is.

Gyökere karó alakú, egyszerű, idősebb korában elágazó, gyakran fél méternél is hosszabb és a nyaknál 5–8 cm vastag, húsos, többfejű, kívül szürkésbarna, belül fehér, nyálkás nedvű, enyhe illatú, édeskés ízű. *Szára* 1–1,5 m magas, egyenes, egyszerű vagy a felsőbb részében elágazó, hengeres, sűrűn szőrös. *Levelei* szórt állásúak, nyelesek, lemezük 5–10 cm hosszú, széles vagy keskeny tojásdad, 3–5 karéjú, hegyes, fogas vagy csipkés, fűrészszélű, szíves, egyenes vagy ékvállú, zöldes-szürke vagy fehéres színű, mindkét lapján bársonyosan molyhos szőrű. *Virágai* a levelek hónaljában csomóban állnak. Csészéjük kettős, 5 szirmuk 1–2 cm hosszú, halvány rózsaszínű, kissé kicsípett végű. *Termése* karéjokra hasadó korong alakú; júniustól szeptemberig virágzik.

A növény levelei (*Althaeae folium*) és gyökere (*Althaeae radix*) adják a drogot. A leveleit tisztán, virágok, termések és szárrészek nélkül kell gyűjteni. A gyökeret csak ősztől tavaszig

(*április végéig*) szabad gyűjteni, mert a nyári gyökér hatóanyagokban szegény. A gyökeret gondosan meg kell hámozni, majd kb. 5 mm élméretű kockára fel is kell aprítani.

A levél beszáradási aránya kb. 4:1; 4—5 kg frissen gyűjtött gyökérből állítható elő 1 kg száraz, kockára aprított áru.

A levöldrog sok nyálkát és nyomokban illóolajat tartalmaz. A gyökérdrog 30% nyálkaanyagot, 30—40% keményítőt, 2% aszparagint, 5—10% cukrot, kb. 10% pektint, 2% cseranyagot, kb. 1% zsírosolajat, 7% foszfátban gazdag anyagot, lecitint stb. tartalmaz.

Mindkét drogot nyálkás bevonóként alkalmazzák a légcső és az emésztőszervek hurutos megbetegedéseiben, különösen a gyermekgyógyászatban. Alkatrészei köhögés elleni teakeveréknek. Használják klisztérnek és lágyító borogatónak. Gyógycukorkák is készülnek fehérmályvagyökérrel.

A fehérmályvagyökér feldolgozása. Nagyobb üzemű áruelőállítás esetén ősszel a gyökerek kiásására és elvermelésére kell több munkát fordítani. Feldolgozásukra a tél folyamán kerüljön sor. A veremből kiszedett gyökereket a talajszennyeződéstől gondosan meg kell mosni, majd a kérget éles késsel (nem kaparva) maradéktalanul le kell fejteni róluk. A meghámozott gyökereket hosszában kb. 7 mm vastag szeletekre fel kell hasogatni, majd a szeleteket zsinórra vagy drótra felfűzve megszárástára levegős helyen kiaggatni. Kedvezőtlen időjárás esetén fűtött helyiségben kell szárítani. A gyökereket megmunkálásuk közben azért kell megszárástani, mert bő nyálkatartalmuk nehezíti a feldolgozás későbbi folyamatait, és könnyen be is piszkolódnak.

A gyökerek feldolgozása a szeleteknek pálcikákká való további felhasználásából, majd a pálcikáknak 5 mm-es kockákká aprításából áll. Az e műveletek elvégzését megelőző napon a füzérekről leszedett száraz gyökérszeletekből annyit, amennyit egy nap alatt fel tudnak dolgozni, leterített ponyvára el kell helyezni, vízzel finoman megpermetezni, és megnedvesített zsákokkal letakarni.

Másnapra a gyökér annyira megpuhul, hogy hasításra és kockázásra alkalmassá válik.

A gyökérszeleteket kb. 6 mm vastag pálcikákká kell tovább-

biakban felhasogatni, belőlük egy maroknyit szorosan összefogni és — kaszából készített éles késsel — kockatészta-készítés módjára, megközelítően 5 mm-es egyenletes darabkákra felmetélni. A felkockázott gyökereket, tiszta helyen kiterítve, ismét tökéletesen meg kell szárítani. Akkor kellően száraz a fehérmályvagyökér kocka, ha körömmel a rostjai könnyen nem szétfejtethők. A gyökerek kockázását több helyen már — dohánývágó rendszerű — gépekkel végzik, amelynek az az előnye, hogy rövidebb idő alatt, kisebb fáradtsággal, egyenletesebb idomokra aprítható fel az anyag. (A gyökerek gépi meghámozása újítási feladat.)

Fontos minőségi követelmény, hogy a fehérmályvagyökér-áru eredeti szép fehér színű, minél egyenletesebben, megközelítően 5 mm élméretű kockákra aprított, tökéletesen megszáritott darabokból álljon.

A fehérmályvagyökér csupán meghámozva és megszáritva is értékesíthető. Ezt az árutípust „hámozott rúd”-ként ismerik a kereskedelemben.

Termesztése. Nyirkosabb, mélyrétegű, tápdús, meleg fekvésű talajt igényel. Magját tavasszal állandó helyére vetik, vagy 50x50 cm távolságban fészkekben 3—4 mag behelyezésével, vagy pedig 60 cm sortávolságban vetve, majd később 35—40 cm tőtávolságra kiegyelve.

A Tisza és a Körösök árterében jól termelhető, ahol célszerű a kultúrát bakhátaakra telepíteni, hogy jól megmunkálható legyen és jó mélyre hatoló gyökerek fejlődjenek. A gyökerek esetleg már az első év őszén is kitermelhetők.

Amennyiben gyökörtermelésre helyezük a súlyt, levelet csak mérsékelt mennyiségben szedjük a növényekről.

Fehér mustár

Angol mustár. *Sinapis álba* L. (48. ábra).

A keresztesvirágúak (*Criiciferae*) családjába tartozó, Európa délibb tájain honos, nálunk fűszeres magjáért nagyban termesztett, egyéves növény.

Szára egyenes, fél méternél is magasabb. *Levelei* szórtak, nyelesek. Lemezük tenyérnyi nagy, tojásdad kerületű, általá-

ban hét részre szárnyasan szeldelt, durván fogas szélű. A felső levelek egyszerűbbek. *Virágzata* kezdetben sátorzó fürt, majd megnyalva természetes fürtöt alkot. A szirmok élénksárgák. *Termése* 3–4 mm vastag, 3–6 mm magvú beoő. A *magok* gömbölyűek, kb. 2 mm átmérőjűek, fakósárgák, szagtalanok, enyhén csípős ízűek.

A növény júniusban virágzik; magja júliusban érik.

A drog (*Sinapis albae semen*) 0,2–1,0% illóolajat, 2,5% szinalbinglikozidát, 25–30% zsírosolajat, fehérjét, nyálkát és mirozin enzimet tartalmaz.

Ipari és házi fűszer. Savanyítandó paprikához, uborkához, halakhoz teszik. A húsokhoz fogyasztható mustárkrémet az ipar fekete és fehér mustármag keverékéből készíti, őrlményéből pépes borogatót állítanak elő reumás bántalmak enyhítésére.

A fehér mustármagot mint modern háziszert különösen a nyugati államokban sokféle betegség ellen alkalmazzák. Használják érelmeszesedés, magas vérnyomás, anyagcserezavarok,

48. ábra. Fehér mustár

49. ábra. Fehér üröm

epe- és máj bántalmak, emésztési panaszok, székrekedés, fel-fűvódás, reuma, isiász és bőrkiütések ellen, valamint vértisztítóul is.

A magból naponta a három főétkezés előtt egy-egy csapott kávéskanálnyiit *szétrágás* nélkül nyelnek le.

Termesztése. Száraz homoktalajon kívül minden más, jó táperőben levő talaj megfelel a fehér mustár termesztésére. Márciusban vetik 40 cm-es sortávolságban. Nem fagyérzékeny. Későbbi vetése nem ajánlatos a földi bolha várható kártétele miatt. A vetést a növénykéek 1—2 lomblevelés korában merőlegesen járatott fogasolással egyelik. Július második felében érik, cséplése után még száradásra kiterítik, majd idegen anyagtól és gyommagvaktól megrostálják.

Terméshozama: 5—8 q kat. holdanként.

Fehér üröm

Artemisia absinthium L. (49. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, szárazabb legelőkön, köves talajokon sokféle tömegesen termő, évelő növény.

Szára másfél méter magasra is megnő, erőteljes, egyenes, tetején elágazó, az alján egészen hüvelykujnyi vastag, hengeres, szürkésen molyhos. *Tőlevelei* arasznyiak, hosszúnyelűek, háromszor szárnyasan szeldeltek, A szárlevelek kisebbek, az alsók nyelesek, kétszer szeldeltek, a felsők ülők, egyszer szeldeltek. Valamennyi levél szőröktől ezüstösen, féhéren molyhos. *Fészkesvirágzatai* a szár felső részén hosszú füzérekben állnak. A fészkek 3—5 mm átmérőjű; a virágok sárgák. A növény jellemző kellemes szagú; minden részében igen keserű, fűszeres ízű; július—augusztusban virágzik.

A fehér ürömből kétféle drogot kell előállítani; a tőlevelekből és a szákról lefosztott levelekből állót: a „fosztott ürömöt”, valamint a virágzásuk kezdetén vagy éppen üde virágzásukban gyűjtött, a szár felső, legfeljebb 50 cm hosszú részeiből állót: a „virágos ürömöt”. A régebben „botos üröm”-ként gyűjtött, a növény egész föld feletti részéből álló áru már kiment a forgalomból. Az ürömlével (*Absinthii folium*) száradási aránya 6—6 : 1, a virágos ürömé kb. 2 : 1.

A virágosüröm-áru 0,2—1,0% illóolajat, egy glikozidikus keserűanyagot, abszintin bódító anyagot, gyantát, cseranyagot C- és B₁₂-vitamint, borostyánkősavat stb. tartalmaz. A levéláruban ezekből kevesebb van.

Magukban vagy teakeverékekben étvágygerjesztő, emésztést serkentő, szélhajtó, bélféregűző, epeműködést serkentő teák készítésére használják. A virágos ürmet a likőr- és a borászati ipar is kiterjedten alkalmazza ürmösborok és keserű likőrök készítésére. Különösen Franciaországban nagyon elterjedt az abszint ital; forgalomba hozatala az egész világon tiltva van, mert élvezete tönkretette az emberek ezreinek idegeit.

A virágos ürömből vízgőzzel előállított illóolajat erősítő, görcscsillapító, bélféregűző gyógyszerek készítésénél alkalmazzák. Reuma elleni bedörzsölőszerhez is adják. A fűszer-, a likőr- és a borászati ipar is felhasználja.

Fehér zászpa⁺

Veratrum album L. (50. ábra). *Erősen mérgező!*

A liliumfélék (*Liliaceae*) családjába tartozó, nyirkos, lápos réteken termő, élő növény.

Gyökérzete a talajban függőlegesen elhelyezkedő, 5—8 cm hosszú, kb. 3 cm vastag gyökértörzsből és az abból eredő számos, 20—30 cm hosszú, 3—4 mm vastag, barnássárga színű járulékos gyökérből áll. A növény hosszú éveken át csupán toleveleket hajt, amelyek hüvelyei egymást szorosan átfogva szinte szárszerűek. A *tőlevelek* 20—30 cm hosszúak, elliptikusak, hegyesek, hosszukban redőzöttek, merevek. *Szára* 1,5 m magasra is megnő, egyenes, hengeres. A szárlevelek a tőleveleknél kisebbek, felel pedig kisebbedők. *Virágai* a szár végén fürtös füzerekben állnak, lepellevelük zöldesfehér színű; június-augusztusban virágzik.

Gyűjtendő a növény egész gyökérzete a szár- és a levélmaradványoktól megtisztítva.

A drog (*Veratri rhizoma et radix*) számos alkaloidát (germerin, jervin, protoveratrin, cevin stb.), gyantát, zsírt, glikozidát, keserűanyagot, szerves savakat stb. tartalmaz. A drog-

nak szaga nincs, íze erősen karcoló, keserű; pora belélegezve heves tüszentésre és köhögésre ingerel.

Erősen mérgező hatása miatt az embergyógyászatban alig használják, újabban azonban vérnyomáscsökkentő gyógyszert

50. ábra. Fehér zászpa[†]

51. ábra. Fekete áfonya

készít belőle a gyógyszeripar. Finomra megőrölt porával állatok részére bőrélősdiek elleni hintőporok és kenőcsök készülnek. Régebben haj szeszekhez is adták hajhagyma-erősítőnek. Alkalmazták tüszentőporokba is. Magjától a baromfi elpusztul.

Fekete áfonya

Kukojsza. *Vaccinium myrtillus* L. (51. ábra).

A hangafélék (*Ericaceae*) családjába tartozó, nagyobb tömegekben Sopron és Vas megye, kisebb állományokban a Mátraföldön, a Bükkben, a Hegyalján, valamint Zala és Somogy megye nyirkos, savanyú talajú erdőiben termő, 20–40 cm magas, dúsán elágazó cserje.

Ágai szögletesek, zöldek. *Levelei* szórt állásúak, vékonyak, 2–3 cm hosszúak, ellipszis alakúak vagy tojásdadok, hegyesek, aprón fűrészfogasak. *Virágai* a levelek hónaljában egyenként fejlődnek, pártájuk gömbös, korsó alakú, vöröseslila színű, a partacimpák hátragörbültek. *Bogyótermései* borsónyiak, kékes-fekete színűek, hamvasak, csúcsukon lapítottak, sokmagvúak, levük sötét bíborszínű. Izük kellemes, savanykásan édes. A cserje május—júniusban virágzik; termése augusztus folyamán érik.

A növény legfeljebb ujjnyi hosszú leveles hajtásait, valamint az érett terméseit kell gyűjteni. A hajtások között vastagabb szárrészek nem lehetnek. Mindkét növényi rész beszáradási aránya kb. 4 : 1.

A leveles drog (*Myrtilli herba*) arbutint, cseranyagot, glikozidákat, flavonokat stb. tartalmaz. Teája szélhajtó, vizelethajtó, bélhurutot szüntető, vese- és hólyagbántalmak elleni hatású. Cukorbeteg elleni teakeverékek alkotórészeként is alkalmazzák. Az áfonyatea, kellemes ízénél fogva, mindennapi üdítő italként is fogyasztható.

A termésdrog (*Myrtülifructus* vagy *bacca*) gyümölcssavakat, cukrot, pektint, cseranyagot, antocián-glikozidát, A-, B- és C-vitamint tartalmaz. Lekvár, szörp, bor vagy tea alakjában bélhurut elleni háziszor. Az áfonyabor erősítő hatású, valamint az öregkori krónikus bélhurutos állapotot is kedvezően befolyásolja.

Fekete kömény

Szőrös kandilla. *Nigelia sativa* L. (52. ábra).

A boglárkafélék (*Banunculaceae*) osaládjába tartozó, illatos magjáért nálunk csak itt-ott, de Keleten nagyban termesztett, egyéves növény. A mag (*Nigellae semen*) 0,5–1,5% illóolajat, 35% zsírosolajat, szaponint, nigellin keserűanyagot és cseranyagot tartalmaz.

A drogból készült főzet szélhajtó, vizelethajtó, étvágygerjesztő, emésztést serkentő, epehajtó, sárgaság elleni és nyalkaoldó hatású. Külföldön a fekete köményt péksütemények és tea-sütemények behintésére használják, mint nálunk a kömény-

magot. Dióolaja illatszeripari készítményekhez használt. Indiában zsírosolaját étolajként használják.

52. ábra. Fekete kömény

53. ábra. Fekete mustár

Fekete mustár

Barna vagy francia mustár. *Brassica nigra* Koch (53. ábra).

A keresztesvirágúak (*Cruciferae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékéről származó, fűszeres magjáért nálunk is termesztett, egyéves növény.

Szára 1 métert is elérő, rendszerint elágazó. Az alsó *levelei* 1–2 tenyérnyi nagyok, szeldeltek, fogazott szélűek. A felsőbb levelek kisebbek, a legfelsők lándzsa alakúak, fogazott szélűek. *Virágai* a hajtások végén sátorozó fürtben állnak, terméséig a virágzati tengely megnyúlik. A virágok illatosak, szirmuk sötétsárga színű. *Termése* 1–2 om hosszú, 8–10 magvú beoó.

Magja gömbölyű, kb. 1,5 mm átmérőjű, kívül sötét vörösbarna, belül világossárga színű; szagtalan, csípős ízű. Júniusban virágzik; termése július—augusztusban érik.

A drog (*Sinapis nigrae semen*) tartalmaz 1—7% szinigrin-glikozidát, amely víz hatására a bekövetkező kémiai bomláskor illó mustárolajat ad. Továbbá tartalmaz 30% zsírosolajat, 18% fehérjét, szinapin keserűanyagot, 20% nyálkát, myrosin enzimet stb.

Főzetét elsősleg étvágyjavítóul, vizelethajtónak, szélhajtónak isszák. Megőrölve pépes borogatónak használják; bőrizgatónak reumás bántalmak ellen. Az őrlemény papírra felragasztva „mustárpapír” néven patikákban is kapható. Ipari fűszer. A húsételekhez fogyasztható mustárkrém fehér és fekete mustármagból készül. Illóolaját reuma elleni bedörzsölőkhöz is adják; szeszes oldatát pedig régebben „tormaszesz” néven vattába beitatva fájós, odvas fogakba helyezték. Termesztési módja azonos a fehér mustáréval, azonban éréskor könnyen pereg.

Fekete nadálytő

Fekete gyopár. *Symphytum officinák L.* (54. ábra).

Az érdeslevelűek (*Boraginaceae*) családjába tartozó, nyirkos réteken, ártereken, csatornák mentén élő, érdes, szúrós szőrökkel borított, évelő növény.

Gyökérzete 1—3 ujjnyi vastag gyökértörzsből és az abból eredő, átlag ujjnyi vastag, arasznyi hosszú gyökerekből áll. A gyökérzet húsos, nyálkás, könnyen eltördelhető, kívül fénylő fekete, belül fehér; szagtalan, kellemetlen émelyítő. ízű.

Tőlevelei hosszúnyelűek, lemezük 20—30 cm hosszú, lándzsa vagy tojás alakú, hegyes, hullámos élű. *Szára* 50—80 cm magas, egyenes, elágazó. Szarlevelei a tőleveleknél kisebbek, ülők, a száron a következő levélig lefutók. *Virágzata* 5—15 virágú kunkor, a párta harang alakú, 10—15 mm hosszú, ibolya- vagy rózsaszínű, néha sárgásfehér. A növény egész nyáron át virágzik.

A fekete nadálytő levele, főképpen pedig a gyökere adja a drogot. A gyökereket általában tavasszal kell gyűjteni, később

csak azoknak a növénypéldányoknak a gyökere gyűjthető, amelyek virágos szarát még nem hajtottak. A gyökereket a rájuk tapadó talajszennyeződéstől jól meg kell mosni és a korhadó részekről is megtisztítani. Jól bemelegedő padláson, rétegzés nélkül kell kiteríteni, hogy minél rövidebb idő alatt megszáradhasson, mert a gyökér csak úgy őrzi meg belső fehéres színét. A rosszul szárított, belsejében megbarnult gyökerekből álló áru értéktelen. A mesterséges szárításhoz alkalmazott hőmérséklet 50 °C-nál magasabb nem lehet.

A gyökér beszaradási aránya 4—5: 1, a levélé kb. 5: 1.

A gyökérdrog (*Symphyti* vagy *Consolidae radix*) 8—10% cseranyagot, glikozidát, kolint, cukrot, nyálkát, keményítőt, inu-

lint, gumit, gyantát, aszparagint, nyomokban illóolajat tartalmaz. A gyökérből áztatással készült kivonat gyomor- és bél-fekély ellen hatásos, valamint csonterősítő, a csonttörés hegeképződését segíti elő. Zúzódásokra, sebekre, visszérgyulladásokra borogatónak használják. Ajánlják toroköblítőnek is.

A levéldrog (*Symphyti folium*) sok cseranyagot, egy alkaloidát, egy glikozidát és kolint tartalmaz. Teáját légzőszervi és emésztőszervi megbetegedések ellen fogyasztják.

54. ábra. Fekete nadálytő

Fekete ribizli

Ribes nigrum L. (55. ábra).

A kőtörőfűfélék (*Saxifragaceae*) családjába tartozik. Nálunk vadon csak elvétve fordul elő, néhány év óta mi is sokfelé termesztjük. A cserje enyhén kellemetlen szagú; 1—2 m magas.

Levelei széles tojásdadok, 6—10 cm hosszúak, 3—5 karéjúak; kétszer fűrészelt szélűek, fonákukon gyéren szőrösök és sárga olaj mirigyekkel pontozottak. Virágzata lecsüngő az a fürt. A virágok kívül zöldek, belül hússzínűek. Termése gömbölyű, 8—10 mm átmérőjű, dús nedvű, sokmagvú, nem kellemes mellékízű, édes bogvó. Áprilistól virágzik; termése augusztusban érik. A cserje ép, egészséges levelei szolgáltatnak drogot. Beszáradási aránya 3—4 : 1.

A drog (*Ribes nigrifolium*) rutint, cseranyagot, C-vitamint, nyomokban illóolajat és egy vizelethajtó anyagot tartalmaz.

55. ábra. Fekete ribizli

56. ábra. Fekete üröm

Teáját magas vérnyomás, vese- és hólyagbántalmák, reuma, izületi bántalmak, légzőszervi megbetegedések ellen és izzasztónak fogyasztják.

A friss boggyóból szörpöt készítenek, amely sok C-, B-vitamint, gyümölcssavakat, cukrot, pektint, piros festéket tartalmaz. Megszáritva vesebaj elleni teát készítenek belőle.

Fekete üröm

Közönséges üröm. *Artemisia vulgaris* L. (56. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, szenyves, televényes helyeken, erdőszéleken, kerítések és utak mentén, parlagon sokfelé tömegesen termő, élő növény.

Szára erőteljes, 1–2 m magas, egyenes, elágazó, csíkt. Az alsó *levelei* hosszúnyelűek, a felsők ülők, mind szárnyasan szeldeltek, felszínükön sötétzöldek, fonákukon fehéren molyhosak. *Virágfészkei* a szár felső részén dús füzérben helyezkednek el, a virágok sárgák, június–júliusban nyílnak.

Virágzó hajtásának felső, legfeljebb 40 cm hosszú részét kell gyűjteni. Beszáradási aránya kb. 4:1.

A drog (*Artemisiae herba*) kevés illóolajat, keserűanyagot, gyantát tartalmaz. Teáját étvágyjavítónak, epeműködést serkentőnek, bélféregűzőnek, görososulapítónak, idegerősítőnek fogyasztják. Majoránna pótszereként, továbbá liba- és kacsahús fűszereként is használják.

Külön kívánságra a gyökerét (*Artemisiae radix*) is szoktuk gyűjteni, amely 0,1% illóolajat, inulint, oseranyagot, gyantát tartalmaz. Főzetét a népgyógyászatban erősítőként, görcsoldóként, vitustáno, epilepszia és hisztéria ellen használják.

Festőbuzér

Krappgyökér. *Rubia tinctorum* L. (57. ábra).

A buzérfélék (*Rubiaceae*) családjába tartozó, nálunk csak szórványosan termő, élő növény. Bégebbe festékanyagáért mi is termesztettük.

Gyökere fás, vörösbarna színű. *Szára* egyenes vagy hajladozó, tüskés. *Levelei* rövidnyelűek, lándzsásak vagy a felsők elliptiku-

sak, tüskés élűek, 1—3 cm szélesek, később merevek. A virágok gyér bogernyőben állnak, sárgák.

A drog (*Rubiae radix*) alizarin nevű piros festéket, enzimet, glikozidát, cseranyagot, szerves savakat, pektint, cukrot, fehérjét stb. tartalmaz. Főzetét epekő- és vesekőképződés, epehajtónak, bélhurut és magas vérnyomás ellen használják.

57. ábra. Festöbuzér

58. ábra. Festómályva

Az ipar a gyökér alizarintartalmából festékeket és lakkokat állít elő; a festék gyapot festésére is alkalmas. A Földközi-tenger mellékének szőnyegszövésével foglalkozó népei a fonalat festették a gyökérrel. Az alizarint ma már szintetikus úton is előállítják.

Festómályva

Fekete mályvarózsa. *Althaea rosea* var. *atropurpurea* Cav. (*Althaea rosea* var. *nigra* L.) (58. ábra).

A mályvafélék (*Malvaceae*) családjába tartozó, termesztett, évelő növény. Különböző színváltozatú virágait kertekbe és parkokba is ültetik.

Szára erőteljes, a 2 méter magasságot is meghaladja, üreges. *Levelei* hosszúnyelűek, kerekék, 15–30 cm átmérőjűek, 3–7 karéjúak, ráncosak, csipkés szélűek, szőrösek. *Virágai* a szár felsőbb részén 1–3-asával állnak, 5–7 cm átmérőjűek, 5 szíromlevelük zsiros fényű, fekete-bíborszínű. Telt virágú változata is van. *Termése* cikkekre hasadó száraz korong; június-júliusban virágzik. A kinyílt virágok külön-külön csészével vagy csésze nélkül gyűjtve adják a drogot. Beszáradási arányuk kb. 5 : 1. A tiszta szíromlevelekből álló áru az értékeesebb.

A drog (*Malvae arboreae flos*) antocián festékanyagot, nyálkát, keményítőt, cseranyagot tartalmaz. Forrázata nyálkás bevonó köhögés és rekedtség ellen, a húgyutak és a bélcsatorna hurutos megbetegedései esetén. Külsőleg kelések és gyulladások borogatására használják. Mint festőszert, gyógyszerek, szörpök, likőrök színezésére alkalmazzák.

Termesztéde. Legjobban középkötött, tápdús, meleg fekvésű talajban terem. Megérett magját júliusban azonnal hidegágyba elvetik, majd a palántákat legkésőbbben október vége felé végleges helyükre 60x60 om távolságokban kiültetik. Virágja május–júniusban nyílik. Pártáját akkor gyűjtik, amikor már elvirágzófólben **van** és kezd összesodródni. Megszáritását napfény kizárásával kell végezni. Terméshozama kb. 2 q kat. holdanként.

Festőrekettye

Otteniata tinctoria L. (59. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, erdőszéleken, oserjős helyeken termő törpeoserje. Régen sárga kelme-festékként használták.

Szára egyszerű, egyenes, szőrös. *Levelei* lándzsa alakúak. *Virágai* sárgák. *Hüvelytermései* kopaszak, 6–8 magvúak.

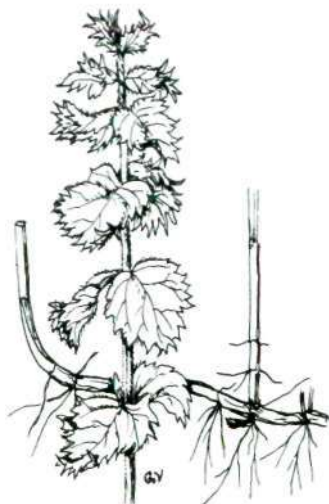
A növény virágos, leveles, el nem fásodott hajtásait kell gyűjteni. A friss anyag beszáradási aránya kb. 4: 1.

A drog (*Oenistae herba*) oitizinalkaloidát, egy flavonglikozidát, kevés illóolajat, oseranyagot tartalmaz.

Teája osak keverékekben használható (mert erős hatású), vese- és epeműködést serkentő, vizelethajtó, hashajtó.

59. ábra. Festőrekettye

60. ábra. Fodormenta

Fodormenta

Köményes menta, kerti menta. *Mentha crispa* L. (60. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Lünatae*) családjába tartozó, kétféle fajtaváltozatban termesztett, évelő növény. Az egyik a vízi-mentának — kisebb értékű — fodros levelű változata (*Mentha aquatica* var. *crispa*); a másik pedig a zöldmentának ráncos levelű — értékesebb — változata (*Mentha spicata* var. *erispata*).

A borsmentához hasonlóan szintén gyökér sarjakról szaporíthatók. A vízimenta-változat növényének szára 30—60 cm hosszú, négyoldalú, egyenes vagy felemelkedő, a csúcsa felé hajladozó, elágazó, szürkén szőrös. Levelei keresztben átellenesen állnak, rövidnyelűek. Lemezük 3—7 cm hosszú, széles tojásdad vagy kerekded, hullámos vagy durván ráncos, hegyes, fűrészkes élű, kerek vállú, szőröktől szürkészöld színű. Virágzata álörvökből összetett; szaggatott füzér. A virágok kicsinyek, pártájuk lila színű; júliustól nyílnak.

A *zöldmenta-változat* növényének szára 30–50 cm hosszú, egyenes, felálló, elágazó, négyoldalú, lila színű, kopasz. A levelek keresztben átellenesen állnak, nyeletlenek. Lemezük tojás alakú vagy lándzsás, sötétzöld színű, csak gyéren szőrös, durván fogazott szélű, ráncos. A virágok a szár végén, álörvökben összetett füzérekben állnak.

Mindkét fajta növénynek a szákról lefosztott levelei (*Menthae crispae folium*), valamint a virágzásuk kezdetén learatott föld feletti részeik (*MerUhae crispae herba*) adják a drogot. Mind a levelek, mind pedig a hajtások kb. 5 : 1 arányban száradnak meg. A drogok kellemes, konyhaköményre emlékeztető ízűek és illatúak.

A zöld fodormenta levéldroga 1–3% (50–70% karvontartalmú) illóolajat, glikozidákat, cseranyagot stb. tartalmaz. A szürke fodormenta droga hatóanyagokban ennél szegényebb.

Teáik szélhajtó, étvágyjavító, idegnyugtató, görcsoldó, epe-
serkentő és üdítő hatásúak. A fodormenta drogokat a likőrpar is gyakran alkalmazza. A száras drogokból vízgőzlepárlással előállított illóolajat gyógyszerek, száj- és fogápoló szerek, oukorkák, rágógumik stb. ízesítésére használják. *Termesztése* mint a borsosmentáé.

Földibodza

Gyalogbodza, esete, borzang. *Sawbwcus ebvlus L.*

Mint a fekete bodza (l. 16. ábra), ugyancsak országosan elterjedt, utak és árkok mentén, szemetes, televényes helyeken, gyakran vetések szélén is nagy állományokban élő, évelő növény.

(*gyökérzete* a talajban szertekúszó, 1–2 ujjnyi vastag, kívül világosbarna, belül sárgás színű, húsos-rostos állományú, puha belü vagy üreges, enyhe szagú, enyhén undorító ízű.

Szára egyenes, szívós, 1–2 m magas, csöves, ősszel elhaló. *Levelei* szárnyasán összetettek, 5–9 levélkéből állók; a levélkék lándzsásak, hegyesek, fűrészszélűek. *Virágzata* a fekete bodzáéra emlékeztető, a bogernyő azonban kisebb, domborúbb, szaga sajátos, nem kellemes. A párta fehér vagy vöröses, a porzók sötét bíborszínnel tűnnek ki. *Bogyótermése* ugyancsak

emlékeztet a fái bodzáéra, annál azonban valamivel kisebb; íze és szaga szintén jellemző, nem kellemes, némileg a macskagyökéréhez hasonló. Június-júliusban virágzik; termése augusztus—szeptemberben érik. A növény gyökérzete és az érett termése adja a drogot. A gyökér beszáradási aránya kb. 4 : 1. A földibodza bogyóárúját ugyanúgy kell előállítani, mint a fái bodzáét. A hozama is ahhoz hasonló.

A gyökérdrog (*Ebveli radix*) keserűanyagot, szaponint, cseranyagot, glikozidát tartalmaz. Vizelethajtó, enyhe hashajtó, izzasztó hatású teakeverékek alkotórészeként szokták használni. Vesebetegségből származó vízkór ellen tisztán fogyasztják.

A termősdrog (*Ebveli fritctus* vagy *bacca*) kevés illóolajat, keserűanyagot, cukrot, nyomokban kéksavglikozidát, lila festéket, míg a magjában zsírosolajat tartalmaz.

Hatása enyhe hashajtó, vizelethajtó és izzasztó. Bőrfestésre is használták. Lekvár alakjában sokak által dicsért tbc-ellenes háziszser.

Földitök

Büdös gönye. *Bryonia álba* L. (61. ábra).

A tökfélék (*Cucurbitaceae*) családjába tartozó, sokfelé előforduló, sövényekre, bokrokra, kerítésekre felkúszó szárú, élő növény.

Gyökértörzse vaskos, répaszerű vagy spárgatök alakú, gyakran 2—3 kg súlyú, kívül barnássárga, belül sárgásfehér színű, húsos, nyálkás, undorító ízű, frissen kellemetlen szagú. *A levelek* 5—8 cm hosszúak, széles tojás alakúak, 5 karéjra osztottak; a karéjok újból karéjosak, fénytelen sötétzöld színűek, szőröktől érdes tapintásúak. *Virágai* sátorozó fürtben állnak, pártájuk zöldesfehér. *Bogyótermésük* borsónyi, éretten fekete 4—6 magvú.

A növény gyökértörzsét kiásása után a rátapadt talajtól kelően meg kell tisztítani, s majd kb. 1 cm vastag korongokra fel is kell szeletelni. Dús nyálkatartalmánál fogva könnyen megpenészedhet, azért gondosan, gyorsan kell megszáritani. 4—5 kg friss gyökérből lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Bryoniae radix*) alkaloidákat, glikozidákat, nyálkát,

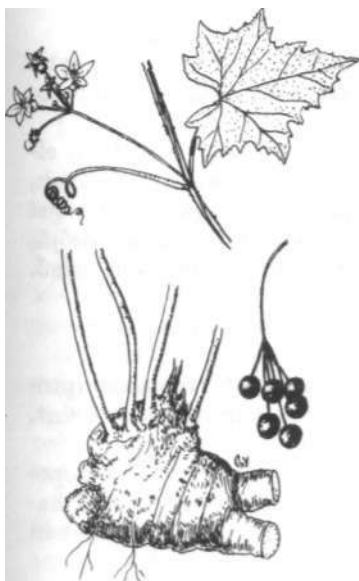
cseranyagot, gyantát, keserűanyagot, keményítőt, zsírt, kevés illóolajat tartalmaz. Belsőleg kellemetlen mellékhatásai miatt az embergyógyászatban ma már nemigen alkalmazzák. Külsőleg más anyagokkal együtt reuma és ízületi bántalmak elleni bedörzsölő készítésére használják. Az állatgyógyászatban hasajtóknak és vizelethajtóknak alkalmazzák.

Földitömjén

Hasznos földitömjén. *Pimpinella saxifraga* L. (62. ábra).

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, szárazabb talajon, utak mentén, parlagokon termő, élő növény.

Gyökere arasznyi hosszú, 1–2 ujjnyi vastag, karó alakú, kívül szürkésbarna, belül fehéres színű, ragadós tejnedvtartalmú, petrezselyemre emlékeztető ízű és szagú. *Tőlevelei* arasznyi hosszúak, szárnyasan összetettek; a levélkék 2–3 cm hosszúak,

61. ábra. Földitök

62. ábra. Földitömjén

elliptikusak, fűrészesek, kemények. Szára 40—60 cm magas, egyenes, elágazó, gyér levelű. Virágzata sokvirágú összetett ernyő. A virágok aprók, fehérek vagy rózsásak; júliustól szeptemberig nyílnak.

A növény gyökere gyűjtendő. Beszáradási aránya kb. 4: 1.

A drog (*Pimpinellae radix*) 0,4% illóolajat, 0,5% pimpinellint, azulént, umbelliferont, gyantát, cseranyagot, fehérjét, keményítőt, 1% szaponint stb. tartalmaz.

Vese- és epekőoldat, vizelethajtó, étvágyjavító, görcsoldó, epehajtó, nyálkaoldó hatású teakeverékek alkotórészeként használják. A likőripar is alkalmazza.

A földitömjént külföldön nagyban termesztik; kultúrában a növény gyökere a vadon termőével szemben jóval vaskosabb, hatóanyag-tartalomban dúsabb.

Füstikefű

Orvosi füstikefű. *Fumaria officinalis* L. (62. ábra).

A mákfélék (*Papaveraceae*) osaládjába tartozó, szárazabb talajon, szőlőkben, szántók szélén, kerítések mellett, romtalajokon előforduló, egyéves növény.

Szára 20—40 cm magas, lágy, egyenes vagy hajladozó, elágazó. Levelei kétszeresen szárnyasan összetettek, vékonyak, lágyak; a levélkéek szeldeltek. Virágzata sokvirágú fürt. Virágai kisosnyek, vöröses színűek. Termése kb. 1,5 mm átmérőjű, gömb alakú makkocská. Az egész növény hamvaszöld színű, szagtalan, keserű ízű.

Gyűjtendő a növény egész föld feletti része virágzáskor.

Beszáradási aránya kb. 6: 1.

A drog (*Fumariae herba*) tartalmaz: 0,13% fumarint (protopin) és még hatféle alkaloidát, kriptokarint, aurotenzint, fumársavat, gyantát, keserűanyagot, nyálkát.

Teája étvágygerjesztő, emésztést serkentő, hashajtó, epehajtó, hatású. Sárgaság ellen csakis orvosi tanácsra használható. A füstikefű teája egyébként is erős hatású, alkalmazásában óvatosság ajánlatos!

63. ábra. Füstikefű

64. ábra. Füzény

Füzény

Réti füzény. *Lythrum scdicaria* L. (64. ábra).

A füzényfélék (*Lythraceae*) családjába tartozó, vizek mellett, nádasok szélén, nyirkos réteken termő, évelő növény.

Szára egyenes, 60—80 cm magas, a tetején elágazó. *Levelei* 5—10 cm hosszúak, lándzsa alakúak, nyeletlenek. *Virágai* élénkpirosak, sűrű, tömött füzérben állnak.

Gyűjtendő a növény hajtásának felső, legfeljebb 50 cm hosszú, virágos része. Beszáradási arányuk kb. 4:1.

A drog (*Salicariae herba*) szalikarin-glikozidát, 5% csersavat, pektint, gyantát, kevés illóolajat és egy flavonszármazékot tartalmaz.

Teáját bélhurut, vérhas és tifusz elleni háziszerként ismerik. Használják gyomor- és bélvérzés ellen; külsőleg pedig vérző aranyér kezelésére, valamint toroköblítésre is. A réti füzényt a vesszős füzénnyel (*Lytkrum virgatum* L.) együtt finom kesztyűbőrök kikészítésére használja a cserzőipar.

Fűzfa

Fehér fűz. *Salix álba* L.

A fűzfafélék (*Salicaceae*) családjába tartozó, vizek mellett, nedves, nyirkos helyeken mindenfelé termő, közismert fa. Le-csüngő ágú változatát, a szomorúfüzet, diszkertekben is ültetik.

A fa levelét (*Salicis folium*) és vesszőinek a kérgét (*Salicis cortex*) gyűjtjük. A kérget kosárfonó üzemekben célszerű begyűjteni ott, ahol a vesszőket forró vízzel nem kezelik. A forró víz ugyanis sok hatóanyagot von ki a kéregből.

A fűzfakéreg 0,6% szalicint és más glikozidákat, 5–10% katechin csersavat, gyantát, oxalátot, enzimet stb. tartalmaz.

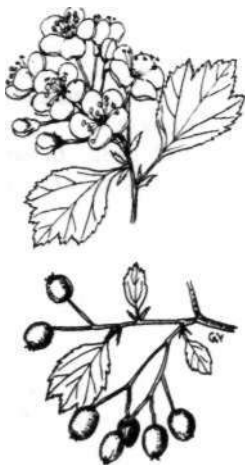
A drogok főzetét belső vérzések, bélhurut, reuma, ízületi bántalmak, gyomorhurut, hólyaggyulladás és láz ellen isszák; külsőleg pedig fagyott testrészek és aranyeres bántalmak kezelésére szolgál. A fűzfalevél főzetét láz és reumás fájdalmak csillapítására használják.

Galagonya

Cseregalagonya. *Crataegus oxyacantha* L. (65. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, legelőkön, erdők szélén, cserjésekben, sokfelé nagyobb állományokban is termő, 2–3 m magas, tövises ágú cserje vagy fa.

Leveli szórt állásúak, nyelesek. A lemeze 2–5 cm hosszú, fordított tojás vagy romboid alakú, felső felében 3–5 karéjú, a karéjok legfeljebb a lemez közepéig érnek, szélük fűrészkes. Virágai ernyős fürtben állnak; a szíromlevelek 5–8 mm hosszúak, fehérek. Termése éretten majdnem gömbölyű, 10–12 mm hosszú, vörös színű, vékony húsú, szagtalan, lisztes ízű, belül két csontárral. A cserje május–júniusban virágzik.

65. ábra. Galagonya

Lombleveleivel együtt gyűjtött, kinyílt virágai (*Crataegi herba* vagy *summitas*, *Crataegiflos cumfoliis*) és az érett termései (*Crataegi fructus*) szolgáltatnak drogot. A virágokból és levelekből álló friss anyag beszáradási aránya kb. 4: 1, a terméseké pedig kb. 2: 1.

Mindkét féle drog vérkeringési, szív- és órgyógyszer, különösen szívidegesség, elégtelen szív működés, magas vérnyomás, érlemezsedés, koszorúér-bántalom (angina pectoris) esetében ritkán magában, inkább más hasonló hatású gyógynövényekkel keverékben, tea formájában.

A levelekből és virágokból álló drog tartalmaz: kratéguszszaponint, kratéguszlaktont, szitoszterint, adenzint, kolint, acetilkolint, guanint, biperozid fiavont, kvercetint, aminokat, vitexinramnozid glikozidát, 0,15% illóolajat stb.

A termédrog tartalmaz: kratéguszsavat (szerves savkeverék), kvercetint, cseranyagot, szaponint, nyálkát, egy szívre ható anyagot, zsírosolajat, B- és C-vitamint, fia vonókat, kolint, sárga színanyagot stb.

Gyűjthető az *egybibés galagonyacserjék* (*Crataegus monogyna Jacq.*) virága, levele, illetve termése is, mert a cseregalagonyához hasonló értékű drogot adnak azok is. Ennek a cserjének a levelei mélyebben osztottak, a levélkaréjok csak a csúcsok felé fogazottak, fonákukon az érzugokban szakállasak. A termések egyszeműek, vékonyabb húsúak.

Gémorrű

Bürök gémmorr. *Erodium cicutarium Hérit.* (66. ábra).

A gólyaorrfélék (*Oeraniaceae*) családjába tartozó, szárazabb réteken, utak mentén, árkok partján, ritkás erdőben és cserjékben élő egyéves vagy évelő növény.

Szára 20–40 cm magas, felálló vagy lecsepült. *Levelei* 10–20 cm hosszúak, alsó részükben szárnyasán összetettek, felső részükben szeldeltek, szőrösek. A levélkéik tojásdadok, szárnyaltak, fogas szélűek. *Virágai* 3–8-asával, hosszú kocsányokon, ernyőkben állnak. A szíromlevelek rózsás-ibolyás színűek.

Termése 3–4 cm hosszú, osztor alakú; kora tavasztól virágzik

Gyűjtendő a növény föld feletti része virágzaskor. Beszáradási aránya kb. 3 : 1.

A drog (*Cicutariae herba*) geraniin keserűanyagot, 5% cseranyagot, illóolajat és egy glikozidát tartalmaz. Forrázatát

66. ábra. Gémorrfű

67. ábra. Gesztenye

vizelethajtónak, menstruációs vérzések csillapítására, bélhurut, gyomorvérzés és bélvérzés ellen használják. Alacsony vérnyomás emelésére is ajánlják.

Geszténye

Szelídgesztenye. *Castanea sativa* Müi. (67. ábra).

A bükkfafélék (*Fagaceae*) családjába tartozó, 20—30 m magasságot is elérő, terebélyes lombú fa. Termése jó csemege. Nagyobb állományú gesztenyéseink Nagymaroson, Kőszegen, Sopronban és a Mecsekben vannak. Kisebb telepítéseket sokfelé, pl. Zalában, Somogyban, a Bakonyban és az északi megyéinkben is létesítettek.

Levele keskeny — lándzsás vagy hosszúkás, átlag 20 cm hosszú, egyenletesen szálkás, fogas szélű, kemény, alul szürkén finom molyhos, ritkábban kopasz. *Virágzatai* közül a porzós barkák igen vékonyak, 10—12 cm hosszúak. A termős virágok 2—3-asával állnak együtt, leplük jelentéktelen. *Termése* tövises kupacs, benne rendszerint két makkterméssel (gesztenye).

A fának a leveleit kell gyűjteni.

Beszáradási arányuk kb. 4 : 1.

A drog (*Castaneae folium*) kb. 10% cseranyagot, gyantát, zsírt, inozitot, pektint, cukrot, alkaloidát tartalmaz. Teáját asztma, számarköhögés és hörghurut ellen isszák.

A gesztenye termése kb. 50% keményítőt, 20—30% szaccharozét, kb. 5% proteint, kb. 3% cseranyagot tartalmaz. Nyersen megszelve hasmenés elleni háziszerként használják.

68. ábra- Gímharaszt'

Gímharaszt *

Szarvasnyelvűfű. *Phyllitis scolopendrium* Newm. (*Scolopendrium vulgare* L.) (68. ábra).

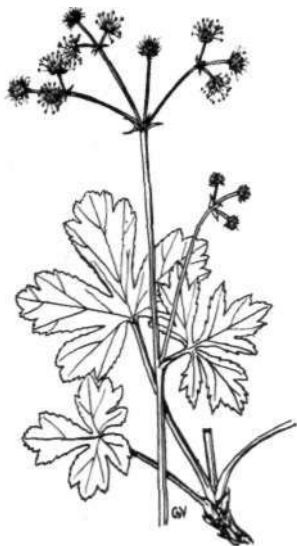
Hegyvidékeink árnyékos, hűvös erdőiben, sziklás helyeken – csak igen szórványosan élő haraszt. *Levéllemeze* 20–30 cm hosszú, nyelv alakú, ép szélű, állománya bőrnemű, zöld színű. Fonákán a spóratokcsoportok párhuzamos sávokban helyezkednek el.

A friss levelek 4–5:1 arányban száradnak meg.

A drog (*Scolopendrii folium*) teája köptető, vizelet hajtó és izzasztó hatású. Régebben borban kifőzve bélhurut, vérhas, máj- és epebántalmak ellen használták. A teának a népi gyógyszerek között tbc-ellenes híre is van.

69. ábra. Gólyaorrfű

70. ábra. Gomberyőfű

Gólyaorrfü

Nehézszagú gólyaorr. *Geranium Bobertianum* L. (69. ábra).

A gólyaorrfélék (*Oeraniaceae*) családjába tartozó, ritkás erdőkben, árnyas, köves talajokon élő, kellemetlen szagú és ragadós tapintatú, egyéves növény.

Szára 20—30 cm hosszú, heverő vagy felemelkedő, szétágazó, a csomóknál törékeny. A *levelek* hosszúnyelűek, szőrösek, lemezük 3—5 szeldelt levélkéből ujjasan összetett. *Virágai* hosszú kocsányon párosan állók; a szíromlevelek kb. 1 cm hosszúak, világospirosak. *Termésük* 2 cm hosszú, csőr alakú. Egész nyáron át virágzik.

Gyűjtendő a növény föld feletti része virágzáskor. Beszáradási aránya 4—5:1.

A drog (*Oeranii herba*) keserűanyagot, cseranyagot, gyantát, illóolajat tartalmaz. Teáját bélhurut és aranyeres bántalmak-gyomor- és bélvérzés, valamint pajzsmirigy túltengés ellen isz, szák.

Gombernyőfü

Sanicula europaea L. (70. ábra).

Az ernyősvirágzatúak (*Umbeüiferae*) családjába tartozó, magasabb hegyvidékeink bükköseiben élő, évelő növény.

Szára 20—40 cm magas, egyenes vagy felemelkedő, lágú. *Levelei* féltényérnyiek, 5 hasábra osztottak, a hasábok rombos fordított tojásdadok, durván fűrészesek. A *virágernyőcskék* tömött gömb alakúak, kb. 5 mm vastagok. A virágok fehérek vagy piroslók; május—júniusban nyílnak.

A növény föld feletti részét kell gyűjteni virágzáskor. Kb. 5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Saniculae herba*) szaponint, cseranyagot, keserűanyagot, illóolajat, C-vitamint és egy baktériumölő anyagot tartalmaz.

Forrázatát belsőleg vérzések csillapítására, gyomor- és bélhurut ellen; külsőleg toroköblítőnek és bőrbántalmak borogatójának használják.

Görvélyfű

Göcsös görvélyfű. *Scrophidarta nodosa* L. (71. ábra).

A tátogetok (*Scrophtdariaceae*) családjába tartozó, nyirkos réteken és vizek mentén élő, évelő növény.

Szára 60–80 cm magas, egyenes, töve kissé gumós. *Levelei* szíves tojásdadok, durván fogas élűek. A *párta* bögre alakú, barnás színű.

A növény leveles, virágos hajtásai adják a drogot.

Kb. 5:1 arányban szárad be.

71. ábra. Görvélyfű

A drog (*Scrophidariae herba*) szaponint, flavonglikozidákat, egy digitáliszerű glikozidát stb. tartalmaz. Teája enyhe szívizgató, vizelethajtó, bólféregűző. Külsőleg bőrbántalmak ellen borogatónak használják. A friss növény nedvét ekcéma ellen alkalmazzák a népi gyógyászatban. Belsőleg óvatosan használandó, mert a drog erős hatású!

Gyapjas gyöngyajakfti

Gyapjas pesztercefű. *Leonurus lanatus* Spreng. (*Ballota lanata* L.) (72. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, Szibériában honos, nálunk termesztett, egyéves növény.

Szára fél méter magasra is megnő, négyélű, fehéren gyapjas. Levelei szintén szőrösök, tojásdadok, tenyeresen hasogatottak. A virágok murvási szúrós hegyűek; a csésze is szúrós fogban végződik. A párta sárga. A növény egész föld feletti részét kell learatni virágzáskor. Beszar adási aránya kb. 5:1.

72. ábra. Gyapjas gyöngyajakftű

A drog (*Leonori lanati herba*) keserűanyagot, 10% cseranyagot, kevés illóolajat, gyantát tartalmaz. Vizelethajtó és reuma elleni teák alkotórészeként alkalmazzák.

Gyermekláncfű

Pongyola pitypang. *Taraxacum officinák* Web. (73. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, kora tavasszal nyíló, ősszel másodvirágzó, mindenfelé igen elterjedt, évelő növény.

Gyökere 10–20 cm hosszú, 1–3 cm vastag, karó alakú, hengeres, többfejű, kívül szürkésbarna, belül fehéres színű, tejnedvet tartalmazó, szagtalan, kesernyés ízű. *Levelei* törőzsában állók, 10–30 cm hosszúak, lándzsásak, hegyesek, szélük durván, szabálytalanul fogas, a fogak lefelé görbülők. Fészkes *virágzatai* 10–30 cm hosszú, csöves tőkocsányokon állnak, a virágok nagyszámúak, sárga színűek. Elvirításuk után a terméseken ernyőkben alakult, hosszú, fehér szőrbóbiták fejlődnek, amelyeket a szél könnyen elrepít. A növény minden részéből félsertéskor keserű ízű, ragadós, fehér tejnedv csordul ki.

Gyűjtendő a növény *gyökere* (*Taraxaci radix*) ősszel vagy tavasszal, a *levele* (*Taraxacifolium*), valamint a *gyökere*, a rajta hagyott *levelekkel* együtt (*Taraxaci radix cumfoliis*).

A gyökér beszáradási aránya kb. 5: 1, a levél pedig kb. 6: 1.

A drogok inulint, taraxszacin keserűanyagot, kaucsukot,

73. ábra. Gyermekláncfű

74. ábra. Gyömbérgyökér

viaszt, cukrot, zsírt, cseranyagot, illóolajat, kolint, szaponint, szerves savakat, nyálkát tartalmaznak; a gyökerekben tavaszszal 1—2%; ősszel 40% inulin; a virágokban és a levelekben B₂- és C-vitamin van.

Teáik étvágyerjesztők, emésztést serkentők, epeműködést elősegítők, vizelethajtók, vértisztítók, erősítők, májbajokat gyógyítók. Az őszi gyűjtésű gyökérből kávépótlószer is készül.

Gyömbérgyökér

Vadgyömbér, szegfűszagú gerely. *Qeum urbanum* L. (74. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, erdőkben, cserjésekben, ligetekben termő, évelő növény.

Gyökértörzse kisujjnyi vastag, kívül sötétbarna, belül hús-vörös színű; belőle számos, vékony járulékos gyökér ered. A gyökérzet szegfűszegre emlékeztető illatú. *Szára* 30—60 cm magas, egyenes, tetején elágazó, gyér levélezetű. *Tőlevelei* nyelések, szagatottan szárnyasak, 3—5 levélköjűek. *Szárlevelei* hármassak. *Virágai* hosszú kocsányon 2—3-asával fürtben állnak. Szirmuk száma 5, színük világossárga. Makkocska *termései* szőrös fejecskében állnak; májustól őszig virágzik.

A növény gyökérzetét kell gyűjteni. 3—4 kg frissből lesz 1 kg száraz.

A drog (*Caryophyllatae radix*) illóolajat, cseranyagot, gyan-tát, keserűanyagot, glikozidákat tartalmaz. Teáját bélhurut ellen isszák. A gyökeret likőrgyártásra is használják.

Gyöngyköles

Az érdeslevelűek (*Boragxnaceae*) családjába tartozó *kőmagvú gyöngyköles* (*Lithospermum officináié* L.). Szárazabb talajokon, erdők szőlén, cserjésekben élő, évelő növény. Apró, kemény, fehér, selymes fényű makkterméskéjét (*Milii solis semen*), amely zsírsolajat, héjában pedig sok kovasavat és meszet tartalmaz, vese- és hólyagbántalmak ellen, általában pedig vizelethajtóként használják.

A mezei gyöngyköles (*Lithospermum arvense* L.) (75. ábra), vetésekben, utak mentén, legelőkön élő, egynyári növény. Virágzó föld feletti részéből (*Lithospermi herba*) szintén vizelet-hajtó hatású tea készíthető.

75. ábra. Gyöngyköles

76. ábra. Gyöngyvirág

Gyöngyvirág

Májusi gyöngyvirág, Szentgyörgy virág. *Gonvallaria majalis* L. (76. ábra). Erősen mérgezői

A liliomfélék (*Liliaceae*) családjába tartozó, erdőkben, ligetekben, cserjésekben sokféle tömegesen termő, illatos virágú, élő növény.

Oyökértörzse messzire kúszó, vékony, elágazó. *Levelei párosan* fejlődnek, a közös szártagukat hártvás hüvely veszi körül. Levéllemezük 10–15 cm hosszú, lándzsa alakú, hegyes, ép

szélű, fénylő, élénkzöld színű. *Virágocákái* bókolok, 5—8-asával fürtben állnak. A lepel fehér, gömbölyded harang alakú. *Termése* 8—16 mm átmérőjű, nedvdús, édeses ízű, 4—10 magvú, kívül élénkpiros, belül narancsvörös színű bogyó. A *mag* tojás alakú 2—3 mm hosszú, kemény, halványsárga színű, sima felületű; májusban virágzik.

A növény kifejtett, ép egészséges leveleit kell gyűjteni levélhüvely nélkül. A friss levelek kb. 5 : 1 arányban száradnak be.

A gyöngyviráglevelet jól bemelegedő padláson, minél gyorsabban kell megszáritani, hogy eredeti zöld színüket megtartott levelekből álljon az áru. A megszáradt leveleket azonnal be kell zsákolni. Nem szabad időn túl a levegő és a fény hatásának kitéve a padláson hevertetni, ugyanis a levelek könnyen kifakulnak és hatóanyaguk elbomlik.

A drog (*Convallariae folium*) szívre ható glikozidákat, szaponinokat, illóolajat, gyantát, aszparagint, kelidonsavat stb. tartalmaz.

Hatóanyagait kivonva szívgyengesség, szívidegesség, koszorú-érbántalmak, epilepszia, érelmeszesedéssel járó rossz közérzet gyógyítására gyógyszerkészítményeket állítanak elő belőle.

Gyujtoványfű

Közönséges gyujtoványfű, vadtátika. *Lina-
ria vulgáris* L. (77. ábra).

A tátogatok (*Scrophulariaceae*) családjába tartozó, szárazabb réteken, köves helyeken, utak mentén sokféle közönségesen termő, élő növény.

Szára 20—40 cm magas, egyenes, egyszerű. *Levelei* sűrűn állók, keskeny szálalak. 3—7 cm hosszúak, ép szélűek. *Virágai* a szár végén sűrű fürtben állnak.

A párta élénksárga, kétajkú (tátogató), sarkantyús; késő őszig virágzik.

Gyűjtendő a növény föld feletti része virágzás-kor. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A.

77. ábra.
Gyujtoványfű

A drog (*Linariae herba*) linarin és pektolinarin flavonglikozidákat, gyantát, nyálkát stb. tartalmaz.

Teája hashajtó és vizelethajtó hatású.

Gyűszűvirágok

Gyapjas gyűszűvirág. *Digitális lanata* ⁺⁺ Ehrh. (78. ábra).

Piros gyűszűvirág. *Digitális purpurea* L. (79. ábra). Erősen mérgezők!

A tátogatok (*Scrophulariaceae*) családjába tartozó, kétéves növények. A gyapjas gyűszűvirág nálunk helyenként (pl. Dél-Baranya, Postavölgy, Budapest-Kevélyhegy) vadon is előfordul; a piros gyűszűvirág nálunk vadon nem terem, tetszetős virágjáért néhol parkokban, díszkertekben ültetik.

78. ábra.
Gyapjas gyűszűvirág

79. ábra.
Piros gyűszűvirág

A gyapjas gyűszűvirágot több száz kat. holdnyi területen, a piros gyűszűvirágot csak kis mennyiségben termesztjük.

Az első évben csupán törőzsában álló leveleket fejlesztenek, a második évben jelenik meg virágot is viselő hajtásuk.

A gyapjas gyűszűvirág szára 50—80 cm magas, egyenes, egyszerű, a végén molyhos, szőrös. Tőlevelei hosszúnyelűek, 10—30 cm hosszúak, keskeny lándzsa alakúak, hegyesek, gyengén fogacskás szélűek, kopaszok, csak a szélükön molyhosak. A szárlevelek kisebbek, az alsók nyelesek, a felsők ülők. Virágai a szár felső részén dús füzérben állnak. Pártájuk 15 mm hosszú, fel-fűjt henger alakú, vörösesbarnán erezett, fehéres színű. A termése kb. 1,5 cm hosszú, tojás alakú, sokmagvú tok.

A piros gyűszűvirág szára 50—70 cm magas, egyenes, egyszerű. Tőlevelei 20—40 cm hosszúak, hosszúnyelűek, hosszúkás tojásdadok. Lemezük húsos, szárnyasan nyélrefutó, ráncos, csipkés szélű, molyhos-szőrös, fonákán az erezet erősen, mozaikszerűen kiemelkedő. A szárlevelek kisebbek, az alsók rövidnyelűek, a felsők ülők. Virágai a szár végén fürtben állnak. A párta lecsüngő, 3—4 cm hosszú, hengeres, élénkebb vagy halványabb piros színű, néha fehér. A termés kb. 1,5 cm hosszú, tojás alakú, sokmagvú tok.

Gyakorlatilag a gyűszűvirágok első évben fejlődött tőleveleit takarítjuk be. A növényeket a második évre csak olyan mértékben kell meghagyni, amennyi a vetőmag megszerzéséhez szükséges. A szárok levélhozama kevesebb, valamint a gyűjtésük is körülményesebb.

A leveleket árnyékban kell megszáritani. Mesterséges szárítás esetén a friss leveleket előbb meg kell fonnyasztani, s csak azután a gépbe tenni.

Az alkalmazott hőmérséklet 40—50 °C-nál magasabb nem lehet.

Kb. 5 kg friss levélből lesz 1 kg száraz.

A gyűszűvirág drogja (*Digitális folium*) szív működésre serkentőleg ható és szaponinglikozidákat tartalmaz, amelyeket több csoportba sorolnak szerkezetük szerint. — A gyűszűviráglevelek háziszerként nem használhatók; az ipar állít elő belőlük pontosan adagolható, célszerű gyógyszereket: tablettákat, cseppeket és injekciókat. Számos belőlük készült gyógyszer van forgalomban.

A gyapjas gyűszűvirág termesztése. Apró magvakhoz megfelelően jól előkészített, közép kötött, tápdús, meszes talajba vetik késő ősszel, majd a vetést sekélyen, 1–1,5 cm talajréteggel takarják. Sorjelzőül mákot, vagy téli salátát alkalmaznak. Vetés előtt és utána is tömöríteni kell a talajt. A sűrű kelést 30x30 cm távolságra ritkítják. Vetőmagszükséglet 2–3 kg kat. holdanként.

A telepítés fejlődésétől függően a levelek július–augusztusban 2–3 hetenként megismételve folyamatosan szedhetőek. Kedvező időjárás esetén a levelek ősszel ismét megszedhetőek. Csak a szélső érett leveleket szabad leszedni, a középső ún. szívleveleket a tövön meg kell hagyni.

A levelek megszáradását napfénytől védett helyen kiterítve kell végezni.

Harmatfű •

Kereklevelű harmatfű. *Drosera rotundifolia* L. (80. ábra)

A harmatfűfélék (*Droseraceae*) családjába tartozó, tőzeges lápjaink megszüntetésével nálunk kiveszőben levő, élő, „rovarevő” kicsiny növény.

Levelei hosszúnyelűek, kerek, 6–10 mm átmérőjűek, hosszú, vörös mirigyszőrökkel borítottak, szétterültén törzszakban állók. *Tőkocsánya* 5–10 cm hosszú, virágai fehérek, aprók, füzéres forgóban állnak.

A növény teljes, föld feletti része adja a drogot. Beszáradási aránya 5–6 : 1.

A drog (*Droserae herba* vagy *Rorellae herba*) 1% plumbagint, nyomokban illóolajat és benzoésavat, többféle szerves savat, cseranyagot, galluszsavat, gyantát, C-vitamint, piros és sárga festékanyagot és fehérjét tartalmaz.

Teáját asztma, hörghurut, számarhurut, ideges szem- és arcfájás

80. ábra. Harmatfű

és reumás bántalmak ellen fogyasztják. Újabban para-
Uzi8ben megbetegedett gyermekek utókezelésére is ajánlják.
A Kárpátokban élő népek a friss harmatfű nedvével tyúkszemet
és szemölcsöt irtanak. Óvatosan használandó, mert az erős
hatású drogok közé tartozik.

Hársak

Szép koronájú, illatos virágú, nagy fák, sokfelé díszítik a par-
kokat, szegélyezik városok és falvak utcáit, országutakat
(81. ábra).

A hársfákat drogértékük szempontjából *két csoportba* sorol-
juk: az orvosi és az ipari hársfavirágúkat szolgáltatókra.

Az *orvosi hársfavirágot a kislevelű (Tilia cordata Mill. vagy
Tilia parvifolia Ehrh.) és a nagylevelű (Tilia grandifolia Ehrh.),*
valamint a *széleslevelű (Tilia patyphyllos Scop.) hársfák és faj-
taváltozataik adják. Az ipari hársfavirágot az ezüst-, vagy moly-
hos levelű (Tilia argentea Desf. vagy Tilia tomentosa Münch.)*
és változataik szolgáltadják.

A kis- és nagylevelű hársak virágait egymással akár össze is
lehet keverni; közējük azonban ezüst hársfavirág még nyomok-
ban sem kerülhet. Ugyanis nem csupán az ezüst hársfavirág-
nak, hanem az ezüst hársfa-
virággal kevert orvosi hárs-
favirágnak is orvosi (*patikai*)
célokra való felhasználása hi-
vatalosan tiltott. (A népi
gyógyászat ugyan az összes
hársfajták virágait használja,
megkülönböztetés nélkül.) Az
ezüst hársfa virágait kizárólag
külföld számára gyűjtik, fő-
ként zamat- és színanyagának
különbéféle ipari (borászati) cé-
lokra való felhasználására.

A felvásárlóknak és a gyűj-
tőknek a hársfafajtákat tehát
jól kell Ísmerniök, nehogy a
magasabb értékű orvosi hárs-

81. ábra. Hárs

favirágokat az alacsonyabb értékű ezüst hársfa virágaival összekeverjük. Az ezüst hárs virágaival szennyezett orvosi hársfavirágáru csak az ezüst hársfavirág árában értékesíthető.

A hársak fajtái a lomblevelek alapján is könnyen meghatározhatók már akkor, amikor azok még nem is virágoznak.

A *kislevelű hársak* levelei kopaszok, felszínükön sötétzöldek, fonákukon kékeszöld színűek. A levelek fonákján, az erek elágazásánál vörösbarna szőröcsomók vannak.

A *nagylevelű hársak* lomblevelei mindkét oldalukon csaknem egyformán zöldek, többé-kevésbé szőrösek vagy kopaszak, fonákukon, az erek elágazásainál, fehéres szőröcsomók láthatók.

Az *ezüstlevelű hársak* lomblevelei felszínükön sötétzöldek, fonákukon azonban többé-kevésbé ezüstösen fehéren molyhosak. Az erek elágazásainál *nincsenek* szőröcsomók.

A *kislevelű hársak* virágzatai 5–11 (és több) virágúak, szirmaik száma 5. A nyelv alakú murvalevek vékonyak, hártyaneműek, kopaszok, hosszabb nyelűek; június második felétől nyílnak.

A *nagylevelű hársak* virágzataiban 2–5 virág van, szirmaik száma szintén 5. A murvalevek kopaszok, az előbbinél rövidebb nyelűek; május végétől nyílnak.

Az *ezüst hársak* virágzatai 5–13 virágúak, az 5 kifejlett szirmuk még 5 korcs szirmmal váltakozik. Murvalevelek az előbbieknél vastagabbak, merevebbek, fonákukon molyhosak, majdnem ülők; június második felétől nyílnak.

Az orvosi hársfavirágok illata enyhébb, de finomabb, kellemesebb, mint az ezüst hársak virágaié. Ez a jellemzőjük teáik ízében is kitűnik.

Ha az ezüst hársfa lombleveleit vagy a virágzati murvázat fonákukon legalább tízszeres nagyítóval megvizsgáljuk, megláthatjuk, hogy molyhosságukat sűrűn rányomott csillag alakú szőrök okozzák.

Helyenként *amerikai hársfákat* (*Tilia americana L.*) is ültetnek, amelyeknek a lomblevelei fonákukon nem fehéren molyhosak, és legfeljebb csak az oldalerek elágazásaiban, alig észrevehetően szakállasak. Ha nagyítóval megnézzük, a levelek és a murvák fonákján ugyanolyan *csillag alakú szőröket* találunk, mint az ezüst hársén, csak sokkal gyérebben. Az amerikai hársfa

virága a szőrözöttség miatt szintén csak *ezüst hársfavirágként* értékesíthető.

A hársfavirágok gyűjtésének az idejét jól meg kell választani, hogy sem túl korán, sem pedig túl későn fogjanak a munkához. A hársfavirágáru nem tartalmazhat feltűnő mennyiségű bim-bós virágot, de termékes virágokat sem. Akkor kell hozzáfogni a gyűjtéshez, amikor a virágzatokban a virágocskáknak legalább kétharmada kinyílt, a többi még csak fészében van. Majd a száradás alatt a nyílásban még elmaradt virágok nagyrészt tovább fejlődnek. A teljesen kinyílt állapotban gyűjtött virágok a száradás alatt még fejlődve széthullanak; árujuk tetszetősségéből sokat veszít.

Gyűjtésnél a fákat kímélni kell, róluk csak a virágzatokat viselő ágvégeket szabad gallyazóollóval levágni. Célszerű 5–6 tagú gyűjtőbrigádokat alakítani, ahol úgy osztják meg a munkát, hogy az egyik az ágvégek lemetszését, a többi pedig a virágoknak az ágaikról való lefosztását végzi.

A virágot padláson, legfeljebb 2–3 ujjnyi vékony rétegben kell szárításra kiteríteni.

A friss virág beszáradási aránya kb. 4:1.

Az orvosi hársfavirág (*Tiliae officinalis flos*) tartalmaz 0,1%-ig (farnezoltartalmú) illóolajat, nyálkát (főleg a murvákban), heszperidin flavonglikozidát, szaponint, cukrot, cseranyagot stb.

Teája a kamillavirág után a legnépszerűbb háziszser meghűléseknél izzasztásra, köhögéscsillapításra, idegerősítőnek, vértisztítónak, enyhe szívműködést serkentőnek; külsőleg bőrápoló kozmetikai szernek, toroköblítőnek, fürdőnek. Sokaknak a hársfavirág-tea mindennapi reggeli vagy üdítővitaluk. A tea melegítő hatása különösen télen érvényesül.

Az ezüst hársfavirág kereskedelmi neve: *Tiliae argenteaeflos*.

Az orvosi hársfafajták *lombleveleit* is gyűjtik, de jóval kisebb mértékben, mint a virágot. A levéldrog (*Tiliae folium*) C-vitamint, cseranyagot és két glikozidát tartalmaz. A gyarmati tea pótlására használják.

A hársak fájából készült *szenet* (*Carbo ligni tiliae*) porítva fogporokhoz, sebgyógyító és bőrbajok elleni hintőporokhoz adják.

Homoki szalmagyopár

Sárga szalmavirág. *Helichrysum arenarium* DC. (82. ábra). A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, főleg a Duna—Tisza közének homokbuckás területein élő, fehérén molyhos, szőrös, évelő növény.

Szára 15—30 cm magas, egyenes, a virágzatban elágazó, soklevelű. Az alsó levelei lapát alakúak, a felsők szálalakúak. Fészkes *virágzatai* 10—20-asával tömött fürtben állnak. *Virágai* világossárgák, a fészkepikkelyek maradók, hártyaneműek, sötétsárgák; júniustól őszig nyílnak.

A növény üdén nyíló fészkesvirágzatait kell a szákról lecsipegetve gyűjteni. Beszáradási arányuk kb. 3 : 1.

A drog (*Stoichados flos*) keserűanyagot, cseranyagot, gyantát, nyomokban illóolajat, helikrizin színanyagot, fitoszterint stb. tartalmaz. Teája epére ható, vizelethajtó, összehúzó hatá-

Homoki szalmagyopár

83. ábra. Homoktövis +

sú. Használják gyomorsavhiány, anyagcserezavarok, sárgaság, reuma, ízületi bántalmak és érszűkület ellen. Belsőregűző hatása is ismert.

Homoktövis⁺

Ezüsttövis, fűztövis. *Hippophae rhamnoides* L. *ssp. fluvtatalis* Soest. (83. ábra).

Az ezüstoffélék (*Elaeagnaceae*) családjába tartozó, a Keleti-tenger partvidékén a homok megkötésére telepítették; Angliában, Franciaországban, a Kaukázusban, Elő-Ázsiában, Kelet-Ázsiában, Ázsia más vidékein is tömegesen termő; nálunk régebbi telepítések maradványaiként több helyen, pl. a Duna, a Dráva, a Balaton mentén, homokbuckás területeken kisebb állományokban még előforduló, 2–3 m magas, kétlaki, tövises cserje vagy fa. Itt-ott parkokban is ültetik.

Március—április—májusban virágzik a lomblevelek megjelenése előtt. *Virágai* igen kicsinyek, barnák, fejecses füzérben állnak, a porzósak ülők.

Levelei szórt állásúak, rövid nyelűek, keskeny lándzsásak, 2–4 cm hosszúak, hegyesek, ép szélűek, felső lapjukon sötétzöldek, fonákukon ezüstösszürkék; valamint a főér erősen kiemelkedő.

Álbogyó *termésük* borsónyi, éretten narancssárga színű, húsos, egymagvú, savanyú ízű.

A *termések* 100 g-onként 200–900 mg A-, C-, P-vitamint, almasavat, kvercetinglikozidát, xantofillt, fizalint, zsíros olajat, mannitot és peonin antooiánt tartalmaznak. A *magban* 12% zsírosolaj van, amely 40% olajsavat, 20% izolinolsavat, 15% linolensavat, 10% palmitin- és sztearinsavat tartalmaz.

A termésből szörpök, gyümölcslevek készülnek. Gyümölcskonzervek vitaminozására és ízesítésére, valamint erősítő gyógyszerek és tápszerek készítésére használják. Mártások is készülnek belőle éttermekben és háztartásokban.

Fájából pipa és sétabot készül. A cserje leveléből készült teát magas vérnyomás csökkentésére isszák.

Hunyor

Berki hunyor, tárgyökér, kisvirágú hunyor. *Helleborus, dumetorum* W. K. (84. ábra). *Igen mérgező!*

A borlárkafélék (*Banuncviaceae*) családjába tartozó dunántúli erdőinkben gyakran található, évelő növény.

Gyökérszete fekete, gyökértörzse szívós, belőle számos, 10–15 cm hosszú, vékony járulékos gyökér ered. *Tőlevelei* kéttenyérnyiek, lemezük szeletekre osztott, a szeletek keskeny lándzsásak, épek, csak az oldalsók tövig 2–4 szeletre osztottak, valamennyi finoman, kihegyezetten furészes szélű. *Lepellevelei* 1,5–2,5 cm hosszúak, zöldek.

A növény gyökérszete (*Hellebori rhizoma et radix*) adja a drogot. Beszáradási aránya 3–4 : 1.

A drog szívre ható helleboringlikozidát, szaponinglikozidát, akonitsavat, zsírosolajat, illóolajat stb. tartalmaz.

A vékony járulékos gyökereket főzéssel megpuhítják, és lovak szügyébe vagy sertések fülébe fűzik tályog ellen. Alkalmazása előtt ajánlatos az állatorvos véleményét kikérni.

84. ábra. Hunyor

85. ábra. Ibolya

Veszedelmes mérge, és emiatt a gyökeret ma már embergyógyászati célokra nem használják. Szívizgató, vizelethajtó, idegcsillapító, hánytató, hashajtó hatású. Nátha elleni szippantóporként is használták. Növényi kártevők elleni szer.

Ibolya

Erdei ibolya, illatos ibolya, márciusi ibolya. *Viola odorata* L. (85. ábra).

Az ibolyafélék (*Violtaceae*) családjába tartozó, erdőkben, cserjésekben sokféle előforduló, illatos virágjáért közkedvelt, évelő növény.

Gyökérzete hosszú, vékony, messzire kúszó, barnássárga színű, szagtalan, émelyítő, karcoló ízű. *Levelei* hosszúnyelűek; lemezük kerekded, tompa csúcsú, lekerekített vagy csúcsosodó, válluk mélyen szíves öblös, szélük csipkés. *Virágai* hosszú kocsányon egyesével állók, kékek, sarkantyúsak. A *termés* három kopáccsal nyíló, sokmagvú tok; a *magok* mákszemnyiek, sárgák.

Az erdei ibolyának a gyökérzetét (*Violae odoratae radix*), valamint a kifejlett leveleit (*Violae odoratae folium*) legfeljebb 3 cm hosszú nyélrészsel lecsípve kell gyűjteni.

Mind a gyökér, mind a levél beszaradási aránya kb. 4:1.

A gyökérdrog szaponint, egy glikozidát, keserűanyagot, kevés (szalicilsav-metilészter-tartalmú) illóolajat, egy alkaloidát tartalmaz.

A levéldrog fő hatóanyaga a szaponin, nyomokban illóolaj-tartalma is van. A drogoknak nyálkaoldó, izzasztó, vértisztító hatása ismert. Az *ibolyavirág* (*Violae odoratae flos*) szintén nyálkaoldó, de idegnyugtató és magas vérnyomást csökkentő is.

Iglic

Gilice tövis, tövises iglic, ekenyűg. *Ononis spinosa* L. (86. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, legelőkön, parlagokon, utak mentén sokféle gyakran előforduló, tövises szárú, bokros félcserje.

Gyökere 30—40 cm hosszú, 1—2 ujjnyi vastag (homokbucákban 1 m-nél is hosszabb és kar vastagságú), agancsszerűen többfejű, egyszerű vagy elágazó, mélyen barázdás, csavarodott, kívül világos szürkésbarna, belül sárgásfehér, fás állományú; enyhe ízű és szagú. *Szára* 50—70 cm magas, felül lágy, alul elfásodó. Az alsó *levelei* hármaskak, a felsők egyszerűek. A levélkék lándzsásak, fűrészesek. *Virágai* egyesével ülnek, pártáik rózsaszínűek; júniustól szeptemberig virágzik.

86. ábra. Tövisek iglio

A növény gyökerei (*Onniidis radix*) és a virágos, leveles hajtásai (*Ononidis herba*) adják a drogot. A gyökerekről az agancsszerű gyökérfejet maradéktalanul el kell távolítani. A gyökér beszáradási aránya kb. 3 : 1; a hajtásé pedig kb. 4 : 1.

A gyökérdrog glikozidokat, cseranyagot, cukrot, zsírsolajat, illóolajat stb. tartalmaz. Vese- és hólyagbajok, valamint reumás

bántalmak elleni teakeverékek alkotórésze. A hajtásdrog **glikozidákat**, cseranyagot, illóolajat stb. tartalmaz. Ugyancsak vizelethajtó hatása ismert.

Iringó

Mezei iringó, ördögsekér. *Eryngium campeatre* L. (87. ábra). Szárazabb talajokon, néhol tömegesen élő, szúrós virágú és levelű, kellemetlen gyom. Tövéből leszakadt bokrát a szél ősszel messzire görgeti. *Gyökere* 20—30 cm hosszú, hüvelykujjnyi vastag, húsos, a petrezselyméhez hasonló ízű és szagú.

A gyökere (*Eryngii radix*) szaponint, egy alkaloidát, nyomokban illóolajat és cseranyagot tartalmaz. Főzetét vese- és hólyagbántalmak esetén vizelethajtóul, epekő ellen használják.

A kék iringónak (*Eryngium plánum L.*) pedig a levelét használják számarhurut, bronchitisz ellen és szívnyugtatóul. A drog szaponint, egy alkaloidát, cseranyagot és illóolajat tartalmaz. (88. ábra).

87. ábra. Mezei iringó

88. ábra. Kék iringó

Izsóp

Kerti izsóp. *Hyssopus officinalis L.* (89. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger vidékéről származó, nálunk nagyban termesztett, illatos félcserje. *Szára* 50–70 cm magas, egyenes, négyoldalú, tövén elfásodó. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, 2–4 cm hosszúak, hosszúkás lándzsa alakúak, hegyesek vagy tompák, ép szélűek. A *virágok* 7–9-esével álörvökben állnak, fehér, kék vagy piros színűek; július–augusztusban nyílnak.

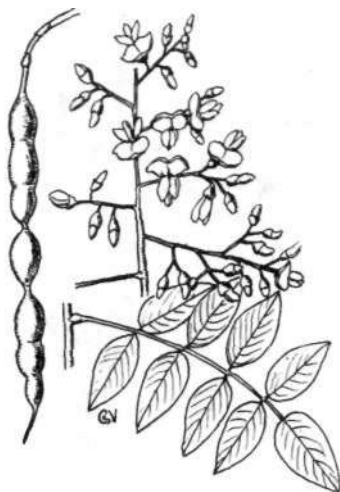
A növény virágzó leveles hajtásainak felső, legfeljebb 40 cm hosszú részeit kell levágni. Évente kétszer aratható.

A drog (*Hyssopi herba*) illóolajat, glikozidát, cseranyagot, keserűanyagot, festéket, gyantát, cukrot tartalmaz.

Hatása: köhögéscsillapító, izzadást gátló, szélhajtó, étvágyjavító, vérnyomásemelő, asztmás és hörghurutos bántalmakat szüntető. Ipari és háztartási fűszer. Illóolaját a konzerv- és likőripar alkalmazza.

89. ábra. Izsóp

90. ábra. Japánakác

Termesztése: Talajban nem válogatós, csupán mészigényes. Termesztésére meleg fekvésű köves talaj is megfelelő. Magról vagy tőosztással szaporítható. Magját áprilisban 50 cm sorközökben végleges helyére vetik. Virágzó hajtásait júliusban, majd sarjújajtásait augusztus—szeptemberben aratják. A szárított anyagból a levelek könnyen leperegnek, ezért ügyelni kell, nehogy elkallódjanak.

Terméshozam 10—15 q száraz áru kat. holdanként.

Japánakác

Sophora japonica L. (90. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, városok és falvak utcáin és terein sokfelé ültetett, terebélyes koronájú díszfa.

Levelei szárnyasán összetettek, a fehér akácéra emlékeztetők, de a levélek keskenyebbek, hegyesek és sötétebb zöld színűek. *Virágzata* 20—30 cm hosszú, terebélyes buga. A virágok zöldes-fehérek, szagtalanok. *Hüvelytermése* 5—10 cm hosszú, cikkes, gyéren fűzött gyöngyszerű; július—augusztusban virágzik.

A még ki nem nyílt virágbimbókat kell gyűjteni. Akkor alkalmasak gyűjtésre, amikor a virágzat alsó virágai közül 1—2 már kinyílt.

A virágzati ágakról a bimbókat le kell fosztani, majd ponyvára kiterítve — akár napon is — meg kell szárítani. Kb. 3 kg friss bimbóból lesz 1 kg száraz áru.

A *drog* 12—30% rutint (szoforin-flavonol) tartalmaz. A levelekben 4% rutin van. A termés rutinmentes, de tartalmaz szofora-flavonozidot, szoforikozidot és szoforarabiozidot. Iparunk a virágbimbóból előállított rutinból vérnyomáscsökkentő gyógyszert készít. Háziszerként tea formájában is használják. Vérző aranyér kezelésére ülőfürdőként alkalmazzák forrázatát is.

Kakukkfű

Vadkakukkfű, mezei kakukkfű, démutka. *Thymts serpyllum* L. (91. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, jellemző kellemes illatú és aromás, kámforos ízű, szárazabb füves helyeken élő félcserje.

Több változatban fordul elő, gyógynövénynek mindegyikük egyformán felhasználható.

Száruk 10—30 cm magas, kúszó vagy felemelkedő, felül lágy, alul elfásodó, egyszerű. *Levelek* keresztben átellenesek, 0,5—2 cm hosszúak, kerülekesek vagy hosszúkás tojásdadok, egyes fajtaváltozatoknál keskenyszálasak vagy lapát • alakúak, ép szélűek, kopaszok vagy többé-kevésbé szőrösek. *Virágzatuk* fejecske vagy szagztatott fűzér. Virágaik kicsinyek, pártáik bíborvörösek vagy rózsaszínűek, ritkán fehérek; május—júniusban nyílnak.

Virágos, leveles hajtásaikat kell gyűjteni, az alsó, elfásodott, levéltelen szárrészek nélkül. Beszáradási arányuk kb. 3:1,

A *drog* (*Serpylli herba*) 0,1—0,5% (timoltartalmú) illóolajat.

keserűanyagot, cseranyagot, sókat tartalmaz. Teáját szélbántalmak, étvágytalanság, köhögés és görcsök ellen használják. Háztartási, likőr- és élelmiszeripari fűszer is.

91. ábra. Vadkakukkfű

92. ábra. Kerti kakukkfű

A Földközi-tenger mellékéről származó, a vad kakukkfüvek-nél illatosabb, aromásabb fajtáját, a *kerti kakukkfüvet* (*Thymus vulgaris* L.) (92. ábra) természetjük. Ennek *hajtásai* erőteljesebbek, a 40 cm hosszúságot is elérik, elágazók. *Levéllemezük* 6–10 mm hosszú, szálas, lándzsás vagy tojásdad, begöngyöltött élű, gyéren vagy sűrűbben szőrös, illóolaj-mirigyektől pontozott.

A drog (*Tymi vulgaris herba*) 1–2% (timoltartalmú) illóolajat, cseranyagot, keserűanyagot, szaponint és gyantát tartalmaz. Hatásában a vadkakukkfű drogját felülmúlja.

A kerti kakukkfű illóolaja 20–50% timolt (kakukkfűkámfor), karvakrolt, 15% p-cimolt, kevés pinent és mentént, 15% borneolt, 15% linaloolt és cineolt tartalmaz. Az illóolaj epehajtó, bélféregűző, bőrvörösítő kenőcsökbe és bedörzsölőkbe viszketést csillapító kenőcsökbe, szájvizetekbe, fűszerekhez, a parfümériában, szappanokhoz, likőrökhöz nyer felhasználást.

A timol fertőtlenítőszer, bélféregűző hatású. Alkalmazzák szájvizetekhez, fogpépekhez, hajvizetekhez, kenőcsökbe.

Termesztése. Meleg fekvésű, középkött, meszes talajt igényel. Szaporítható magról palántaneveléssel vagy tőosztással. A magokat márciusban langyoságban el kell vetni, majd a nyár elejére már kiültethető palántákat lehet nyerni, amelyekről majd a következő évben már drognak való anyagot lehet aratni. A tavasszal tőosztással szaporított kakukkfű már nyárra termést ad. Kedvező körülmények között ősszel másodszor is aratható. Terméseredmény: 5—8 q szárított növény kat. holdanként.

Kálmos⁺

Orvosi kálmos, bécsisás. *Acorus calamus L.* (93. ábra).

A kontyvirágfélék (*Araceae*) családjába tartozó, mocsarakban, állóvizek partjain, árkokban élő, évelő növény.

Oyökértörzse a talajban vízszintesen kúszik, gyakran 1 méternél is hosszabb, elágazó, 1—2 ujjnyi vastag, lapítottan hengeres, húsos, kívül zöld vagy csontszínű, belül szürkésfehér, jellemző illatú, aromás ízű. A gyökértörzs felső oldalán levélripacsok valamint az elhalt levelek rostmaradványai láthatók; alsó oldalából pedig sok vékony, hosszú járulékos gyökér ered. *Szára* négyoldalú, kb. fél méter hosszú, rajta egy levéllel és egyetlen torzsvirággal. A *levelek* kard alakúak, 50—100 cm hosszúak, ép szélűek, mindkét lapjukon erősen kiemelkedő borda húzódik végig.

A kálmos *gyökértörzsét* kell gyűjteni. Az iszaptól kiásott gyökértörzset gondosan meg

93. ábra. Kálmos⁺

kell tisztítani a levelektől, levélmaradványoktól, gyökerektől, korhadt részekről, valamint az iszaptól; egy részüket kérgük-től is meg kell hámozni. Hámozatlan és hámozott gyökértörzsekből álló áruként kerül forgalomba. A hámozatlan gyökértörzs beszáradási aránya 3,5: 1. 4,5 kg friss gyökértörzsből pedig 1 kg hámozott, szárított áru lesz.

A drog (*Calami rhizoma*) 1—3% illóolajat, nyálkát, cseranyagot, keményítőt, keserű glikozidát tartalmaz. A kálmosgyökértörzs étvágygerjesztő, emésztést serkentő, vértisztító és erősítő hatású teakeverékek igen gyakran alkalmazott alkotórészeként szerepel. Fontos likóripari fűszer mind a drog, mind pedig az illóolaja.

A kálmos levele a gyökértörzséhez hasonló illatú; gyűjtőhelyének felkutatása ennek alapján könnyű, mert semmiféle más hasonló levelű vízinövény levele nem illatos.

Kamilla

Orvosi székfű. Bubulyka, katóka, pipiske. *Matricaria chamomilla* L. (94. ábra).

A fészkes virágzat úak (*Compositae*) családjába tartozó, az ország minden táján megtalálható, nagy tömegekben azonban az Alföldünk szikes legelőin termő, közismert, egyéves növény. Termesztjük is.

Sí. ábra. Kamilla

Gyökere kicsiny, dúsan ágas. *Szára* 10—40 cm magas, egyenes vagy fel-emelkedő, merev, elágazó, hengeres, osöves. *Levelei* szórtaak, ülők, hosszú-kás, lándzsás kerületűek, kopaszok, zöldek, az alsók háromszor, a közép-sők kétszer, a felsők egyszer sal-langosan szeldeltek, a sallangok fon-nalások. *Virágfészkei* hosszú kocsá-nyokon laza bogokban állnak. A va-cok eleinte félgömb alakú, virágzás-kor kúp alakúra megnyúlik, a bei-seje üressé válik. A fészkek 12 — 18

nyelves, fehér sugárvirágból és számos, hengeres, sárga korongvirágból állnak. A sugárvirág nyelvés karimája kezdetben felálló, majd elálló, később visszahajtott. A virágzat jellemző, kellemes illatú. Az Alföldön április végétől május végéig, más vidékeken június—júliusban is virágzik.

A kamillavirág egyik legfontosabb, legkeresettebb gyógynövényünk. A Tiszántúlon minden évben nagy tavaszi esemény a kamillavirág gyűjtése; aki csak teheti, részt is vesz ebben a munkában. A szövetkezeti felvásárlóknak is jól fel kell készülniük a virágok nagy tömegének fogadására, kezelésére és megszártására. Megfelelő átvevőhelyet kell berendezni, s főleg pedig kellő számú szárítópadlást kell elkészíteni. A padlások padozatait már jó előre hibátlanra, szép simára kell tapasztani, hogy a gyűjtés idejére kellően meg is száradhassanak.

A virágzási idő közeledtekor naponta meg kell figyelni a gyűjtőterületeket, hogy éppen a kellő időben lehessen hozzáfogni a virágok szedéséhez.

A virág akkor alkalmas gyűjtésre, amikor a fészkek korongvirágai már sárgák, a sugárvirágok (amelyeket „szíromnak” neveznek) pedig már vízszintesen vagy annál valamivel lejjebb állók. Ilyenkor a kamillamező már fehéret mutat, s ha a virágok között járunk, cipőnk sárgaporos lesz a ráhullott virágportól.

A virágot már régóta szedőfésűvel gyűjtik. Ez az alkalmatlóság egy olyan, oldalakkal is ellátott lapát, amelynek az elülső része a fésű fogaihoz hasonlóan behasogatott. A virágfejek a fogak között nem férnek át, leszakadnak és a lapátban maradnak. Egyes gyűjtők a saját szerszámukkal dolgoznak, mások pedig a szövetkezetektől kölcsönöznek.

A kamillavirág-áru jó minőségének biztosítása — mint minden más gyógynövényé is — már a gyűjtésnél kezdődik. Nem szabad korábban megkezdeni a gyűjtést, amikor a virágzat még fejletlen; viszont késlekedni sem szabad, mert ha a virágzat túlnyílik, amikorra megszárad, széthullik „ellisztesedik”.

A gyűjtők, mielőtt a szedőfésű tartalmát a zsákba ürítenék, kapkodják ki a virágok közé került idegen növényi részeket, és szaggassák le a fésű fogai alatt lelógó szárazakat. A gyűjtött friss virágot mielőbb el kell szállítani az átvevőhelyre. Zsákban a friss virág hamar befülled, bemelegszik, huzamosabb idő után

teljesen tönkre is mehet. Ezért ha a gyűjtőhely távolabb esik a beváltóhelytől, az esetleg már bemelegedett virágot útközben a zsákból ki kell üríteni, és szétterítve le kell hűteni.

Az átvevőhelyen a virágot, a hosszabb szárrészekről és az idegen fűféléktől való megtisztítás céljából, megfelelő lyukbőségű rostán áthullatják. A rostán áthullott rész kerül a mérlegre.

Megszáritásra a virágot nem szabad rétegesen kiteríteni, hanem szinte virágot virág mellé kell vékonyan a padozaton elhinteni, így a virág rövid idő alatt megszárad anélkül, hogy közben át kellene forgatni, ami ártana a virágnak, mert zúzódik, törődik. Jól bemelegedő padlásokon a kiterített virág 5–6 nap alatt megszárad.

A megszáradt virágot seprővel óvatosan kupacokba kell telerelni, és lehetőleg vékony vaslemezről készült lapáttal zsákba szedni. A beszáradási aránya kb. 5: 1.

A kamillavirág egy részét friss állapotban veszik át a vállalatok a szövetkezetektől, s az anyagot műszáritó berendezéssel szárítják meg.

A drog (*Chamomulaefloa*) 0,2-0,7% sötétkék színű, 3-5% azulón-tartalmú illóolajat, glikozidákat, cseranyagot, keserűanyagot, növényi savakat, cukrot stb. tartalmaz.

A kamillavirág világszerte a legismertebb, gyakori háziszer és a legtöbb állam gyógyszerkönyvében szereplő hivatalos drog. Forrázással készült teája nyugtató, görcsoldó, szélhajtó, gyomorerosító, emésztést serkentő, izzasztó, fertőtlenítő, gyomor- és bélbajokat megszüntető hatású. Külsőleg szemborogató, toroköblítő, foghúserősítő. Nem csupán gyógyteaként használják, hanem sokaknak mindennapi italuk is, mert íze kellemes és jó közérzetet nyújt.

Kankalin

A kankalinfélék (*Primulaceae*) családjába tartozó, erdőkben, cserjés helyeken, hegyi réteken termő *tavaszi* vagy *orvosi kankalin* (*Primula veris* L.) (95/a ábra), és a szártalan vagy *közönséges kankalin* (*Primula vulgáris* Huds.⁺) (95/b ábra) éve-lő növények, egyforma értékű gyógynövények.

Mindkétfajta kankalin gyökérzete legfeljebb kisujjni hosz-

szú és vastag görcsös gyökértörzsből, valamint az abból eredő számos, 10–15 cm hosszú, vékony járulékos gyökerekből áll. A gyökérzet barnássárga színű, enyhe szagú, karcoló, kesernyés ízű.

A tavaszi kankalin levelei tőállóak, lant alakúak, 10–20 cm hosszúak, ráncosak, csipkés szélűek, halványzöldek, fonáukon molyhosan szőrösök. A virágzati kocsány 15–20 cm hossza, rajta a virágok ernyőbe csoportosultan állnak, pártájuk sötét sárga színű; április–májusban nyílnak.

A közönséges kankalin levelei szintén tőállóak, 10–15 cm hosszúak, fordított tojásdadok, ráncosak, csipkészek, gyéren szőrösök. A tőkocsány 5–10 cm hosszú, egy virágú, a pártá halványsárga; március–áprilisban virágzik.

Mindkét kankalin fajta gyökérzetét, valamint a tavaszinak a virágait is kell gyűjteni, a tőkocsányról lecsipegetve. A gyökérből 4, a virágéból pedig 5 kg szükséges 1 kg száraz áru előállítására.

A gyökérdrog (*Primuláé radix*) szaponint, cseranyagot és glikozidákat tartalmaz. Köhögés elleni teakeverékek alkotórésze. Patikában nyálkaoldó hatású kanalas orvosságot készítenek belőle. A virágdrogot (*Primuláé flos*) is hasonló célra használják, de annak hatása enyhébb. Tartalmaz szaponint, flavont és fenolglykozidát.

95. ábra. a: Tavaszi kankalin;
b: Közönséges kankalin •

Kapor

Anethum graveolens L.

Szára 1 —1,5 m magas, egyenes, barázdált, a tetején elágazó. *Levele* finom sallangokra szeldelt. Ernyős *virágzata* sok nyúlánk sugarú, a szirmok sárgák. *Termése* 2—4 mm hosszú, elliptikus, éretten két résztermésre esik szét.

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, közismert fűszernövény termesztése ipari célokra nagy területeken folyik. A kapor azonban nem csupán kedvelt fűszer, hanem, főleg a virágos hajtásából (*Anethiherba*) emésztést serkentő, szélhajtó és bélféregűző teát is készítenek.

A kapor virágos hajtásából és terméséből (*Anethi fructus*) illóolajat is állítanak elő a konzervipar számára. A konzervkészítményeket célszerűbben ízesíthetik a fűszernövények illóolajával, mint a növényi részek őrleményével.

Levélzete a szárról lemorzsolva is kerül forgalomba.

A *kaporlevél* 0,5—1,5% illóolajat (15% karvontartalommal) és phellandrént tartalmaz.

A *kaportermés* tartalmaz 2,5—4% illóolajat, 10—20% zsíros olajat, proteint és egy amint.

A *kapor illóolaja* 40—60% karvont, d-limonent, phellandrént, terpinent, miriszticint, kapor-apiolt, A- és C-vitamint tartalmaz. Az érés növekedésével szaporodik az olaj karvontartalma, a phellandrént-tartalma pedig csökken. Hatása szélhajtó, vizelethajtó, bélféregűző; bedörzsölőszerekhez, fűszerként és likőrökhöz alkalmazzák.

Termesztése. Talajban ugyan nem válogatós, azonban a jó táperőben levő, jól megmunkált talajt mégis meghálálja. Magját márciusban vetik 25—30 cm sortávolságban, 2—3 cm mélyen. Levéláru előállítására még virágzása előtt learatják, megszártítják, majd 3 mm lyukbőségű rostán a finom levélzetet a szárról lemorzsolják. A rostán átjutott szártörektől az anyagot ismételt rostálásokkal tisztítják meg. A magtermésért nevelt kaprot éretten aratják, csépelik, majd a termést kiterítve még utánszártítják.

Lemorzolt levéláruhozam 12—15 q; maghozam 12—15 q kat. holdanként.

Kapotnyak

Asarum europaeum L. (96. ábra). Erős hatású.

A farkasalma-félék (*Aristolochiaceae*) családjába tartozó, árnyas erdőekben (főként bükkösökben) élő, áttelelő levelű, évelő növény.

Öykértörzse barna, vékony, kúszó, elágazó, fekete borsra emlékeztető szagú, csípős, kesernyés ízű. *Szára* nagyon rövid, csúcsán két, földre terülő levél fejlődik. A *levél* lemeze kerek vese alakú, öblös vállú, ép szélű, bőrnemű, felszínén fénylő sötétzöld, fonákán szürkészöld. *Virágai* a levelek alatt rejtőznek, 10–15 mm hosszúak, köcsög alakúak, húsosak, hússzínűek; márciusban, áprilisban nyílnak.

Kivételes gyógynövény, amelyet gyökerestől és levelestől kell gyűjteni. 4–5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Asari herba cum radice*) illóolajat, glikozidát, cseranyagot, nyálkát és baktériumölő anyagot tartalmaz.

Erős hatása miatt háziszerként használni nem ajánlatos. A gyógyszeripar asztma elleni cseppeket állít elő a drogból.

⁹⁵ - ábra. Kapotnyak

Katángkóró

Mezei katáng, vad cikória. *Cichorium intybus* L. (97. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, úton-útfélen mindenféle igen elterjedten termő, évelő növény. Nemesített változatának gyökerét pótkávé készítésére nagyban termesztik.

Gyökere karó alakú, 10–25 cm hosszú, legfeljebb ujjnyi vas-

tag, kívül világos szürkésbarna, belül fehéres színű, húsos, később fás állományú, szagtalan, kesernyés ízű. A fiatalabb növény csupán tőleveleket fejleszt, majd később hajt szárat is.

97. ábra. Katóngkóró

Szára 1 m magasra is megnő, kemény, bordázott, elágazó. *Tőlevelei* 20–30 cm hosszúak, lándzsa alakúak, durván, öblösen fogasak (a gyermekláncfűéhez hasonlóak). *Szárlevelei* kisebbek, ülők, a felsők lándzsásak, épek. *Virágfészkei* a szárhajtások felső részán egyenként vagy csoportosan állnak. Pártájuk világoskék színű, napos időben nyílnak.

A növény gyökereit (*Cichorii radix*), valamint a vékonyabb, 40 cm-nél nem hosszabb szárhajtásait a tőlevelekkel együtt (*Cichorii herba*) kell gyűjteni. Mind a gyökér, mind a fű kb. 3 : 1 arányban szárad meg.

A *gyökérdrog* tartalmaz 10–15% inulint, 0,1–0,2% intibint, 4,5–9,5% fruktózt, 4,7–6,5% pentozánt, kolint, laktucerolt, gumit és laktopikíin-tartalmú tej nedvet.

A *fűdrog* tartalmaz: inulint, fruktózt, kolint, gyantát, cianidin-származékot, 0,1–0,2% cikoriin glikozidikus keserűanyagot.

Teákat étvágygerjesztőül, emésztést serkentőül, epe- és májbántalmak, valamint magas vérnyomás ellen használják.

Kecskeruta

Oalega officinalis L. (98. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, vízpartokon, áradásos helyeken élő, évelő növény.

Szára 1 m magasra is megnő, egyenes, elágazó. *Levelei* szárnyasan összetettek, a levélkék 2–3 cm hosszúak, lándzsásak; szállahegyűek. *Virágai* fürtösek, pártájuk fehérslila színű; július–augusztusban nyílnak. A növény vékonyabb, legfeljebb 40 cm hosszú virágos, leveles hajtásait kell gyűjteni.

A drog (*Oalegae herba*) galegnvalkaloidát, galuteolin flavonglikozidát, keserűanyagot, cseranyagot, szaponint, szacharózt, zsírsolajat tartalmaz.

Teája vércukorszint-csökkentő, vizelethajtó, izzasztó hatású. Szoptató anyáknak tejszaporítószer.

Kenderkeiű

Nagyvirágú kenderkefű. *Oaleopsis speciosa* MM. (99. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, erdőben, patakok mentén nagy állományokban termő, egyéves növény.

Szára gyakran 1 m magasra is megnő, elágazó, négyoldalú, a csomóknál duzzadt. *Levelei* keresztben átellenesek, 4–6 cm hosszúak, tojásdadok, fűrészesek, lekerekí-

98. ábra. Kecskeruta

99. ábra. Kenderfű

tett vagy ékvállúak, szőrösök. Virágai a szár végén, valamint lejjebb, a levelek hónaljában is, állörvökben állnak. A párta 2 cm hosszú, sárga színű, az alsó ajak közép-cimpája lila. A csészefogak éréskor merevek, szúrósak; júniustól szeptemberig virágzik.

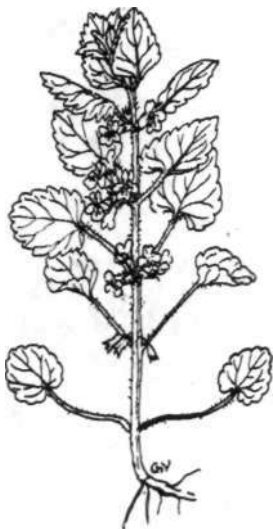
A növény vékonyabb, legfeljebb 40 cm hosszú hajtásai gyűjtendők virágzaskor. 4–5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Gfaleopsisida herba*) tartalmaz 0,7–0,8% kovasavat, amelyből 0,15% vízben oldódó, keserűanyagot, illóolajat, 5–10% cseranyagot, neutrális és savanyú szaponint, zsírt, viaszt, gyantát, pektinszerű anyagot. Teáját légzőszervi és húgyszervi betegségek ellen használják.

Kerekrepekény

Földi borostyán. *Glechoma hederacea* L. (100. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, erdőben, cserjésekben, réteken, utak mentén sokfelé előforduló, enyhén illatos, évelő növény.

100. ábra. Kerekrepekény

101. ábra. Mandula

Gyökérzete vékony, kúszó, több szárat, közöttük kúszószárat is fejleszt. *Szára* 15—30 cm hosszú, lecsepült vagy felemelkedő, négyoldalú. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, 1—3 hosszúak, az alsók kerek vese alakúak, a felsők keskenyebbek, csipkés szélűek, sűrűn vagy gyéren szőrösek. A kúszószárok nyári levelei jóval nagyobbak. *Virágai* a felső levelek hónaljában 2—6-osával csoportosulnak. Pártájuk 1—1,5 cm hosszú, liláspiros vagy liláskék színű. Kora tavasztól virágzik.

A növény föld feletti részét kell gyűjteni virágzáskor. 5—6 kg friss anyagból nyerhető 1 kg száraz áru.

A drog (*Hederae terrestri herba*) keserűanyagot, cseranyagot, szaponint, 0,03—0,06% illóolajat, kolint, gyantát, viaszt tartalmaz. Teáját epe-, vese-, gyomor- és légzőszervi megbetegedések ellen használják. Alkalmazása teakeverékekben javasolt, mivel magában a drog erős hatású!

Keserű mandula

Prunus amygdalus Batsch (Amygdalus communis L.) (101. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó fák magbelét a cukrászok marcipán készítéséhez a mandula ízének a „kiemelésére”, a szeszipar pedig hasonló célból a mandulalikőr készítésére használja.

A mandulának a nagyobb értékét azonban a magbeleből kiperéselt zsírolaj jelenti. Az olajat kenőcsök készítésére, valamint órák, műszerek olajozására használják.

Az olaj kiperése után visszamaradó pogácsát (*Placenta amygdalarum*) megőrölve kozmetikai célokra is használják, mert forrázatát mosdóvízhez adva, a zsíros, pattanásos arcbőrt gyógyítja. A pogácsából régebben „keserűmandulavizet” is készítettek, amelyet koszorúérbántalmak ellen rendeltek az orvosok.

A gyomorsavtúltengésben szenvedőknek ajánlják, hogy gyomorégés ellen naponta rágcsáljanak el 2—3 szem keserűmandulabelét. Nagyobb mennyiség elfogyasztásától azonban tartózkodni kell, mert kéksavtartalmánál fogva mérgezést okoz! (Szilva- és cseresznyemagvak is tartalmaznak kéksavat!)

KígyóHsziz

Közönséges kígyószisz, terjőke. *Echium vulgare* L. (102. ábra). Az érdeslevelűek (*Boraginaceae*) családjába tartozó száraz, kötőrmelékés talajon, utak mentén termő, szúrós serteszőrökkel borított, kétéves növény.

Szára 1 m-nél magasabbra is megnő, egyenes, egyszerű. Tőlevelei rózsában állnak, 15–25 cm hosszúak, keskeny lándzsa alakúak, ép szélűek. Az alsó szárlevelek nyelesek, egészen 15 cm hosszúak, a felsők kisebbek, ülők. Virágai a szár felső részén fürtös füzerben állnak, a füzerek kunkorodok. A párta kék vagy vöröslő színű, harang alakú, a bibe kétágú, a pártából hosszan kinyúlik. Júniustól augusztusig virágzik.

A növény virágos hajtásának felső, legfeljebb 40 cm hosszú részét kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Echii herba*) glikozidát, cseranyagot, keserűanyagot és baktériumölő anyagokat tartalmaz. Teáját bélfertőzés, bélhurut ellen fogyasztják. Vérnyomáscsökkentő hatása is ismert. Külsőleg lábszárfekély borogatására használják.

102. ábra. Kígyószisz

103. ábra. Komló

Komló

Vadkomló. *Humulus lupulus* L. (103. ábra).

Az eperfafélék (*Moraceae*) családjába tartozó, vízpartokon, árokpartokon, nyirkosabb cserjésekben élő, jobbra csavarodó, hosszú, lágyszárú, horgas szőrökkel fákra, cserjékre felkapaszzkodó, kétlaki növény. Több fajtaváltozatban sörgyártásra nagyban termesztik.

Levelei átellenesek, hosszúnyelűek, széles, tojásdad kerületűek, 3–5 karéjúak, érdes tapintatúak. *Porzós virágai* kicsinyek, fehéreszöld színűek. *Termős virágzata* sűrű virágú álfüzér. Minden virág egy pálhalevél hónaljában ül. Éréskor a pálhák kb. 2 cm hosszúra megnőnek, és „komlótohoz”-nak nevezett álfüzért alkotnak. A *termés* kb. 2 mm hosszú, tojás alakú makokocská, amelyet fénylő sárga mirigyek (*Iwvlin*) borítanak; júniusban—júliusban virágzik; termése szeptembertől érik.

Teljesen még nem érett, zöld színű termésfüzéreit kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Humuli lupuli strobulus*) illóolajat, keserűanyagot, gyantát, aszparagint, cseranyagot, enzimet tartalmaz. Teája idegnyugtató, enyhe altató hatású. Háztartásokban kenyérsütéshez és sör készítésére is használják.

Koriander

Coriandrum sativum (104. ábra).

Az ernyősvirágúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger vidé-

104. ábra. Koriander

kéről származó, nálunk is nagyban termesztett, egyéves fűszernövény.

Szára 40—60 cm magas, egyenes, hengeres, felül elágazó. *Tőlevelei* hosszúnyelűek, szárnyaltak, a levélkék behasogatottak, csipkés szélűek. *Szárlevelei* nagyhüvelyűek, egyszer-kétszer szárnyasán összetettek, a levélkék szárnyasán szeldeltek. A felső levelek szálasak. *Virágzata* 5—8 ágú, összetett ernyő; az ernyőcskék 3—15 virágúak. A virágok szirma fehér vagy halványpiros; a szélső szirmok sugárzók. *Termése* 3—5 mm átmérőjű, gömbölyű, barnás-sárga színű, kemény, bordás ikerkaszat, amely gyakran két termésrészre esik szét. Belseje üreges. Az egész növény, így a termés is éretlen állapotban poloskaszagú; aromás, kesernyés kissé csipős ízű.

A drog (*Coriandrifructus*) kb. 1% illóolajat, 15% zsírosolajat, cukrot, fehérjét, C-vitamint tartalmaz.

A koriander termése igen elterjedten alkalmazott ipari és háztartási fűszer. Gyógyításra szélhajtó, emésztést javító és vértisztító teakeverékekhez adják.

A koriander termesztésével gazdaságaink mind kiterjedtebben foglalkoznak, mert kis munkaigényű és bő terméshozamú növény.

Termesztése. Talajban nem különlegesebben válogatós, igényét kielégíti a melegebb fekvésű, meszes vályogtalaj. Magját március végén vagy április elején vetik állandó helyére 40—50 cm sortávolságban. Augusztus—szeptemberben aratható, amikor a termések kétharmada sárgulni kezd. Az érett termések könnyen peregnek, ezért akkor célszerű aratni, amikor még harmatos.

Terméshozama 6—8 q kat. holdanként.

Korpdfű⁺

Kapcsos korpdfű. *Lycopodium clavatum* (105. ábra).

A korpdfűfélék (*Lycopodiaceae*) családjába tartozó, nyugati határszéleink sovány talajú erdőiben termő, kúszó szárú, harsztnemű növény. Érett spóráit (*Lycopodii spóra*) gyűjtik, amely tömegben világossárga, sikamlós, porszerű anyag. Csa-

pott kávéskanálnyi adagokban vízzel lenyelve, vizelethajtóul és krónikus székrekedés ellen használják, valamint haj- és testhintőporok alkotórésze. A korpafű spóráját a „görögűz” nevű

105. ábra. Korpafű +

tűzijáték készítésére, valamint a színpadon hirtelen fellobbanó és eltűnő láng keltésére is alkalmazzák. Tartalmaz kb. 4% zsírosolajat, 20–40% szénhidrátot, nyomokban alkaloidát.

Kosbor⁺

A kosborok több fajtája él nálunk, amelyek közül a legnagyobb tömegben az agár kosbor, *Orchis morio* L. fordul elő (106. ábra).

Füves helyeken, réteken terem, tavasszal virágzik. A növények virágzaskor gyűjtött *leánygumói* (*Saiep tuber*) szolgáltat-

ják a drogot. A drog nyálkát, keményítőt, cukrot, fehérjét, zsírt tartalmaz. A patikában a kanalas nyákos orvosságot készítenek belőle, bélhurtnál a gyulladáshoz bélfal bevonószerül. Tartalmaz 50% nyálkát, 24% keményítőt, 10% fehérjét, 1% cukrot, zsírt.

106. ábra. Kosbor⁺

107. ábra. Kőkény

Kőkény

Prunus spinosa L. (107. ábra).

A rózsafélék (*Bosaceae*) családjába tartozó, erdők szélén, bozótos, cserjés helyeken, legelőkön sokfelé előforduló, 1–2 m magas, ágtövises cserje.

Levelei nyelesek; lemezük 2–3 cm hosszú, elliptikus vagy fordított tojásdad, csipkésen fűrészes. *Virágai* rendszerint a lombfejlődés előtt egyenként vagy többesével jelennek meg. A szirmok 5–8 mm hosszúak, fehérek. *Termése* kb. 10 mm átmérőjű, gömbölyű, húsos burkú, kékeshamvas fekete, fanyar ízű, bogyszerű csontár. Március végétől április végéig virágzik.

Kinyílt *virágait* és érett *terméseit* kell gyűjteni.

A bokrok alá ponyvát kell teríteni, s róluk a virágokat bottal levetni. A virágokhoz hullott ágreszeket rostával kell kiválogatni. A termést kocsány nélkül kell gyűjteni. A friss virágból 5 kg, a termésből 3 kg szükséges 1 kg száraz áru előállítására.

A virágdrog (*Pruni spinosaeflos*) glikozidákat, a termésdrog (*Pruni spinosae fructus*) pedig cukrot, almasavat, cseranyagot, C-vitamint, pektint, festőanyagot tartalmaz.

A virág teája enyhe hashajtó, vértisztító, vizelethajtó és magas vérnyomást csökkentő hatású. A termés főzetét bélhurut ellen fogyasztják.

Kököröcsin +

Nagykököröcsin, leánykököröcsin. *Pulsatilla grandis* W. (*Anemone pulsatilla* L.) (108. ábra). Erős hatású!

A boglárkafélék (*Ranunculaceae*) családjába tartozó, az Alföld kivételével, száraz pusztafüves réteken, sziklagyepekben, néhol homokon termő, kora tavasszal virító, évelő növény

A viráglepel kék, nagy, szőrös. A levél háromszor szárnyasan hasogatott.

Virágaiból és leveleiből (*Pidsatillae herba*) vese-, hólyag-, kösvényes és csúzos bántalmak elleni teát készítenek. Mezei zsurlóval egyenlő mennyiségben összekeverve szokták használni. Tartalmaz ranunkulint, laktont, anemonekámfort, cseranyagot, gyantát, 0,5% szaponint.

Kömény

Konyhakömény. *Garum carvi* L. (109. ábra).

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, hegyvidékeink nyirkosabb rétejein vadon termő, terméséért (köménymag) nagyban is termesztett kétéves fűszer- és illóolajat tartalmazó növény.

Az első évben csupán törzszakban álló leveleket hoz, a második évben hajt virágzó szárát.

Szára 60—80 cm magas, egyenes, elágazó. A szár alsó levelei arasznyi hosszúak, hosszúkás kerületűek, háromszor szárnyasan összetettek. A felsők kisebbek, hártyás hüvelyűek. *Virágzata* 5—10 sugarú összetett ernyő. A virágok aprók, fehérek. *Termése* ikerkaszat, 4—7 mm hosszú, két végén hegyes henger alakú, barna színű, éréskor két, sarlószerűen meggömbült termésrészre hasad. A „köménymag” szaga és íze igen jellemző.

A drog (*Carvi fructus*) 3—7% (karvontartalmú) illóolajat, továbbá 10—20% zsírosolajat, 20% fehérjét, csersavat stb. tartalmaz. Elterjedt ipari és háztartási fűszer. Szélhajtó és emésztést javító teakeverékek alkotórésze.

Termesztése. A kömény, nagy terméshozamot csak mélyrétegű, tápdús, nyirkos, közép kötött, meszes, homokos vagy vályogtalajon ad. Magját április elején valamilyen egyéves társnövennyel (mák, borsó, árpa) 40 cm sortávolságban kell elvetni. Jó maghozamot azonban csakis tiszta vetésű állománytól lehet várni. A kömény a következő év júniusától kezd érni. A learatott növényt kévékbe kötve után kell érlelni, majd a cséplése után még megszáritás végett ki is kell teríteni, végül pedig rostálással ki kell tisztítani. Aratni akkor kell, amikor a termések barnulni kezdenek, de még nem kemények.

Kőrisfa

Magas kőrisfa. *Fraxinus excelsior* L. (110. ábra).

Az olajfafélék (*Oleaceae*) családjába tartozó, nálunk is erdőségeket alkotó, nagy termetű fa.

A leveleiből (*Fraxini folium*) készült enyhe tea hashajtó és vizelethajtó hatású. A fa vékonyabb ágai kérgeből (*Fraxini cortex*) pedig reuma és ízületi bántalmak elleni teát készítenek.

A virágos kőris (*Fraxinus ornus* L.) naposabb fekvésű karsztosaink uralkodó fája. A Földközi-tenger mellékén termő fák beszárított cukros nedve, a „manna”, hashajtó hatású gyógyszert szolgáltat.

A kőrisfalevél drogja kvercitrin flavonglikozidát, mannitot, cseranyagot, inozitot, illóolajat, dextrózt és gumit tartalmaz.

110. ábra. Kőrisfa

Körömvirág

Kenyérbélvirág, gyűrűvirág. *Calendula officinalis* L. (111. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, gyógy- és ipari növényként is termesztett egyéves kerti növény.

Szára 40–60 cm magas, egyenes, elágazó. Levelei 10–15 cm hosszúak, hosszúkás-visszás tojásdadok, tompák, húsosak. Virágfészkei a száruk csúcsán állnak, 5–10 cm szélesek. Virágzata nyelves sugárvirágokból és csöves korongvirágokból áll. A su-

gárvirágok — fajtaváltozatok szerint — kevesebb vagy több sorban állnak, pártájuk 2—3 cm hosszú, citromsárgától egészen narancsvörös színűig. Termései meggömbültek, csónakszerűek, puha tüskéjük.

Az üde nyílásukban leszedett fészkes virágzatok (*Calendulae flos cum calycibus*), valamint a jóval értékesebb, a fészkekből kicsipegetett nyelves karima- vagy sugárvirágok (*Calendulae flos sine calycibus*) adják a drogot. Beszáradási arányuk 5-6 : 1.

111. ábra. Körömvirág

A körömvirágdrog karotint, glikozidákat, keserűanyagot, kevés illóolajat és színanyagokat tartalmaz. Forrázatát belsőleg gyomor- és bélfekély ellen; külsőleg pedig nehezen gyógyuló sebek, fekélyek borogatására használják. Színanyagával élelmiszereket, gyógyszereket és italokat festenek.

Termesztése. Talajban nem válogatós, laza homokon kívül mindenütt jól megterem. Magját március végén 40 cm sortávolságba kell elvetni, majd 20 cm-re egyelni. Júniustól őszig virít. „Fészkes áru” előállítására az üde nyílásban levő virágzatokat legfeljebb 1 cm-es szárrésszel le kell csípni, majd napfény kizárásával meg kell szárítani. Egy kat. holdról kb. 4 q ilyen árut lehet nyerni. „Sziromáru” előállítására az üdén nyíló virágzatokból a sugárvirágokat ki kell csipegetni, majd szintén gondosan meg kell szárítani. Nem célszerű a megszáradt fészkekből utólag kicsipegetni a virágokat, mert a csészelevelek az anyaghoz morzsolódva rontják az áru minőségét.

Kb. 1 q száraz sziromáru nyerhető 1 kat. hold területről.

Kukorica

Tengeri. *Zea mays* L.

Hozzánk a trópusi Amerikából származó, a pázsitfűfélék (*Oramineae*) családjába tartozó, országszerte takarmánynak és ipari célokra termesztett növény torzsavirágzatának bibeszálai hasznos drogot szolgáltatnak. A „kukoricabajuszt” a termés betakarításakor össze kell gyűjteni, és gondosan meg is kell szárítani. A borítólevelekből kiálló rész gyakran romlott, penészes, amelyet az anyagból maradék nélkül el kell távolítani.

A drog (*Maydis stigma*) 2–3% szaponint, barna és sárga színanyagot, 4–5% cseranyagot, 2% gyantát, 0,14% (karkarolt tartalmazó) illóolajat, 2% zsírosolajat, pentozánt, egy alkaloidát, egy keserű glikozidát tartalmaz. Magában vagy más, hasonló hatású droggal keverékben a húgyutak bántalmi, vesekő és hólyaghomok esetén, cukorbeteg ellen használják. Fogyszó teákhoz is adják.

A kukoricamagból előállított keményítő púderek, hintőporok alkotórésze és pilula-kötőanyag.

A kukoricacsírából előállított zsírosolaj szintén használható étkezési vagy ipari célokra is.

Kutyabenge

Lángfa, ebsefa. *Frangula alnus* Müll. (*Bhamnus frangula* L.) (112. ábra).

A bengéfélék (*Rhamnaceae*) családjába tartozó, nedves, lápos réteken és erdőkben termő, 2–3 m magas cserje vagy kisebb fa. Ágainak kérgé szürke, fénytelen, paraszemölcsökkel sűrűn borított.

A kéreg 1–2 mm vastag, belül zöldessárga színű. A levelek szórtak, nyelesek. Lemezük 4–8 cm hosszú, ellipszis vagy fordított tojásdad alakú, kihegyezett vagy enyhén kicsípelt, ép szélű. Virágai kicsinyek, zöldesfehérek, az ágak végén 2–6-osával állnak. Termése gömbölyű, borsónyi, csonthéjas bogyó, mely kezdetben zöld, majd piros, éretten pedig fekete színű. Májustól virágzik. Később a cserjéken egyidőben virágok és termések is vannak.

E X

LIBRIS

HIAWATHA

A kutyabengének legalább hüvelykujnyi és annál vastagabb ágairól kell a kérget gyűjteni. A vékonyabb ágak kérge értéktelen. Gyűjtésnél a kérget 20—30 cm távolságban körül kell metszeni, két-két gyűrűs metszést egy hosszanti metszéssel össze kell kötni, majd a kérget az ágról már könnyűszerrel le lehet fejteni. Kb. 3 kg friss kéregből lesz 1 kg száraz.

A drog (*Frangulae cortex*) anthraglikozidákat, keserűanyagot, csersavat, cukrot, enzimet stb. tartalmaz. Tea vagy kivonat alakjában hashajtó hatású. Gyakori alkotórésze az étvágyjavító, emésztést serkentő, hashajtó, epe- és májbántalmak elleni teakeverékeknek.

A friss kéreg hánytató hatású; csakis egy évig tartó tárolás, vagy 100 °C hőmérsékleten egy órán át tartó hevítés után válik hashajtó hatásúvá.

A mogyoró, az éger, a madárcseresznye és más paraszemölcsös kérgű cserjéktől a kutyabengét könnyű megkülönböztetni. Ha a kutyabengeágak kérgét óvatosan megkaparjuk, a kaparás alatt barnapiros szín tűnik elő. Ha a kéreg belső oldalát lúgos (pl. szalmiákszesz) oldattal megnedvesítjük, ez a rész piros színűvé válik az antrachinon-származékoktól.

112. ábra. Kutyabenge

113. ábra. Legyezőfü

Legyezőfű

Réti legyezőfű. *Filipendvia vlmaria Maxim.* (113. ábra).

A rózsafélék (*Eosaceae*) családjába tartozó, nyirkos réteken, vizek mellett élő, évelő növény.

Gyökere dúsan elágazó, vörösbarna színű, erős szagú. *Szára* 60–100 cm magas, egyenes, elágazó. *Levelei* 20–30 cm hosszúak, szárnyasan összetettek, felső lapjuk sötétzöld, fonákuk fehéren molyhos. *Virágzata* arasznyi hosszú, dús fürt. A virágok aprók, sárgásfehérek (a bodzáéra emlékeztetők); július–augusztusban nyílnak.

A növény szárának felső, legfeljebb 40 cm hosszú, virágos leveles részét kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Filipendulae herba*) glikozidát, illóolajat, szalicilt, cseszavat és aromás anyagokat tartalmaz. Teája izzasztó, vizelethajtó és lázcsillapító hatású.

Len

Linum usitatissimum L. (114. ábra).

A lenfélék (*Linaceae*) családjába tartozó, rostjáért, illetve magjáért kétféle változatban nagyban termesztett, egyéves növény. A rostlen magjai kicsinyek, viszont a maglen rostjai elfásodtak, fonásra, szövésre nem használhatók.

A drogot szolgáltató lenmagvak (*Lini semen*) kb. 4 mm hosszúak, kb. 1 mm vastagok, lapos tojás alakúak, fénylő barnák, az egyik végükön hegyesek.

A lenmag 30–40% zsírosolajat, 20% fehérjét, lecitint, keserű anyagot, kéksavglikozidát, a maghéjban nyálkát stb. tartalmaz.

114. ábra. Len

A magot langyos vízzel leöntve nyákos folyadékot készítenek belőle, amely béltmrtos bantalmakban a bélfalak izgalmi állapotának a csökkentésére bevonóul adnak. Ezt a nyákos folyadékot régebben a haj göndörítésére is használták a fodrászok. A mag őrleményét pépes borogatóul, kelések érlelésére használják. Az olaj kipréselése után visszamaradó pogácsát (*Lini semmis placenta*) megőrölve szintén borogatónak használják gyulladáasos testrészek „tüénék” csillapítására. A lenpogácsát takarmányozzák is.

Lepkeszeg

Görögsgzéna. *Trigonella foenumgraceum L.* (115. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, takarmányozásra is termesztett, ánizsra emlékeztető illatú, egyéves növény. Magja (*Foenigraeci semen*) alkaloidot, kolint, keserű-

115. ábra. Lepkeszeg

116. ábra. Lestyán

anyagot, nyálkát, zsírosolajat, fehérjét és C-vitamint tartalmaz. Főzete bélgörcsöt szüntető, szélhajtó és húgykőoldó hatású, őrleményéből lágyító pépes borogatót is készítenek.

Lestyán

Levisticum officinái Koch. (116. ábra).

Az ernyősviragzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, termesztett évelő növény.

Gyökérzete vaskos gyökértörzsből, és a belőle eredő 10–30 cm hosszú, ujjnyi vastag, húsos, kívül sárgásbarna, belül fehéres színű gyökerekből áll. Szaga és íze a petrezselyemére emlékeztet. *Szára* 1–2 m magas, egyenes, elágazó. Az alsó *levelei* egészen 60 cm hosszúak, széles, tojásdad kerületűek, hosszúnyelűek, bőrneműek, kétszer szárnyaltak. A levélkék csúcsuk felé bevagdaltak fénylő sötétzöld színűek. A szár felső levelei egyszerűbbek és kisebbek. *Virágzata* 1–2 arasznyira terebélyesedett, összetett ernyő. Az ernyőcskék sokvirágúak, a virágok sárgák. *Termése* sárgásbarna, 5–7 mm hosszú, két részterméskére hasadó kaszat; július–augusztusban virágzik.

A növény gyökérzete (*Levistici radiz*), valamint a tőlevelei (*Levistici fólium*) adják a drogot. A gyökér kb. 4 : 1, a levél pedig kb. 5 : 1 arányban szárad be.

A gyökérdrog illóolajat, angelikasavat, cukrot, keményítőt, szerves savakat tartalmaz. Epekő- és húgykőoldó hatású teakeverékek alkotórészeként szerepel. A levéldrog vizelethajtó hatású. Likőripari fűszer is.

Termesztése. Mélyrétegű, nyirkosabb, tápdús talajt igényel. Magvait július–augusztusban, beérésük után azonnal el kell vetni szabadágyakban, majd a palántákat legkésőbb október végéig állandó helyükre, 60x50 cm távolságra ki kell ültetni. A következő évektől fejlődő virágszárat a gyökér dúsabb fejlődése érdekében le kell vagdosni. A második vagy a harmadik éves növény gyökereit kell ősszel kitermelni, majd azokat a talajtól meg kell mosni, a könnyebb száradás érdekében pedig hosszukban fel kell hasogatni.

Kb. 15 q száraz gyökeret lehet 1 kat. hold területről nyerni.

Levendula

Francia levendula. *Lavandula officinalis* Ghaix. (*Lavandula vera* D. C.) (117. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékéről származó, nálunk is nagyban termesztett félcserje illatos virágait üde nyílásukkor a szákról lefosztják és gondosan megszárazítják. A drog (*Lavandulae flos*) kb. 1% illóolajat, csersavat, keserűanyagot stb. tartalmaz. Teája idegnyugtató, görcsoldó és étvágyjavító hatású.

A virágból előállított illóolajat főként illatszerek készítésére használják.

Az „angol” levendula néven termesztett hibrid levendula (*Lavandula intermedia* Em.) illóolaja kisebb értékű.

Szára fél méternél magasabbra is megnő, elágazó. A levelek hosszúkás szálaskák vagy lándzsásak, 2–3 cm-esek, szélük hát-ragöngyölődött, alul eleinte szürkén molyhosak, később zöldek.

A virágok szaggatott vékony álfüzérben állnak. A párta ibolyakék (halványabb vagy sötétebb); a csésze liláskék.

Termesztése. Talajban nem válogatós, sőt extrém területek betelepítésére is alkalmas. A francia levendula magról, az angol dugványról szaporítható, mivel ez hibridnövény, magot nem érlel. A magot a csíráztatás elősegítésére vetés *előtűfagyasztani* kell. A magokat ősszel szabadágyba vetik, 15–20 cm-es sorokban. Tavasszal, 4–5 leveles korokban a palántákat erősítés céljából 20–30 cm-es sorokban, 8–10 cm-es távolságokban áttűzdelik. A növénykéket 15 cm-es korokban 10 cm-re visszavágják, hogy jobban bokrosodjanak. Amikor a növények arasznyira megnőttek, végleges helyükre 100 X 100 cm sor- és tőtávolságokban kiültetik. A 4–5 éves levendula-kultúrából 3–5 q mor-

117. ábra. Levendula zsolt, száraz virág nyerhető.

Libapimpó

Potentilla anserina L. (118. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, nyirkos réteken, árokpartokon, folyó menti fűvényeken termő, évelő növény.

Szára a talajon messzire el-kúszik, csomóin gyökerezik. Tőlevelei felállóak vagy elterülők, nyelesek, 10–20 cm hosszúak, 2–4 cm szélesek, szagatatlan szárnyasan összetettek. A levélek átellenesen ülnek, durván fűrészes szélűek, felszínükön sötétzöldek, fonákukon ezüstösen fehéren, selymesen molyhosak.

Virágai hosszú kocsányúak, 1–2 cm átmérőjűek, a szirmok fénylő aranyárgák; egész nyáron át nyílnak.

A növény tőleveleit és virágzó, leveles szárát együtt kell gyűjteni. 4–5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz.

A drog (*Anserinae herba*) tartalmaz: 2–10% ellagcsersavat, egy görcsoldóanyagot, egy szívreható anyagot, kvercitrin flavont és a kvercetin aglikonját.

Főzetét belsőleg gyomor- és bélvérzés, hasmenés, bélhurut, gyomor- és bélfekély ellen használják. Aranyeres bántalmak kezelésére ülőfürdőket is készítenek belőle.

Libatop

Mirrhafű, mexikói tea. *Chenopodium ambrosioides* L. (119. ábra).

A libatopfélék (*Chenopodiaceae*) családjába tartozó, nálunk vadon nem termő, természetett, egyéves, illatos növény.

118. ábra. Libapimpó

Virágos, leveles hajtásai (*Chenopodii herba*) 1—3% (kevés aszkaridol-• tartalmú) illóolajat és szaponinokat tartalmaznak,

A drog teája erősítő, étvágyjavító és vizelethajtó hatású, Óvatosan használandó, mert az erős hatású drogok közé tartozik.

119. ábra. Libatop

Intenzív bélféregűző hatásáért a *Chenopodium ambrosioides* var. *anthelminticum* változatát termesztjük. Ennek a drogjából nem készítenek teát mert mérgező; a friss növényből előállított illóolajat használja fel a gyógyszeripar bélféregűző gyógyszerek készítésére. Az illóolaj 60—80% aszkaridolt tartalmaz.

A latin-amerikaiak a libatopfü illóolaját zsírsolajjal keverve az állatok rühössége elleni bedörzsölőszernek használják. Ugyanazzal a szerrel bedörzsölt állatokat a bőgöly legyek is elkerülik.

A féregűző libatop egynyári vagy évelő növény. Szára pirosan befuttatott, levelei az előbbinél keményebbek, kissé fénylők, mélyebben fűrészfogasak. Virágzata tömött, levéltelen füzér. Magját az elvetés előtt burokjából kidörzsölik.

Mérgező illóolaja állatgyógyászati bélféregűző. A felszívódás meggátlására ricinuszolajjal adják. Más hashajtót nem szabad egyidejűleg használni.

Lóhere

Vörös vagy réti lóhere. *Trifolium pratense* L. — Fehér lóhere. *Trifolium repens* L. (120. ábra).

A hüvelyesek családjába tartozó, vadon is előforduló, de takarmányozás céljára nagyban termesztett növények.

Virágzatukból (*Trifoliflos*) kell a drogot előállítani, amely egy kéksavghkozidát, A-vitamint, kszantint, glikozidát, cseranyagot, aszparagint stb. tartalmaz. Illóolaja baktericid.

A lóherevirág-teát máj-, epe-, cukorbeteg, ízületi és reumás bántalmak ellen fogyasztják. Fürdőjét reuma és ízületi bántalmakra használják.

A virágzat gyűjtésére célszerűen fel lehet használni a „kamil-

120. ábra. Lóhere

lafésűt". A friss virágzatokat jól bemelegedő padláson kell szárításra kiteríteni, hogy gyors megszáradással megőrizték eredeti fehér, illetve piros színüket.

Lórom

Lósóska fajok. *Rumex species*. Keserűfűfélék (*Polygonaceae*) családjá.

Több fajtában, parlagokon, réteken, szemetes helyeken élő, magas szárú, nagy levelű, dús, szaggatott örvös virágzatú, kétéves vagy évelő növények.

Köztük legismertebb a réti lórom (*Rumex obtusifolius L.*) amelynek a gyökere 4,3% antrakinon-származékot tartalmaz (121. ábra).

5–10% csersavat tartalmazó érett terméseiből (*Rumicis fructus*) makacs bélhurut elleni teát készítenek. *Leveleiket* a népi

121. ábra. Lórom

gyógyászatban bőrbántalmak ellen borogatóul használják. *Gyökereiket* inkább állatgyógyászati célokra használják. Fozetüket szarvasmarhák kérődzésének elmaradása ellen alkalmazzák.

Macskagyökönke

Macskagyökér. *Valeriana officinalis* L. (122. ábra).

A macskagyökérfélék (*Valerianaceae*) családjába tartozó, nyirkos, lápos réteken előforduló, de erdőkbén, szakadékos, partos helyeken is megtermő, élő növény.

Gyökértörzse 3—5 cm hosszú, egészen kisujjni vastag; belőle számos, 10—15 cm hosszú, 2—3 mm vastag, rostos gyökér ered. A gyökérzet szaga átható, nem kellemes, jellemző. *Szára* egyenes, gyakran 1 m-nél is magasabb, barázdás, csöves, a virágzatban elágazó. *Levelei* keresztben átellenesek, szárnyasán összetettek, az alsók hosszú nyelűek, a felsők ülők. A levélkéék lándzsásak vagy elliptikusak, durván fogazottak. *Virágzata* a szár tetején szétterülten, erősen elágazó, dús virágú bogernyő. A virágok aprók, fehérek vagy rózsásak, enyhe, kellemes illatúak. *Termése* tojásdad, lapos makkocská; május—júniusban virágzik.

122. ábra. Macskagyökönke

Gyűjtendő a növény gyökérzete. A gyökértörzsekről a szár és levélcsonkokat is maradéktalanul el kell távolítani. Kb. 5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Valerianae radix*) 0,1—1% (valerianasav-tartalmú)

illóolajat, alkaloidákat, szerves savakat, cukrot, keményítőt, csersavat, gyantát stb. tartalmaz. Idegcsillapító, nyugtató és enyhe altató hatású teakeverékek elmaradhatatlan alkotórésze. Hasonló célú gyógyszerkészítmények előállításánál is alkalmazzák.

A gyökeret macskáktól elzárható helyen kell megszáritani, mert a szagát kedvelik, a kiterített anyagban hancúrozva, be is szennyezik. A macskagyökérdrog iránt egyre fokozottabb érdeklődés mutatkozik, ezért a növényt már természetjük.

Termesztése. A macskagyökér mérsékeltén nyirkos, lazább, humuszos talajt igényel. A magokat tavasszal szabadágyban elvetik, majd ősszel a palántákat 50x30 cm sor-, illetve tőtávolságban állandó helyükre kiültetik. Jól megmunkált, gyommentes talajon helybenvetéssel is jól szokott sikerülni. A gyökerek fejlődése érdekében a tavasszal megjelenő virágszárakat, valamint később a lombzat felsőbb részét is célszerű visszavágni. A gyökereket kitermelésükkor azonnal meg kell mosni, mert megszáradásuk után a gyökerek közül a talajt már igen körülményes volna eltávolítani.

Terméshozam: 4—6 q száraz gyökéráru kat. holdanként.

Májfű⁺

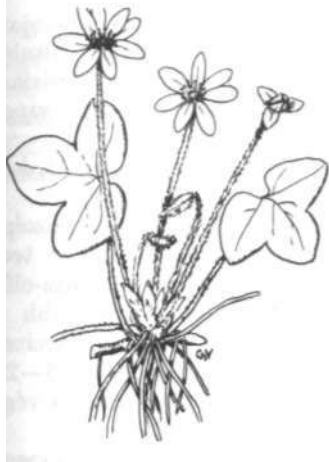
Májvirág, májfükököröcsin. *Hepatica nobilis* Mill. (*Anemone hepatica* L.) (123. ábra).

A boglárkafélék (*Ranunculaceae*) családjába tartozó, a Dunántúl arnyas erdőiben termő, élő növény.

Szára jelentéktelen, a talajból ki sem emelkedik. *Levelei* tőállók, hosszú nyelűek, áttelelők. Lemezük bőrnemű, széles tojásdad, 5—10 cm hosszú, háromkaréjú. *Tőkocsányai* 5—15 cm hosszúak, egyvirágúak. A *virágleplek* 6—10 levelűek, 1,5 cm hosszúak, égszínkék színűek; március—áprilisban, még lombfejlődés előtt virágzik.

A növény kifejtett, ép leveleit legfeljebb 3 cm hosszú levéllyel kell gyűjteni. A friss anyag beszáradási aránya kb. 5:1.

A drog (*Hepaticae folium*) glikozidát, csersavat, szaponint tartalmaz. Teáját epe-, máj- és vesebántalmak ellen fogyasztják.

123. ábra. Májfű •

124. ábra. Majoránna

Majoránna

Majorana hortensis Münch. (*Origanum majorana* L.) (124. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékéről származó, nálunk is nagy területeken termesztett, egyéves fűszernövény.

Szára 30–40 cm magas, négyoldalú, merev, elágazó. Levelei keresztben átellenesen állnak, rövid nyelűek. 1–2 cm hosszúak, tojásdadok, tompák, ép szélűek, szőrösek. Virágai gömbölyded vagy hosszúkás, összetett állórvökből állnak. Murvai négy sorban cserépfedélszerűen egymásra borulok, 2–4 mm hosszúak, széles tojásdad vagy vese alakúak. A virágok kicsinyek, pártájuk fehér vagy pirosló. Termése négy makkocska; július–augusztusban virágzik.

A növény általában kétszer artható. Szárait le kell vágni, majd megszáritás után a virágzatot és a leveleket le kell morzsolni róluk. A lemorzsolts anyagot a szártöredékektől és a homoktól többszöri átrostálással és szítálással meg kell tisztítani. 7–8 kg frissen vágott anyagból lesz 1 kg száraz, morzsolts

és tisztított áru. A drog (*Majoranae herba*) kb. 1% illóolajat, keserűanyagot, 10% csersavat, gyantát stb. tartalmaz. Általánosan ismert, illetve használt ipari és háztartási fűszer. Lepárlással készült illóolaját főleg az élelmiszer-, illetve a konzervipar használja fel.

A majoránából készített tea szélhajtó, étvágygerjesztő, köhögéscsillapító és idegnyugtató hatású.

Termesztése. Meleg fekvésű, tápanyagokban gazdag, közepkötött talajt igényel. Különösen a dunai öntéstalajokon termesztendő eredményesen. Magról szaporítják, palánta-előneveléssel vagy állandó helyére való vetéssel. Biztosabb a palántaneveléssel való termesztés, amikor a magokat márciusban melegágyban elvetik, majd a palántákat májusban 15–20 cm növénytávolságban, általában tíz palántát összefogva végleges helyükre kiültetik.

Először júliusban, teljes virágzaskor aratják 5 cm tarló meghagyásával. Szeptemberben, október elején másodszor is vágható. A virágok, a fellevelek és a lomblevelek lemorzsolására 2,5–3 mm-es rostát kell használni.

Terméshozam: 8–10 q morzsolt áru egy kat. holdról.

Mák

Papaver somniferum L. (125. ábra).

Mákfélék (*Papaveraceae*) családja.

Az érett, magjától kicsépelte mák terméstartója — a „mákgubó” — nagyon fontos gyógyszeripari alapanyagunk. Gyűjtését országos jelszó kíséri: egyetlen darabja se vesszen el felhasználatlanul! Gyűjtéséből az iskolák, úttörőcsapatai is kivesszik a részüket.

A drog (*Papaveris oaput*, *Capita papaveris*, *Papaveris fructus maturus sine seminibus*) többféle értékes fájdalomcsillapító és bódító hatású alkaloidát tartalmaz, amelyek közül a közönség előtt a morfin és a kodein az ismertebbek. Ezeket és a számos társalkaloidákat együttesen ópiumalkaloidáknak nevezték, mert régebben az alkaloidákat ópiumból állították elő, amelynek a nyeréséhez az éretlen mákfejeket kellett bemetszeni. Természetes, hogy ezek a termések magot már nem érleltek.

Kabay János magyar gyógyszerész felfedezése nyomán a költéséges eljárás helyett az eddig értéktelennek tartott üres mátkokból állítják elő a morfint és származékait. Az évi sok ezer tonnányi mákgubót Tiszavasváriban (Büdszentmihály), még *Kabay* által létesített, azóta már többször korszerűsített nagyüzem dolgozza fel.

125. ábra. Mák

A mákgubó mérgező hatása miatt háziszerként nem használható!

Azelőtt csecsemők számára köhögéscsillapító, nyugtató kanalas orvosságot készítettek belőle, valamint porítva asztma elleni füstölőszerekhez is adták.

Málna

Málnaszeder. *Bubus idaeus* L. (126. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, hegyvidékeken vadon termő, sokféle pedig termesztett, közismerten finom gyümölcsű cserje levelei (*Rubi idaei folium*) aromás anyagokat, szerves savakat, C-vitamint és cseranyagot tartalmaznak. A drog cukorbeteg, vese- és hólyagbántalmak elleni, valamint izzasztó teakeverékek alkotórésze. A kínai tea pótlására is fogyasztják.

126. ábra. Málna

Martilapu

Kereklapu, partilapu, lókörműfű, szattyú. *Tussilago farfara* L. (127. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, nyirkos réteken, csatorna- és árokpartokon, agyagos szakadékos helyeken, gyakran téglagyári agyagbányákban is nagy tömegekben termő évelő növény.

Oyökértörzse kisujjnyi vastag, hengeres, kúszó; ebből sok fonalas gyökér ered. Szarai kora tavasszal, a levelek megjelenése előtt fejlődnek. 10–30 cm hosszúak, pikkelylevelesek, tetejükön egy virágzattal. A fészek kb. 2 cm átmérőjű; fészkepikkelyei egysorosak. A virágok élénksárgák, csészéjük fehér bóbítaszőrökből áll. *Levelei* többől erednek, hosszú nyelűek. Lemezük 10–25 cm széles, szíves kerekded vagy szögletes kerületű, Bzèle öblös, egyenlőtlenül aprón fogazott, felszínén sötétzöld, fonákján pedig fehéren vagy szürkén molyhosan szőrös. Erezetük 7–11 ága a levél nyelébe tenyeresen összefut; március-áprilisban virágzik.

A martilapu virágzatait (*Farfarae flos*) félig nyitott állapo-

tukban kocsányrész nélkül, valamint a kifejlett, ép, egészséges leveleit (*Farfarae folium*), legfeljebb 3 cm hosszú nyélrészrel kell gyűjteni. Mindkét fajta növényrészből 6 kg friss anyagra van szükség 1–1 kg száraz áru előállításához.

A virágdrog nyálkát, xantofillt (sárga festéket), cseranyagot, nyomokban illóolajat, faradiol-triterpént, fitoszterineket és szteréneket tartalmaz.

A levéldrog nyálkát, 0,05% keserűglikozidát, 17% vaszöldítő csersavat, gallusz-savat, inulint, paraffint, sztearinsavat, palmitinsavat, fitoszterineket, sok salétromsavat, kb. 3% cink-sót tartalmaz.

Teája légzőszervi megbetegedések igen hatásos gyógyszere. A levelet asztmások — görcsös köhögésük csillapítására — pipába tömve is füstölik. Gyomor- és bélfekély elleni teák alkotórészeként is használják.

127. ábra. Martilapu

Maszlag

Csattanó maszlag, redőszírom, csodafa. *Datura stramonium* L. (128. ábra). *Erősen mérgező!*

A burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, legelőkön, szemetes, trágyás helyeken gyakran nagy állományban termő, egyéves, kellemetlen szagú növény.

Szára 60–100 cm magas, terebélyesen elágazó, kopasz. *Levelei* nyelesek: lemezük 10–15 cm hosszú, széles tojásdad, kihégyezett, öblösen fogas, ékvállú, húsos, kopasz. *Virágai* a leve-

lek hónaljában egyesével ülnek. Csészéjük 3—4 cm hosszú, hengeres, fogas szélű. A •párta fehér, 6—7 cm hosszú, tölcserzerű, fent 5 cm átmérőjű redős, karimája 5 fogú. *Termése* diónyi, szúrós tüskékkel borított, 4 kopáccsal hasadó, sokmagvú tok. A *magok* feketék, lapos vese alakúak, 3 mm átmérőjűek. Júniustól szeptemberig virágoznak.

A kifejlett, ép, egészséges leveleket kell gyűjteni. Kb. 6 kg frissből lesz 1 kg szárász.

A drog (*Stramonii folium*) erősen mérgező hatású alkaloidokat (hiosziamin, szkopolamin) tartalmaz. Háziszerként semmi esetre sem használható, az ipar állít elő belőle fájdalomcsillapítót és görcsoldó hatású gyógyszereket. Az asztmások, görcsös köhögésük csillapítására füstölőporok és szivarkák formájában használják.

A trópusi tájakról származó, gazdagabb hatóanyag-tartalmú indián- vagy mételmaszlagot (*Datura innoxia*) is termesztjük (129. ábra), amelynek az ipar — a levelén kívül — a magját is

128. ábra. Maszlag

129. ábra. Indiánmaszlag

feldolgozza. Ez, az előbbinél nagyobb termetű, egyéves növény. *Virágai, termései* és magvai is nagyobbak. Levelei molyhosak, fogasak vagy majdnem épek. Érett magvai barna színűek.

Mecsekifű

Mecseki tea, nagyvirágú méhfű. *Melittis grandiflora* Sm. (*Melittis melissophyllum* L.) (130. ábra).

Ritkás erdőkben, cserjés, füves helyeken termő, kumarin illatú, élő növény. Az ajakosvirágzatúak (*Labiatae*) családjába tartozik.

Szára 30–40 cm magas, egyenes vagy hajladozó, négyoldalú, szőrös. *Levelei* átellenesen állnak, 5–10 cm hosszúak, tojásdadok, durván csipkés, fogas szélűek, gyéren szőrösek. *Virágai* a levélpároknál 5–7-esével csoportosan állnak; pártájuk 3–4 cm hosszú, fehér vagy rózsás, foltos színű; május–júniusban virágzik.

130. ábra. Mecsekifű

131. ábra Meténg

Gyűjtendő a növény föld feletti része virágzáskor. Kb. 4 kg friss anyagból nyerhető 1 kg száraz áru.

A drog (*Melittidis herba*) glikozidát, cseranyagot, keserűanyagot és kumarint tartalmaz. Teáját emésztő- és légzőszervi bántalmak ellen fogyasztják. Üdítő italként is kedvelik.

Meténg

Télizöld meténg, kis meténg, börvény, koszorúzöld. *Vinca minor* L. (131. ábra).

A télizöldfélék (*Apocynaceae*) családjába tartozó, hűvös párás levegőjű erdőkben — nagyobb tömegekben a nyugati részeken — termő, örökzöld, kúszó szárú félcserje. Gyakori kerti dísnövény; temetőben sírokra ültetik. Lombját koszorúkötésre is felhasználják. A gyógyszeripar számára nagyobb területeken termesztjük.

Gyökérzete vékony, elágazó. Kúszó hajtásai a fél métert is meghaladják, csomóiknál gyökerezők, illetve arasznyi hosszú, felálló, leveles, virágos szárat fejlesztenek. *Levelei* átellenesen állnak, a szár csúcsán rendszerint négyesével helyezkednek el. Rövid nyelűek, 2—4 cm hosszúak, elliptikusak vagy lándzsa alakúak, hegyesek, ép szélűek, viaszos fénylő zöld színűek. A *virágok* a levelek hónaljában hosszú kocsányon egyesével állnak. 2—4 cm átmérőjűek, ibolyáskék színűek, a párta öt osztatú, a cimpák ferdén levágottak; április—májusban virágzik.

A növény leveles hajtásait kell gyűjteni. 3—4 kg frissen gyűjtött anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Vivcae minoris herba* vagy *Vincae per incae herba*) 0,3% izovinkamint és más alkaloidokat, cseranyagot, pektint, vinoin keserűanyagot, karotint, robinozidot tartalmaz. Teáját nyugtatónak, vizelethajtónak, étvágyerjesztőnek és magas vérnyomás elleni háziszernek használják. Iparunk magas vérnyomás és agyérszűkület elleni, valamint nyugtató hatású gyógyszerként állít elő belőle.

A szükségletet régebben a vadon gyűjtésen kívül természetesen is biztosítottuk; hatóanyagának előállítása ma már szintetikus úton történik.

Mogyoró

Közönséges mogyoró. *Gorylus avellana* L. (132. ábra).

A nyírfafélék (*Betulaceae*) családjába tartozó, erdős, cserjés helyeken sokféle vadon élő cserje. Jó csemegét adó terméséért több fajtában termesztik is. Fáját szerszámnyélnek használják.

A cserje kifejlett, ép leveleit kell gyűjteni. Beszáradási aránya kb. 4: 1.

132. ábra. Mogyoró

A drog (*Coryli fólium*) kevés illóolajat, 1,5% cseranyagot, palmitinsavat, cukrot stb. tartalmaz. Teája izzasztó, vizelet-hajtó, bélhurutot megszüntető hatású. Külsőleg toroköblítőnek, aranyeres bántalmak ellen ülőfürdőnek, bőrküütések ellen borogatóul használják. Tea és dohánypótló készítésére is alkalmazzák.

A mogyorócserje vesszőinek kérgét (*Coryli cortex*) népi szerként használják, aranyérbántalmak kezelésében ülőfürdőnek, valamint bélhurut elleni teának, összehúzó hatású.

Mind a levél, mind a kéreg meglehetősen jól pótolja a külföldi eredetű gyűrűfa (*Hamamelis virginiana* L.) levél- és kéreg-drogját.

Nadragulya

Maszlagos nadragulya. *Atropa belladonna* L. (133. ábra).
Erősen mérgező!

A burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, bükk- és gyertyánirtásokban, ritkás erdőkben termő, évelő növény. Fontosabb előfordulási helyei: a Hegyalja, a Bükk, a Mátra, a Börzsöny és a Pilis hegyvidékek.

Gyökere karó alakú, 30–50 cm hosszú, 2–3 ujjnyi vastag, egyszerű vagy elágazó, több fejű, húsos, kívül szürkés világosbarna, belül szennyes fehér színű, enyhe szagú, undorító ízű. **Szára** 1–2 m magas, egyenes, hengeres, tetején elágazó. **Levelei** nyelesek, alul szórtan, feljebb párosan állók. Lemezük 10–20 cm hosszú, ellipszis vagy tojásdad, kihegyezett, ép szélű, nyélbe keskenyedő. **Virágai** levélhónaljiak; a csésze 5 cimpájú; a párta 2–3 cm hosszú, hengeres harang alakú, szennyes-ibolyaszínű. **Termése** 10–15 mm átmérőjű, lapított gömb alakú, fénylő fekete, lila nedvű, sokmagvú bogvyó; júniustól szeptemberig virágzik.

A növény levelét és gyökerét kell gyűjteni. A levél kb. 6 : 1, a gyökér pedig kb. 5 : 1 arányban szárad be.

133. ábra. Nadragulya

Mind a gyökérdrog (*Belladonnae radix*), mind a levéldrog (*Belladonnae folium*) fő hatóanyag-tartalma az erősen mérgező hatású atropinalkaloid, amely a gyűjtésük után a száradás alatt a hioszciaminból alakul ki a drogokban, mégpedig a gyökérben kb. 0,5%, a levélben pedig kb. 0,25%.

Termesztése. Humuszban gazdag, mélyrétegű talajt igényel, fekvése félárnyékon is lehet. Augusztusban érő terméséből a magot szítán Való áttö-

réssel ki kell szabadítani, majd azonnal hidegágyban elkeli vetni. Téltre a palántákat takarással kell a fagytól óvni. Tavasszal 80 X 80 cm távolságokban végleges helyükre ki kell ültetni őket. Nyár végén a levelek legfeljebb egyharmadát le lehet szedni, a harmadik év őszen pedig már a gyökérzetet is érdemes kitermelni.

Napraforgó

Helianthus annuus L.

A fészkesvirágzatúak (*Composüae*) családjába tartozó, olajos, terméséért országszerte nagyban termesztett, egyéves növény, üdén nyílott, nyelv alakú, élénksárga színű karimavirágait kell gyűjteni. Fonnyadt, fakult színű virágok nem lehetnek az áruban. Szigorúan árnyékban kell szárítani, mert a napfényben a virágok kifakulnak. 5–6 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drogot (*Heliarvthi flos*) forrázat alakjában magas vérnyomás ellen és idegcsillapító-tóul teázzák. Lázcsillapító hatása is ismeretes. Sárga színanyagot is állítanak elő belőle.

A virág luteint, karotint, kriptokszantint, kvercimeritrin flavonglikozidát, kolint, betaint tartalmaz.

Magjának étkezésre is kiváló zsíros olaját az ipar alkalmazza, pl. gyógyszeres kenőcsök készítésére is használják.

Nőszírom

A nőszíromfélék (*Iridaceae*) családjába tartozó, kertekben

134. ábra. Nőszírom

sokféle termesztett Iris-fajok vastos, húsos gyökértörzsei megszárítva kellemes, erdei ibolyára emlékeztető illatú, s ezért a kereskedelemben „ibolyagyökér” néven is szerepel. A drogot (*Iridis rhizoma*) főleg az illatszeripar használja. Porítva fogporok és hintőporok alkotórésze. A gyökértörzset megfaragva régebben ibolya- vagy tejgyökér néven, fogzás elősegítésére a csecsemőknek rágni adták. Mivel egészségtelennek bizonyult, nálunk a forgalomba hozatalát már évekkel ezelőtt eltiltották. Nyálkaoldó hatású teakeverékek alkotórészeként is alkalmazzák az Iris gyökértörzset. Tartalmaz 0,1% illóolajat, 7% cukrot, 20–50% keményítőt, 10% zsírolajat, nyálkát, viaszt és oseranyagot (134. ábra).

Nyárfa

Fekete nyárfa. *Populus nigra* L. (135. ábra).

A fűzfafélék (*Salicaceae*) családjába tartozó, sokféle ültetett, közismert kétlaki fának a még zárt rügyeit (levél és virágrügyek) kell januártól március közepéig gyűjteni. A később gyűjtött rügyek már fésűben vannak, vagy pedig szárítás alatt kifeszlenek: értéktelenné válnak.

135. ábra. Nyárfa

A rügyek 2–3 cm hosszúak, hosszúkás lándzsásak, hengerek, kihegyezettek, zöldesbarna színűek, pikkelyleveleik fedelékesen borítják egymást, belül sűrű, balzsamos illatú gyantától ragadós nedvűek. Kb. 2 kg friss rügyből lesz 1 kg száraz.

A drog (*Populi gemma*) illóolajat, gyantát, szaponint, glikozidát, savakat tartalmaz. Teája nyálkaoldó és vizelethajtó ha-

tású. Régebben igen népszerű háziszser volt a „pipom-pápom” kenőcs, amelyet úgy készítettek, hogy a rügy balsamanyagát zsírban vagy faggyúban kiolvasztották, és hajra, ajakra, égésre, fagyásra, aranyeres daganatokra stb. használták.

136. ábra. Nyírfa

Nyírfa

Közönséges nyírfa. *Betula pendula* Roth. (136. ábra).

A nyírfafélék (*Betulaceae*) családjába tartozó, fiatalon fehér, foszló kérgű, hajlékony, csüngő lombú, sokfelé parkokban is ültetett szép fa.

A fa kifejlett ép, egészséges leveleit kell gyűjteni. A levelek

hosszú nyelűek, lemezük 3–7 cm hosszú, tojásdad, háromszögű vagy deltoid alakúak, felszínükön sötétzöldek, fonákukon halványabbak, kihegyezettek, kétszeresen fűrészelt szélűek. Kb. 3 kg friss levélből lesz 1 kg száraz.

A drog (*Betulae folium*) glikozidákat, szaponint, cukrot, cseranyagot, keserűanyagot, gyantát tartalmaz. Teáját vese és hólyagbántalmak ellen vizelethajtóul használják.

Nyúlszapuka

Réti nyúlhere. *Anthyllis vulneraria* L. (137. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, szárazabb hegyi réteken vadontermő, takarmánynak pedig termesztett évelő növény.

Szára 20–30 cm magas, levelei szárnyasan összetettek, szőrösek. Virágai sárgák, fejceskében állnak.

137. ábra. Nyúlszapuka

A növény virágzó föld feletti részét (*Anthyllidis herba*) keli gyűjteni. Beszáradási aránya kb. 4: 1.

A drogból vese-, hólyag-, cukorbetegségek elleni teát készítenek. Teáját betegségek után erősítő kúrákhoz is ajánlják. Tartalmaz szaponint, fehérjét, cseranyagot.

Olajfűz

Ezüstfűz. *Elaeagnus angustifolia* L. (138. ábra).

Az ezüstoffélék (*Elaeagnaceae*) családjába tartozó, tévesen „olajfának” nevezett, dísznövényként és sövényként is sokfelé ültetett, tövises, illatos virágú fa, illetve cserje.

A levelek alul a hajtásokkal együtt ezüstfehérek, tojásdadok vagy keskeny lándzsásak, ép szélűek. *Termései* borsónyi, vékony húsú, összehúzó-savanykás ízű csontárok.

A levelekből (*Elaeagni folium*) magas vérnyomás elleni teát készítenek. A teája, kivételesen nem forrázással, hanem csak

138. ábra. Olajfűz

139. ábra. Orbáncfű

langyos vízben áztatással készül. Az áztatás ideje 6—8 óra. A drog elaeagnin alkaloidát tartalmaz.

Orbánkfű

Csengőiinka, lyukaslevelűfű. *Hypericum perforatum* L. (139. ábra).

Az orbánkfűfélék (*Guttiferae*) caládjába tartozó, füves, cserjés helyeken, erdőszeleken, erdősávokban termő, élő növény.

Szára 50—80 cm magas, egyenes, felső részében dúsán elágazó. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, átlag 2 cm hosszúak, hosszúkás tojásdadok, tompák, ép szélűek, áttetszően pontozottak. *Virágzata* dús virágú, sátorozó bogernyő. A virágok csészelevelei lándzsásak; a szirmok sötétsárgák, porzóik számosak.

Termése 6—10 cm hosszú, tojásdad tok.

Egész nyáron át virágzik. A friss virágok tenyérben összemorzsolva vörösbarna színű levet eresztenek.

Gyűjtendő a virágzó növény szárának felső, legfeljebb 40 cm hosszú része. Beszáradási aránya 3—4: 1.

A drog (*Hyperici herba*) glikozidát, cseranyagot, színanyagot, cukrot, kolint, pektint, nikotinsavat stb. tartalmaz. Teáját gyomor- és bélfekély, magas vérnyomás, emésztési zavarok, belső és külső vérzések, vese- és epebántalmak ellen használják. Forrázatával külsőleg bőrbántalmakat és nehezen gyógyuló sebeket kezelnek, öblögetőként torokgyulladás és fogínysorvadás ellen is használják.

Orvosi csucsor

Madárcsucsor. *Solanum laciniatum* Ait. (140. ábra).

A burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, Ausztráliából származó, nálunk nagyban termesztett, egyéves növény.

Gyökere vaskos, karószerű, elágazó. *Szára* 2 m-nél magasabbra is megnő, elágazó, lágy, alján 2—3 ujjnyi vastag. *Levelei* szórt állásúak, 30—40 cm hosszúak, széles lándzsás keletűek, szárnyasan osztottak. *Virágzata* 5—15 virágú laza álfürt; a párta liláskék színű.

Termése 2–3 cm hosszú, nyújtott gömb alakú, éretten narancssárga színű, sokmagvú bogyó. A magok lencse alakúak, kb. 1,5 mm átmérőjűek; júliustól szeptemberig viráznak. Begyűjtésre, illetve gyáripari feldolgozásra a növény levelei és a vékonyabb szárrészek kerülnek. Évente két-háromszor aratható. A friss anyag beszáradási aránya kb. 7 : 1. A madárcsucsor szolaszalkaloidot tartalmaz, amely szív-, ízület, reuma és különféle hormonális zavarok elleni gyógyszerkészítmények alapanyaga. Jelentős a szteroid hormonkészítmények alkalmazása; ma ezek a legkeresettebbek. Teaként nem használják.

140. ábra. Orvosi csucsor

ökörfarkkóró

Szöszös ökörfarkkóró, mezei gyertya, sárga virág. *Verbascum phlomoides* L. (141. ábra).

A tatógatok (*Scrophulariaceae*) családjába tartozó, homokos legelőkön, erdőtisztásokon, köves talajokon, töltéseken élő, két-éves növény. Az első évben csupán *tőlevelei* fejlődnek, amelyek 20–30 cm hosszúak, nyelesek, lándzsásak vagy hosszasan tojásdadok, hegyesek, durván csipkés szélűek, elágazó szőrök sűrűn borítják, sárgás vagy szürkészöld színűek. *Szárjai* a második évben jelennek meg, egyenesek, 1–1,5 m magasak, erőteljesek. Az alsó szárlevelek a tőlevelekhez hasonlóak, a felsők kisebbek, széles-tojásdadok, ülők. A *virágok* a szár felső részén hosszú fürtben állnak. A párta kerek, 3–5 cm széles, fénylő sárga színű, kívül molyhos, 5 karéjra osztott. A csésze 5 cimpájú.

Termése kb. 1 cm átmérőjű, gömbölyded, sok, apró magvú tok. Fő virágzási ideje június—augusztus.

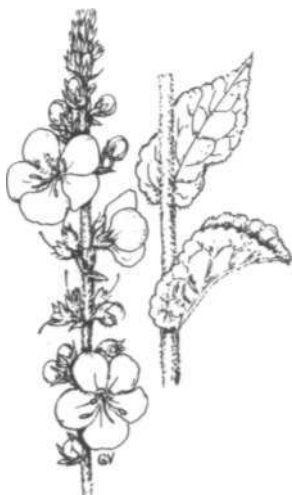
A kinyílt virág pártáit csészéjükből kiszedve a reggeli órákban kell gyűjteni, mert később becsukódnak. Csakis a kinyílt pártákból álló áru tetszetős külsejű. Az ökörfarkkóró virágját — eltérően más virágoktól — a tűző napra kiterítve kell megszáritani. A virág csakis a leggyorsabb megszáritással őrzi meg eredeti, szép világossárga színét. Az idejében kiterített virág naplementéig meg is szárad. A virág akkor kellően száraz, ha a próbául kivett rész az ujjak között elmorzsolható. Kb. 7 kg friss virágból lesz 1 kg száraz. A megszáritott virág erősen nedvszívó tulajdonságú, ezért az elszállításig levegőtől jól elzárva kell tárolni. Célszerű uborkásüvegben, bádognaknában vagy nylonzsákban tartani. Az áru lehetőleg postán szállítandó mert rövidebb idő alatt érkezik a címzetthez, mintha vasútra adnák. Megfelelő, ha az elszállításra háromrétegű nátronpapír zsákba csomagolják az árut.

A drog (*Verbasciflos*) 10% cukrot, 3% nyálkát, savanyú és neutrális szaponint, szapogenint, keserűanyagot, glikozidikus festőanyagot, heszperidint, almasavat, zsírt, nyomokban illóolajat tartalmaz.

A drogból készült tea nyálkaoldó, izzasztó, vizelethajtó, vértisztító hatású. Mint fej mosószer a szőke haj ápolója.

Az ugyancsak gyakran előforduló keskenylevelű ökörfarkkóró (*Verbascum thapsiforme* Schrad.) virágpártái is gyűjthetők. Ennek termete hasonló a szösös ökörfarkkóróéhoz, de levelei keskenyebbek, majdnem ép szélűek, a szárlevelek a következő levélig lefutók.

Külön kívánságra az ökörfarkkóró levelei is gyűjthetők. A friss levél kb. 5 : 1 arányban szárad be.

Ul. ábra. ökörfarkkóró

ördögharaptafű

Fekélyfű. *Succisa pratensis* Mnch. (142. ábra).

A mácsonyafélék (*Dipsacaceae*) családjába tartozó, nyirkos, lápos réteken termő, szeptemberben virágzó, évelő növény.

Szára 40–60 cm magas, egyenes, vékony, tetején elágazó. Az alsó *levelek* lapockásak, a felsők lándzsásak, épek vagy hasogatottak. *Virágzata* gömb alakú, 1–2 cm átmérőjű. A virágok liláskék színűek.

A növény föld feletti részét kell gyűjteni virágzáskor. Beszáradási aránya kb. 4: 1.

A drog (*Succisae herba*) csersavat, szaponint, keserűanyagot, szkabiozid glikozidát és baktériumölő anyagokat tartalmaz. Teáját gyomor- és bélfekély, gyomorvérzés ellen, valamint köhögés csillapítására használják. Aranyeres bántalmak ellen a fűből ülőfürdőt készítenek.

142. ábra. ördögharaptafű

143. ábra. örvénygyökér +

örvénygyökér +

örménygyökér. *Inula helenium L.* (143. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, nálunk főleg a Dunántúl délibb vidékein, nyirkos réteken, patakok mentén kisebb-nagyobb állományokban termő, évelő növény.

Gyökere karószerű, 20–25 cm hosszú és 3–4 ujjnyi vastag, kevés ágú, kívül barnássárga, belül fehéres, frissen enyhe, megszártva erősebb, jellemző szagú, fanyar, kesernyés ízű. Gyökértörzse rövid, 1–2 ujjnyi vastag.

Tőlevelei 50–100 cm hosszúak, lándzsa vagy hosszúkás tojásdadok, hegyesek, csipkés szélűek, nyélbe keskenyedők, szőröktől sárgászöld színűek. *Szára* 1–2 m magas, erőteljes, elágazó. *Szárlevelei* szórt állásúak, az alsók a tőlevelekhez hasonlóak, de kisebbek, a felsők fokozatosan kisebbedők és ülők. A *virágzatok* sátorozó fürtben állnak. A virágfészek kinyílván 5–8 cm széles; a virágok sötétsárgák; júniustól szeptemberig nyílnak.

Gyűjtendő a növény gyökérzete. A vastos gyökereket fel kell hasogatni, hogy könnyebben megszáradhassanak. Az őszi gyűjtésű gyökereket fűtött helyiségben kell megszártítani, mert lassú szárítással megpenészedhetnek. Beszáradási arányuk kb. 4: 1.

A drog (*Enulae* vagy *Inulae radix*) 30% inulint, 2% illóolajat, nyálkát, keserűanyagot, gyantát és baktériumölő anyagokat, 30% cukrot tartalmaz. Főzetét asztma, magas vérnyomás, vesebántalmak, étvágytalanság, epebántalmak és bélférges ellen, valamint a húgyutak fertőtlenítésére használják.

őszi kikerics

őszike, csicsiskoma. *Colchicum autumnale L.* (144. ábra).
Erősen mérgező!

A liliomfélék (*Liliceae*) családjába tartozó, nyirkosabb réteken és legelőkön sokszor nagy tömegekben termő, augusztus-szeptemberben virító évelő növény.

Gumója diónyi, sötétbarna hártyás burokba zárt, tömör állományú, fehéres színű.

Levelei áprilisban kezdenek fejlődni, kifejlődve 20–30 cm hosszúak, hosszúkás lándzsa alakúak, húsosak, fényeszöldek.

A *virág* leple alul 15–20 cm hosszú, teljesen beszűkülő (kocsányszerű), fent pedig szétterülten 5–8 cm átmérőjű, 6 cimpájú, világoslila színű. *Toktermései* 1–3-asával a levelek között jelennek meg, 4–6 cm hosszúak, elliptikusak, eleinte zöldek, majd osontsínűek, éretten (július–augusztusban) barnák, hártýásfalúak, 3 kopáóosal nyílók, sokmagvúak.

A *magok* 1,4–2 mm átmérőjűek, gömbölyűek, éretten sötétbarnák, rendkívül kemények.

A növény érett magja adja a drogot. A drog (*Golchici semen*) kolhioin alkaloidot és sok zsírosolajat tartalmaz. Veszedelmesége miatt ma már gyógyászati jelentősége nincsen. A drogból előállított kolhicint a növényneveléshez és növekedés serkentésére és változatok előállítására használják.

Ujabbán kísérletek folynak a kolhicinnel, mint a rosszindula-

144. ábra. őszi kikerics

145. ábra. Pacsirtafű

tú daganatok növekedését késleltető, vagy teljesen meg is szüntető hírében álló szerrel.

A kikericsmag gyűjtése csakis a kaszálókon folyhat eredményesen. A júniusi főkaszáláskor a rendekből, az akkor még csak félérett tokterméseket összegyűjtik; padláson vagy napra kiterítve utánérlelik; majd a magokat a tokból kicsépelik, szelelőrostával megtisztítják és teljes megszárártásra ismét kiterítik. Kb. 10 kg félérett friss toktermésből lesz 1 kg száraz, tisztított mag. Ha egy maroknyi magot néhány másodpercig összeszorítva tartunk, majd tenyerünket szétnyitva a magok szétválnak és nem tapadnak egymáshoz, akkor az áru kellő száraznak mondható.

Paesirtaíú

Keserű pacsirtafű. *Polygala amara* K.

A pacsirtafűfélék (*Polygaceae*) családjába tartozó, erdőszéleken, dolomitos, mészköves gyepeken élő, kistermetű, évelő növény. Virágos, föld feletti része (*Polygalae herba*) keserűanyagot, szaponint és csersavat tartalmaz. Teája nyálkaoldó és étvágygerjesztő.

A keserű pacsirtafű nálunk meglehetősen gyéren fordul elő, helyette a gyakrabban előforduló, hegyi réteken termő *közönséges pacsirtafűvel* (*Polygala vulgaris* L.) (145. ábra) gyűjtjük. Hatóanyag-tartalma a keserű pacsirtafűét megközelítően azonos.

Palástiü[†]

Közönséges palástfű. *Alchemilla vulgaris* L. (146. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, magasban fekvő hegyi réteken élő, alacsony termetű, évelő növény.

Levelei hosszú nyelűek, lemezeik kerek-karéjosak, szőrösek. Virágai zöldek, ernyőcskében állók; áprilistól őszig virítanak. A növény virágos föld feletti részét (*Alchemillae herba*) kell gyűjteni. Beszáradási aránya kb. 4 : 1.

A drog 6–8% tannin típusú csersavat, ellag típusú csersavat, glikozidát tartalmaz.

Teáját menstruációs vérzések csillapítására, gyomor- és bél-

hurut ellen isszák. Főzetével gyulladáso s testrészeket (pl. aranyeret) borogatnak, illetve fürdetnek.

146. ábra. Palástfü +

ki. Így csípősségmentes, csemege-, félédes, rózsá- és csípős (erős) paprikaként kerül forgalomba.

A paprika csípősanyaga a 0,1—0,2% kapszaicin, amely a termés válaszfalain levő hólyagocskákban van. A paprika tartalmaz még továbbá A-, B- és C-vitamint, rutint, kapszaicint, illóolajat, zsírosolajat (a magban), színyanyagokat stb.

Gyógyszerészeti célokra a csípős paprikát használják. Szesz kivonata bőrvörösítő, illetve hajszálértágító hatású. Reuma elleni bedörzsölőszerekhez és hajvizekhez adják.

Papsajt

Kereklevelű mályva. *Malva neglecta* Wall. (147. ábra).

A mályvafélék (*Malvaceae*) családjába tartozó, úton-út-félen elterjedt, egyéves vagy évelő növény.

Paprika

Török bors, spanyol bors, kerti bors, pogány bors. *Capsicum annum* L.

A burgonyafélék (*Solanaceae*) családjába tartozó, étkezésre és fűszerezésre felhasználható terméséért nálunk is nagyban termesztett, egyéves növény. Hazája Közép-Amerika, ahonnan az 1500-as években hozták Európába. Hozzánk a törökökkel került az 1750-es évek táján. Szegeden és Kalocsa környékén alakult ki a két legnagyobb fűszerpaprika-termelő központunk.

A fűszerpaprikát csípős ízű, mérsékeltebben csípős vagy teljesen csípősségmentes változatokban termelik, illetve készítik

Az egyéves növény *gyökere* vékony, egyszerű; az élőlőnek gyökértörzse is van, amelyből több, a talajon elterülő, s csak a vége felé emelkedő szár fejlődik.

A *levelek* szórt állásúak, hosszúnyelűek. Lemezük 3–8 cm átmérőjű, majdnem kerek vagy vese alakú, tenyeresen 5–7 karéjú, hegyesen csipkés szélű. A *virágok* a levelek hónaljában csoportosulnak, kocsányosak, csészéjük kettős, öt szíromlevelük rózsásfehér színű. *Termésük* 5–7 mm átmérőjű, korong alakú 10–15 részterméskére széteső; júniustól őszig virágzik.

A növény levelét, legfeljebb 3 cm hosszú nyélrésszel lecsípve kell gyűjteni („csipett” papsajtlevél). Gyűjthető szedőfésűvel is, de az így gyűjtött levelekből álló áru („fésűs” papsajtlevél) kisebb értékű, mert a levelek hosszabb nyélrésszel leszakadtak. Kb. 5 kg friss levélből lesz 1 kg szárász.

A drog (*Malvaefolium*) nyálkát, cseranyagot tartalmaz. Forrázatát belsőleg köhögés ellen és bélhurutban bevonószerként fogyasztják; külsőleg toroköblítésre és lágyító borogatásra alkalmas.

Külön kívánságra a papsajt egész föld feletti része is gyűjt-

147. ábra. Papsajt

148. ábra. Erdei mályva

hető; az ilyen áru „kaszált” papsajt néven kerül a kereskedelembe, illetve állatgyógyászati célokra.

Gyógynövény az ERDEI MÁLYVA (*Malva silvestris* L.) is, amelynek „csípetten” gyűjtött levéldroga a kereklevelű mályváéhoz hasonló értékű. (148. ábra). Ennek a mályvának azonban a kinyílt virágait is gyűjtjük, csészéstől, kocsányostól együtt. Az erdei mályva erdők szélén, utak mentén, törmelékes talajokon élő egy- vagy kétéves, esetleg évelő növény.

Szára 50–100 cm hosszú, felálló vagy felegyenesedő, néha a talajon elterülő. Levelei a kereklevelű mályváénál nagyobbak, egészen 15 cm átmérőjűek, mélyebben karéjosak. Virágai a levelek hónaljában csomókban állnak, csészéjük kettős, öt szirmuk van, azok kb. 2 cm hosszúak, csúcukon kicsípettek, rózsaszínűek, szárítás alatt megkékekülnek. Termése cikkekre hasadó korong. Kb. 5 kg friss virágból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Malvae silvestris flos*) köhögéscsillapító, nyálkaoldó teák gyakori alkotórésze. Forrázata torokgyulladás elleni öblögetőszer. Tartalmaz: nyálkát, malvin antocián glikozidát, cseranyagot.

149. ábra. Pásztortáska

Pásztortáska

Capsella bursa-pastoris Medik.
(149. ábra).

A keresztesvirágúak (*Cruciferae*) családjába tartozó, mindenfelé tömegesen előforduló, egy- vagy kétéves növény.

Szára 20–50 cm magas, elágazó. Tőlevelei rózsában állók, hosszúkás lándzsás kerületűek, 5–10 cm hosszúak, szárnyasan hasogatottak, szeldeltek. Szárlevelei kisebbek, fogas szélűek vagy épek. Virágzata kezdetben sátorozó, később megnyúlt fürt. A virágok kicsinyek, fehérek. Termésük szív alakú, majdnem

háromszögletű, sokmagvú becőke. Legnagyobb tömegében április—májusban, egyébként pedig egész nyáron át virágzik.

A növény virágos, leveles szárának legfeljebb 30 cm hosszú felső része gyűjtendő. Kb. 5 kg friss fűből lesz 1 kg száraz.

A drog (*Bursae pastoris herba*) tartalmaz: 1% kolint, acetilkolint, kálisót, tiramint, diozmin flavonglikozidát, cseranyagot, gyantát, zsírosolajat (a magban).

Teáját gyomor- és bél vérzés, valamint erős méhvérzés csökkentésére használják.

Pemetefű

Orvosi vagy fehér permetfű. *Marrubium vulgare* L. (150. a ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, kötöttebb talajú legelőkön, parlagokon, utak mentén termő, évelő növény. Minden részében igen keserű ízű. (Szóra 30—60 cm magas, elágazó, négyoldalú, csöves, főleg az alján fehéren gyapjas-szőrös.

Levelei keresztben átellenesen állnak, nyelesek. Lemezük kerek vagy tojásdad, tompa csúcsú, csipkés élű, felszínén ráncos és gyéren gyapjas, fonákán fehéren molyhos szőrű. Virágai a szár felső részén gömb alakú álörvökben tömötten állnak. A párta fehér; a csésze 10 szúrós, kampósan hátragörcbült fogú; június-júliusban virágzik.

A kereskedelem a pemetefűnek kétféle árutípusát igényli: az áprilisban—májusban gyűjtött, zsege szárú, leveles hajtásokból állót, valamint az olyan árut,

150. ábra: Orvosi pemetefű;
6. • Fekete pemetefű

amely legkésőbbben júniusban gyűjtött, üdén virágzó, legfeljebb 30 cm hosszú hajtásokból áll. Az elvirágzott, kórós állapotban gyűjtött pemetefű gyógyászati célokra nem használható. Kb. 4 kg friss anyagból kapunk 1 kg száraz árut.

A drog (*Marrubii herba*) 0,3—1% marrubiin keserűanyagot, 7% cseranyagot, 0,05% illóolajat, 0,25% kristályos keserűanyagot, gyantát, viaszt, zsírt, nyálkát tartalmaz.

Teáját légszőhurut, étvágytalanság, epe- és májbetegségek ellen fogyasztják. A pemetefűvet gyögyecukorkák és keserű likőrök készítésénél is használják.

Külön kívánságra a FEKETE vagy bokros PEMETEFŰ hófű (*Marrubium peregrinum* L.; 150. b ábra) virágzó, föld feletti része (*Marrubii nigri herba*) is gyűjthető. A fekete pemetete az orvosinál még gyakoribb, de inkább szárazabb, homokos talajokon él, terebélyesen ágas, vékonyan szürkén molyhos, évelő növény.

Szára 40—60 cm magas. A felső levelek hosszúkásak, lándzsásak, fűrészesek, hegyesek, gyengén ráncosak, a középsők szélesebbek, az alsók majdnem kerekék és tompák. (Korai zsenge hajtásai az orvosi pemetéhez eléggé hasonlóak, azzal nem tévesztendő össze).

Virágai a levelek hónaljában 5—10-esével állnak, pártájuk fehér, csészéjük ötfögű.

A növény egész föld feletti részét kell nyár vége felé gyűjteni, amikor lényegében már elvirágzott, szára szívós, kórós. A hajtásokat — saját szárával — maroknyi csokrokba kell kötözni, s szellős helyen kiterítve, gondosan meg kell szárítani. Az anyag kb. 3 : 1 arányban szárad be.

Megfestve, tartós dísznövényként és koszorúk készítésére használják. Sokfelé, az orvosi pemetefű helyett, háziszerként is ismeretes.

Petrezselyem

Petroselinum crispum Nym. (*Petroselinum hortense* Hoffm. (151. ábra).

Az általánosan ismert ipari és háztartási fűszert szolgáltató növény gyógyítására is alkalmas hatóanyagokat tartalmaz.

A gyökérdrog (*Petroselinia radix*) apiol- és miristicin-tartalmú, 0,5–1% illóolajat, apiint, nyálkát, cukrot tartalmaz.

A levéldrog (*Petroselinia folium*) 0,3%-ig illóolajat, flavon-glikozidát, C-vitamint tartalmaz.

757. ábra. Petrezselyem

Mindkétféle drog vizelethajtó, étvágyjavító, vesekőhajtó, és hólyaghurut elleni teák alkotórésze.

A termésdrog (*Petroselinia fructus*) 2–7% illóolajat, apiin glikozidát, petrosilan-tartalmú zsírosolajat tartalmaz.

Teáját vizelethajtóként használják a népgyógyászatban, holott az igen veszedelmes „orvosság”, mert vesevérzést, terhes nőknél pedig még abortuszt is okozhat. Illóolaját az élelmiszer- és a likőripar alkalmazza.

Pipacs

Vadmák. *Papaver rhoeas* L. (152. ábra).

A mákfélék (*Papaveraceae*) családjába tartozó, mindenfelé előforduló, sok helyen tömegesen termő, közismert, egyéves növény. Kinyílt virágainak a szíromleveleit kell gyűjteni. A frissen gyűjtött anyag kb. 8 : 1 arányban szárad be, miközben elveszíti élénkpiros színét és bíbor-lila vörössé válik. A friss szirmokat nem szabad a gyűjtőzsákba erősen begyömöszölni, mert ha megtörődnek, elveszítik megkívánt színüket és fekete foltossá válnak. Kiterítésük előtt az esetleg egymással összetapadt szirmokat is szét kell választani, mert ha úgy hagyjuk, megromolhatnak.

152. ábra. Pipacs

A drog (*Papaveris rhoeados flos*) sok nyálkát, nyomokban alkaloidot, továbbá glikozidát, színanyagot tartalmaz. Forrázatát külsőleg szemborogatásra és toroköblítésre használják. Teája köhögéscsillapító és enyhe nyugtató hatású. A drogot teakeverékek „díszítésére” is gyakran alkalmazzák.

Pirosítógyökér⁺

Homoki pirosító, báránypirosító. *Alkanna tinctoria* Tausch. (153. ábra).

Az érdeslevelűek (*Boraginaceae*) családjába tartozó, tömegesen gyűjthető mennyiségben kizárólag Bugac homokbuckáin termő, szúrós serteszőrös, évelő növény.

Gyökere 1–2 arasznyi hosszú, karószerű, a nyaknál 1–3 ujjnyi vastag, több fejű, szagtalan, belül fehér, kérge laza, könnyen lefoszló, sötétbarnás-vörös színű. *Szárjai* a talajon sugarasan elterülnek, 10–30 cm hosszúak. A szár *levelei* 1–2 cm hosszúak, lándzsásak.

A gyökérfejen rózsában álló, 5—10 cm hosszú, keskeny lándzsa alakú levelek is fejlődnek. A virágok igen aprók, pártájuk azúrkkék színű; április—májusban nyílnak.

Gyűjtésekor a gyökerekről a szürke pikkelylevekkel borított gyökérfejeket maradéktalanul el kell távolítani. Szárítás alatt az anyagot gyakran át kell viliázni, hogy a gyökerek laza kérgé alatt rejtőző homok onnan minél inkább kihulljon. A száraz áru felszedésénél a kéregtörmelékét a homoktól meg kell szitálni, és azt is a zsákba tenni, mert a kéreg alkotja a drog festéktartalmú értékes részét. Beszáradási aránya kb. 4: 1.

A pirosítógyökér-drog (*Alkanna radix*) tartalmaz: 5,6% anhuzasavat (anhuzapiros), alkannasavat (alkannapiros), gyantát, cseranyagot, viaszt. A kétféle piros színanyag vízben nem, azonban szeszbén, petróleumban, illóolajban, zsírokban stb. jól oldódik. Adagolásuk szerint sárgától egészen sötétpirosra színeznek. A gyökér kérgéből a zsírban vagy szeszbén oldódó alkannin festékanyagot állítják elő, amelyet élelmiszerek (sajtok, italok) kozmetikai szerek (pirosítók), fa- és papíryanagok, gyógyszerek, bőrök, tinktúrák színezésére használnak.

163. ábra. Pirosítógyökér *

Porcikafü

Borzas porcikafü. *Herniaria hirsuta* L. (154. ábra).

Szegfűfélék (*Caryophyllaceae*) osaládjába tartozó, tömegesen kizárólag Somogy és Veszprém megyék homokos talajain, veté-

sekben, majd rozstarlókon termő, borzas szőrű, szürkészöld színű, egy- vagy kétéves növény.

Gyökere vékony, fonalas. *Szárjai* a talajon sugarasan elterülnek, 10—30 cm hosszúak. A *levelek* átellenesen állnak, kb. 1 cm hosszúak, elliptikusak vagy lándzsásak, ép szélűek. A *virágok* 5—10-esével a levelek hónaljában csomóban ülnek. Igen aprók, pártájuk fehéres színű; májustól szeptemberig nyílnak.

154. ábra. Porcikasfű

155. ábra. Porcsinfű

A növény egész föld feletti részét kell gyűjteni.¹ Beszáradási aránya kb. 5:1.

A drog (*Herniariae herba*) megszáritva enyhe, kumarinra emlékeztető illatú. Tartalmaz: 3% herniarin neutrális szaponint, 0,4% herniariasavat (savanyú szaponin), 0,6% illóolajat, 0,2% umbelliferon-metilétert (herniarin), cseranyagot. Teája vese- és hólyagbántalmakban vizelethajtó.

Használható drogot szolgáltat a borzas porcikához hasonló alakú, de élénkzöld színű kopasz porcikasfű (*Herniaria glabra* L.) is, amely nálunk csak igen szórványosan fordul elő, gyakorlatilag nem is gyűjtik. A porcikasfű nem tévesztendő össze a porcsinfűvel és a szikárkával.

Porcsinfű

Madárkeserűfű, porcfű, disznópázsit. *Polygonum. aviculare* L. (155. ábra).

A keserűfűfélék (*Polygonaceae*) családjába tartozó, szárazabb réteken, tarlókon, utak mentén, taposott helyeken mindenfelé elterjedt, közönséges, egyéves növény.

Szárai a talajon szétterültek (vagy füvek között felállók), 20—40 cm hosszúak, ízeitek, szívósak, az ízeket barna, hártvány hüvely veszi körül. *Levelei* lándzsa alakúak vagy elliptikusak, ép szélűek, szélükön érdesek, 1—2 cm hosszúak. Virágai aprók, a levelek hónaljában csomókban állnak. Lepelleveleik zöldes-fehérek, szélükön halványpirosak. Egész nyáron át virágzik.

A növény leveles hajtásait kell gyűjteni. Kb. 3 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Polygoni herba*) 1,2%, vízben nem oldódó kovasavat, 0,24%, vízben oldódó kovasavat, 3,5% cseranyagot, C-vitamint, gyantát, viaszt, zsírt, cukrot, nyálkát, nyomokban illóolajat, antrakinon-származékot, kvercetin glikozidát tartalmaz.

Teáját vese- és hólyagbántalmak, bélhurut, légsőhurut ellen használják.

Pozsgás zsázsa

Lepidium cartilagineum
Thell. (156. ábra).

A keresztesvirágúak (*Cruciferae*) családjába tartozó, szikes legelőinken sokfelé tömegesen termő, évelő növény.

Szára 20—30 cm magas, elágazó. A szár alsó *levelei* ellipszis alakúak, a felsők lándzsasak, húsosak, bőrneműek, kékeszöld színűek. *Virágai* fehérek, a hajtások felső részén állnak.

A növény föld feletti részét gyűjtjük virágzaskor (*Lepidii cartilaginei herba*).

A drog baktériumölő hatását ismerik. Tartalmaz: mustárglikozidát, illóolajat, kolin, cseranyagot stb.

156. ábra. Pozsgás zsázsa

Teáját influenza elleni védekezésül, mandulagyulladásnál öblögetőül használják.

Ragadós galaj

Galium aparine L. (157. ábra).

A buzérfélék (*Rubiaceae*) családjába tartozó, cserjésekben, akácokban, árokpartokon élő, horgas tüskékkel borított, ruhára és állatok szőrére kapaszkodó, kúszó szárú egyéves növény-

Virágzó hajtásais (*Oalii aparinis herba*) kell gyűjteni. Beszáradási aránya kb. 5: 1. A drog idegnyugtató, enyhe altató és vérnyomáscsökkentő hatású. Glikozidakat, cseranyagot és kevés illóolajat tartalmaz.

157. ábra. Ragadós galaj

158. ábra. Római kamilla

Római kamilla

Római székfű. *Anthemis nobilis* L. (158. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, Franciaország nyugati részein vadon termő, nálunk telt virágú változatában termesztett, illatos, évelő növény.

Gyökere több szárat hajt. *Szárai* 20—40 cm hosszúak, felemelkedők vagy heverők, elágazók. *Levelei* kétszer szárnyasán szeldeltek, molyhosak. A *virágzatok* hosszú kocsányúak, gömbölydedek, 2—3 cm átmérőjűek; a virágok mind nyelvesek, fehérék; június—júliusban nyílnak.

A növény kinyílt virágzatait gyűjtik kocsány nélkül. Beszáradási arányuk kb. 5 : 1.

A drog (*Chamomillae romanae flos*) 1—1,7% illóolajat, 0,6% keserűanyagot, cseranyagot, apiint, kvercitrin flavonglikozidát, dioxi-fahéjsavat, taraxosterint, kolint, cukrot, inozitot tartalmaz.

Forrázatát gyomorerősítőnek és szélhajtónak használják. Mosóvízként hajápolószer. Illóolaját az illatszeripar és a likőr-ipar hasznosítja.

Római kömény

Egyiptomi kömény. *Cuminum cyminum* L.

Az ernyősvirágzatúak (*Umbelliferae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mentén, valamint távolabb, Keleten honos, fűszeres kaszatterméséért (*Gumini fructus*) nálunk is termesztett, egyéves növény. Tartalmaz: 2—5% illóolajat, 10% zsíros olajat, kolint, gyantát, cseranyagot, fehérjét.

A drogot sajtba keverik, kenyérbe sütik, kiflire, pogácsára, teasüteményekre hintik. Főzetét kólika és étvágytalanság ellen isszák. Illóolajával reuma elleni bedörzsölők készülnek.

Rovarporvirág

Pyrethrum cinerariaefolium Trev. (*Chrysanihemum cinerariaefolium* Vis.) (159. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, Dél-

Európa karsztos vidékein is vadon termő, nálunk termesztett, évelő növény. *Virágzata* (*Pyreihri flos*) rovarölő, emberre és állatra is ártalmas anyagokat: piretrin I és piretrin II nevű észtereket (0,5—J.,5%), 0,3% illóolajat, krizantint, gyantát, egy glikozidát tartalmaz. A piretrin I mérgezőbb, mint a piretrin II.

Finomra megporítva a növényvédelemben porózszerként, lakásokban bolhák, poloskák, svábbogarak ellen, valamint hintőporokhoz keverve az állatok bőrelődsiei ellen használják. Finom, szagtalan petróleummal készült rovarporvirág-kivonatot legyek, szúnyogok, molyok irtására használják.

Termesztése. Meszes, kötöttebb, sőt erodált, köves talajokon is jól fejlődik. Magját áprilisban hidegágyban elvetik, majd nyár vége felé a palántákat végleges helyükre 50x30 cm sor és tőtávolságban kiültetik. Virágzatát félig nyílt állapotban, legfeljebb 2 cm hosszú szárrésszel kell gyűjteni.

Terméshozam: a második évtől emelkedően 1—5 q száraz virág.

259. ábra. Rovarporvirág

Savanyú kémhatású talajon termesztve a virágzatok száma és piretrin-tartalma növekszik.

Rozmaring

Bosmarinus officinensis L.,

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékén vadon termő, nálunk cserepekben nevelt, illatos

félcserje. Télálló fajtájának kitenyésztesével hazánkban most foglalkoznak.

A növény levelei (*Rosmarini folium*), valamint a virágai (*Rosmarini flos*) adják a drogot. A drogok 1–2% illóolajat, szaponint, cseranyagot, nikotinsavat stb. tartalmaznak. A virágot különféle teakeverékek aromásítására használják. A levéldrogból készült forrázatot szélhajtóul, vét vágygerjesztőül, idegerősítőül, epehajtóul, görcscsillapítóul, kellemetlen menstruációs és klimaxos érzések megszüntetésére fogyasztják. Az illóolajából reuma elleni bedörzsölöt, "molyirtoszeret, illatszereket készítenek.

Rózsa

Rosa centifolia L., Rózsafélék (*Rosaceae*) családja.

A kerti rózsák minden faj- és szín változatának viráglevelei (*Rosae flos*) **drog** céljára gyűjthetők. A kereskedelem megköveteli, **hogy** a sötétpirosakat külön gyűjtsék, a más színűek azonban egymással össze is keverhetők.

A drog 10–20% csersavat, galluszsavat, 0,01% illóolajat, kvercitrin flavonglikozidát, cianin antocianglikozidát és aglikonját, viaszt, cukrot tartalmaz.

Hatása erősen összehúzó. Használják bélhurut, gyomor- és bél vérzés ellen. Külsőleg (öblögetőként) mandulagyulladás és fogínysvadás esetében. Gyógyteák díszítésére, dohányillatosítóul és füstölőkeverékekhez is alkalmazzák.

Rózsameténg

Vinca rosea L. (*Gatharanthus roseus* G. Don. *Lochnera rosta* Reichb.) (160. ábra).

A télizöldfélék (*Apocynaceae*) családjába tartozó, Ázsia, Afrika, Dél-Amerika trópusi és szubtrópusi területein honos félcserje vagy évelő növény. Európa és más földrészek mérsékeltébb éghajlatú tájain kertekben dísznövényként nevelik. Gyógyszeriparunk számára nagyban termesztjük.

Gyökere kb. 10 cm hosszú, erősen elágazó, kívül, belül fakósárga színű. *Szára* 40–60 cm hosszú, egyenes vagy felegyenes-

dő, elágazó, húsos, enyhén vagy erősebben pirosuló. *Levelei* keresztben átellenesek, nyelesek; lemezük 4–10 cm hosszú, elliptikus, ép szélű, tompa csúcsú, fénylő zöld, kopasz. *Virágai* a hajtások csúcsán 6–10-esével ülnek, fordított gyertyatartó alakúak, nem egyszerre nyílnak, átlag 4 cm átmérőjűek. A párta

160. ábra. Rózsametég

161. ábra. Rutafű

ötosztatú, fehér vagy lilásrózsaszínű, a cimpák kissé ferdén levágtak, kihegyezettek. A csésze 5 visszahajló szálas cimpájú; július elejétől szeptember végéig virágzik.

A növényt szeptember közepe táján takarítják be, mert akkor tartalmazza a legtöbb hatóanyagot. Az ipar minden részét, a gyökerét is feldolgozza. Beszáradási aránya 6–7:1.

A drog (*Catharanthi herba cum radice*) rosszindulatú daganatok növekedését meggátló hatású alkaloidákat tartalmaz.

A népi gyógyászatban — eredeti termőhelyén — régóta használják skorbut, cukorbetegség, fehérvörűség, bőrkütiések, fekélyek és még sokféle más betegség ellen.

Rutafű

Szagos ruta, kerti ruta. *Ruta hortensis* MM. (*Ruta graveolens* L.) (161. ábra).

A rutafélék (*Rutaceae*) családjába tartozó, a Földközi-tenger mellékéről származó, nálunk is termesztett, erős szagú félcserje.

/Szára 1 m magasra is megnő. Az alsó levelek nyelesek, kétháromszor szárnyasan összetettek, kékeshamvasok, mirigyesen pontozottak; a felsők ülők, egyszerűek. Virágai ernyőkben állnak; pártáik zöldessárgák; május—júniusban nyílnak.

A növény lágy hajtásának felső, legfeljebb 30 cm hosszú, virágos, leveles részét aratjuk. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

Aratásánál óvatosan kell eljárni, mert a növényt borító mirigyszőrök váladéka a csupasz testen nehezen gyógyuló gyulladást okoz. Megszárita elveszti ezt a kellemetlen tulajdonságát.

A drog (*Rutae herba*) rutint, illóolajat, keserűanyagot, cseranyagot, egy mérgező hatású vegyületet és több más anyagot tartalmaz. Magában nem alkalmazható, orvosi tanácsra teakeverékekben magas vérnyomás és epebántalmak ellen használják.

Termesztése. Meleg fekvésű, tápanyagban dús, középkött talajon termesztik. Magját április elején 15—20 cm sortávolságban szabadágyban elvetik, majd ősszel a palántákat 50 X 50 cm távolságokban végleges helyükre kiültetik. Évente kétszer aratható. Tavasszal a növények elfásodott szárait a talajtól kb. arasznyira vissza kell vágni.

A második évtől kezdve 5—6 q drog nyerhető egy kat. holdról.

Salamonpecsét

Orvosi vagy szagos salamonpecsét. *Polygonatum odoratum* Druce (162. ábra).

A liliomfélék (*Liliaceae*) családjába tartozó, erdőekben, cserjésekben igen gyakori, évelő növény.

Szára ívesen hajló. Levelei ülők, széles lándzsa alakúak, párhuzamosan ereztettek. A kocsányok 1—2 virágúak, a lepel zöl-

deszefehér színű. A gyökértörzs a talajban vízszintesen helyezkedik el, fehéres színű, felső részén pecsétlenyomatszerű bemélyedések láthatók.

Gyökértörzse (*Polygonati rhizoma*) glukokinint, szaponint, nyálkát, és egy digitáliszhoz hasonló hatású glikozidát tartalmaz.

Szívserkentő, vizelethajtó, cukorbeteg elleni hatását ismerik. Háziszerként azonban óvatosan használandó, mivel mérgezést okozhat!

Salátaboglárka

Ranunculus ficaria L. (*Ficaria verna* Huds). (163. ábra).

A boglárkafélék (*Ranunculaceae*) családjába tartozó, nyirkosabb erdőkben és cserjésekben termő, kora tavasszal virító, kicsiny, évelő növény.

Virágai sárgák, fényesek. **A levelei** kerekdedek, hússak, fényesek. **Gyökérzete** koloncos.

162. ábra. Salátaboglárka

163. ábra. Salátaboglárka

A leveleiből (*Ficariae folium*) készült teát elégtelen vese-működés és magas vérnyomás ellen isszák. A korai, zsege leveleiből salátát is készítenek.

A drog alkaloidákat, szaponint, szerves savakat és C-vitamint tartalmaz.

Sarlós gamandor

Teucrium chamaedrys L. (164. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, szárazabb füves, cserjés helyeken termő félcserje.

Szára 10–30 cm hosszú, ívesen felemelkedő, alján elfásodó. *Levelei* tojásdadok, 2–3 cm hosszúak, bevagdaltan csipkés székek, élénkzöldek, gyéren szőrösek. *Virágai* a levelek hónaljában álörvökben állnak; pártájuk bíborpiros; júniustól augusztusig nyílnak.

A növény virágos, leveles, lágy hajtásait kell gyűjteni. Kb. 3 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Chamaedryos herba*) illóolajat, cseranyagot és keserűanyagot tartalmaz. Teáját emésztési zavarok ellen használják.

164. ábra. Sarlós gamandor

Sédkender

Sédfű. *Eupatorium cannabinum* (165. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, nyirkos réteken, vizek mellett sokfelé termő, élő növény.

Szára egyenes, erőteljes, 1 m-nél magasabbra is megnő, a virágzatban elágazó. *Levelei* tenyérnyiek, 3–5 szeletre hasogatottak. Ernyős *virágzata* éréskor szétterül. *Virágai* húspirosak; júniustól augusztusig nyílnak.

Virágzás kezdetén, a növény leveles hajtásának felső, legfeljebb 40 cm hosszú részét kell gyűjteni. A teljes virágzásban gyűjtött részekből álló áru elveszíti tetszetős külsejét, mert szárítás alatt a virágok teljesen elnyílnak, helyüket a termések szőrbóbitái foglalják el. Beszáradási aránya kb. 4: 1.

A drog (*Eupatorii herba*) illóolajat, glikozidát, keserűanyagot, oseranyagot, eupatoriopikrint, gyantaalkoholt tartalmaz.

Teáját vese-, epe- és májbántalmak ellen használják. Enyhe hashajtó hatása is van.

165. ábra. Sédkender

166. ábra. Seprőzanót

Seprőzanót

Seprőfű. *Sarothamnus scoparius* Wim. (166. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, különösen a dunántúli sovány talajú erdők szélére telepített és ott vadon is elterjedt, magasra növe, vesszős félcserje.

Virágai sárgák, illatosak, májusban nyílnak. Levelei hármaskak, a levélkék hosszúkasak.

A cserje legfeljebb 50 cm hosszú, virágos hajtásait (*Sarothamni herba*) kell gyűjteni.

A drog szívre és vesére ható anyagokat tartalmaz. Az ipar állít elő belőle gyógyszerkészítményeket. Tartalmaz alkaloidákat, glikozidát, illóolajat, keserűanyagot és cseranyagot.

A cserje vesszős hajtásaiból seprűt kötnek.

Somkóró

Orvosi somkóró, kőhere, vad lóhere, sárkerep. *Melilotus officinalis* L. (167. ábra).

A hüvelyesek (*Leguminosae*) családjába tartozó, szárazabb és meszes talajokon, köves helyeken, parlagokon, utak mellett, sokféle tömegesen termő kétéves, a második évben virágzó növény.

Gyökere több szárat fejleszt, ujjnyi vastag, hossza 1 m-t is meghaladó. *Szára* 1–2 m magas, egyenes, hengeres, elágazó. *Levelei* szórtak, hármusak. Levélkéi hosszasak, elliptikusak vagy lándzsásak, 1–3 cm hosszúak, felső részükön fűrészes szélűek, zöldek, kopaszok. *Virágzata* arasznyi hosszúra is megnyúló, vékony fűrt; a virágok kicsinyek, pártájuk élénksárga színű; egész nyáron át virágzik. A növény kumarintól kellemes illatú.

Fűárut (*Meliloti herba*), valamint virágárut (*Meliloti flos*) kell belőle előállítani. A virágból kétfélet: „fosztottat” és „morzsoltat”.

Fűárúnak a növény üdén virágzó, legfeljebb 40 cm hosszú, vékonyabb hajtásait kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz.

A fosztott virágárúnak levelet nem tartalmazó, tisztán üdén nyíló virágokból kell állnia. Kb. 5 kg friss virágból lesz 1 kg száraz. A morzsolt virágáru előállítására a nö-

167. ábra. Somkóró

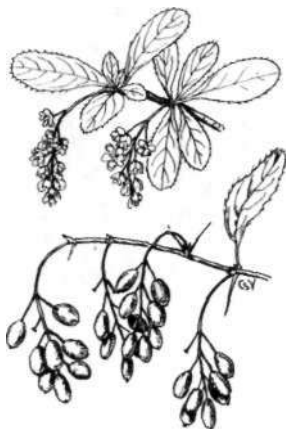
vény virágos hajtásait levágják, megszárazítják, s majd azután morzsolják le róluk a virágot. A virágokhoz levél is kerül; a levéltartalom azonban nem haladhatja meg a 15%-ot. A virágdrogokat főképpen dohányvillatosítónak használják. A fűdrogból készült teát gyomor-, bél- és légzőszervi megbetegedések ellen, lágyító borogatóul kelésekre, fekélyekre, visszérgyulladásra is használják.

Sóskaborbolya

Sóskafa. *Berberis vulgaris* L. (168. ábra).

A sóskafafélék (*Berberidaceae*) családjába tartozó, száraz, naps, bozótos helyeken élő, 2–3 m magas, tövises cserje.

Gyökere erőteljes, szívós, tömör, kívül barna, belül világos-sárga színű, szagtalan, igen keserű ízű, erősen sárgára színező. *Levelei* 2–5 cm hosszúak, elliptikusak vagy fordított tojásdadok, hegyesek vagy tompák, szálkásan fűrészesek, fogasak, ékvállúak, savanykás ízűek. *Virágzata*, lecsüngő, sokvirágú fürt. A virágok harang alakúak, illatosak, sárgák. *Termése* 5–10 mm hosszú, kb. 3 mm vastag, kétmagvú, vörös színű, savanyú ízű bogyó; május–júniusban virágzik.

168. ábra. Sóskaborbolya

A cserje érett termését (*Berberidis fructus*) kocsány nélkül, gyökérének vékonyabb ágait (*Berberidis radix*), valamint a vastagabb gyökerek kérgét (*Berberidis radice cortex*) kell gyűjteni.

A termésnek kb. 5 : 1, a gyökérnek kb. 2 : 1, a kéregnek pedig kb. 3 : 1 a beszáradási aránya.

A gyökér- és a kéregdrog 1,3% berberin, oxiakantin, berbamin, palmatin, jatrorrizin, kolumbamin, berberrubin alkaloidákat, kelidonsavat, gyantát, cseranyagot tartalmaz. Főzetüket gyomor-, bél-, máj- és epebántalmak ellen, valamint enyhébb hatású hashajtóként használják.

A termédrog 5% cukrot (glukóz, fruktóz), 6,5%-ban gyümölcs-savakat, C-vitamint, pektint, gumit tartalmaz.

Teáját bélhurut ellen használják. A friss termésekből erősítő hatású bort és szörpöt készítenek.

Szagosmüge

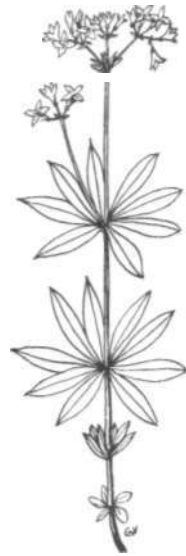
Erdőmesterfű, májusfű. *Asperula odorata* L. (*Galium odoratum* Scop.) (169. ábra).

A buzérfélék (*Rubiaceae*) családjába tartozó, árnyas erdőekben, főként bükkösökben nagy állományokban termő, évelő illatos növény.

Gyökértörzse kúszó, vékony. *Szára* átlag arasznyi magas, egyenes, lágy, négyélű, egyszerű. *Levelei* 6–9-esével örvökben állnak. Az alsó levelek hosszúkás, visszás tojásdadok, 4–6 cm hosszúak, a középsők és a felsők nagyobbak, száлкаhegyűek, kopaszok, zöldek, érdes szélűek. *Virágai* a szár tetején hosszú kocsányú sátorozó bogernyőben állnak. A virágok kicsinyek, pártájuk fehér színű; május második felében nyílnak.

A növény föld feletti részét kell virágzás-kor gyűjteni. Kb. 5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*As-perulae herba*) kumarint, keserűanyagot, cseranyagot és baktériumölő anyagokat tartalmaz. Teáját vese-, máj- és epebentalmak ellen, valamint nyugtatóként, vértisztítóként és izzasztónak használják. A fűvel dohányt is illatosítanak.

169. ábra.
Szagosmüge

Szamóca

Erdei szamóca, földieper. *Fragaria vesca* L. (170. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, erdőben, tisztásokon, bokros helyeken sokféle tömegesen termő, finom gyümölcsű, évelő növény. Fajtaváltozatait nagyban termesztik.

Qyökértörzsből hosszú föld feletti indák erednek, amelyek csomóiknál gyökereznek és szárát hajtanak. *Lomblevelei* törzszakban állók, hosszúnyelűek, három levélkéjűek. A levélkék 4—8 cm hosszúak, tojásdadok, felső részükben durván fűrészsek, szőrösek. A *virágok* hosszúkocsányúak, a pártáik fehér színűek; május—júniusban nyílnak. A növény kifejtett, egészséges leveleit kell gyűjteni, legfeljebb 3 om hosszú nyélrészsel.

170. ábra. Szamóca

Beszáradási arányuk 3—4:1. A drog (*Fragariaefolitm*) ellagcsersavat, kvercetint, citrát, kvercitrint, aromás anyagokat tartalmaz.

Teáját bélhurut ellen és enyhe izzasztóként használják. Cukorbeteg elleni teakeverékek alkotórésze is. Teájának íze kellemes, ezért a „valódi” tea helyett is fogyasztják.

Szappaníű

Orvosi szappanfű. *Saponaria officinalis* L. (171. ábra).

A szegfűfélék (*Caryophyllaceae*) családjába tartozó, árkok és utak mentén, töltéses helyeken sokfelé előforduló, évelő növény. Hlatos, teltvirágú változatban kertekben is ültetik.

Gyökérzete barna színű, gyökértörzse ujjnyi vastag, belőle tarackos gyökérágak fejlődnek. *Szára* 30—50 cm magas, egyenes, a virágzatban elágazó. *Levelei* a szárcsomóknál átellenesen ülnek, tövüknél kissé egymással összenöttek. Lemezük 5—10 cm hosszú, lándzsa alakú, hegyes, szélén érdes. A *virágok* a szár csúcsán álnyírókban állnak. A párta 5 tagú, 3—4 cm hosszú, fehér vagy rózsaszínű; egész nyáron át virágzik. A növény bármely része vízzel összedörzsölve habzik.

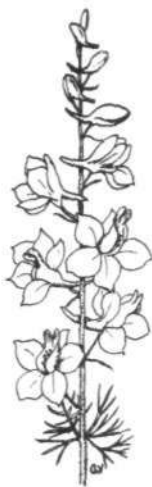
A növény virágos hajtásait kell gyűjteni. Kb. 4 kg frissből lesz 1 kg száraz.

A drog (*Saponariae herba*) 5% szaporubrint (szaponária-szapotoxin), szaporubrinsavat (szaponin), kevés zsírsavat tartalmaz. Forrázatát erős hatású nyálkaoldóként használják.

Régebben a növény gyökerét is gyűjtötték, amely vörös szappangyökér (*Saponariae rubrae radix*) néven került forgalomba.

171. ábra. Szappanfű

172. ábra. Szarkaláb

Szarkaláb

Keleti szarkaláb. *Consolida orientalis* Schröd. (172. ábra).

A boglárkafélék (*Banunculaceae*) családjába tartozó, vetések szélén, parlagokon, dűlőutak mentén, tiszántúli tájainkon többfelé nagyobb csoportokban termő, egyéves növény. Fajtaváltozatait kertekben is ültetik.

Szára egyenes, 40—60 cm magas, egyszerű. *Levelei* keskeny sallangokra szeldeltek. *Virágai* a szár felső részén sűrű fürtökben állnak, sarkantyúsak, bíborlila színűek. Termése sokmagvú, hosszúkás tüsző; zömében június—júliusban virágzik.

A növény üdén kinyílt virágait kell gyűjteni. Kb. 5 kg friss virágból lesz 1 kg száraz. A drog (*Calcatrippae flos*) glikozidákat, nyálkát, színyanyagot tartalmaz. Forrázata belsőleg enyhe hashajtó és értágító hatású. Külsőleg szemborogatóul használják. A szarkalábvirágot teakeverékekhez díszítőként is adják.

A vetési szarkaláb (*Consolida regalis* Oray vagy *Delphinium consolida* L.) virágait gyűjtöttük régebben. Ma már csak a keleti szarkaláb virágait igényli a kereskedelem.

Százsorszép

Rukerc. *Bellis perennis* L. (173. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, réteken, legelőkön gyakran előforduló, kicsiny, évelő növény.

Parkok gyepének a díszítésére fűmagokhoz is keverik. 3—5 cm hosszú *tőlevelei* rózsában állnak, fordított tojásdadok vagy lapockásak, finoman csipkés, fogas szélűek.

Tökocsányuk 5—10 cm hosszú, rajtuk egy 2—3 cm átmérőjű fészkesvirágzat fejlődik. A sugárvirágok fehérek, pirosas csúosúak; a korongvirágok sárgák; kora tavasztól virágzik.

A növény kinyílt virágzatait legfeljebb 1 cm hosszú kocsányrészsel lecsípve kell gyűjteni. 5—6 kg friss virágból lesz 1 kg száraz.

ira, ábra. Százsorszép

A drog (*Bellidisflos*) inulint, szaponint, nyálkát, csersavat, keserűanyagot tartalmaz. Teája nyálkaoldó, vizelethajtó, izzasztó, vértisztító és vérnyomáscsökkentő hatású.

Szeder

Hamvas szeder. *Rubus caesius* L. (174. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, ligetekben, nagyobb folyóink árterében, árokpartokon, szántókon sokféle tömegesen élő, tuskés cserje.

Szárai ívesen lehajlók, gyakran földre terülők. *Levelei* szórt állásúak, hármások. A levélkék vékonyak, keskeny vagy széles szív alakúak, hegyesek, szélük gyengén karéjos és durván fűrészkes, válluk lekerekített, mindkét lapjukon gyengén szőrösek. *Virágai* sátorozva állnak, kocsányuk hosszú, finoman tüskés és mirigyos. Szirmlevelük fehér színű. A *termések* hamvaskékek.

A növény levélzetét kell gyűjteni. Nagyüzemi gyűjtésnél — kivételesen — napon kiterítve is szárítható. Kb. 4 kg friss levélből lesz 1 kg száraz áru.

A drog [*Rvbi (fruticosi) folium* kb. 10% cseranyagot, fiavont, 37 mg C-vitamint, kevés inozitot, alma-, oxál- és borostyánkősavat, etilidén-tejsavat tartalmaz.

174. ábra. Szeder

Teáját hasmenés ellen, valamint izzasztóul, vizelethajtóul fogyasztják. Cukorbeteg elleni teakeverékek alkatrészeként is alkalmazzák. Jelentős tömegét a magyar Plánta tea készítésére használjuk fel, amely kellemes élvezeti ital; illata, aromája a kínai tea benyomását kelti. Főleg gyermekeknek és olyan felnőtteknek ajánlható, akiknek a kínai tea izgató hatása miatt árt.

Rubus fruticosus a szederfajok gyűjtőneve, megkülönböztetésül a fái „szedertől”, az eperfától (*Morus álba L.*).

Szeklice

Sáfrányos szeklice, pórsáfrány, olajzön. *Carthamus tinctorius L.* (175. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, Afrikából származó, nálunk is termesztett, **egyéves növény**. *Szára*

egyenes, merev, 1 m-nél magasabbra is megnő, felső részében elágazó. *Levelei* 5–10 cm hosszúak, tojásdadok vagy elliptikusak, kemények, ép szélűek vagy tüskés fogúak. *Virágfészkei* sátorban állnak. A fészkek gömbölydedek, fészkeleveleik tüskés szélűek. A virág pártái 2–3 cm hosszúak, nyíláskor narancsszínűik, elvirításkor, illetve megszáritás után sötétpirossá válnak; júniustól szeptemberig nyílnak. *Termése* a napraforgóéhoz hasonló, de kisebb.

A drog (*Carthamiflos*) 2–6% kartamin piros festéket, szaforsárga és egy további sárga festéket tartalmaz.

Élelmiszerek, cukrászati készítmények, gyógyszerek, borok, likőrök színezésére használják. Teája nyálkaoldó hatású.

A szeklice termése 15% étkezésre is alkalmas finom zsírosolajat tartalmaz. Olaja előállítása céljából Nyugat-Európában nagyban termesztik.

Termesztése. Meleg fekvésű, tápdús, középkött talajt igényel. Magját április elején szabadföldben 40–50 cm sortávolságban vetik, majd 25 cm növénytávolságban egyelik. A virágokat teljes nyílásukkor, azonban inkább elnyílásuk felé kell a fészkekből kicsipegetve gyűjteni, majd napfény kizárásával gondosan megszáritani. Terméshozam kb. 1 q száraz virág kat. holdanként. Kb. 4 kg friss virágból lesz 1 kg száraz.

175. ábra. Szeklice

Szélfű

Egynyári szélfű. (*Mercurialis annua* L.) (176. ábra).

A kutyatejfélek (*Euphorbiaceae*) családjába tartozó, kertekben gyomokként, valamint erdők szélén gyakori, egyéves, lágyszárú gyom.

Szára 20–30 cm magas, tetején virágzatban elágazó. *Levelei*

átellenesen állnak, tojásdadok, durván fűrészfogasak. Virágai aprók, zöldek.

A növény föld feletti részét gyűjtik virágzáskor. 1% szaponint, illóolajat, glikozidát és keserűanyagot, metilamint, trimetilamint és egy kolinszerű anyagot tartalmaz.

A drogot (*Mercurialis herba*) inkább csak az állatgyógyászatban használják hashajtóul és vizelethajtónak.

Szemvidítófű

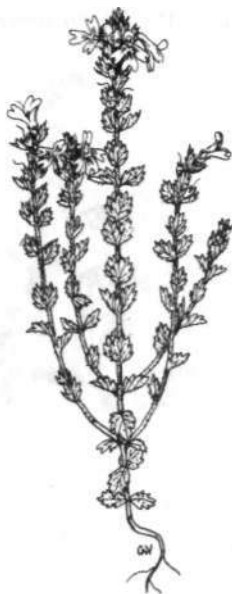
Orvosi szemvidítófű. *Euphrasia rostkoviana* Hayne (*Euphrasia officinalis* L.) (177. ábra).

A tátogatok (*Scrophvlariaceae*) családjába tartozó, hegy- és dombvidékeink nyirkosabb rétjein termő, egyéves növény.

Szára 10–20 cm magas, bokrosán elágazó. Levelei keresztben

176. ábra. Szélfű

177. ábra. Szemvidítófű

átellenesen állnak, az alsók ék alakúak, a felsőbbek széles, tojásdadok, 1–1,5 cm hosszúak, erősen kihegyezetten fogas szélűek. *Virágai* a levelek hónaljában egyenként ülnek, pártájuk kb. 1 cm hosszú, kétajkú, tarkázott fehér színű. Egész nyáron át virágzik.

A növény virágos föld feletti részét kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss anyagból kapunk 1 kg száraz árut.

A drog (*Euphrasiae herba*) aukubin (rhinantin) glikozidát, 0,15% illóolajat, zsírosolajat, keserűanyagot, 3–8% galluszcsersavat, gyantát, kék festéket tartalmaz. Teája gyomor- és bélfekély elleni szer. Forrázatát „szemgyengesség” ellen borogatásul használják.

Szentperje

Illatos szentperje. *Hierochlo? odorata Beauv.*

A pázsitfűvek (*Oramineae*) családjába tartozó, száraz, füves helyeken, homokon termő, kumarin illatú, évelő növény.

Levelei hosszúak, 1 cm szélesek. *Oyökörtörzse* taracos. *Virágai* összetett füzérben állnak.

A növény kifejtett leveleit (*Hierochlose folium*) kell gyűjteni.

A drogból készült teát légzőszervi megbetegedések ellen fogyasztják. Dohányillatosító és likőríjszer.

178. ábra. Sziki Üröm

Sziki üröm

Artemia maritima L.
(178. ábra).

A fészkesvirágzatúak

(*Compositae*) családjába tartozó, Alföldünk szikes talajain élő, illatos, évelő növény. Föld feletti, virágzó hajtásai (*Artemisiae maritimae herba*) illóolajat, keserűanyagot elnyomókban szantonint tartalmaznak. Teájuk étvágygerjesztő, emésztést serkentő hatású.

A drogot borászati fűszerként is alkalmazzák. Kinyílás előtt gyűjtött virágfészkeiből bélféregűző teát készítenek.

Szilfa

Mezei szil. *Ulmus campestris L.*

A szilfafélék (*Ulmaceae*) családjába tartozó, sokfelé élő fák vagy magas cserjék.

A fa fiatalabb ágairól lefejtett kéreg (*Ulm cortex*) 3% cseranyagot, nyálkát, keserűanyagot, glikozidát stb. tartalmaz. Főzetét hasmenés ellen, vizelethajtónak, skrofulózis, vesekő ellen és vértisztítónak fogyasztják. Külsőleg bőrkiütések borogtatására, toroköblítőnek és aranyeres bántalmakban ülőfürdőnek használják.

Szulákfű

Apró szulák, folyófü, folyondár. *Convolvulus arvensis* (179. ábra).

A szulákfélék (*Gonvolvulaceae*) családjába tartozó, szántókon, parlagokon, utak mentén, kerítéseken, házak körül sokfelé előforduló, felkasparkodó szárú, egyéves gyom.

Levelei tojásdadok, ellipszis vagy dárda alakúak. Virágai tölcser alakúak, fehérek vagy rózsásak.

A növény virágos, leveles hajtásait kell gyűjteni. Beszáradási aránya kb. 4: 1.

A drog (*Convolvuli herba*) hashajtó, vizelethajtó, asztma elleni és magas vérnyomást csökkentő ható-

179. ábra. Szulákfű

anyagokat tartalmaz, úgymint: gyantaglikozidát, hashajtó-gyantát, egy vörzosalvadást elősegítő anyagot.

Szurokffi

Vad majoránna. *Origanum vulgare* L. (180. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, napos, füves, cserjés helyeken, erdei vágásokban termő, illatos, évelő növény.

Szára egyenes, 40–60 cm magas, a virágzatban elágazó, barnásvörös színű. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, a szár alján 3–5 cm hosszúak, felfelé kisebbedők, tojásdadok, hegyesek, ép szélűek, mirigyeseek.

Virágzata sokágú bog. A virágok kicsinyek, pártájuk pirosas színű; egész nyáron át nyílnak.

A növény virágos hajtásának felső, legfeljebb 40 cm hosszú részét kell gyűjteni.

A friss anyag beszáradási aránya kb. 3 : 1.

A drog (*Organi herba*) 0,1–0,4% – 10% timol tartalmú – illóolajat, 8% vaszöldítő csersavat, keserűanyagot, gyantát tartalmaz. Teája köhögéscsillapító, étvágyjavító és idegnyugtató hatású. A kerti majoránna helyett fűszerként is használják.

180. ábra. Szurokfű

Szűrős gyöngyajak

Leonurus cardiaca L. (181. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, ligetekben, erdők szélén, kerítések mentén, töltéseken termő, évelő növény.

Szára szívós, egyenes, 1 m-nél magasabbra is megnő, alig elágazó, négyélű, az alján hüvelykujnyi vastag. Az alsó *levelek* kb. 10 cm hosszúak, széles tojásdadok, tenyeresen öthasábúak

vagy karajosak, a felsők keskenyebbek, háromkaréjúak. A virágok a levelek hónaljában álörvökben ülnek; pártájuk rózsaszínű, csészéjük szúrósfogú. Június—augusztusban virágozik. Gyűjtendő a növény virágos, leveles hajtásának felső, legfeljebb 40 cm hosszú része. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Leonuri cardiaca herba*) 1% glikozidát, 0,2% illóolajat, 5% cseranyagot, keserűanyagot, C-vitamint, sztahidrin alkaloidát tartalmaz.

Teája enyhe szívserkentőként, asztma ellen, idegnyugtatóként, pajzsmirigy-túltengés ellen, szélhajtóként, prosztatagyulladás ellen használják.

Tarackbúza

Pörje, kutyaperje, fűgyökér. *Agr&pyron repens Beauv.* (182. ábra).

181. ábra. Szúrós gyöngyajak

182. ábra. Tarackbúza

A pázsitfűvek (*Gramineae*) családjába tartozó, silányabb talajokon, szántókon, kertekben sokfelé tömegesen előforduló, nehezen kiirtható, kártékony, évelő gyom.

Tarackos gyökértörzse messzire szerteágazik a talajban. ízeit, 2—3 mm vastag, sárgásbarna színű, belül csöves. A csomókon hártvás allevelek és fonalas járulékos gyökerek erednek. Föld feletti szára 60—100 cm magas, egyenes, hengeres. Levelei 10—20 cm hosszúak, 5—8 mm szélesek, hosszú hüvelyűek. Virágzata végálló, 8—12 cm hosszú, összenyomott kalász.

Gyűjtendő a növény tarackos gyökértörzse a föld feletti részek maradványaitól, valamint az allevelektől és járulékos gyökerektől megtisztítva. Célszerű szántáskor boronával összegyűjteni. Napon kiterítve is szárítható. Kb. 3 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Graminis rhizoma*) tartalmaz kg 50% szénhidrátot, amely 4—8% triticin-tartalmú, továbbá szaponint, vanilin glikozidát, emulzin enzimet, nyálkát, A- és B-vitamint, 1,5% zsírosolajat, sok káliumsót, kovasavat, almasavat, kevés illóolajat, 3% fruktózét, levulózét, 10% gumyszerű, nitrogén-tartalmú anyagot. A csillagpázsit gyökértörzsével szemben, keményítő nem található benne.

Vizelethajtó, cukorbetegség elleni és vértisztító hatású teakeverékek alkotórésze.

A tarackbúza gyökértörzse nem tévesztendő össze a csillagpázsit gyökértörzsével.

Tárkonyüröm

Esztragon, tárkony. *Artemisia dracunculus* L. (183. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, termesztett, évelő fűszernövény.

Gyökérzete tarackszerű, a talajban messzire kúszik. Szára 60—100 cm magas, elágazó. Levelei 3—8 cm hosszúak, szálaslándzsásak, hegyesek, kissé fénylők. Fészkes virágzatai dúsán szétágazó bugában állnak. A virágok sárgásbarnák; augusztus-szeptemberben nyílnak.

A drog (*Dracunculi herba*) 0,2—0,8% — a frissben 0,1—0,4% — illóolajat, cseranyagot, keserűanyagot tartalmaz.

Fűszer, ecetfűszer, étvágyjavító, uborka- és salátafűszer, mártásokhoz, levesekbe, főzelékekbe. Konzervipari és likőripari fűszer. Illóolaját a konzervipar hasznosítja. Teája vesetisztító és epehajtó hatású.

Termesztése. Meleg fekvésű, kissé nyirkosabb, tápdús, középkötött talajt igényel. A francia vagy német tárkonyt érdemes termeszteni, amely átható fűszeres illatú, az ánizshoz hasonló ízű, esztragon-tartalmú.

A francia tárkony magot nem hoz, tehát dugványozással vagy tőosztással szaporítják. 60x60 cm sor- és tőtávolságban tavasszal telepítik.

A tárkony leveles hajtásait virágzás előtt aratják, 8–10 cm tarló meghagyásával. Kat. holdanként 8–10 q szárított anyag várható.

183. ábra. Tárkonyüröm

Tavaszi hérics⁺

Kaporrózsa, sárga kökörcsin. *Adonis vernalis* L. (184. ábra).
Mérgező!

A boglárkafélék (*Banunculaceae*) családjába tartozó, szárazabb, napos, füves lejtőkön, köves, homokos mezőkön, helyenként tömegesen termő, évelő növény.

Gyökérzete fénylő fekete színű, arasznyi hosszú, elágazó, több fejű. **Szára** 15–25 cm hosszú, egyszerű vagy kevés ágú. **Levelei** szórtak, többszörösen finoman szeldeltek, keskenyszálasak. **Virágai** a szárok csúcsán egyesével fejlődnek, 1–2 cm hosszú szirmaik sugarasan szétterülők, fénylő sárgák, számuk 10–20; öt csészelevelük zöldes vagy ibolyásbarna színű. A **terméskék** 10–15 mm átmérőjű bunkócskákban állnak; április–májusban virágzik. A növény virágos föld feletti részét kell gyűjteni. Árnyékos helyen kell megszáritani, mert napfényben a virágok kifakulnak. Kb. 4 kg friss anyagból kapunk 1 kg száraz árut.

A **drog** (*Adonis vernalis herba*) szagtalan, keserű ízű.

Tartalmaz: A digitálisz hatóanyagaihoz hasonló hatású glikozidákat: adonidozidot, adonivernozidot, adonitoxint, cumarint, 4% adonit cukoralkoholt, akonitsavat, gyantát, zsírt, fitoszterint, kolint, kvercetin-szerű flavonglikozidát, dimetoxikinant.

Szívre ható, erősen vizelethajtó, koronaér-tágító.

A tavaszi héricsfű háziszerként nem használható, az ipar állít elő belőle gyógyszerkészítményeket.

Tejoltó galaj

Tejoltófű. *Galium verum* L. (185. ábra).

A buzérfélék (*Rubiaceae*) családjába tartozó, szárazabb réteken, erdei vágásokban, cserjésekben termő, élő növény.

Szára egyenes, 40–60 cm magas, 2–3 mm vastag, merev. **Levelei** keskenyszálasak, 3–4 cm hosszúak. **Virágzata** tömött buga.

184. ábra. Tavaszi hérics +

185. ábra. Tejoltó galaj

A virágok kicsinyek, sárgák, mézre emlékeztető illatúak; nyár elejétől nyílnak. A növény föld feletti részét kell gyűjteni virágzáskor. Beszáradási aránya 3—4 : 1.

A drog (*Oalii veri herba*) galiozin glikozidát, rubiadid glikozidát, aszperulozid glikozidát, cseranyagot, nyomokban illóolajat, az állati tejet megoltó enzimet, sárga festéket, növényi savakat tartalmaz.

Teáját vese-, epe-, máj- és légzőszervi megbetegedések ellen használják. Régebben sajtot is festettek vele.

Tisztesfü

Tarlóvirág. *Stachys annua* L. (186. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, nagy tömegekben különösen búzatarlókon termő enyhe, kellemes illatú, jó méhlegelőt is szolgáltató, egyéves növény.

Szára 20—40 cm magas, bokrosán elágazó. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, 2—4 cm hosszúak, landzsásak, hegyesek, fűrészes élűek. *Virágai* a hajtások végén nyúlóknak füzérekben állnak; pártájuk halvány-vaj sárga; egész nyáron át virágzik.

186. ábra. Tisztesfü

187. ábra. Tölgyfa

A növény föld feletti részét üde virágzáskor kell gyűjteni. 3—4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Sideritidis herba*) glikozidát, csersavat, keserűanyagot, nyálkát, kolint, betaint, illó olajat tartalmaz. Teáját légzőszervi megbetegedések ellen, régebben epilepsziás és hüléses megbetegedések ellen is használták.

Tölgyfa

Kocsányos tölgy. *Quercus robur* L. Kocsánytalan tölgy. *Quercus petraea* Lieb. (187. ábra).

A bükkfélékf *Fagaceae*) családjába tartozó, erdőt is alkotó fák.

A kocsányos tölgy 50 m magasra is megnő, ágai vaskosak, összevissza görbülők. Fiatal ágai fénylők, zöldek vagy vörösbarnák, szemölcsökkel borítottak. Levelei szórt állásúak, a levél nyele 4—8 mm hosszú, lemeze 10—18 cm hosszú, 6—8 cm széles, fordított tojásdad, kopasz, bőrnemű, a felszíne fénylő, fonáka fénytelen, 4—6 lekerített, különböző nagyságú karéja van.

A tölgyfa egylaki növény; porzós barkái 2—4 cm hosszúak; termős virágai 1—5-ösével közös nyélen ülnek. Termése a makk. Április—májusban virágzik.

A kocsánytalan tölgy az előbbinél alacsonyabb fa. A levél nyele 2—3 cm hosszú, karéjai lekerekítettek, a fonáka pelyhes. Virágzott tengelye igen rövid. Májusban virágzik.

Az igen közismert fák fiatalabb ágairól lefejtett kéreg (*Quercus cortex*) tetemes csersavtartalmánál fogva erősen összehúzó hatású. Főzetét belsőleg hasmenés, gyomor- és bélvérzés ellen; külsőleg pedig fagyásos, gyulladással vagy izzadó testrészek öblögetésére és borogatására használják. Aranyeres bántalmak ellen ülőfürdőket is készítenek belőle.

A fa leveleiből álló drog (*Quercus folium*) hasonló célokra használható, azonban az előbbinél enyhébb hatású.

Régebben a fák makktermését is gyűjtötték (*Quercus glandes*), amelyet megpörköelve „makk-kávéként” fogyasztottak.

A makk-kávénak erősítő hatása van, azért angolkóros gyermekekkel is itatták. Naponkénti fogyasztásával az öregkor krónikus bélhurutbántalmi lényegesen csökkenthető.

Limozinforgács néven az öreg, elavult konyakoshordók fel-

aprított fája kerül forgalomba, amelyet konyakok ízének és színének megjavítására használ a szeszipar.

A *tölgyfakéreg* 7—22% (az idősebb kéreg 2—4%) vaskékítő csersavat, galluszsavat, ellagsavat, ciklohexánt, kvercitet, kvercint, szénhidrátot, gyantát, zsírt, flobafént tartalmaz. A *tölgyfalevél* kevesebb csersavat tartalmaz, mint a kéreg; van benne kvercitrin flavonglikozida, kvercetin ágiikon. A *nyers tölgyfamakk* kvercitet, 7% csersavat, 7% cukrot, 37% keményítőt, 6% fehérjét, 5—15% zsírosolajat tartalmaz. A pörkölésnél elveszíti cser savtartalmát, keményítője dextrinné alakul.

Tölgyfazuzmó

Evernia prunastri Ach. (188. ábra).

Hűvösebb, páradúsabb tájakon, általában lombos fák törzsén és ágain, különféle cserjéken, leginkább pedig tölgyeken élő zuzmótelep.

A telep felegyenesedő, bokrosán álló, puha, felszínén szürkészöld, fonákán szenyvesfehér, villásan elágazó, hasadozott, ágszerű, 4—8 cm hosszú lemezekből áll.

A zuzmótelepet a fákról le kell kaparni, majd az idegen fajú zuzmóktól, kéregdaraboktól és minden más idegen anyagtól meg kell tisztítani. Beszaradási aránya kb. 2 : 1.

A drog (*Lichen quercus*) illatszeripari alapanyag. Tea formájában légzőszervi megbetegedések ellen használják.

Tartalmaz: lichenol everniasav-metilészter tartalmú illóolajat, everniasavat, orcint, everninsavat, szénhidrátot. Klorofillmentes kivonatát szappanhoz, az illatszergyártásnál illatanyagként, valamint illatrögzítő szernek használják.

188. ábra.
Tölgyfazuzmó

Turbolya

Zamatos turbolya, illatos turbolya. *Anthriscus cerefolium* Hoffm. (189. ábra).

Az ernyősvirágtúák (*Umbelliferae*) családjába tartozó, aká-

cosokban, cserjésekben, sövények és kerítések mentén helyenként vagy tömegekben termő, ánizsra emlékeztető illatú, egyéves növény.

Szára 40—70 cm magas, hengeres, lágy, hajladozó, kopasz. *Levelei* vékonyak, puhák, világoszöldek. Az alsó levelek nyelések, a felsők levélhüvelyeken ülnek. Lemezük kb. 10 cm hosszú, háromszög kerületű, 2—4-szer szárnyasan összetett. Ernyős *virágzata* 2—5 sugarú. Virágai aprók, fehérek.

Termése kb. 10 mm hosszú, vékony ikerkaszat; április-májusban virágzik.

Gyűjtendő a növény föld feletti része virágzáskor. Kb. 5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Cerefolii herba*) 0,05% illóolajat, flavonglikozidát, apiint, keserűanyagot tartalmaz.

Teáját vese-, hólyag-, légző- és emésztőszervi megbetegedések ellen használják.

A kora tavasszal megjelenő zsenge hajtásaiból salátát is készítenek.

189. ábra. Zamatos turbolya

190. ábra. Tüdőfű

Tüdőfű

Orvosi tüdőfű, tüdőgálna, pettyegetett fű. *Pulmonaria qfficinális* L. (190. ábra).

Az érdeslevelűek (*Boraginaceae*) családjába tartozó, árnyas erdőkben, különösen bükkösökben és gyertyánosokban élő, évelő növény.

Gyökérzete feketés színű, elágazó, gyökértörzse többfejű. *Tőlevelei* virágzás után jelennek meg, rózsában állók, hosszú nyelűek, lemezük 10–15 cm hosszú, tojásdad, kihegyezett, ép szélűek, felszínükön sötétzöld és gyakran fehéren pettyesek, fonákukon szürkészöld színűek, érdes tapintatúak. *Szárai* már kora tavasszal megjelennek, átlag arasznyi hosszúra nőnek. A *szár levelei* ülők, lándzsásak, hegyesek, a tőleveleknél jóval kisebbek. A *virágok* csövesek, 1–1,5 cm hosszúak, előbb pirosak, majd kék színűre változnak; márciustól májusig nyílnak.

A növény kifejlett, ép, egészséges tőleveleit legfeljebb 3 cm nyélrészrel kell gyűjteni. Kb. 5 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Ptdmonariae folium*) 1% vízben oldódó, valamint 3% vízben nem oldódó kovasavat, továbbá nyálkát, 6–10% vaszöldítő csersavat, 13–15% különféle ásványi anyagot, szaponint tartalmaz.

Teája a leghatásosabb légzőszervi megbetegedések elleni szer.

Tyúkhúr

Tikhúr, csibehúr, tyúkbegy. *Stellaria média* Vili. (191. ábra).

A szegfűfélék (*Caryophyllaceae*) családjába tartozó, nyirkosabb, megmunkált talajokon, erdőkben, ugarokon élő egy- vagy kétéves növény. Baromfiak kedvelt csemegéje.

Szára 15–30 cm hosszú, lágy, heverő vagy felemelkedő, elágazó. *Levelei* keresztben átellenesen állnak, az alsók nyelesek, a felsők ülők, 1–3 cm hosszúak, tojásdadok, hegyesek, ép szélűek, puhák, húsosak, kopaszok. *Virágai* 3–4-esével álnyírókban állnak; a szíromlevelek fehérek, majdnem tövükig kéthasábúak; kora tavasztól őszig virágzik.

Gyűjtendő a növény föld feletti része virágzáskor. Kb. 7 kg

friss anyagból lesz 1 kg száraz áru. Jól bemelegedő padláson, vékonyan kiterítve minél rövidebb idő alatt kell megszáráítani, hogy az áru eredeti zöld színét megőrizze.

A drog (*Stellariae herba*) szaponint, sókat, illóolajat tartalmaz. Teája vese- és epeműködést serkentő házi szer. Kőoldó hatásúnak is ismerik.

191. ábra. Tyúkúr

Útifű

Lándzsás vagy keskenylevelű útifű, kígyónyelvűfű. *Plantago lanceolata* L. (192. ábra).

Az útifűfőlék (*Plantaginaceae*) családjába tartozó, réteken, legelőkön, utak mentén, parlagokon sokféle elterjedten élő, évelő növény.

Oyökértörzsből számos rostszerű mellégyökér ered. *Levelei* törőzsában állnak, 10–30 cm hosszúak, keskeny lándzsa alakúak, hegyesek, ép szélűek, nyélbe keskenyedők, kopaszok, 3–7 hossz-erűek. *Tőkocsánya* 10–30 cm magas csúcsán 5–7 mm vastag, majdnem

gömbös, tömött füzérvirágzattal. A virágok aprók, pártájuk fehéres színű; áprilistól júniusig nyílnak.

A növény kifejtett, ép, egészséges leveleit kell gyűjteni. 6 kg friss levélből lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Plantaginis lanceolatae folium*) nyálkát, C-vitamint, 6% cseranyagot, citromsavat, invertáz- és emulzinenzimet, aukubin (rinantin) glikozidát, planteóz triszacharidot (galaktoz, fruktóz, glukóz), 18% proteinanyagot, 1–2% zsírt tartalmaz.

Az útifűfajok baktériumölő, sebgyógyító hatása az *aukubin* enzimatisus bomlástermékének tulajdonítható.

Az útifűtea nyálkaoldó, köhögéscsillapító hatású. A drogból gyógycukorka is készül. Bégi népi szerként a friss levelekkel nehezen gyógyuló sebeket kezelnek.

Kifejezett kívánságra az útifű széles, vagy nagylevelű fájának

(*Plantago major* L.) (193. ábra) leveleit is lehet gyűjteni. Ennek a fajnak a levelei 10–20 cm hosszúak, tojásdadok, szíves vállúak, aljuk felé fogas élűek, tenyeresen héterűek.

192. ábra. Keskenylevelű útifű

193. ábra. Széleslevelű útifű

A drog (*Plantaginü majorisfolium*) nyálkát, aukubin (rinan-
tin) glikozidát, C-vitamint, invertin- és emulzinezimeket, oit-
romsavat, 4% cseranyagot tartalmaz.

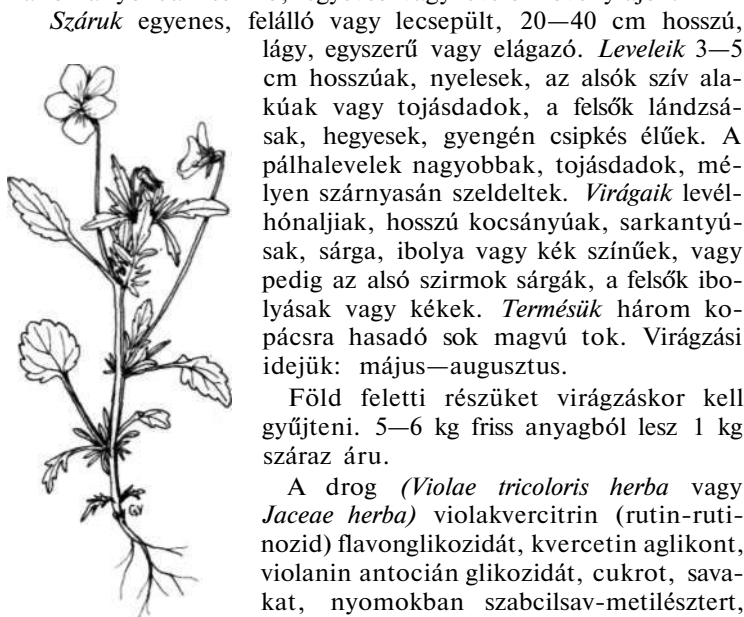
Magjának főzete enyhe hashajtó hatású. A drog felhasználása
mint a keskenylevelű útifűé.

Vadárvácska

Háromszínű árvácska. *Viola tricolor* L. Mezei árvácska. *Viola*
arvensis Murr. (194. ábra).

Az ibolyafélék (*Violaceae*) családjába tartozó, erdőben, fü-

ves helyeken, megmunkált talajokon egyaránt, gyakran nagy állományokban termő, egyéves vagy évelő növényfajok.

194. ábra.
Vadárvacska

Szárak egyenes, felálló vagy lecsepült, 20—40 cm hosszú, lágy, egyszerű vagy elágazó. *Leveleik* 3—5 cm hosszúak, nyelesek, az alsók szív alakúak vagy tojásdadok, a felsők lándzsásak, hegyesek, gyengén csipkés élűek. A pálhalevelek nagyobbak, tojásdadok, mélyen szárnyasán szeldeltek. *Virágaik* levélhónaljiak, hosszú kocsányúak, sarkantyúsak, sárga, ibolya vagy kék színűek, vagy pedig az alsó szirmok sárgák, a felsők ibolyásak vagy kékek. *Termésük* három kópácsra hasadó sok magvú tok. Virágzási idejük: május—augusztus.

Föld feletti részüket virágzaskor kell gyűjteni. 5—6 kg friss anyagból lesz 1 kg szárász áru.

A drog (*Violae tricoloris herba* vagy *Jaceae herba*) violakvercitrin (rutin-rutinózid) flavonglikozidát, kvercetin aglikont, violanin antocián glikozidát, cukrot, savakat, nyomokban szabcilsav-metilésztert, illóolajat tartalmaz. Teája erősítő, vértisztító (pl. csalánkiütés), nyálkaoldó, vérnyomáscsökkentő hatású.

Vadgesztenye

Lógesztenye, bokrétafa. *Aesculus hippocastanum* L. (195. ábra). A vadgesztenyefélék (*Hippocastanaceae*) családjába tartozó, parkokban, fasorokban, temetőekben sokféle ültetett díszfa.

A fa nagy bugában álló, fehér vagy pirosas *virágai* (*Hippocastani flos*), az öt—hét levélkéjű, tenyeresen összetett *levelei* (*Hippocastani folium*), valamint a tüskés tokterméséből kifejtett, vörösesbarna, vékony, de szívós, nagy festék- és csersav-

tartalmú héjú *magjai* (*Hippocastani semen*), újabban pedig a fa *kérge* (*Hippocastani cortex*) szolgáltatják a drogokat.

A *virágdrog* kampferol ramnoglikozidát, rutint, izokvercitrin

195. ábra. Vadgesztenye

flavonglikozidát, cseranyagot, kolint, purinszármazékokat és szaponint tartalmaz. Hatása összehúzó, erősítő, gyomor- és bélgörcsoldó, trombózt megelőző.

A *levéldrog* tartalmaz: eszkuletint, eszkulint, fraxin glikozidát, C-vitamint, kvercitrin, kolint, kevés szaponint, purinszármazékokat (adenozin, adenin, guanin). Házi szerként bélhurut, belső vérzések ellen; külsőleg pedig pattanásos arcbőr kezelésére mosdóvíz gyanánt használják. A külföldi eredetű

Hamamelisz (gyűrűfa) cserje levelének — kozmetikai arcvizek készítésére — pótlására alkalmas.

A *magdrog* tartalmaz: 10—30% eszcint, szaponint, 40—60% keményítőt, 9% cukrot, 8—10% fehérjét, 2% katekin-cseresavat, kolint, purinszármazékokat, 5% oleíntartalmú zsíros olajat, flavonokat, kolint, B-, C-, K-vitamint.

Készítményei az erek átbocsátóképességét csökkentik (eszcinhatás), az érrendszert erősítik, trombózist, lábszárfekélyt, a visszérgyűUadast gyógyítják, a véralvadást lassítják, enyhítik a fájdalmas havi vérzést, megszüntetik- a sérülések utáni, valamint az agy- és tüdővizenyőt stb.

A vadgesztenyefa *kérgéből* előállított *eszkvlin* kumarinszármazékokat napozó, fényvédő kenőcsök és krémek, napolajak készítésére használják. A készítmények az ártalmas ultraviola sugarakat elnyelik.

A szaponintartalmától megfosztott magot állatok takarmányozására fel lehet használni.

A magot házi szerként finom kelmék mosására is használják. Előállítható a magból étkezésre is alkalmas zsírosolaj, alkohol, cserzőanyag és ragasztóanyag (dextrin) is.

196. ábra. Varádicskóró

Varádicskóró

Gilisztaűző varádics. *Tanacetum vulgare* L. (*Chrysanthemum vulgare* Bernn.) (196. ábra).

A fészkesvirágzatúak (*Compositae*) családjába tartozó, nyirkosabb réteken, csatornák és árkok partján termő, szagos, évelő növény.

Szára 1 m-nél magasabbra is megnő, egyenes, egyszerű. *Levelei* egyszer-kétszer szárnyasán szeldeltek. *Virág fészkei* sátorozóan összetettek. A virágfészkek félgömb alakúak,

5–8 mm átmérőjűek, kemények; a virágok sötétsárga színűek; júniustól szeptemberig nyílnak. A növény sátorozó virágzatait kell gyűjteni üde nyílásukkor. 3–4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Tanacetiflos*) 0,2–0,6% illóolajat, 0,01–0,05% tanacetin I és tanacetin II keserűanyagot, egy glikozidat, gyanát, viaszt, gumit, cseranyagot, almasavat, borkősavat, vajsavat, galluszsavat tartalmaz. Az illóolajában 70% tanaceton (b-tujon), tujilalkohol, pinén, borneol, l-kámfor és kampfén van. A virág teáját bélféregűzésre használják. Óvatosan alkalmazandó, mert mérgező is lehet.

Varjúhájfű

Borsos varjúháj, borsos szaka. *Sedum acre* L. (197. ábra).

A varjúhájfélék (*Crassidaceae*) családjába tartozó, száraz réteken, köves talajokon, napos sziklákon, homokon termő, sárga virágú, minden részében csípős ízű, pozsgás évelő növény. Megszáritva elveszti csípősséget. Sokáig frissen megmaradó

197. ábra. Varjúhájfű

koszorúkat is szoktak belőle kötni. *Tartalmaz:* egy csípős anyagot, szemadin alkaloidát, 12% rutin flavonglikozidát, 12% cseranyagot, nyálkát, gumit, szerves savakat.

A növény virágos hajtásaiból (*Sedi herba*) idegnyugtató, enyhe altató hatású, epilepszia elleni, magas vérnyomást csökkentő, vérző aranyér elleni és hashajtó hatású forrázatokat készítenek. A friss növény kisajtott nedvét reumás bántalmak ellen, bedörzsölőként használják.

Varjútövis

Varjúbenge. *Rhamnus cathartica* L. (198. ábra).

A bengefélék (*Rhamnaceae*) családjába tartozó, erdőszéleken, cserjésekben élő, magas tövises cserje.

Levelei ellipszis alakúak, kihegyezettek. Virágai zöldessárgák. Csontái-termései borsónyiak, éretten feketék.

Érett terméseit (*Ehamni cathartici fructus* vagy *Spinæ cervinæ fructus*) kocsány nélkül kell gyűjteni és „borsszárazra” megszáritani.

198. ábra. Varjútövis

199. ábra. Vaszfü

A drog tartalmaz: antracénszármazékokat: antrakinonok, antrakinon glikozidák, antranolok. Flavonszármazékokat: xantoramnin, ramnoxantin, ramnetin, kvercetin, kampferol és annak glikozidjai.

Hatása hashajtó, vizelethajtó, vértisztító.

Sárga színanyagánál fogva padló és parketta színezésére is használják a háztartásokban.

Vasfű.

Közönséges vasfű, uborkafű. *Verbéna officinális* L. (199. ábra).

A vasfűfélék (*Verbenaceae*) családjába tartozó, parlagokon, folyók és utak mentén termő, évelő növény

Szára 50—80 cm magas, egyenes, elágazó, merev, négyoldalú, barázdált.

Levelei átellenesen állók, az alsók nyelesek, a felsők ülők, szárnyasán szeldeltek vagy háromhasábúak, a szeletek bevagdalt csipkések.

Virágai kicsinyek, a szárok végén hosszú, vékony, laza füzékben helyezkednek el, pártájuk halványpiros; június—júliusban virágzik.

Gyűjtendő a növény virágos, leveles hajtásának felső, legfeljebb 40 cm hosszú része. Beszáradási aránya kb. 4:1.

A drog (*Verbéné herba*) keserűanyagot, csersavat, glikozidát, nyálkát, invertinenzimet, szaponint, cukrot, emulzint, kevés illóolajat tartalmaz. Teája üdítő, erősítő, étvágyfokozó, hörghurut- és szamár ~ köhögést csillapító, máj- és epebántalmakat megszüntető hatású.

A háztartásban savanyúság eltevésénél ízesítőül is használják.

Vérfű

ősz vérfű. *Sanguisorba officinalis* L. (200. ábra).

A rózsafélék (*Rosaceae*) családjába tartozó, nyirkos réteken, csatornák mentén, lápokban termő, évelő növény.

Levelei szárnyasán összetettek; a levélkéek ellipszis alakúak.

200. ábra. Vérfű

A virágzat sötét bíborszínű, hengeres vagy tojás alakú; ősz felé nyílik.

A növény föld feletti részét (*Sanguisorbae herba*) kell gyűjteni virágzáskor.

A drogból készült teát hasmenés, gyomor- és bélvérzés, erős havi vérzés ellen fogyasztják.

Aranyér kezelésére öblögetőt is készítenek a fűből.

Tartalmaz: 2–4% szangviszorbinszaponint, cseranyagot, C-vitamint, flavonglikozidát.

201. ábra. Orvosi veronikafű

Veronikafű

Orvosi veronika. *Veronica officinalis* L. (201. ábra).

A tátogatok (*Scrophulariaceae*) családjába tartozó, erdőirtásokban, füves, cserjés helyeken élő, évelő növény.

Gyökérzete kúszó, a gyökértörzsből több, heverő szár fejlődik. Szára 20–30 cm hosszú, hengeres, csomóin gyökerező, ágai és virágfürtjei felemelkedők.

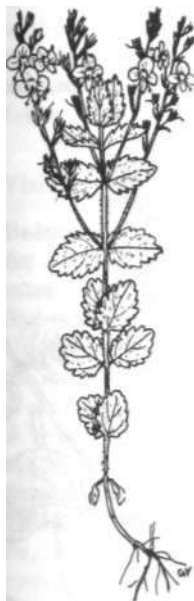
Levelei átellenesek, 2–3 cm hosszúak, elliptikusak vagy hosszúkás fordított tojásdadok, szőrösek, tompák, fűrészes élűek, rövid nyélbe keskenyedek. Virágzata laza fürt; a párta lila vagy világoskék; június–júliusban virágzik.

Gyűjtendő a növény hajtásai virágzáskor. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz áru.

A drog (*Veronicae herba*) szaponint, keserűanyagot, aukubin glikozidát, cukrot, gumit, gyantacseranyagot, szerves savakat tartalmaz.

Teáját köhögés csillapítására, asztma és szívasztma ellen használják.

Az ösztörűs veronika (*Veranka chamaedrys L.*) (202. ábra) ugyancsak virágzáskor gyűjtött föld feletti részéből álló drog (*Veronicae chamaedryos*) pótolja az orvosi veronikát, külön kívánságra tehát az is gyűjthető. Semmi szín alatt sem szabad azonban a kétféle növényt egymással összekeverni. Az ösztörűs veronika szára egyenes, felálló, levelei puhábbak, bevagdaltan csipkéses, fűrészesek.

202. ábra. ösztörűs veronikafű

203. ábra. Vérontó pimpó

Vérontó pimpó

Vérhasgyökör. *Potentilla erecta Rausch.* (203. ábra).

A rózsafélék (*Rosacea*) családjába tartozó, nyirkos réteken, lápos erdőkben termő, göcsös gyökértörzsű, sárga virágú, alacsony, évelő növény. *Oyökértörzse (TormenHUae rhizoma)* sok

csersavat tartalmaz. Főzetét belsőleg makacs bélhurut ellen, belső vérzések csillapítására, külsőleg gyulladt testrészek borogatására, fogíny erősítésére és torokgyulladás ellen öblögetőül használják.

A drog tartalmaz: 20% katekin vaszöldítő csersavat, tormentillavöröst, flobafént, tormentillin glikozidát, tormentolt, ellágsavat, gyantát, gumit, kinosavat, illóolaj-nyomokat.

Vidrafű +

Vidraelecke, keserű lóhere. *Menyanthes trifoliata* L. (204. ábra).

A tárncsfélék (*Gentianaceae*) családjába tartozó, lápos, zombékos helyeken termő, élő növény.

Gyökértörzse ujjnyi vastag, az iszapban vízszintesen fekszik. *Levelei* tőállók, hosszú nyelűek, három le-

204. ábra. Vidrafű +

205. ábra. Vízimentá

veikéből összetettek. A levélkék 3—10 cm hosszúak, elliptikusak, ülők, húsosak, zöldek, kopaszok, gyengén hullámos élűek. *Tökocsányai* arasznyi hosszúak, rajtuk a virágok laza fürtben állnak. A virágok pártája vörösesfehér színű. *Termésük* sokmagvú, borsónyi tok; április—májusban virágzik.

A növény hármas levélkéit, legfeljebb 3 cm hosszú tökocsány résszel lecsípve kell gyűjteni. Kb. 6 kg friss levélből kapunk 1 kg szárazat.

A drog (*Trifolii fibrini folium*) szagtalan, igen keserű ízű. *Tartalmaz:* 1% meniantin keserű glikozidát, gencianin glikozidát, pektint, szaponint, 5% cseranyagot, 0,07% illóolajat, zsírosolajat, kolint, enzimet, viaszt, flobafént, fitoszterint, protokatekinsavat, meniantol aglikont.

Vízimenta

Balzsamfű. *Mentha aquatica L.* (205. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, nyirkos réteken és vizek mellett termő illatos, élő növény.

Szára kb. fél méter magas, négyszögletes. *Levelei* tojásdadok, sötétzöldek, fűrészesek. *Virágai* gömbös fejcskékben állnak; pártájuk bíborlila színű.

A növény föld feletti részét kell gyűjteni virágzásakor.

A drog (*Menthae aquatica herba*) 0,3—0,8% illóolajat 36% szabadlinalool-, linalilacetát-, carvon-, szeszkvirterpén-tartalommal, valamint 7% cseranyagot tartalmaz.

Forrázatát belsőleg szélhajtónak, gyomor- és epebántalmak ellen, bélféregűzőnek, külsőleg pedig reumás bántalmak ellen bőrvörösítő borogatóul használják.

Zsálya

Orvosi zsálya. Kerti zsálya. *Salvia officinalis L.* (206. ábra).

Az ajakosvirágúak (*Labiatae*) családjába tartozó, Dél-Európa karsztos vidékein vadon tömegesen termő, nálunk termesztett, 60—100 cm magas, bokros, illatos félcserje.

A fiatal, lágy hajtásai virágzásakor 20—30 cm hosszúak, molyhos szőrűek. A *levelek* keresztben átellenesen állnak, nyelesek,

a felsők ülők. Lemezük 2—6 cm hosszú, lándzsa vagy hosszúkas tojásdad alakú, tompa osúosú, aprón osipkés szélű, molyhos szőrökkel sűrűn borított, szürkészöld vagy fehéresszürke színű.

206. ábra. Orvosi zsálya

Az alsóbb levelek alján gyakran magában álló vagy páros oimpa van. Virágai a szár felső részén 3—4-esével álfüzörben állnak. A párta kb. 2 cm hosszú, ibolyáskék, néha rózsás vagy fehér színű; június—júliusban virágzik.

A kifejlett, ép leveleit a száraktól lefosztva kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss levélből lesz 1 kg száraz.

A drog (*Sálviat officinait** *folium*) tartalmaz: 1—3 százalék illóolajat, 3—8 százalék katekinosersavat, keserűanyagot, savanyú glikozidát, glikozidát, gyantát, fumársavat, urzolasavat, oleandolsavat, oxitriterpénsavat, klorogénsavat, kávéssavat, nikotinsavat, nikotinsavamidot, viaszt, ösztro

gén hatású anyagot, fitonoidát, amely a tbc-baoillusokra hat.

Az illóolaj tartalmaz: 30%—50% tujont, 8—14% borneolt, 15% eukaliptolt, linaloolt stb.

Forrázatát belsőleg a húgyutak fertőtlenítésére, bélhurut ellen, legyengítő izzadás meggátlására használják. Teája általában összehúzó hatású. Használják továbbá külsőleg torok- és gyulladásos testrészek öblögetésére, illetve borogatására. Aranyérbántalmak ellen fürdőt is készítenek a zsályalevélből.

A drog fűszerkeverékek alkotórészeként is szokott szerepelni.

Ez idő szerint kizárólag illóolaj előállítására *muskotály-* vagy *akarlátzaályát* (*Saivia adarea L.*) is termesztene. Ez kétéves növény, amely az első évben 1—2 tenyérnyi nagy, szív alakú,

vastag, ráncos, szőrös, durván fogazott szélű *leveleket* fejleszt; a második évben jelenik meg a kb. 1 m magas *virágazára*.

Virágai és hártyás murvalevelei az orvosi zsályáénál nagyobb-

207. ábra. Skarlát zsálya

bak, halvány lilás-rózsaszínűek. *Illóolajával*, amelyet a növény virágzásakor learatott anyagból állítanak elő, muskotály zamatú borokat készítenek.

A drog (*Salviae aclareae herba*) tartalmaz: 0,3–0,14% illóolajat, szklareol keserűanyagot, cseranyagot. A magban 30% linolsavtartalmú zsírosolaj van.

Forrázatát *belsőleg* felfűvódás ellen használják. *Külsőleg* száj-, illetve toroköblítőként, gyulladásokra és daganatokra borogatóul alkalmazzák (207. ábra).

Zsurló

Mezei zsurló, kannamosófű, bábaguzsaly, cindrót, bókarokka.
Equisetum arvense L.

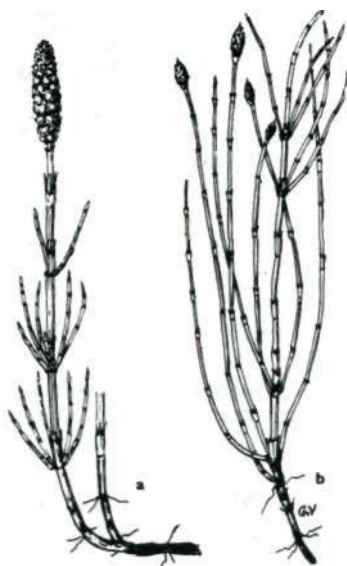
A zsurlófélék (*Equisetaceae*) családjába tartozó, nyirkos réteken, kapásokban, árokpartokon, töltéseken termő, érdes tapintatú, virágtalan (spórás) növény.

Gyökértörzse a talajban mélyen kúszó, elágazó, feketés színű. Kora tavasszal egyszerű, ágatlan spóratermő szárat hajt (208. *a* ábra); majd májusban jelennek meg ágas, meddő hajtásai (208. *b* ábra).

A *meddőhajtások* szára 20–50 cm magas, egyenes vagy felemelkedő, 3–5 mm vastag, ízeit, merev szürkészöld, csöves, felületén 6–20 borda vonul végig. A szár csomóinál az oldalágak örvösen állnak, 5–10 cm hosszúak, 4–5 élűek, mély barázdájúak, néha újból elágazók.

208. ábra. Mezei zsurló

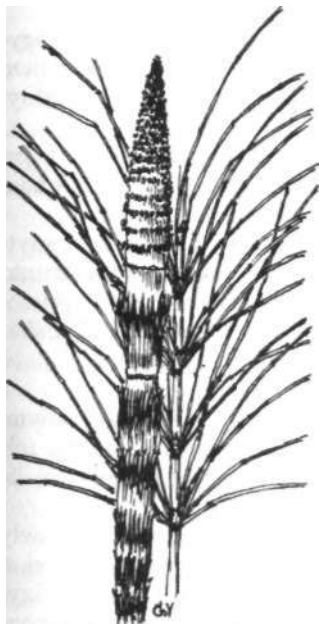

209. ábra. *a*: Mocsári zsurló;
b: Ágas zsurló

A növény nyári meddőhajtásait kell gyűjteni. Kb. 4 kg friss anyagból lesz 1 kg száraz ára.

A drog (*Equiseti herba*) 8–10% kovasavat, szaponint, szerves (akonit-, alma-, oxál-) savakat, keserűanyagot, ekvizetoint, zsírt, gyantát, ekvizetrint flavonglikozidát tartalmaz.

Főzete vizelethajtó, vesetisztító, izzasztó, vérzéscsillapító, továbbá epe- és májbántalmak elleni teakeverékek gyakran alkalmazott alkotórésze. Reuma, oszú és mézlerakódás okozta bántalmak ellen is használják.

210. ábra. óriás zsurló

Az óriás zsurló hegyvidékek árnyas, szakadékos helyein terem, szára 1 m-nél magasabbra is megnő és ujnyi vastag, csontfehér színű; az oldalágak hosszúak, vékonyak, dúsabb örvökben állnak (210. ábra).

A mezei zsurló nem tévesztendő össze a mérgező hatású mocsári zsurlóval, (*Equisetum palustre* L.) (209. a ábra), valamint a gyógyászati célokra ugyancsak alkalmatlan ágas zsurlóval (*Equisetum ramosissimum* Desf.) (209. b ábra), valamint az óriás zsurlóval (*Equisetum maximum*, Lam).

A mocsári zsurló mocsaras, vizenyős helyeken terem, alakja hasonlít a mezei zsurló ágas hajtatására, de nem érdes, hanem sima tapintatú, szára 6–10 éles bordájú, az oldalágak 6–8 élűek, a szárok csúcsán a spóratermő füzérek gyakran megtalálhatók. Az ágas zsurló szárazabb talajokon, homokon, vasúti sínek között terem, zöldesszürke színű, a mezei zsurlóénál érdeesebb tapintatú, szárai bokrosán fejlődnek, esetleg csak aljukon ágasak.

GYÓGYNÖVÉNYTERMESZTÉS

Amint a részletes ismertetésben többször is említjük, gyógynövényeinket nem csupán vadontermettekből gyűjtjük, hanem más kultúrnövényeinkhez hasonlóan, több ezer kat. holdnyi területen termesztjük is.

Termesztünk olyan gyógynövényeket, amelyek nálunk vadon is megteremnek ugyan, de ahhoz nem elegendő mennyiségben, hogy kielégíthessék a belföldi és a külföldi áruigényeket.

Több fajta olyan külföldi eredetű gyógy- és fűszernövényt, valamint illó olajat tartalmazó növényt is kultúrába vettünk, amelyek termeléséhez megfelelő az éghajlatunk és talajviszonyaink. Legtöbb fajtájuk a Földközi-tenger mellékéről, néhányuk pedig a távolabbi melegebb vagy mérsékeltébb éghajlatú tájakról származnak.

Gyógynövénytermesztést célgazdaságok, általában állami gazdaságok, termelőszövetkezetek — és tagságuk háztáji földeken — folytatnak, mert jó jövedelmezőséget mindenhol ismerik.

Téves egyeseknek az a véleménye, hogy olyan talajon, amely általában növénytermesztésre nem alkalmas, gyógynövényeket még sikerrel lehet termelni. Abból indulnak ki, hogy a gyógynövények vadon mindenféle megműveletlen talajokon jól megteremnek. Az eredményes gyógynövénytermesztés is megfelelő fekvésű, jó erőben levő és jó szerkezetű talajt igényel, és lehetőleg öntözhető is. Kevés azoknak a gyógynövényeknek a száma, amelyek annyira igénytelenek, hogy laza homokos, kőves vagy eróziós talajon is termelhetők. A gyógynövények termesztésénél nem csupán a mennyiség, hanem a hatóanyag mennyisége és minősége is döntő fontosságú.

A gyógynövények is megkövetelik a szükséges jó szántást, szerves és műtrágyázást, a gondos ápolást és a szakszerű betakarítást. Több gyógynövényünk magja apró, amelyek elvetéséhez a talajt szinte kertszerűvé, morzsalékossá, gyommentessé kell előkészíteni. A vetésforgóval szintén számolni kell. A gyógynövények között egyévesek, kétévesek és évelők is vannak. Ennek megfelelően kell a gazdaságos termesztésüket — egyazon talajra egy időben esetleg kétfélét is vetve — megtervezni. Több fajtájuk magja végleges helyre, sorba vetve vagy fészekbe ültetve is szaporítható, néhányukat pedig palántaként kell előnevelni vagy gyökér sarjakról szaporítani.

Régebbi felfogás szerint minden hazai előfordulású gyógynövényt olyan fajtájú talajban kell nevelni, mint amilyenben az vadon is él. A gyakorlat már számos esetben bebizonyította, hogy a gyógynövények másfajta talajban is jól termelhetők, sok esetben még jobb minőségűek is lesznek, mint a vadontermők.

Csupán tájékoztatási jelleggel, a teljességre való törekvés nélkül, az alábbiakban közöljük néhány gyógynövény szaporítási módját:

Magról, végleges helyre sorba vagy fészekbe vetve szaporítható egyebek közt: az orvosi ziliz, a festő mályvarózsa, a kapor, a fekete és fehér mustár, a körömvirág, a szeklice, a kömény, az édeskömény, az ánizs, a koriander, a kamilla, a libatop, a benedekfű, a mételmaszlag, a gyűszűvirág, a szappangyökér, a belóndek, az izsóp, a bazsalikom, a borsfű, a zsálya, a ruta, a lepkeszeg

Palánta-dőneveléssel szaporítható: a lestyén, az angyalfű, a macskagyökér, a majoránna, a csipkerózsa, az orvosi csucsor, a kakukkfű, a kutyabenge, a rózsameténg.

Gyökérsarjakról vagy *dugványokról* szaporítható: a borsosmenta, a fodrosmenta, a citromfű, a meténg, a tárkonyüröm, az édesgyökér.

Könyvünk korlátozott terjedelme miatt a természetes gyógynövényeknek csupán leírásukat, valamint a drogjaikkal kapcsolatos tudnivalókat közölhattük. A termesztésükkel részletesen foglalkozó munka előkészületben van. Az érdeklődőknek

addig is szívesen nyújt tájékoztatást a Herbária Vállalat termeltetési osztálya.

Könyvünk korlátozott terjedelme miatt a természetű gyógynövények agrotechnikával kapcsolatos ismertetéseket röviden, csupán némi tájékoztatásképpen közölhetjük. Gyógynövények termesztésével részletesen foglalkozó irodalomként *Kerekes József: Gyógynövénytermesztés* c. munkáját ajánljuk.

HAZAI GYÓGYNÖVÉNYEINK HELYE A NÖVÉNYRENDSZERBEN

1. *Gombák:*
Anyarozs
2. *Zuzmók:*
Tölgyfazuzmó
3. *Harasztok:*
Erdei pajzsika
Édesgyökerű páfrány
Gímharaszt
Mezei zsurló
Kapcsos korpafű
4. *Fenyőfélék:*
Közönséges boróka
5. *Csikófarkfélék:*
Csikófark
6. *Sóskaborbolyafélék:*
Sóskaborbolya
7. *Hunyorfélék:*
Berki bunyor
Szőrös kandilla
Keleti szarkaláb
Mezei szarkaláb
8. *Boglárkafélék :*
Salátaboglárka
Leánykökörcsin
Májfűkökörcsin
Tavaszi hérics
9. *Farkasalmafélék:*
Farkasalma
Kapotnyak
10. *Rózsafélék :*
Madárberkenye
Cseregalagonya
Egybibés galagonya
Hamvas szeder
Máma
Szamóca
Libapimpó
Vadgyömbér
Réti legyezőfű
Közönséges palástfű
Apróbojtorján
őszvi vérfű
Százlevelű rózsza
Csipkerózsafajok
Cseresznye
Meggy

- Keserű mandula
Kökény
Vérontó pimpó
11. *Varjúkájfélék:*
Borsos varjúháj
12. *Ribizkefélék :*
Fekete ribizli
13. *Pillangósvirágúak:*
Japánakác
Festőrekettye
Seprőzanót
Tövises iglic
Lepkeszeg
Orvosi somkóró
Vörös lóhere
Fehér lóhere
Réti nyúlhere
Kecskeruta
Fehér akác
Édesgyökér
Bab
14. *Ezüstfafélék:*
Olajfűz
Homoktövis
15. *Füzényfélék:*
Rétifüzény
Vesszősfüzény
16. *Rutafélék :*
Kertiruta
17. *Pacsirtafűfélék:*
Keserű pacsirtafű
Közönséges pacsirtafű
18. *Szömörcefafélék:*
Cserszömörcefa
19. *Vadgesztenyefélék:*
Vadgesztenye
20. *Bengefélék:*
Kutyabenge
Varjútövis
21. *Ernyősvirágzatúak:*
Gombornyó
Kék iringó
Mezei iringó
Zamatos turbolya
Koriander
Petrezselyem
Kömény
Földitömjén
Édeskömény
Kapor
Angyalfű
Lestyán
Ánizs
Római kömény
22. *Buzérfélék:*
Festőbuzér
Szagosmüge
Tejoltó galaj
Ragadós galaj
23. *Bodzafélék :*
Feketebodza
Földibodza
24. *Macskagyökérfélék:*
Macskagyökér

25. *Mácsonyafélék:*
ördögharaptafű
26. *Hársfélék:*
Orvosi hársfafajok
Ezüstlevelű hársfafajok
27. *Mályvafélék :*
Orvosi ziliz
Papsajt
Festőmályva
Erdei mályva
28. *Lenfélék:*
Len
29. *Gólyaorrfélék.:*
Gólyaorrfű
Gémorrű
30. *Kutyatejfélek:*
Egynyári szélű
31. *Olajfafélék:*
Magas kőrisfa
32. *Tárniczfélék:*
Ezerjófűfajok
Vidraeleokefű
33. *Tüizmefélék:*
Kis télizöld
Rózsameténg
34. *Szvlákfélék:*
Aprószulákfű
35. *Érdeékvdfek:*
Ebnyelvűfű
Fekete nadálytő
Pirosítógyökér
Orvosi tüdőfű
Kőmagvú gyöngyköles
Mezei gyöngyköles
Kígyószisz terjőke
Borvirág
36. *VasfűféUk:*
Közönséges vasfű
37. *Ajako8irirágúak:*
Sarlós gamandor
Rozmaring
Levendulafajok
Orvosi pemetefű
Fekete pemetefű
Tarlóvirág
Kerekrepkény
Erdei méhfű
Nagyvirágú kenderkefű
Fehér árvacsalán
Szúrós gyöngyajak
Bakfű
Orvosi zsálya
Muskotályzsálya
Citromfű
Borsfű
Izsóp
Majoránna
Szurokfű
Mezei kakukkfűfajok
Kerti kakukkfű
Borsosmenta
Fodormenta
Csombormenta

- Vízimentá**
Bazsalikom
38. *Burgonyafélék:*
Nadragulya
Csüngőbelénd
Beléndek
Paprika
Piros ebszőlő
Orvosi osucsor
Maszlag
Indiánmaszlag
39. *Tátogatok:*
Szösös ökörfarkkóró
Keskenylevelű
ökörfarkkóró
Közönséges
gyujtoványfű
Göcsös görvélyfű
Csikorgófű
Orvosi veronikafű
ösztrős veronikafű
Gyapjas gyűszűvirág
Piros gyűszűvirág
Szemvidi tófű-fajok
40. *Útifűfélék:*
Keskenylevelű útifű
Széleslevelű útifű
Magas útifű
- ál. Mákfélék. •*
Mák
Pipacs
Vérehulló fecskéfű
42. *Füatikefűfélék:*
Füstikefűfajok
43. *Keresztesvirágúok :*
Fehér mustár
Fekete **mustár**
Pásztortáska
Pozsgás zsázsa
44. *Ibolyafélék:*
Illatos ibolya
Háromszínű **árvácska**
Mezei árvácska
46. *Orbánkfűfélék:*
Orbánkfű
46. *Tökgfélék:*
Földitök
47. *Fédszkeδvirágzatúak:*
Sédkender
Erdei aranyvessző
Magas aranyvessző
Százszorszép
Homoki szalmagyopár
örménykömény
Római kamilla
Közönséges cickafark
Kamilla
Rovarporvirág
Fehérüröm
Feketeüröm
Szikiüröm
Tárkonyüröm
Napraforgó
Martilapu
Acsalapu
Közönséges aggófű
Körömvirág
Száratlan bábakalács

- Bojtorjánfajok
Benedekfű
Sáfrányos szeklice
Vetési búzavirág
Katángkóró
Gyermekláncfű
48. *Hangafélék:*
Csarabfű
Fekete áfonya
49. *Fagyöngyfélék:*
Fehérfagyöngy
50. *Szegfűfélék:*
Fátyolvirág
Orvosi szappanfű
Poroikafűfajok
Tyúkhúr
51. *Libatopfélék:*
Szagoslibatop
Főregűző-libatop
52. *Kankalinfélék:*
Orvosi kankalin
Közönséges kankalin
53. *Keserűfűfélék:*
Madárkeserűfű
Lóromfajok
64. *Kmderfélék:*
Komló
55. *Csalánfélék:* •
Nagycsalán
Falgyomfű
56. *Szűzfafélék:*
Mezei szilfa
57. *Nyírfafélék:*
Közönséges nyírfa
Mogyoró
58. *Bükkfafélék:*
Gesztenyefa
Tölgyfafajok
59. *Diófafélék:*
Közönséges diófa
60. *Fűzfafélék:*
Fehérfűz
Feketenyár
61. *Lüiromfélék:*
Fehérszászpa
Őszikikerics
Salamonpeosétfajok
Gyöngyvirág
62. *Nőszíromfélék:*
Nőszíromfajok
63. *Kosborfélék:*
Kosborfajok
64. *Pázsüfűfélék:*
Tarackbúza
Csillagpázsit
Kukorica
Illatos szentperje
65. *Kontyvirágfélék*
Kálmos

A DROGOKRÓL

A VI. MAGYAB GYÓGYSZERKÖNYVBEN HIVATALOS DBOGOK JEGYZÉKE

Agar-agar	Fahéj
Aloé	Fahéjolaj
Ánizstermés	Fehérürömfű
Ánizsolaj	Fehérsáspagyökér
Arabgumi	Fodormentalevél
Asztma elleni füstölő	Gyapjasgyöngyajakfű
Belóndeklevél	Gyermekláncfűgyökör
Benedekfű	Hánytatógyökér
Benzoégyanta	Hashajtótea-keverék
Bodza virág	Kálmosgyökértörzs
Borókatermés	Kamillavirág
Borókaolaj	Kankalingyökér
Borsosmentalevél	Kerti kakukkfű
Borsosmentaolaj	Keskenylevelű útifű
Borzasporkikafő	Kinakéreg
Burgonyakeményítő	Kopasz poroikafű
Búzakeményítő	Koriandertermés
Cickafarkfű	Köménytermés
Citromolaj	Köményolaj
Csipkebogyó	Kutyabengekéreg
Ebvészmag	Lenmag
Édesgyökér	Lenmagpogácsa-hszt
Édesköménytermés	Lenmagolaj
Édesköményolaj	Levendula virág
Epetea-keverék	Levendulaolaj
Erdeimályva-virág	Macsagyökér
Ezerjófű	Maszlaglevél
Eukaliptuszolaj	Medveszlőlevél

Mellteakeverék	Rebarbara-gyökértörzs
Mentől	Ricinusolaj
Mezei kakukkfű	Szappangyökér
Mezei zsurló	Szegfűszegolaj
Musfcárolaj	Szennalevél
Nadragulyagyökér	Szennatermés
Nadragulyalevél	Tárnicsgyökér
Narancshéj	Tengerihagyma
Ópium	Terpentinolaj
Orvosi hársfavirág	Timol
Orvosi zsályalevél	Tölgyfakéreg
ökörfarkkóró-virág	Törpefenyőolaj
Paprika	Tövisesiglic-gyökér
Papsajtlevél	Tragakanta
Pemetefű	Vidraeleckefű-level
Perubalzsam	Vizelethajtóteakeverék
Piros gyűszűviráglevél	Zilizgyökér
Pvatániagyökér	Zilizlevél

A KÖNYVBEN SZEREPLŐ DROGOK SZEBVEK SZERINTI CSOPORTOSÍTÁSOKBAN

Virágok:

Akácfavirág	Japánakácfa-virág
Árnika virág	Kamillavirág
Bodza virág	Kankalin virág
Búzavirág	Kapricserj e-virág bimbó (kapribogyó)
Cickafarkvirág	Koszóvirág
Erdeimályva-virág	Kökényvirág
Fehérrávcsalán-virág	Körömvirág
Festőmályvavirág	Levendulavirág, angol
Galagonyavirág, levéllel	Levendulavirág, francia
Hársfavirág, ezüstlevelű	Lóherevirág, fehér
Hársfavirág, orvosi	Lóherevirág, vörös
Hibiszkuszvirág	Martilapuvirág
(abesszíni tea)	Napraforgóvirág
Homoki szalmagyopárvirág	Narancsfavirág
Illatosibolya-virág	ökörfarkkóró-virág

Pipacsvirág
Rómaikamilla-virág
Rovarporvirág
Rozmaringvirág
Rózsaszírom
Sáfrányoszeklice-virág
Somkóróvirág
Szarkalábvirág
Százszorszépvirág
Szegefűszeg
Vadgesztenyevirág
Varádicskóró- virág

Levelek:

Acsalapulevél
Angyalfülevél
Árticsókalevél
Árnikalevél
Beléndeklevél
Bodzalevél
Borsosmentalevél
Babérlevél
Boldogfalevél
Borókafalevél
Cickafarklevél
Citrom(szagú)fü-levél
Csalánlevél
Cserszömörcelevél
Diófalevél
Eukaliptusz-levél
Farkasalmalevél
Fehérmályvalevél
Fehérürömlevél
Fehérfűzfalevél
Feketeáfonya-levél
Feketenadálytó-levél
Feketeribizli-levél
Fodormentáiéval

Gesztenyefalevél
Gyapjasgyűszu virág-levél
Gyermekláncfű-levél
Gyöngyviráglevél
Hennalevél
Hársfalevél
Ibolyalevél
Indiánmaszlag-levél
Kékiringófü-levél
Kaporlevél
Kapotnyakfülevél
Kőrifalevél
Kokalevél
Lestyánlevél
Májfülevél
Málnalevél
Maszlaglevél
Mátélevél
Matikólevél
Martilapulevél
Medveszőlőlevél
Mogyorófalevél
Nadragulyalevél
Nyírfalevél
Olajfűzfalevél
Orvosiszálya-levél
ökörfarkkóró-levél
Pacsulifű
Papsajtlevél
Petrezselyemlevél
Pirosgyűszűvirág-levél
Rozmaringlevél
Salátaboglárka-levél
Szamócalevél
Szederlevél
Szennalevél
Tölgyfalevél
Tüdőfülevél

Útifű, keskenylevelű
Útifű, széleslevelű
Vadgesztenyefa-level
Vidraeleckefű-level
Vörösáfonya-level

*Fűdrgok, virágos, leveles
hajítások:*

Aggófű
Alpesi cickafarkfű
Apróbojtorjánfű
Aranyvesszőfű, erdei
Aranyvesszőfű, magas
Bakfű
Bazsalikom
Benedekfű
Bors(ika)fű
Borsosmentafű
Borvirágfű
Cickafarkfű
Citrom(szagú) fű
Csarab
Ceikófarkfű
Csikórkafű
Csombormentafű
Ebnyelvűfű
Ezerjófű
Falgyomfű
Fecskefű
Fehérvacsalán-fű
Fehérfagyöngy
Fehérürömfű
Feketeáfonya-fű
Feketeürömfű
Festőrekettyefű
Fodormentafű
Füstikefű
Füzényfű, réti

Füzényfű, vesszős
Gémorrfű
Gímharaszt
Gólyaorrfű
Gombornyófű
Görvélyfű, göcsös
Gyapjasgyöngyajak-fű
Gyermekláncfű, gyökérrel
Gyujtoványfű
Harmatfű, kereklevelű
Lglicfű, tövises
Indiai kender
Iringófű, mezei
Izsópfű
Kakukkfű, kerti
Kakukkfű, mezei
Kapotnyakfű, gyökérrel
Katángkórófű
Kecskerutafű
Kenderkefű, nagyvirágú
Kerekrepkényfű
Kígyósziszfű
Kökörcsinfű
Körömvirágfű
Legyezőfű, réti
Libapimpófű
Libatopfű, fehér
Libatopfű, féregűző
Libatopfű, szagos
Majoránna
Mecsekifű
Meténg, örökzöld
Mezei zsurló
Mocsári molyűzőfű
Muskotályszályaűfű
Gyöngykölesfű, mezei
Nyulszapuka
Orbánfű

Orvosicsucsorlomb
ördögharaptafű
Pacsirtafű
Palástfű
Papsajtű
Pásztortáskafű
Pemetefű, fekete
Pemetefű, orvosi
Porcikafű, borzas
Porcikafű, kopasz
Porcsinfű
Porhonrojtű
Pozsgás zsászfű
Ragadósgalajfű
Rózsameténg
Rutafű, kerti
Sarlósgamandorfű
Sédkenderfű
Seprózanótlomb
Somkórófű
Spilanteszfű
Szagosmügefű
Szantafű
Szappanfű, orvosi
Szélfű, egynyári
Szemvidítófű
Szentperjefű
Szikiürömfű
Szulákfű, mezei
Szurokfű
Szúrósgyöngyajak-fű
Tárkonyürömhajtás
Tavaszihéricsfű
Tejoltógalajfű
Tisztesfű
Tyúkhúrfű
Vadárvacskafű
Varjúhájfű

Vasfű
Vérfű
Veronikafű, orvosi
Veronikafű, ösztörűs
Vízimentafű
Zamatos turbolya

Gyökerek, gyökértörzsek:

Acsalapügyökér
Angyalfügyökér
Árnikagyökér
Bábakalácsfű-gyökér
Bojtorjánygyökér
Citvárgyökér
Csalángyökér
Császargyökértörzs
Csillagpázsit-gyökértörzs
Csüngőbelénd-gyökértörzs
Ebnyelvűfű-gyökér
Édesgyökér
Édesgyökerúpáfrány-
gyökértörzs
Erdeipáfrány-gyökértörzs
Farkasalmagyökér
Fecskefügyökér
Fehérmályvagyökér
Fehérszaspagyökér
Feketenadálygyökér
Festőbuzérgyökér
Földibodzagyökér
Földlitökgyökér
Földitömjéngyökér
Ginzenggyökér
Gyermekláncfű-gyökér
Gyömbérgyökér-törzs
Hunyorgyökér
Hánytatógyökér
Ibolyagyökér

Iglicgyökér
Iringógyökér
Jalapagyökérgumó
Kálmosgyökértörzs
Kaiumbagyökér
Kanadaivér-gyökér
Kankalinygyökér
Kapotnyakfügyökér
Katángkórófü-gyökér
Köptetőgyökér
Kurkuma-gyökértörzs
Lestyángyökér
Lóromgyökér
Nadragulyagyökér
Nőszírom-gyökértörzs
örvénygyökér
Petrezselyemgyökér
Pirosítógyökér
Batániagyökér
Rauwolfia-gyökér
Rebarbaragyökér
Salamonpecsétfü-
gyökértörzs
Szappanfűgyökér
Szappangyökér
Száracsagyökér
Tarackbúza-gyökértörzs
Tárnicsgyökér
Vadgyömbérgyökér
Vérontópimpó-gyökértörzs

Termések, magok:

Ábelmósuszmag
Angyalfűtermés
Ánizstermés
Babértermés
Borókatermés
Csillagosánizs-termés

Csipkeaszmag
Csipkebogyó
Ebvészmag
Édesköménytermés
Fehérbors
Fehérmustármag
Feketeáfonya-bogyó
Feketebodza-bogyó
Feketebors
Feketekömény-termés
Feketemustármag
Földibodzabogyó
Galagonyatermés
Gvarána
Gyöngykölesmag
Homoktövistermés
Kakaómag
Kaportermés
Kardamommag
Kardamomtermés
Kávémag
Kayenei bors
Keserűmandula-mag
Koladió-magbél
Koriandertermés
Kökénytermés
Köménytermés
Kubebabors
Lenmag
Lepkeszegmag
Lórömmag
Madárberkenye-termés
őszikikericsmag
Paprika
Petrezselyemtermés
Rómaikömény-termés
Sártök
Sóskaborbolya-termés

Szegfűbors
Szennatermés
Szent jánoskenyér-termés
Szerecsendió
Strofantusmag
Tonkamag
Vadgesztenyemag
Vanília
Varjútövistermés

*Különféle növényi részek
és származékok:*

Agar-agar
Akácfa kéreg
Aloé
Ammoniákgyanta
Angoszturakéreg
Anyarozs
Arabmézga
Aszátgyanta
Babhéj
Benzoégyanta
Citromhójj
Cseresznye gyümölcs-
kocsány
Diótermősburok
Diótermősbél-közfal
Ebszőlőszár
Euforbium
Fahéj, ceyloni és kínai
Fehérfahéj
Fűzfakéreg
Gránátalmafa-gyökérkéreg
Gvajákfa forgáos és -gyanta
Guttaperca
Gyapot
Gyűrűfakéreg
Hegedűgyanta

Izlandi zuzmó
Jalapagyanta
Kakaóvaj
Kamala
Kámfor
Kanadai balzsam
Karragén
Kaszkarafakéreg
Kaszkarillacserje-kéreg
Katesu
Kékberzsenyfa-forgács
Kínakéreg
Komlótozokkák
Kondurangókéreg
Kopaivabalzsam
Korpafűspóra
Kosborgumó
Krizarobin
Kukorica-bibeszál
Kutyabengekéreg
Kvebrakófa kéreg
Légyfaforgáos
Lupulingyanta
Mácisz
Máktok
Masztixgyanta
Meggy-gyümölcskocsány
Mirrhagyanta
Naranoshójj
Nyárfarüggy
Panamakéreg-forgács
Perui balzsam
Podofillingyanta
Sáfránybibe
Sóskaborbolya-gyökérkéreg
Stiraxgyanta
Szandarakagyanta
Szantálfa, fehér és vörös

Szilfakóreg
Tengeri hagyma
Tolubalzsam
Tölgyfagubacs
Tölgyfakéreg

Tölgyfamakk
Tölgyfazuzmó
Tömjén
Tragant

A KÜLFÖLDI EREDETŰ DROGOK ISMERTETÉSE

Különféle, hazánkban nem található nemes és nélkülözhetetlen gyógynövény-alapanyagokra — külföldi drogok behozatalára — szükség van. Ezek az anyagok leginkább a tengerentúli országokból érkeznek gyógyszer-, illatszer-, élelmiszer-, likőr-, konzerv- és édesiparunk stb. részére.

Mínthogy népgazdasági érdek az import csökkentése, ezért különböző intézményeink (pl. a Gyógynövénykutató Intézet és a Gyógyszeripari Kutató Intézet) állandóan foglalkoznak külföldi drogok hazai drogokkal való helyettesítésével, természetük meghonosításával. Sajnos azonban ez általában nem lehetséges. Amelyik magyar drog a külföldi gyógynövényeket — a jelenlegi kutatás szerint — csak némileg is helyettesíti, azokat ilyen értelemben közöljük.

Az import gyógynövények listáját a következőken ismer-tetjük (a ✱ jel a növények erős és mérgező hatását jelzi):

Abelmosuszmag (*Abelmoschi aemen*). Egyiptomban, Kelet-Indiában és Amerikában előforduló növény (*Abelmoschus moschctua*) magvai szolgáltatják a drogot. Régebben görcscsillapító orvosságot készítettek belőle. Ma illóolaj-tartalmáért, jellegzetes aromájáért az illatszer- és a likörgyártásban alkalmazzák. A illatszeriparban ismert „bisam” szemeket szolgáltatja. Alapanyaga az illatos hajporoknak is.

Agar-agar, Gelidium (*Agar-ogar*). Különböző, főként a Földközi- és a távol-keleti tengerekben előforduló moszatok (*Acanthopeltis*, *Gelidium*, *Qracillaria*) forró vízzel kivont, szűrt, kifagyasztott vagy napon megszáritott anyaga (nyálka) képezi a drogot. Szalag, fonál, pálcika, por vagy gömb alakban kerül a

kereskedelemben. Szénhidrátot (geloz), nitrogénes anyagot, vizet tartalmaz. A mikroszkópiánál mint fixálószer, a bakteriológiában mint legtisztább táptalaj, tápkocsonya, a sebészetben pro-
tézis és tapasz készítésénél használják.

Aloé (*Aloé capensis*). Afrikában és Nyugat-Indiában élő *Aloe szukkulens* növényfajok leveleiből kicsorgó, napon szárított vagy szabad tűzön befőzött, máj barna színű gyanta nedve. Aloat, gyantát, illóolajat és antrachinonszármazékot tartalmaz. Drasztikus hashajtó, úgyhogy ma már leginkább az állatgyógyászatban használják extraktum, tinktúra alakjában.

Alpesi cickafű (*Moschatae herba, Ivae Herba*). Az alpesi havasokon előforduló *Achillea moschata* adja a drogot. Ivain- és moszchatinanyagot tartalmaz. Külföldön a híres „Esprit d'iva” italt készítik belőle. Ha egy üveg szeszes italba maroknyit dob-
nak belőle, jóízű gyomorerősítő, a „genipi” lesz belőle. Dió olaját, az „*Oleum ivae moschatae*”-t a likőrgyártásban használják.

Ammóniak gyanta (*resina Ammoniacum*). Az Elő-Ázsiában honos *Dorema ammoniacum*nak metszéssel vagy önként kicsurgó gyantája. Illóolajat, gyantát, gumit tartalmaz. Csak tisztított porát használják. Belsőleg köptető és menstruációt elősegítő szer; külsőleg mint enyhe bőrizgató tapaszt használják.

Angoszturakéreg (*Angosturoe cortex*). Brazüiában, Kolumbiában, Granadában honos cserje vagy fa barnásszürke kérge. Cusparin- és galipinalkaloidákat, angoszturin keserűanyagot, illó olajat tartalmaz. Mint emésztést elősegítő, hasmenés elleni elixír, tinktúra, bor nyer felhasználást. Gyengén fűszeres szaga, soká tartó keserű, zamatos íze miatt a likőrgyártás egyik speciális alapanyaga.

Anyalevél (*Sennaefollicvlus*). Többnyire Arábiában és Elő-Indiában honos különböző *Cassia-fajok* lapos magvakat tartalmazó hüvelytermése. Oxymetbyl-antrachinon származékot tartalmaz. Igen közkedvelt hashajtó. A bengekéreg pótolja.

Árnika virág, -levél, -gyökér (*Amim, flos, -folium, -radix*). Európa magasabb hegyvidékein termő *Arnica montana* szolgál

tatja a drogot. Illóolajat, gyantát, keserűanyagot, kolint, cserzőanyagot, zsírsavakat stb. tartalmaz. Izzasztóul, vizelethajtóul, fertőtlenítőnek az ember- és az állatgyógyászatban egyaránt alkalmazzák.

Aszatgyanta (*Asa foetida*). A Perzsa-öböl környékén, Afganisztánban, Iránban honos, különböző *Ferula-fajok* beszáradó tejnedve, gumigyantája. Világosbarna színű, friss törésű felületén fehér, de itt is hamar megbarnuló, fokhagymára emlékeztető szagú, kellemetlen csípős, keserű ízű. Gyantát, gumit, illóolajat, ferulasavat, yanilint, fermentet tartalmaz. Régebben a népi gyógyászatban emésztés elősegítésére, ma már úgyszólván csak az állatgyógyászatban használják. Régi babonás szer!

Babérlevél és babérdió (*Lauri folium et fructus*). A Kis-Ázsiában előforduló és a Földközi-tenger környékén kultivált örökzöld cserje vagy fa (*Laurus nobilis*) adja a drogot. A levél és a termés is jellemző fűszeres szagú. Levele 1–3% illóolajat és keserűanyagot tartalmaz, igen elterjedt konyhafűszer. A termés illóolajat, zsírosolajat, keményítőt, cukrot tartalmaz. Zsírosolaját hozzák forgalomba, melyet hideg úton, préseléssel állítanak elő. Ebből csúsz elleni kenőcsöket, bedörzsölőszereket készítenek.

Balzsam, kanadai (*Balsamum canadense, Terebenthina canadensis*). Észak-Amerikában előforduló *Abies balsamea, A. fraseri* és a *Tsuga canadensis* fajok természetes balzsamja. Gyantát, illóolajat, savakat és keserűanyagot tartalmaz. Lencsék ragasztására, mikroszkópos preparátumok készítésére stb. használják.

Balzsam, kopaiva (*Balsamum, copaivae*). Különféle dél-amerikai *Copaifera-fajok* fájába fűrt vagy vésett lyukakból kicsurgó balzsam. Két fő fajtája van: az egyik a Venezuelából származó *maracáboi balzsam*, amely sötétebb és sűrűbben folyó. A másik a Brazíliából származó *parai balzsam*, amely világosabb színű. Illóolajat, gyantát, keserűanyagot tartalmaznak. Nálunk csak régebben használták gyógyszerül: egyes külföldi országokban ma is hivatalos a húgyutak kezelésére. Ma leginkább a festék-

ipar használja. Hamisítani szokták a hátsó-indiai *Cipterocarpu-*sokból nyert *Gurjan-balzsammal* (*Balsamum, gurjunicum*), amely zöldesszürke színű és alkoholban nem oldódik.

Balzsam, perui (*Balsamum peruvianum*). Közép-Amerika nyugati részein, főleg San Salvadorban honos, magasra megnövő fa (*Myroxylon peréira*) zúzott sebeiből kiszivárgó s égő fáklyákkal sebzett részekből kiömlő balzsam. Vörösbarna színű, vaníliára emlékeztető, csípős kesernyés ízű, levegőn nem száradó folyadék. Cinnamonint, gyantát, gyantasavakat, vanilint, kumarint tartalmaz. Bőrgyógyászati kenőcsökhöz, hajápoláshoz használják.

Balzsam, tolui (*Balsamum toltuanum*). Dél-Amerikában, főként Tolu város környékén termő fa (*Myroxilon toluifera*) sebeinek a levegőn megkeményedett váladéka. Szilárd halmazállapotban kerül a kereskedelembe. Vörösesbarna, vaníliára emlékeztető, kellemes szagú. Cinnamonint, gyantát, gyantasavakat, illóolajat tartalmaz. Köptetőnek, pirulák bevonására, kenőcsök készítéséhez alkalmazzák.

Benzoegyanta (*Benzoe resina*). India, Jáva, Szumatra erdősegeiben előforduló, különböző *Styrax*-fajok bevagdalt sebeiből kifolyó gyanta. Nálunk a világosbarna színű, könnyen törhető sziami a hivatalos, mert ebben csak benzoésav és észterei vannak. Ezenkívül koniferilbenzoátot, cinnamilbenzoátot, vanilint stb. tartalmaz. Belsőleg köptető, külsőleg fog- és szájvizekben használják. Kenőcsök, tinkturák és rüh elleni szerek alkotórésze.

Berzsenyela. Kékfaforgács (*Campechianae lignum*). Főként Mexikóban, de Közép-Amerikában és Nyugat-Indiában is kultivált növény (*Haematoxilon campechianum*) adja a drogot, amely hasábkobban, vágva vagy reszelve kerül forgalomba, sötétbarna, feketés színű. Festőanyagot, illóolajat, cersavat, gyantát tartalmaz. Hasmenés ellen, haj-, bőrfestékek, tinták, tintaporok, kékítők készítéséhez használják.

Boldólevél (*Boldo folium*). Chilében található fa (*Paeomus boldus*) levele adja a drogot. Májbaj, epekő és csúz ellen használják. Több magyar drog megfelel pótlására.

Bors (*Piper*). Trópusi kúszó cserjék. A legnevezetesebb drog, illetve fűszer az Elő-Indiában, Singapore és Malabár vidékén honos, Ázsiában és Amerikában termesztett cserje (*Piper nigrum*) adja a drogot. Éretlenül szedett, szárított termése & fekete**bors** (*Piper nigrifructus*). Jellemző fűszerszagú, csípős ízű. Hló olajat, piperint, pirolint, kavicint, zsírosolajat, keményítőt, szénhidrátot, enzimeket, gyantát tartalmaz. Értékes fűszer, gyógyszernek alig használják. A növény érett termése az ugyancsak értékes fűszer: & fehér**bors** (*Piper album*), amely a fekete**bors**ból a külső réteg eltávolításával készül. Színe így világosbarna és kevésbé csípős ízű. A kelet-indiai *Piper longum* és a *Piper officinarum* szolgáltatja a kevésbé értékes **hosszúborsot** (*Piper longum*). Illóolajat, piperint és piperidint tartalmaz. Légyűző és mérgező szereket is készítenek belőle.

Cascarakéreg (*Cascarae sagradae cortex*). Észak-amerikai cserje (*Rhamnus purshiana*) törzséről, ágairól lefejtett kéregdarabok adják a drogot. Antachinonszármazékokat, kazeavint tartalmaz. Hashajtó és gyomorjavító hatása van. Kutyabengekéreggel helyettesíthető.

Cayeni-bors (*Capsici fastigiati et C. frutescens fructus*). Trópusi égövön (India) honos *Capsicum fastigiatum* és a *C. frutescens* gyümölcse. A törpepaprikához hasonló, téglavörös színű, csípős ízű termés. Illóolajat és egyéb eddig ismeretlen anyagokat tartalmaz. Konyhafűszer.

Citromhéj (*Citri pericarpium*). Európa déli részén és a melegebb égöv különböző helyein termesztett 3–5 m magas fa, a *Gurus medica* (*Citrus limonum*) termésének külső része. A drog spirális szalagokban vagy kockákra vágva kerül a kereskedelembé. Illóolajat, heszperinglikozidot, keserűanyagot, nyálkát, cserzőanyagot tartalmaz. ízjavítónak, gyomorerősítőnek használják. A likőr- és az édesipar is használja.

Császargyökér. Mestergyökér (*Imperatoriae radix*). Európa, Ázsia, Észak-Amerika és Afrika egyes területein előforduló növény (*Peucedanum ostruthium*) aromás gyökere a drog. Tartalmaz: illóolajat, keserűanyagot, ostruthint. Alkalmazzák mint emésztést elősegítő, vizelethajtó szert, de főleg az állatgyógyászatban.

Csillagánizs (*Anisi stellati fructus*). A Dél-Kínában otthonos fának (*Illicium verum*) csillagos, csoportos tüzőtermése. Igen kellemes aromás illatú, édeskés ízű. Illóolajat, gyantát, csersavat, cukrot stb. tartalmaz. Görcsoldó, szélhajtó, ízjavító hatása miatt gyomorerősítőnek, étvágyerjesztőnek, teakeverék készítésére, szájvizek, likőrök gyártásához használják.

Csőkassziatermés (*Cassiae fistulae fructus*). A trópusokon, Közép-Indiában előforduló fa (*Cassiafistula*) hüvelyes termése, mely antrachinont, gumit, cserzőanyagot, illóolajat, albuminodot, cukrot, gyümölcssavakat, fehérjét, zsírt, szénhidrátot tartalmaz. Hashajtó hatású extraktumokat, pulpokat készítenek belőle.

» Eb vészmag (*Strychni semen*). Erősen mérgező! A *Strychnos nux vomica* nevű elő-indiai fa korong alakú magva. Világosszürke színű, selymes tapintatú és szarukeményességű. Igen keserű ízű és rendkívül gyorsan ható mérég. Strychnin- és brucinal⁵ kaloidot, glikozidát, kolint, zsírsolajat, szénhidrátot, proteint stb. tartalmaz. Idegbaj és idegeredetű emésztési zavarok elleni gyógyszerek készítésére használják.

>{< **Euforbiagyanta** (*Euphorbii resina*). A marokkói *Euphorbia resinifera* bevagdosott száraiból kiszivárgó gyanta. Szagtalan, íze égetően csípős. Gyantát, euforbont, almasavat, kaucsukot, gumit, kalcium- és nátriumsókat, keserűanyagot tartalmaz. Főleg az állatgyógyászatban bőrizgató, hólyaghúzó tapaszokban alkalmazzák. Az embergyógyászatban szemölcsök ecsetelésére, az iparban konzerváló festékek készítésére használják.

Eukaliptuszlevél (*Eucdypti folium*). Az Ausztráliában nagy magasságra is megnövő fa (*Eucalyptus qldbvlus*) sarló alakú,

fűszeres szagú, kesernyés ízű levele és illóolaja szerte a világon igen közismert. Tartalmaz: illóolajat, keserűanyagot, gyantát, viaszt. Általában illóolaj és tinktúra előállításához, gyomor bélhurut, hólyagbajok ellen, toroköblítőkhöz és sebkötözéshez használják. Illóolaja inhalálva kiváló influenza ellen. A cukoriparban és szúnyogirtó szer gyártásához alkalmazzák.

Fahéj (*Cinnamomicortex*). Ceylon, Szunda szigetein és Kínában előforduló és termesztett fák (*Cinnamomum cassia*) ágairól lefejtett kéreg. Sajátos kellemes szagú, jellegzetes ízű fűszer és drog. Illóolajat, csersavat, nyálkát, keményítőt stb. tartalmaz. Étvágyat és emésztést serkentő szer, kiváló ízjavító. Illatszeres likőrgyártásnál alkalmazzák, s közismert konyhafűszer. Gyógyászatban tinktúráját és illóolaját használják fel.

Fehér fahéj.Kanella-kéreg (*Canellaeálbaecortex*). Az Antillák szigetein honos fa (*Winterana canella*) kérge adja a drogot. Illóolajat, keserűanyagot, mannitot tartalmaz. Étvágyat és emésztést javító hatású fűszer. Likőr- és illatszeriparban használják.

Galangagyökér (*Oalangae rhizoma*). Kínában és az indiai szigeteken fordul elő. Az *Alpinia officinadis* gyökértörzse, égezően csípős ízű, barnapiros, kellemes fűszerszagú. Illóolajat, keserűanyagot tartalmaz. Emésztést javító hatású és mint fűszeres izgatószer likőrökbe, ecetekbe használják.

Ginzeng-gyökér (*Oinseng radix*). Kínában, Koreában, Japánban honos; a Szovjetunióban és az Egyesült Államokban termesztett *Panax ginseng* és *P. quinquefolium* élő növények gyökere. Keleten már évszázadok óta nagyra becsült, később pedig már világszerte, így az utóbbi évtizedekben nálunk is megismert, mint többféle betegség hatásos gyógyszere. Keleten az „élet gyökerének” nevezik, amely meghosszabbítja az életet, erőt, egészséget adva ahhoz. A drog tartalmaz: glikozidákat, szaponint, panaxsavat, illóolajat, B- és C-vitamint, nyálkát, cseranyagot stb. A drogot megporítva, teaként elkészítve vagy szeszes kivonat alakjában alkalmazzák. Hatóanyagaival likőr,

pálinka, jam, száraz porkivonat, tabletta is készül. A vonatkozó irodalmak szerint a ginzengkészítmények hatása; növekedést elősegítő, általános erősítő, vérkeringést szabályozó, szívműködést serkentő, étvágyjavító, fizikai és szellemi fáradtságot megszüntető, nemi ösztönző, idegnyugtató, vércukorszint-csökkentő stb.

Gránátfa kérge (*Qranati cortex*). Dél-Európában, a Balkánon és Nyugat-Ázsiában termesztett növény (*Punica granatum*) gyökere, ága és törzskérge a drog. Alkaloidokat (pelletierin), isometil, pseudo-pelletierin alkaloidokat és cserzőanyagot tartalmaz. Belsőféregűző szereket készítenek belőle.

Gua jakfa (*Guajaci lignum*). A *Gvajacum officináé* adja az Antillák szigeteinek híres drogját. Gyantát, illóolajat, guajaguttint, gumit, vanülint és szaponint tartalmaz. Izzasztó és hashajtó hatású; reuma, csúz és köszvény ellen is alkalmazzák. A drog rendszerint hámozva vagy kockára vágva kerül a kereskedelembe. Nagyon kemény, szürkésbarna, gyakran zöldesen csillogó, benzoéra emlékeztető szagú.

Guarana (*Guarana posta*). Brazíliában előforduló cserjék (*Paullinia cupana*, *Paullinia sorbilis*) pörkölt magvaiból készült pasztaszerű anyag. Koffeint, guaranint, cseranyagot, szaponint, zsírt, gyantát, keményítőt stb. tartalmaz. Tabletta, pasztilla, por, tinktúra alakban migrénes fejfájás és hasmenés ellen használják. Dél-Amerikában olyan élvezeti cikk, mint nálunk a kávé.

Gubacs (*Oalla turcica*). Kisázsiaiában főleg az egyes tölgyhajtások különböző részein a gubacsdarázs szúrásának hatására keletkező képződmény. Gömbölyű vagy kissé körte alakú, szürkészöld színű, tompa dudoroktól egyenetlen. Kb. 70% cseresavat, azonkívül cukrot, keményítőt, illóolajat, glükózt stb. tartalmaz. Erősen összehúzó hatású. Tinktúrárt készítenek belőle. Használatos még a bőriparban is. Némileg a tölgykéreg és a cerszömörcelelével helyettesíti.

Gumiárabikum. Arabmézga (*Gummiarabicum*). Észak-Afrikában honos *Acacia senegal* verek kiszivárgó nedve. Arabint, cukrot és cseranyagot tartalmaz. Alkalmazzák: hurutpasztillák, hintőporok készítésére, továbbá bevonónak és kötőanyagának. Az iparban sokoldalú ragasztószer.

Guttapercsa (*Outtapercha*). India szigetein honos és természet *Payena*-, *Paüaqium*- és *Mimtisops*-fajok bemetszésé helyén kiszivárgó, megalvadtt tejnedve. A kereskedelemben csak a tisztított fajta kerül forgalomba. Gyantát, guttát, sókat, nitrogéntartalmú vegyületeket tartalmaz. Gombás megbetegedésekben bőrcsetelésre, ragasztótapaszokba, kittek készítésénél használják.

Gyapot (*Lana gossypii*). Különböző *Qossypium*-fa.}6k maghéjszőrei szolgáltatják a nyers gyapotot, amely tisztítás, zsírtalanítás, fehérités, fésülés után mint vatta kerül forgalomba. A gyapot gyökérkérgét (*Gossypii radice cortex*) mint drogot is használták. A méh összehúzóását' segítette elő. Az anyarozs kiszorította a használatból.

Gyömbér (*Zingiberisrhizoma*). Dél-Ázsiából kerül a kereskedelembe. A *Zingiber officináié* gyökértörzse szolgáltatja a drogot. Kívül szürkés, belül sárgásszürke színű. Illóolajat, gyantát, gyantasavat, keményítőt, cukrot stb. tartalmaz. Gyomorerősítő, étvágyjavító, ízjavító. Külsőleg szájvizetekbe, fogtinktúrákba használják. Kedvelt házi fűszer, de a likőr- és a cukrásziparban is használják.

Hamameliskéreg (*Hamamelidis cortex*). Az Észak-Amerikában, Japánban előforduló *Hamamelis virginiana* fa szolgáltatja a drogot. Galluszsavat, csersavat stb. tartalmaz. A friss kéreg szeszes párlata „Hazeline” néven amerikai bőrborogató-különlegesség. Hasmenés, vérhas és aranyeres vérzéseknél, belsőleg, külsőleg, a kozmetikában bőrpoló krémek készítésére használják.

Hegedügyanta (*Colophonium*). Különböző fenyőfajok balszámának lepárlási maradékából tisztítással állítják elő, amely

világossárga-barnássárga színű, üvegfényű, könnyen törhető. Gyantasavakat, rezet, kevés illóolajat tartalmaz. Bőrgyógyászati kenőcsök, lakkok készítésére használják, de szükséges a papír- és a szappangyártó iparban is.

Henna (*Henna folium*). Főleg Kisáziában, de Kínában, Észak-Amerikában is előforduló félcserje (*Lawsonia alba*) levelet, illetve levének porát használják ősidők óta hajfestő szernek. Lyonban selymet is festenek vele. Tipikus keleti festőnövény, amely az alkannához hasonló festék- és cseranyagot tartalmaz.

Hibiszkuszvirág (*Hibiscijlos*). Az Afrikában termő növény (*Hibiscum sabdariffa*) nagy és pompás bíborpiros virága adja a drogot. Fogyasztása az utóbbi időkben egyes nyugati államokban kellemes savanykás íze és C-vitamin-tartalma miatt divatosá vált.

Hidrasztiszgyökér (*Hydrastidis rhizoma*). Észak-Amerikában, Kanadában erdei aljnövényként termő, de Európában is kultivált *Hydrastis canadensis* gyökértörzse, és gyökere a drog. Görcsös, helyenként gyűrűsen vastag szürkésbarna színű. Berberint, hidrasztint, kanadint, mekonint, fitoszterint, zsirt, gyantát, keményítőt, illóolajat tartalmaz. Véredényszűkítő, görcsoldó, összehúzó hatású.

•{(Indiai kender (*Cannabis indicae herba*). Indiában, Iránban honos, de Afrikában, Ázsiában és Észak-Amerikában termesztett *Cannabis sativa* var. *indica* virágos hajtása, mely bódító szagú és fűszeres, keserű ízű. Kannabinolt, kannabidiolt, kannabinodont, illóolajat, kolint, trigonellint tartalmaz. Narkotikumnak, neuralgiák, görcsök ellen, fájdalomcsillapítónak stb. használják különböző készítmények alakjában. Az utóbbi időben alkalmazása háttérbe szorult, mert megállapították, hogy készítményeinek hatása nem egyenletes, és kellemetlen mellékhatásai vannak. Számos keleti élvezeti szer alkotórésze (hasis, chur, charas, gunja, bleng, majun stb.). A hasis a drog zsírtalanított és savtalanított, barna, lágy, gyantaszerű alkoholos kivonata, amely kezdetben élénkítő, kellemes hallucinációkat, majd mély álmot, néha dühöngést előidéző szer.

»{ilpekakuána-gyökér. Hánytató gyökér (*Ipecacuanhae radix*). Brazíliában előforduló, de Indiában és Malájában termesztésbe is vont örökzöld félcserje (*Psychotria ipecacuanha*, *Uragoga ipecacuanha*) főregerősen ízeit gyökere, mely 5–20 cm-es darabokban kerül a kereskedelembe. Szürkésbarna színű, gyűrűsen vastagodott; émelyítő szagú, töréskor porzik.

Hatóanyagai: emetin- és kefaelinalkaloida, savanyú szaponin, ipekakuanhin- és ipekozidglikozida, ipekakuansav, keményítő, gyanta, zsíros- és illóolaj, kolin, kelidonsav. Kis adagban köptető, nagy adagban hánytató hatása van. Légutak megbetegedésénél, légcsőhurutnál használják különböző készítményekben. Ibolyagyökérrel helyettesíthető.

Izlandi zuzmó (*Lichen islandicus*). Alpesek és magasabb hegyvidékek fenyveseiben vagy csupasz szikláin előforduló lemez zuzmó. Porszerű, rugalmas, barnásszürke színű (*Cetraria islandica*). Szénhidrátokat, keserűanyagot, növényssavakat, illóolajat, vitamint, jódot stb. tartalmaz. Hőghurutnál, köhögésnél, bélbetegségekben, pajzsmirigy-túltengésnél jódtartalma miatt hasznos gyógyszer. Az északi országokban a szegényebb néposztály táplálkozására is használja.

Jalapagumó és -gyanta (*Jalapae tuber et resina*). Mexikó, India, Dél-Amerika, Jamaica magas, árnyas, vizenyős erdőiben élő vagy termesztett kúszó növény gumója. Kívül sötétbarna, belül szürkésbarna színű. A gyanta sárgásbarna színű, porrá dörzsölhető. A gumó gyantát, mannitot, keményítőt, gumit és illóolajat tartalmaz. Bélmozgást élénkítő, hashajtó hatású. Extraktumok, tinktúrák és szesszel kivont gyantája: a *Resina jalapae* készül belőle, ezek szintén hashajtó hatásúak.

Kakaómag és -vaj (*Cacao semen etbutyrwm*). A trópusi Amerikában honos, Közép-Amerikában, Ceylonban, Jáván, a Fülöp-szigeteken, Új-Guineában, Afrikában termesztett fa (*Theobroma cacao*) erjesztéssel és pörköléssel zamatosított magja, s a belőle kivont, termőhelyeiken általában folyó, éghajlatunk alatt azonban megszilárduló zsírosolaja a drog. A zsirtalanított magvak finom őrleménye, a *kakaópor* kerül a kereskedelembe; ebből

készül a csokoládé is. A kakaóporból erősítő tápszereket is gyártanak. A kakaóvaját hüvelygolyók, végbélkúpok és kenőcsök készítésére, valamint bevonó- és vivőszerként használják.

Kalumbagyökér (*Colombo radix*). Ceylon, Kelet-Afrika vidékein előforduló cserje (*Jatrorhiza palmata*) húsos gyökere. Különböző alkaloidákat, keserűanyagot, kolombosavat tartalmaz. 1 cm-es szeletekben kerül forgalomba. Emésztési zavaroknál, hasmenésnél, vérhas eseteiben használják. A vérontó-pimogyökér jól pótolhatja. A likőripar is alkalmazza.

Kamala. Indiában, Kínában, Ausztráliában honos örökzöld félcserje (*Mallotus philippinensis*) terméseinek apró, téglavörös színű mirigyei és pamatos szőrei adják a drogot. Gyantát, viaszt, cseranyagot, cukrot, gumit, fehérjét, festékanyagot tartalmaz. Főleg az állatgyógyászatban mint féregűzőt használják.

Kámfor. Ázsiában, Japánban, Formosa szigetén honos fa a *Cinnamomum camphora*. A kámforfa minden része tartalmaz illóolajat, melyből oxidáció útján keletkezik a kámfor, jellemző szagú és tapintatú, égető, keserű ízű. A kámfort bedörzsölő kenőcsök, antiszeptikumok, szíverősítő injekciók készítéséhez használják.

Kapri (*Capparis flos*). A Földközi-tenger mellékén honos *Capparis spinosa* nevű cserjék vagy kisebb fák borsó nagyságú virágbimbóit összegyűjtik, sós ecettel tartósítják, majd kisebb-nagyobb egységekbe csomagolva forgalomba hozzák. Ételek ízesítésére használják. A káprinak vérnyomáscsökkentő híre is mind jobban elterjed.

Kardamomtermés (*Cardamomifructus*). Indiában élő, 3 méter magasra is megnövő növény (*Elettaria cardamomum*). Szürkés-sárga vagy barnás színű, illatos magokat tartalmazó termései adják a drogot, amelyek kb. 5% illóolajat, zsírsolajat, keményítőt, cukrot tartalmaznak. Mint emésztést elősegítő szer és likőripari ízjavító kerül felhasználásra.

Karragén. Irlandi moszat. (*Carrageen*). Az Atlanti Óceánban élő *Chondrus crispus* és *Gigartina mamülosa* moszatok adják a drogot, amely világosabb vagy sötétebb sárga színű, porcos lemezekből áll. Növényi nyálkát, fehérjét, kevés jódot és brómot tartalmaz. Bélhurut ellen bevonószerül, fogyasztó teákhoz, hörghurut elleni teákhoz használják. Alkalmazzák továbbá italok — bor, sör — derítésére, a textiliparban apretúraként, ragasztónak, emulgálószernek stb.

Kaszkarillagyökér-kéreg (*Cascarillae cortex*). Dél-Amerikában és a Bahama szigeteken előforduló cserje (*Croton eluteria*) kérge adja a drogot. Kívül foltosán ezüstfehér, belül vörhenyesbarna színű, jellegzetes fűszeres szagú és kesernyés ízű. Illóolajat, a kaszkarillin nevű kristályos anyagot, keserűanyagot, gyantát, galluszsvavat tartalmaz. Emésztés, étvágy fokozására, bélmozgás élénkítésére, füstölőszerekbe, dohányillatosításra, tüsszentőporokhoz és likőr gyártásához használják.

Katedra (*Catechu, Terra japonica*). Indiában honos *Uncaria gambir* és *Acacia catechu* fa forgácsának kifőzött nedve. Szagtalan, összehúzó ízű, vörösesbarna színű, tompa fényű, törékeny, kagylós törésű darabokból áll. Tartalmaz: katechint, katechin-csersavat, kvercetint, gambirfluoreszcint, nyálkát, zsírt, viaszt, festékanyagot. Mint adstringenst belsőleg vérhasnál, külsőleg vérzéscsillapító porokba, szájvizekbe, sebmosó vizekbe főleg tinktúra alakjában használják.

Kaucsuk (*Resina elastica*). Különböző Hevea- és Ficus-fajok a trópusokon honos, részben termesztett fák tej nedve tartalmaz kaucsukot. A növények tejnedve kaucsuk-szénhidrogént, fehérjét, aminosavat, lipoidot, zsírsavat, szteroidot, kvebrachitot tartalmaz. Kénnel vulkanizálva gumit ad. Ragtapaszok készítésére is használják.

Kávébab, Kávémag (*Coffeae semen*). Afrikában honos, Brazíliában, Közép-Amerikában, Nyugat-Indiában, Afrikában, Szunda-szigeteken kultivált 5—6 méterre is megnövő fa magja. Tartalmaz: koffeint, klorogénsavat, trigonellint, kolint, zsíros-

olajat, szitoszterint, koffeaszterint, cukrot, cserzőanyagot, viaszt, kávésvavat, koffálsavat stb. Közismerten élénkítő hatású. Pörkölés után kapja ismert zamatát.

Kinakéreg (*Chinae cortex*). A dél-amerikai Kordülerák keleti lejtőin honos, Indiában, Jáva szigetén termesztett *Cinchona*-fajok törzsének és ágainak kérge. Kinin, kinidin, cinkonin, cinkonidin, kuprein és hidrocinkonin alkaloidokat, savakat, cserzőanyagot, glikozidot, flobafeint, gyantát, keményítőt tartalmaz. Lázcsökkentőnek, összehúzó szernek, antisepticumnak, étvágygerjesztőnek, haj betegségeknel, foghúspótlásra, szájvizsekhez használják. Alkaloidái, főleg a kinin, a váltóláz specifikus gyógyszerere.

Kokalevél (*Cocae folium*). Bolívia, Brazília, Kolumbia egyes vidékein előforduló fák (*Erythroxylon coca*) levelei. Kokaint és vele rokon alkaloidákat, illóolajat, cseranyagot, kokacitrint, gyantasavat, viaszt stb. tartalmaz. Éhség- és szomjúságérzetet csökkentő, idegzsongató, „kokaint” helyi érzéstelenítésre használják. A dél-amerikaiak bagóként rágják.

Koladiómag (*Colae semen*). Afrikában honos fák (*Cola vera*, *Cola acuminata*, *Cola Ballayi*) szolgáltatják a drogot. Csak a magbél használatos, amely barna színű, félgömb vagy vese alakú, egyik vége szélesebb. Teobromint, koffeint, cserzőanyagot, keményítőt, zsírt, enzimeket, vörös festékanyagot tartalmaz. Akárcsak a kávé és a tea, élénkítő, felvidítő hatású. Migrén, neuralgia, hányás, hasmenés elleni készítményekbe, illetve a Coca-cola üdítő ital készítésénél is alkalmazzák.

Kondurangókéreg (*Condurango cortex*). Ecuadorban, Colombóban elterjedt felfutó cserje (*Marsdenia condurango*) törzs- és ágférge. 5–10 cm hosszú, szürkés színű, csöves, vályúszerű darabok. Konduranginglikozidát, gyantát, illóolajat, kaucsukot, cseranyagot, cukrot, fahéjsavat, keményítőt tartalmaz. Régebben hatásosnak vélték gyomorrák ellen, de ma étvágygerjesztőnek használják. Tárnicsgyökérrel helyettesíthető.

Koszóvirág (*Koso flos*). Kelet-Afrika magas hegyein élő 20 m-re is megnövő fa, a *Hagenia abyssinica* (*Brayera anthelmintica*) virágai. Bodzavirágra emlékeztető szagú, összehúzó, keserű, csípős ízű. Koszotoxint, protokoszint, koszidint, cseranyagot, viaszt, gumit, gyantát, illóolajat tartalmaz. Piros színű, erős szagú; megbízható féregűző szer.

Krizarobin. Goapor (*Chrysarobin*). Brazíliában honos *Árvaira araroba* fa repedéseiben és odvas üregeiben keletkezett por képezi a drogot. Barnássárga, szagtalan, íztelen. Chrysofanolt, emodint és egyéb antrakinon-származékokat tartalmaz. Tapaszok, kenőcsök alakjában, bőrbajok, psoriasis, herpeszek, ekcéma gyógyítására használják. Belsőleg hányást és hasmenést okoz. Ma már főleg az állatgyógyászatban alkalmazzák.

Kubebabors (*Cubebae fructus*). Jáva, Szumátra, Borneo szigetén honos és más trópusi helyeken termesztett kúszócserje (*Piper cubeba*) napon szárított termése. Szaga borsra emlékeztet, íze fűszeres, csípős, kesernyés. Tartalmaz: illóolajat, kuberrinsavat, gyantát, piperint, piperidint, zsírsolajat. Külföldön gonorrhoea és bronchitis ellen extraktum alakban rendelik. Fűszerként és ízjavítónak használják.

Kurkumagyökér (*Curcumae rhizoma*). A tropikus Ázsia, Kína egyes vidékein, de az indiai szigeteken is termesztett *Curcumae longa* gyökértörzse. A drognak a kereskedelemben nincs nagy jelentősége, inkább a festőiparban alkalmazzák. Dél-Ázsiában orvosság; „Curry-powder” néven ismerik.

Kvassziafa-forgács (*Quaasiae lignum*). Amerika, Brazília jellegzetes fája. *Quassia amara*, *Picrasma excelsa* szolgáltatja a rombusz vagy forgácsolt alakban forgalomba kerülő drogot. Quassiin keserűanyagot, pikraszmint stb. tartalmaz. Régebben váltóláznál, fonalférgék ellen és méregmentes légyapapír, növényvédelmi szer készítésére használták, valamint a likőripar alkalmazta. Ma már csupán növényvédelmi célokra importáljuk, míg a likőripar helyette az ezerjófűvet és a vidraelevelket használja.

✧ *Lobelia (Lobelia herba)*. Észak-Amerikában, Kanadában erdők, utak szélén előforduló, de több amerikai államban termesztett egyéves növény (*Lobelia inflata*) virágos, föld feletti hajtásai. *Mérgező* növény, amely alkaloidát (lobelin, lelobin, lobinin), lobelinsavat, gyantát, zsírt, fitoszterint tartalmaz. A drogot Amerikában dohányként árusítják. Régóta használatos gyógyszer. Asztmatikus görcs oldására, krónikus bronchitis, légzőszervi bénulás ellen alkalmazzák. Cigaretétát, extraktumot, tinktúrát, injekciót készít a gyógyszeripar belőle.

Manna (Manna canellata). Dél-Európában, Szicíliában és Calabriában termesztett, 8–10 méter magasra is megnövő fa a *Fraxinus ornus* — *mannakóris* — behasított kérgéből kiszivárgó cukornedv sárgásfehér színű, kristályos állományú, enye szagú, édes ízű anyag. A kereskedelembe 3 fajtája kerül. A 10–15 cm hosszú 2–3 cm vastag cseppkőhöz hasonló hengeres darabok *Manna canellata*, ennek töredezett darabkái *Manna in granis* vagy *fragmentis* néven, míg a könnycsepp alakban megszáradt szemeket *in lacrimis* néven jelölik. Mannitot, glükózt, fruktózt, gyantát, mannotriózt, fraxint tartalmaz. Enye hasajtó hatása miatt főleg a gyermekgyógyászatban, az édesiparban pedig ízesítőnek használják.

Masztix (Mastix). Chios szigetén és a Földközi-tenger északkeleti partvidékén termesztett kis, örökzöld bokor vagy fa (*Pistacia lentiscvs*) ágainak és törzsének megsértése után kifolyó és a levegőn rögzöcskék, borsó nagyságú gömböcskék alakjában megszáradt nedv, amely enyhén illatos, könnyen szétmorzsolható. Tartalmaz: gyantasavat, illóolajat, keserűanyagot. Vérzéscsillapító labdacsookba, tapaszokba, gerincfolyadék-vizsgálat-hoz, a színészek bajuszok, szakáilak ragasztására használják.

Mate tea (Mate folium). Brazíliában előforduló *Ilex-fajok* leginkább az *Ilex paraguayanaü* levelei. Bőrneműek, hosszas tojás alakúak, aromásak, összehúzó hatásuk van. Tartalmaz koffeint, csersavat, vanillint, illóolajat. A dél-amerikaiak kedvelt itala: élénkíti és ellenállóbbá teszi a szervezetet.

Matikólevél (*Matico folia*). Brazíliában előforduló *Piper anguatifolium* és a *Piper admeun* vastag, sűrűn erezett szürkészöld levele. Tartalmaz: illóolajat, keserűanyagot (maticin), osersavat, gyantát. Belsőleg főzet-forrázat alakjában hurutos megbetegedésekben, tüdővósnól, külsőleg vérzések oszlapítására alkalmazzák.

Medveszőlőlevél (*Uvae urai folium*). Európa, Amerika és Ázsia hegyes vidékein, pusztáin, fenyőerdeiben növényes kis örökzöld oserje (*Arctoetaphyloa uvae urai*) levelei. Bőrnemű, felül fényes, sötétzöld, kopasz, alul halványabb zöld színű. Tartalmaz: arbutint, metilarbutint, hidrokinnont, cserzőanyagot, galuszsavat, flavonglikozidát, nyomokban illóolajat stb. A vesetutakat jól dezinficiálja, és adstringens hatása van. Főleg hólyag-, vese- és epekőbajok ellen használatos. Vörös áfonyalevéllal, csarabfüvel helyettesíthető.

Mirha (*Oumireaina myrrha*). Arábiában és Afrikában honos fák, a *Commiphora-fajok* kérgének gyantajárataiban képződik vagy bemetszések helyén folyik ki és a levegőn megszáradó mézgagyanta. Dió nagyságú, sárgás-vörösesbarnás, illatos, esetleg lyukacsos darabok. Tartalmaz: illóolajat, gyantát, gumit, keserűanyagot. Leginkább külsőleg foghúsgyulladás ellen, toroköblögetőkhöz, füstölőkbe, fogporokba, szájvizekhez, hullabalsamozásra használják.

Molyftzőfű (*Ledi palustria herba*). Észak-Amerika északi részén, de Európa és Ázsia sarkkörü tájain honos örökzöld oserje a *Ledum paluatre*. Balsamos, kissé terpentines illatú, kesernyés fűszeres ízű, bódító és izzasztó hatású. Tartalmaz: illóolajat, cseranyagot, erokolint stb. Használják: toroköblítésre, szamárköhögéskor, vizelethajtó és izzasztó hatású. Forrázata molyt, poloskát, egeret űz. Kanadában a „Labrador tea” (James tea) készül belőle, amelyet a kínai tea helyett italul és orvosságul is használnak. Az utóbbi időben más európai népeknél is kezdik ilyen célokra fogasztani.

Narancsvirág, narancshéj és éretlen termés (*Aurantii flos, pericarpium, fructus immaturi*). A mérsékelt égöv melegebb részein termesztett *Cürus awantium* és a *Citrus bigardia*-fajok virága, gyümölcsének héja és éretlen termése a drog. A virágot főleg illóolaj nyerésére használják; likőrök és finomabb illatszerek alkatrésze.

A narancshéj kétféle — édes vagy keserű — változatban kerül forgalomba aszerint, hogy a gyógyszerkönyv melyik tartását írja elő, illetve mire akarják felhasználni. A narancsbogyó külső rétege narancssárga színű, amit a kereskedelemben színe alapján „flavedó”-nak neveznek. A belső réteg fehér, taplószerű, amit „albedó”-nak neveznek. Az értékes rész a flavedó, mert ebben vannak az illóolaj-tartók. A gyógyszerkönyvek is többnyire ennek a tartását írják elő az albedó nélkül. 2–3 mm-es vastag különböző alakú darabokban kerül forgalomba. Jellemző aromás szagú és ízű. Tartalmaz: illóolajat, keserűanyagot, karotinoidot, heszperidint, narancssavat. Gyógyászatban gyomorerősítőnek, emésztést serkentőnek, étvágyjavítónak, vértisztítónak használják. Nagy mennyiségben szükséges az édes-, a cukrász és a likőriparnak. Éretlenül lehullott termése *Aurantii immaturi fruetus* néven kerül a kereskedelembe. Illóolajat, citromsavat, almasavat, heszperidint tartalmaz. Emésztést elősegítő gyomorerősítő szerekbe használják. Ide tartozik a *Kúrasszókéreg (Curacao cortex)*, amely a nyugat-indiai szigetcsoport egy részén termő különleges narancsfajta héja. Ebből készítik a „Kúrasszó” néven ismert likőrt.

Pacsulilevél (*Patchouli folium*). Kelet-Indiában és a maláji szigeteken honos félcserje (*Pogostemon patchouli*) levele. Illóolaját desztillálással nyerik ki és illatszerek készítéséhez használják. Jellegzetes szaga a gyapjúruhákból és a bundából kiúzi a molyokat.

Panamakéreg (*Quilajae cortex*). Dél-Amerikában, főként Peruban, Chilében és Bolíviában előforduló örökzöld fa (*Quilaja saponaria*) kérgé. A törzs kérgét nagy lemezekben fejtik le és meghámozzák. Szagtalan, karcoló ízű, pora tüsszentésre ingerel és vízzel összerázva erősen habzik. Téglá vagy rombusz alakban

kerül forgalomba. Tartalmaz: kvillajaszaponint, borkósavat, oxálsavat, keserűanyagot, keményítőt. Légcsőhurut ellen, köpetösszerekben, fogporokban, száj- és hajvizekben, az iparban mint szövet tisztító, olajfestmény-tisztító nyer felhasználást. Gyógyászatilag a szappangyökér, pemetefű, kankalinygyökér helyettesítheti.

>J(*Podophyllin (Podophylli rhizoma et resina)*). Észak-Amerikában, Kanadában előforduló *Podophyllum peltatum* gyökértörzse és annak alkoholos kivonatából vízzel kicsapott gyantája a drog. A gyökértörzs tartalmaz: gyantát, szaponint, zsírsolajat, viaszt. A gyanta: podofülotoxint, podofillinsavat, podofüloquercitrin, podofüloresint. A gyökértörzset és a gyantát haszajtónak, féregűzőnek (ma már inkább csak az állatgyógyászatban) használják.

>{(Quebrachókéreg (*Quebracho cortex*). Argentínában honos *Aspidosperma quebracho* kéрге. Tartalmaz: alkaloidákat (quebrachin, aspidin, aspidospermin stb.), cseranyagot. Az egyes külföldi államokban szívasztma ellen alkalmazzák. Tetemes tannintartalma miatt cserzésre is alkalmas.

Ratanhiagyökér (*Ratanhiae radix*). A dél-amerikai Kordillerák nyúlványain honos *Krameria triandra* cserjének gyökérágai. Kívül barna, belül vörös, nehezen törhető, fanyar, összehúzó ízű, hengeres, kb. 15 cm hosszú gyökérdarabok. Tartalmaz: ratanhia-cserzőanyagot, keményítőt, cukrot, gumit, viasszerű anyagot, összehúzó hatásánál fogva nyálkahártyahurutok, hasmenés, belső vérzés ellen, száj- és foghús ecsetelésére használják. Fogpor és szájvizek alkotórésze. Belső célokra helyettesíthető vérontógyökérrel, libapimpófüvel.

>{<Rauwolfia- (kígyő-)gyökér (*Rauwolfiae radix*). Indiában a Himaláj a tövének nedves rétyj ein és Dél-Amerika trópusi zónáján előforduló *Bauwolfia serpentina* (esetleg más Rauwolfia-fajok) kúszónövény gyökere. Gyengén ráncos, kívül szürkésárga, belül fehéresszürke színű, szagtalan, erősen keserű ízű, kb. 5–10 cm hosszú, szabálytalan törésű. Tartalmaz: alkaloidát, fumársavat,

cukrot, keményítőt, fitoszterint, olajat és zsírsavakat stb. Idegbaj és epilepszia esetén csillapító hatású. Ma leginkább vérnyomáscsökkentő, nyugtató, vérkeringést befolyásoló gyógyszeret készítenek belőle.

Rebarbaragyökér (*Rhei rhizoma*). Közép-Ázsia, Kína hegysegeiben honos *Rheum plamatum* var. *tanguticum*, *B. officináié* hámozott és szárított gyökértörzse. A drog répa alakú, hosszában olykor kettéhasított, jellemző szagú, keserű ízű, a nyálat sárgára festi. Kína és Tibet adja a leghíresebb fajtát. Tartalmaz: hashajtó hatású antraglikozid és tannoglikozid keveréket, gyantát, antrakinont, pektint, keményítőt, cukrot, oxálsavat, gumit, zsírt, illóolajat, enzimeket. A legkedveltebb hashajtók és emésztést szabályozók egyike. Máj- és epebajok, aranyeres fájdalmaik ellen használják: Különféle készítményei vannak forgalomban: tinktúra, extraktum, szirup, bor stb. alakban.

Sáfrány (*Croci stigmata*). Kisázsiaiában, Görögországban honos, de több országban termesztett évelő növény (*Crocus sativus*) bibéje a drog. Tartalmaz: illóolajat, protokrocint, karotint, xantofilt, lipopint, zeaxantint, zsírsolajat. Görcsoldó, izgató, festő, hurutszillapító, szemgyógyító hatását ismerik. Ma leginkább fűszernek, valamint íz- és színjavító hatása miatt használják. Nagy adagokban mérgező!

Sártök (*Colocynthis fructus*). A Földközi-tenger mellékén honos, de egyes országokban termesztett egyéves, lágy szárú kúszó növény (*Citrullus colocynthis*) meghámozott és megszártott termése. A drog fehér vagy sárgásfehér színű, szivacsos, bodzabélre emlékeztető állományú, szagtalan, keserű ízű. Tartalmaz: kolocintint, kolocintidint, citrullolt, fitoszterol-glikozidát, kvercetin, drasztikus hashajtó hatású anyagot, illóolajat, gyantát, sókat, gyümölcssavakat. Extraktum és tinktúra alakban használatos mint erélyes hashajtó.

Spilantesfű (*Spüanthes oleraceae herba*). Kelet-Amerikában honos, de más melegévi országokban termesztett növény (*Spüanthes oleraceae*) adja a drogot. Illóolajat, csípős ízű spilantesfű

tolgyantát, csersavat, cukrot stb. tartalmaz. Főleg fogcseppekbe, fogfájás, foghúsbetegségek ellen tinktúra alakjában használják.

Styrax-gyanta (*Styrax resina*). A Kisázsiaiában honos *Liquidambar orientális* megsértett fájából kicsurgatott és vízzel kifőzött kellemes illatú balzsam. Tartalmaz, fahéjsavat, fahéjsavésztereket, storezinolt, illóolajat, gyantát, stirolt, és vanilint. Rühellenes szerek, füstölők készítésére használják.

Szandarac-gyanta (*Sandaraca resina*). Afrikai és ausztráliai *Callür is-jajok* alkoholban, éterben, kálilúgban, illóolajban teljesen oldódó gyantája. Tartalmaz: gyantasavakat, szandarakorzent, keserűanyagot, illóolajat. Fogkittekhez, tapaszokba, lakkok készítésére, paróka, álbajusz ragasztására használják.

Szantafű (*Eriodictyon herba*, *Santa herba*). Kaliforniában honos *Eriodictyon angustifolium* és az *Eriodictyon tomentosum* szolgáltatja a drogot. Eriodiktionsavat, krikohnt, keserűanyagot, gyantát, csersavat, illóolajat tartalmaz. Főleg hurutellenes szerek készítésénél használják. A keserűanyagok ízének érzetét csökkenti, ezért szirupját kininoldatokba rendelik.

Szantálfa, íhér (*Santali lignum album*). Indiában, a Malájfélszigeten honos, egyes helyeken természetett fa (*Santallum album*) törzsének és ágainak farésze adja a drogot. Kellemes, jellemző szagú, fűszeres ízű darabok. Tartalmaz: illóolajat, gyantát, cserzőanyagot. Főleg illóolajat használják a nyálkahártyák idült bántalmaiban, bronchitis és gonorrhoea ellen, továbbá az illatszeriparban.

Szantálfa, vörös (*Santalilignumrubrum*). Elő-Indiában honos *Pterocarpus santalinus* bíborvörös fája szolgáltatja a drogot. Lemezekben vagy forgács alakban kerül forgalomba. Tartalmaz: festőanyagot, illóolajat. Teakeverékekben, tapaszok, labdacsok, fogporok, szájvizek, firniszek, fapácok, füstölők készítésére használják.

Szárcsagyökér. Szarszaparüla (*Sarsaparillae radix*). Közép-Amerika, Mexikó, Jamaica mocsaras helyein élő, kúszó cserjék (*Smilax medica*, *Smilax officinaiis*) szolgáltatják a kívül szürkésbarna, belül sárgásfehér színű, hosszant kissé barázdált gyökeret. Tartalmaz: szarszaponint, fitoszterinek, illóolajat, zsírt, gyantát, cukrot, keményítőt. Vértisztító és étvágygerjesztő teák alkotórésze. Főleg reuma, CSÚZ, köszvény, bőrbajok, húgyutak betegsége ellen használják.

Szaszafrazgyökér (*Sassafras radix*). Észak-Amerikában honos magas fa (*Sassafras officinaiis*) gyökere, illetve gyökérfája. Illóolajat, csersavat, gyantás anyagokat tartalmaz. Vértisztító és vizelethajtó teákhoz, bőrbajok ellen alkalmazzák. Aromatikus anyagai miatt illóolaj-kinyerésre, likőrök és haj mosó szerek készítéséhez is használják.

Pótlására a likőripar édesgyökeret, ánizst, édesköménymagot igyekszik felhasználni.

Szegfűbors. Jamaicai bors (*Pimentae fructus*, *Amomi semen*, *Piper jamaicense*). Mexikóban, Közép-Amerikában, Dél-Amerika északi részében honos, de más trópusi vidéken is található cserje (*Pimenta officinaiis*) éretlen termése. A drog ráncos, bors vagy borsószem nagyságú, szegfűszeg illatú és zamatú. Illóolajat, gyantát stb. tartalmaz. Gyomörgyengeség, felfűvódás ellen, de főleg fűszerként használatos.

Szegfűszeg (*Caryophylli flos*). Kelet-Indiában, az Indonéz szigeteken, Afrikában (Zanzibar) és más trópusi vidékeken honos és termesztett örökzöld fának (*Eugenia caryophyllkUa*) megszáritott virágbimbói. A ki nem nyílt bimbók barna színűek, finoman ráncosak. Jellemző kellemes, fűszeres illatú, kesernyés és fűszeres ízű. Tartalmaz: illóolajat, cserzőanyagot, kariofülint, eugenolt, eugentint, gyantát, nyálkát, zsírt, viaszt. Főleg mint fűszer kerül a kereskedelembe, de nagy mennyiséget desztillálnak illóolaj előállítására céljából, és ezt sokoldalúan használják fel. Ezenkívül mint aromaticum, roborans, antisepticum jön számításba.

Szenegagyökér (*Senegae radix*). Észak-Amerikában honos növény (*Polygala senega*) gyökérfője és gyökere. A drog jellemző, szappanra emlékeztető szagú, csípős ízű, szálkás törésű. Tartalmaz: szaponinglikozidákat, metilszalicillátot, zsírosolajat, gyantát, cukrot, nyálkát, pektint. Légcsőhurut, asztma, szármárhöhögés esetén mint köptetőt és nyújtóoldót használják gyári készítményekben is. Kankalinyökérrel helyettesíthető.

Szennalevél (*Sennae folium*). Kelet-Indiában termesztett bokor (*Cassia angustifolia*) levele és hüvelytermése az *anyalevél* (1. ott) képezi a világ egyik legáltalánosabban használt drogját. Legkedveltebb a Tinevelly-fajta. Tartalmaz: antrachinonglikozidákat, nyálkát, illóolajat, keserűanyagot, cseranyagot, zsírt, viaszt, gyantát stb. Mint növényi hashajtó, számos gyógyszerkönyvben hivatalos.

Szentjánoskenyér (*Ceratoniae fructus, Caroba*). A Földközi-tenger mellékének keleti felében elterjedt, vadon nöövő és kultivált fa (*Geratonia sūiqua*) vastag, húsos, cukros hüvelytermése. A legjobb minőségű Levantéból kerül a kereskedelembe. Cukorféléket, szénhidrátokat, vajsavat, csersavat tartalmaz. Ember, állat egyaránt fogyasztja. Forrázata teakeverékekben hurut elleni orvosság. Kávépótlónak is használják.

Szerecsendió és -virág (*Nux moschata, Myristicae semen, Maccidiflos*). Dél-indiai szigeteken honos és más trópusi vidéken termesztett fa (*Myristica fragrans*) magállománya a *szerecsendió* és magköpenye: a *szerecsendió-virág*. Kellemes illatú, sajátos égető fűszeres ízű. Illóolajat, zsírosolajat, keményítőt, szaponint, enzimet, festékanyagot, gyantát tartalmaz. Emésztési zavarok ellen, ízjavítónak, szélhajtónak használják. Mint fűszer is nagyon kedvelt. A likőriparban is felhasználják.

^ (Sztrofantaszmag (*Strophanthi semen*). Tropikus Kelet- és Nyugat-Afrika szolgáltatja a drogot. A *Strophanthus hispidus*, *kombé* és *gratus* nevű kúszócserjék magva; zöldesszürke színű és a szőröktől kissé selymes tapintású, orsó alakú. Igen mérgező drog! Szívre ható glikozidákat, szaponint, zsírosolajat, fehérjét,

nyálkát, gyantát, kolint, trigonellint, enzimeket tartalmaz. Fontos szívgyógyszerek készülnek belőle. Nincs kummulatív hatása.

Tárnicsgyökér (*Gentianae radix*). Közép-, Dél-Európa és Kiszázia magas hegyein növény *Gentianae lutea* és több más faj lassan szárított gyökerei és gyökértörzse képezik a drogot. A drog barna, keserű ízű, hengeres, esetleg hosszirányban hasított darabokból áll. Tartalmaz: genoigenint, alkaloidát, keserű glikozidát, szacharózt, pektint, enzimeket stb. Étvágyerjesztő, hasnjtó és a likőrparban is használatos.

lift Tengeri hagyma (*Scillae bulbus*). Földközi-tenger melletti országokban honos évelő növény (*Urginea marüima*) hagymája képezi a drogot. Egy-három ökölnyi nagyságú, barna papírszerű pikkelylevelekkel borított. A külső, valamint a legbelső nyálkás leveleket nem használják, csak a középső húsos leveleket. A tengeri hagymának vörös és fehér válfaja van. Igen mérgezői Az 1 cm széles és kb. 4—5 cm hosszú darabokra vágott, szárított hagymaszeletek *Scillae siccata* néven jönnek forgalomba. Fő hatóanyagai az A- és B-szcillaren nevű glikozidák, de ezenkívül tartalmaz még scillirozidot, scillipikrint, szénhidrátot, zsírt, nyálkát, keserűanyagot. A gyógyászatban szívműködést szabályozó gyógyszereket készítenek a fehérből. A vörös fajtát patkányirtásra használják: kukoricaliszttel galacsinokat készítenek belőle.

Tömjén (*Olibanum*). Afrikában és az Arab-félszigeten honos és termesztett fák (*Boswelia Carteri*, *Boswelia bhaudajiana*) kipsurgó mézgagyantája. Tartalmaz: illóolajat, gyantát, mézgát, keserűanyagot. Tapaszok, kenőesők készítéséhez, de főleg füstölőkbe használják.

Tonkabab (*Fabatonoa*). Észak-Brazíliában, Quayanában honos növény (*Dipteryx odorata*) nagy, sötétbarna színű magva. Tetemes kumarintartalma van, és ezért nagyon kellemes szagú, de igen keserű ízű. Dohány és tüsszentőpor ülatosítására használják. Hazájában görcscsillapító.

Tragantmészga (*Tragacantha*). Kisázsiaiban, Görögországban, a Szovjetunióban honos *Astragalus* önként vagy bevágásokból kiszivárgó, s három-négy nap alatt megkeményedő mézgája. A kereskedelemben több fajtája van. A gyógyszerkönyvek általában a lemezes fajtát írják elő. Vízben erősen duzzadó basszorint, oldódó tragakantint és kevés keményítőt tartalmaz. Labdacsock, emulziók és szuszpenziók készítésére, valamint a cukrász- és a szövőiparban alkalmazzák.

Vanília (*Vanilla planifolia*). Mexikóban honos és ott, továbbá a trópusi vidékeken termesztett növény (*Vanilla planifolia*) termése. A drog lapított, 20–30 cm hosszú, éretlen toktermés. Felületén gyakran vanillinkristályok láthatók. Jellemző aromás illatú és ízű. Vanillint, illóanyagot, gyantát, nyálkát, cseranyagot, zsírt, vanilsavat, enzimeket stb. tartalmaz. Gyógyászati célokra ízesítőnek a vanillint használják. Az édesiparban a cukrászatban van jelentős szerepe.

Vörös áfonyalevél (*Vaccinium vitis-idaea*). Magas hegyvidékek lápos helyein tömegesen termő félcserje (*Vaccinium vitis-idaea*) levele. A drog lemeze felül fényes sötétzöld, fonákán tompa halványzöld, gyéren mirigyszőrös, fordított tojás alakú, csipkés szélű. Tartalmaz: arbutint, cserzőanyagot, vaccinint, urzont, hidrokinont, kinasavat stb. Használják a húgyutak dezinficiensként; külföldön reuma, köszvény, köhögés ellen is.

Zedoáriagyökér. Citvárgyökér (*Zedoaria radix*). Valószínűleg Indiában honos, Sri Lanka, India, Kína, Japán egyes területein termesztett növény (*Curcuma zedoaria*) gyökértörzse. A drog világosbarna vagy színes párával fedett, vastag körte alakú, és legtöbbször harántszeletekre vágva jön forgalomba. Szaga kámforra emlékeztető, fűszeres, keserű ízű. Illóolajat, keményítőt stb. tartalmaz. Gyomorerosító fűszerként, ízjavítónak és likőrök készítéséhez használják. Alkotórésze az illatos eceteknek. Helyettesíthető az angyalgökörel.

A GYÓGYTEÁK ELKÉSZÍTÉSÉRŐL ÉS ALKALMAZÁSÁRÓL

A drogok alkalmazási területe — amint később is még olvashatjuk — elég nagy kiterjedésű, legnagyobb részükben azonban mégis gyógyszerként nyerne felhasználást. A legismertebb, a legrégebb, napjainkban is általános felhasználási formájuk a vizes kivonatok készítése, amelyeket közismerten feáknak nevezünk.

Amikor teát iszunk, azt mondjuk, hogy azt az orvosságformát *belsőleg* alkalmazzuk. *Külsőleg alkalmazzuk* a vizes kivonatokot, amikor száj- és toroköblítésre, inhalálásra, szemborogtatásra, sebek és bőrbajok öblögetésére és borogatására, hüvelyöblítésre stb. használjuk azokat.

A kívánt gyógyhatás elérése érdekében mindenkor a célnak megfelelő azonos és jó minőségű teaanyagot használjunk.

Ismétlésbe kell bocsátkoznunk, amikor felhívjuk olvasóink figyelmét, hogy sokkal célravezetőbb, és megnyugtatóbb, ha orvosunk tanácsát is kikérjük, mielőtt gyógyteakúrát kezdenénk. Az orvos egyénileg állítja össze teánkat úgy, ahogyan az gyógyulásunk érdekében kívánatos. Egyébként pedig ne csak akkor teázzunk, ha betegek vagyunk, mert a gyógyteák néhány fajtája mindennapi reggeli vagy üdítő italként is hasznos. Betegségek megelőzésére is tanácsos teázni, pl. influenzajárvány idején csipketeát inni.

A gyógyteák hatóanyagának minél teljesebb kinyerése és megőrzése érdekében pontosan követni kell a teák elkészítésére vonatkozó szabályokat. Hogy valamely drogból milyen módon készítendő el a leghatásosabb tea, az a drog állományától, a hatóanyagok természetétől, valamint a teaanyag helyes adagolásától is függ.

A laza szövetű drogokból, virágokból, levelekből, fűvekből[^] valamint illóolajat tartalmazó termésekből — koriander, ánizs, kömény, édeskömény, boróka —, illetve túlnyomórészt az ilyen növényi részekből álló teakeverékekből *forrázással* kell teát készíteni. A forrázat készítésének módja: miután a forrásban levő vízhez a kivonandó teaanyagot hozzáadjuk, az edényt lefedjük és a tűzről azonnal levesszük, majd 10—20 percnyi állás után a teát megsűrjük, illetve fogyasztásra előkészítjük.

Kamillateát úgy készítünk, hogy az arra alkalmas edényben, az előzőleg behelyezett virágot forrásban levő vízzel leöntjük, az edényt jól záró fedővel letakarjuk, majd szintén 10—20 percnyi állás után megsűrjük. Ugyanis a kamillavirág legértékesebb hatóanyagát, az illóolaját menthetjük meg ily módon a teánk számára.

Gyökerekből, kérgekből és fás állományú növényi részekből, vagy túlnyomórészt az ilyen anyagokból összeállított teakeverékekből *főzetet* kell készítenünk. A főzet elkészítésének módja: miután a forrásban levő vízhez a szükséges teaanyagot hozzáadtuk, az edényt lefedjük, majd lassú tűz mellett a főzetet még 3—5 percen át forrásban tartjuk. Végül az edényt a tűzhelyről levesszük, félreállítjuk, majd néhányszori felkeverés mellett 15—30 percnyi állás után megsűrjük, a teaanyagban bentmaradt nedvet is alkalmas módon kipréseljük.

A zsurlófűteát is f őzeiként kell elkészíteni!

Egyszerűen langyos vízben való *áztatással* készítünk teát olyan drogokból, amelyek hatóanyagai magasabb hőre érzékenyek, könnyen elbomlanak, mint pl. a vitaminok. Ezért pl. csipkebogyóból a következőképpen kell teát készíteni: egy csésze teához már 6—8 órával a fogyasztását megelőzőleg egy evőkanálnyi összezúzott csipkebogyót, vagy egy kávéskanálnyi kimagozott csipkebogyót (csipkehúst) 2 dl langyos vízben be kell áztatni. Használat előtt meg kell szűrni, majd az elfogyasztásához szükséges melegre fel kell hevíteni.

Hasonlóképpen kell teát készíteni a bő nyálka-, illetve keményítőtartalmú *fehérmályvagykérből*, amennyiben azt csak magában kívánjuk alkalmazni.

Amennyiben külön utasítás nincs, úgy egy csésze tea elkészítéséhez általában egy tetézett evőkanálnyi teaanyagot kell venni. A teákat közönséges szűrővel lehet megsűrni, azonban

pl. a szem borogatására készített kamillavirág-forrázatot kifőzött, sűrűbb szövésű vásznon kell megszűrni, nehogy apróbb virágrészek a szembe kerüljenek.

A gyógyteák elkészítéséhez mindig kifogástalanul tiszta, ízes szagmentes, lehetőleg zománcozott, jól záró fedővel ellátott edényt kell használni. A célra a legjobban megfelel a „gázfazék”, mivel annak a fedője domborított, az edény peremébe besülylyedve jól illeszkedik, alóla az illó hatóanyagok nem távozhatnak el, a fedő alján a gőzzel lecsapódnak és a vízcseppekkel visszajutnak az edénybe.

Ha naponta több ízben is teáznunk kell, a napi szükségletet előre is elkészíthetjük. A teát nem édesítjük meg előre, hűvös helyen, lehetőleg hűtőszekrényben tartjuk. Felhasználásuk előtt a szükségesre felmelegítjük és ízesítjük.

A gyógyteákat általában *cukorral*, a köhögés ellenieket pedig lehetőleg mézzel édesítjük. A teák ízesítésére a gyümölcszörpök is jól megfelelnek, közöttük pl. a csipkeszörp is. A cukorbetegség természetesen a számukra előírt édesítőszeret használják.

A gyógyteák elfogyasztásának idejét és módját a betegség természete szabja meg. A munkával elfoglalt emberek számára a reggeli és az esti teázás felel meg a legjobban. Amennyiben indokolt a napközbeni teázás is, akkor a teát termoszban kell a munkahelyre vinni.

Mikor és hogyan kell a gyógyteákat inni?

Hogy a gyógyulás érdekében milyen szabályok követésével kell teázni, azt mindenkor a *betegség* szabja meg. A pontos szabályokat elő lehet ugyan írni, azonban azok követése a napi elfoglaltság függvénye.

Az *étvágyjavító* teákat a főétkezések előtt 15–20 perccel kell meginni. Ez alatt az idő alatt a teák keserű és aromás anyagai a gyomor- és bélnedvelválasztás, valamint a nyálképződés kiváltásával óhségérzetet okoznak.

Az *emésztést serkentőket*, az epére és a májra hatókat, amelyek több-kevesebb hashajtó hatású drog alkotórészt is tartalmaznak, viszont a nagyobb étkezések után 10–15 perccel fogyasztjuk.

A *vese- és hólyagbántalmak* elleni teákat — a vese enyhébb

vagy erősebb izgatásával fejtik ki hatásukat — naponta több ízben, akár víz helyett is kell inni.

Az *izzasztó* hatású teákat természetesen ágyban kell elfogyasztani, utána pedig nyakig be kell takarózni.

A *köhögéscsillapítók* és a *nyálkaoldók* napjában több ízben is kell fogyasztani, azonban" egy csészével lefekvéskor az ágyban is hasznos meginni. A teák hatóanyaga az izgalomban levő nyálkahártyákat bevonja, a hörgőkben levő váladék kiürítését elősegíti.

A *magas vérnyomás* elleni teákat napközben bármikor lehet fogyasztani, de használatuk lefekvés előtt is indokolt. A erek tágításával és rugalmasságuk növelésével fejt ki hatását.

A *bélféregűző* teákat reggel éhgyomorra, reggelizés előtt 15 perccel kell elfogyasztani, mert csakis üres gyomorra hatnak.

Az *idegekre* ható gyógyteák a nap bármely szakaszában fogyaszthatók, a nyugodt alvás biztosítására lefekvés előtt is el kell fogyasztani egy csészével.

A *cukorbeteg*ek is bármikor fogyaszthatják napi két-három csészényi teájukat, tanácsos azonban a teázást már reggel, éhgyomorra kezdeni.

A *hashajtó* teák alkalmazásánál azt is figyelembe kell venni, hogy hatásuk megfelelő időben jelentkezzen, tehát elfogyasztásuk idejét úgy kell beállítani. Az *elhízás elleni* teák intenzívebb használatánál is hasonló szempontokat kell figyelembe venni.

„*Vértisztító*” kúrát a tél utolján és tavasszal szoktak tartani. A népi magyarázat azt tartja, hogy a tél folyamán az állandóan fogyasztott nehéz ételekből a szervezetben lerakódott salakot ki kell mosni, s a teázás tulajdonképpen az anyagcsere folyamataira hat serkentőleg.

Amilyen arányban irányul a közönség érdeklődése a gyógyteák felé, ugyanolyan ütemben válik majd szükségessé további gyógynövény-szaküzletek létesítése is. Eddig már tíz ilyen bolt létesült az országban, öt a fővárosban, öt pedig vidéki városokban: Győrött, Pécssett, Debrecenben, Szegeden és Miskolcon,

A gyógyteaboltokban az összes hazai gyűjtésű és termesztésű, valamint többféle fontosabb külföldi eredetű ártalmatlan gyógynövényfajta drogja szerezhető be. Vidékenként még sokféle olyan gyógynövényt használnak, amelyek sem hivatalosan, sem pedig

kereskedelmileg el nem ismertek, tehát az üzletekben be sem szerezhetők.

A gyógynövény-szaküzletekben csakis az Egészségügyi Minisztérium által engedélyezett, valamint a Gyógynövénykutató Intézet által minőségileg ellenőrzött drogok kerülnek kiszolgálásra.

A beszerezhető gyógyteák száma több mint 200 fajta, amelyek különféle adagolásokban, többnyire papírtasakokba csomagolva kerülnek forgalomba. Ezek az egyedi csomagolású gyógyteafajtákon kívül azonban többféle gyakoribb betegség ellen használható, gyakorlatilag bevált és tudományosan is ellenőrzött hatású, dobozokba becsomagolt, használati utasítással is ellátott, forgalomba hozatalra hivatalosan engedélyezett *gyógyteakeverékek* állnak a fogyasztóközönség rendelkezésére.

Ezek a hivatalosan is engedélyezett gyógyteákon kívül másféle gyógyteák keverékek formájában nem szolgáltatathatók ki, ezért ha a vásárlóknak saját receptjük van valamilyen, szerintük jó hatású teakeverékre, meg kell vásárolniuk annak az alkotórészeit, s majd maguknak kell otthon azokat összekeverni.

Törvényszerű, hogy többféle hasonló célú gyógyfű szakszerűen összeválogatva, valamint egymással megfelelő arányban összekeverve lényegesen biztosabb és tartósabb hatást fejt ki, mintha csak egymagukban használnánk bizonyos virágokat, leveleket vagy gyökereket. Így fejtik ki a gyógyteakeverékek értékes „komplex” hatásukat.

GYÓGYNÖVÉNYEINK BETEGSÉGEK SZERINTI ALKALMAZÁSA

Angolkór: csipkebogyó, diólevél, édesköménymag, kakukkfű, kálmosgyökér, kerekrepekény, taraokgyökér, tölgyfakéreg; ezenkívül osukamájolaj.

Aranyeres bántalmak, belsőleg: acsalapugyökér, benedekfű, cickafarkfű, füstikefű, csalánlevél, árvacsalánfű, nadálygyökér, gyermekláncfű-gyökér, gyujtoványfű, papsajtlevél, kamillavirág, katángkórófű, bengekéreg, orbáncfű, örvénygyökér, pász-tortáska/fű, pemetefű, sódkenderfű, vadgesztenyevirág és -levél, zsályalevél.

Ulőfiirdőkhöz, külsőleg: diólevél, fűzfakéreg, líbapimpó, tölgyfakéreg, vadgesztenyelevél, zsályalevél.

Arcápoláshoz: búzavirág, csalánlevél, római kamilla, kamillavirág, árnik, pipacs.

Asztma (tüdő): izsópfű, somkóró, pipacs, bodza virág, fehér mályvalevél, -gyökér, martüapulevél, tüdőfűlevél, kenderkefű, citromfű, kakukkfű, betonikafű, veronikafű, kerekrepekény, édesgyökér, kankalinygyökér, cseresznyeszár, acsalapu.

Szívastma: feketenadálytő-gyökér, ibolyagyökér, fagyöngy, édesgyökér, galagonyaágvég, -bogyó, orbáncfű, fehérmályva-gyökér, kakukkfű, borsosmenta, somkórófű.

Ágybavizelés: apróbojtorjánfű, cickafarkvirág, fagyöngy, gyujtoványfű, gyermekláncfű-gyökér, komló, macskagyökér, orbáncfű, árvácskafű, tölgykéreg.

Álmatlanság ellen: ánizsmag, borsosmentalevél, csipkebogyó, édesgyökér, édesköménymag, árvacsalánfű, kakukkfű, komló, levendula, macskagyökér, szagosmüge, szederlevél, ürömfű, vasfű, vidrafű.

Alacsony vérnyomás: homokigyopár-virág, ürömfű, borsikafű,

rozmaringlevél, bazsalikomfu, szemvidítófű, zsályalevél, konyhakömény, koriander.

Basedow-kór (struma, golyva, pajzsmirigy túltengés): angyalgököér, árvacsalánfű, borsosmentalevél, cickafarkfű, citromfű, diólevél, ezerjófű, fagyöngy, galagonyavirág, -bogyó, levendulavirág, macskagyököér, szagosmüge, szúrósagyöngyajakfű, vidrafűiével, zsályalevél.

Bélféreg: benedekfű, diólevél, izsópfű, csomborfű, kerekrepkőny, ürömfű, örvénygyököér, bengekéreg, koriandermag.

Bélgörcs: ánizsmag, cicka virág, édeskömény, kálmosgyököér, kamilla, libapimpófű, majoránna, nyírfalevél, pásztortáskafű, rebarbaragyököér, somkórófű, veronikafű, vidrafű.

Bélgyulladás, bélhurut: angelikagyököér, bazsalikomfu, cickafarkfű, citromfű, édeskömény, izlandi zuzmó, kamilla, kökénybogyó, libapimpófű, szederlevél, tarackgyököér, ürömfű, vad-sóskamag, vérontógyököér, zsályalevél.

Bélrenyhesség: apróbojtorjánfű, bengekéreg, borsosmentalevél, csalánlevél, édeskömény, füstikefű, izlandi zuzmó, kamilla, kálmosgyököér, konyhakömény, szagosmüge, zsályalevél.

Bőrbetegség: apróbojtorjánfű, cickafarkfű, csalánlevél, diólevél, ezerjófű, fűzfakéreg, kamilla, legyezőfű, szappanfű, szemvidítófű, szurokfű, taraokgyököér, vadárvácska, veronikafű.

Cukorbetegség: áfonyalevél, -bogyó, babhójj, csalánlevél, csarabfű, gyermekláncfű gyököér, kecskerutafű, kukoricabajusz, szamócaiéval, szederlevél.

Csalánkiütés: apróbojtorjánfű, árvacsalánfű, csalánlevél.

Csuklás: ánizsmag, citromlevél, kapormag.

Gdúz (reuma) : angyalgököér, aranyvesszőfű, bengekéreg, bórókabogyó, cickafarkfű, csalánlevél, osarabfű, osipkebogyó, diólevél, ezerjófű, füstikefű, bodzavirág, fűzfakéreg, iglicgyököér, kálmosgyököér, katángfűgyököér, legyezőfű, lestyángyököér, nyírfalevél, petrezselyemgyököér, rebarbaragyököér, tarackgyököér, tárniosgyököér, tiknúrfa, szurokfű, vadárvácska, zsurlófű, szénapelyva.

Daganat (külsőleg): acsalapu, citromfű, kamilla, kakukkfű, nadálygyököér, papsajtlevél, somkórófű.

Dohányzás ellen (szájöblögetésre) : borsosmentalevél, tárnicsgyököér, ürömfű. Naponta gyakran öblögetni.

Ekcéma (külsőleg): Orvoshoz fordulni! diólevél, farkasalmalevél, kamilla.

Elzsirosodás (fogyasztásra) : bodzavirág, kökényvirág, bengekéreg, porcikafű, lestyángyökér, rebarbaragyökér, sédkenderfű, zsálya, zsurló.

Emésztési zavarok: angyalgyökér, ánizsmag, apróbojtorjánfű, benedekfű, borsosmentalevél, borókabogyó, cickafarkfű, citromfű, csalánlevél, édeskömény, ezerjófű, füstikefű, kakukkfű, kálmosgyökér, kapormag, komló, koriander, lestyángyökér, majoránna, nyírfalevél, pemetefű, petrezselyemgyökér, rozmaringlevél, tárnicsgyökér, ürömfű, vidrafűlevél.

Epebajok: apróbojtorjánfű, árnikavirág, -levél, bengekéreg, borsosmentalevél, cickafarkfű, citromfű, ezerjófű, fodormentalevél, füstikefű, gyerekláncfű-gyökér, homoki gyopár, iglicgyökér, katángfűgyökér, körömvirág, legyezőfű, orbáncfű, pemetefű, porcikafű, rebarbaragyökér, rozmaringlevél, sarlósgamandarfű, sédkenderfű, sóskaborbolya, szagosmüge, vasfű, vidrafűlevél, zsályalevél.

Epilepszia: acsalapu, angyalgyökér, borsosmenta, fagyöngy, kakukkfű, kecskerutafű, libapimpófű, macskagyökér, rozmarin, szurokfű, ürömfű.

Érelmeszesedés: arany vessző, árnikalevél, angyalgyökér, borsosmentalevél, borókabogyó, cickafarkfű, citromfű, csarabfű, diólevél, ezerjófű, fagyöngy, galagonyavirág, -bogyó, k. útifűlevél, levendula, macskagyökér, nyírfalevél, pásztortáskafű, tarackgyökér, rebarbaragyökér, veronikafű, zsurlófű.

Erősítő: apróbojtorjánfű, benedekfű, cickafarkfű, csipkebogyó, csalánlevél, kökényvirág, levendula, málnalevél, majoránna, feketeibizli-levél, ürömfű.

Étvágytalanság: angyalgyökér, aranyvesszőfű, benedekfű, bengekéreg, borókabogyó, borsosmentalevél, bazsalikom, borsfű, cickafarkfű, csomborfű, diólevél, ezerjófű, fodormentalevél, füstikefű, gyermekláncgyökér, izlandi zuzmó, izsópfű, kálmosgyökér, rozmaringlevél, szarkaláb, szurokfű, tárnicsgyökér, ürömfű, vidrafűlevél.

Fogyás: árnikavirág, -levél, árvacsalánfű, cickafarkfű, fagyöngy, kamilla, körömvirág, tölgykéreg.

Fehérfolyás: apróbojtorjánfű, diólevél, árvacsalánfű, fűzfakéreg, gyujtoványfű, levendula, libapimpófű, pásztortáskafű, rozmaring, szederlevél, tölgyfakéreg, zsályalevél, zsurlófű.

Fekély (gyomor—nyombél): ánizsmag, angyalgyökér, apróbojtorjánfű, árnik, benedekfű, bojtorjágyökér, borókabogyó, csalánlevél, félérmályvagyökér, fekete nadálygyökér, füstikefű, kamilla, kálmosgyökér, körömvirág, orbáncfű, pásztortáskafű, pemetefű, tisztessű, vérontógyökér, zsurlófű.

Felfúvódás: ánizsmag, borsosmentalevél, cickafarkfű, fodormentalevél, kutyabengekéreg, édesköménymag, kapormag, majoránna, borsikafű, bazsalikom, lestyángyökér.

Féregűző: aranyvessző, diólevél, homoki gyopár, izsópfű, kakukkfű, kutyabengekéreg, örvénygyökér, ürömfű.

Fogyinygyulladás (lazulás): apróbojtorjánfű, árvacsalánfű, áfonyalevél, -bogyó, angyalgyökér, apróbojtorjánfű, benedekfű, borókabogyó, csalánlevél, citromfű, cickafarkfű, ezerjófű, fehérárvacsalán-fű, kamilla, pásztortáskafű, papsajtlevél, pemetefű, porcsinfű, k. útifűlevél, vidrafűlevél, zsályalevél, cserszömörcelelevél.

Göröcsoldók: körömvirág, safrányos szeklice, pemetefű, kálmosgyökér, rozmaringlevél, fodormentalevél, borsosmentalevél, koriander, levendula, kakukkfű, feketeürömfű, borsikafű, bazsalikomfű, vasfű.

Gyomorfekély: ánizsmag, angyalgyökér, árnikalevél, -virág, apróbojtorjánfű, benedekfű, bojtorjágyökér, borókabogyó, f. mályvalevél, -gyökér, füstikefű, kálmosgyökér, körömvirág, nadálygyökér, orbáncfű, pásztortáskafű, pemetefű, tisztessű, vérontógyökér, zsurlófű.

Gyomoridegesség: ánizsmag, angyalgyökér, bengekéreg, borsosmentalevél, édesköménymag, ezerjófű, gyermekláncfű-gyökér, kamilla, kálmosgyökér, macskagyökér, orbáncfű, porcsinfű, rozmaringlevél, tárnicsgyökér, vidrafű.

Gyomorsavhiány: angyalgyökér, aranyvesszőfű, borókabogyó, diólevél, édesköménymag, kálmosgyökér, ürömfű.

Gyomorsavtúlfűtés: akácvirág, ánizsmag, apróbojtorjánfű, árnikalevél, -virág, benedekfű, bodzavirág, cickafarkfű, csalánlevél, f. mályvalevél, f. mályvagyökér, kamilla, k. útifűlevél, orbáncfű, pásztortáskafű, vidrafűlevél, zsályalevél.

Hajhullás—korpásodás: bojtortjágyökér, csalánlevél, fűzfalevél, -kéreg, kamilla, ökörfarkvirág, római kamilla.

Hashajtók: aranyvesszőfű, bengekéreg, bodzabogyó, -virág, édesköménymag, füstikefű, gyujtoványfű, kökényvirág, lenmag, papsajtlevél, rebarbaragyökér, sédkenderfű, tárnicsgyökér, varjútövisbogyó.

Hasmenés—bélhurut ellen: áfonyalevél, -bogyó, csalángyökér, diólevél, fűzfakéreg, kökénybogyó, libapimpófű, porcsinfű, szederlevél, tölgyfakéreg, vadsóskamag, vérontógyökér, makkkávét.

Haspuff adás: angelikagyökér, ánizsmag, benedekfű, borókabogyó, borsosmentalevél, fodormentalevél, citromfű, édesköménymag, gyermekláncfű-gyökér, ürömfű, vidrafű.

Havivézés zavarai: árvacsalánfű, cickafarkfű, citromfű, galagonyavirág, -bogyó, orbáncfű, pásztortáskafű, kamilla, római kamilla, ürömfű, vasfű, zsályalevél.

Havivéризést csökkentő: citromfű, fehérárvacsalán-fű, pásztortáskafű, zsályalevél.

Hólyaghurut (húgyutak megbetegedése): áfonyalevél, -bogyó, apróbojtortjánfű, cickafarkfű, csalánlevél, cseresznyeszár, fagyöngy, gólyaorrfű, gyujtoványfű, ibolyalevél, iglicgyökér, kamilla, kerekrepkényfű, medveszőlőlevél, nyírfalevél, porcikafű, tarackgyökér, vasfű, vérontógyökér, zsurlófű.

Hűléses megbetegedések: bodza virág, borsosmenta, hársvirág, kamilla, fűzfakéreg, -levél, vidrafűlevél, sarlósgamandorfű, legyezőfű, nyírfalevél, nyárfarügy, akácvirág, kőrisfalevél, kakukkfű, k. útifűlevél, édesköménymag.

Hüvelynyálkahártya-hurut: árvácskafű, fűzfalevél, -kéreg, feketenadály-gyökér, kamilla, libapimpófű, porcsinfű, vadgesztenyelevél, vérontógyökér, zsályalevél.

Idegbajok (idegesség) : angelikagyökér, borsosmentalevél, citromfű, cseresznyeszár, galagonyavirág, -bogyó, kamilla, komló, levendula, macskagyökér, majoránna, pásztortáskafű, szagosmügefű, szarkalábvirág, pipacs, csarabfű, szűrőgyöngyajakfű, szurokfű, tüdőlevél, vadárvácskafű, vidrafű, vasfű.

Ízületi betegségek (reuma, csúz): aranyvesszőfű, legyezőfű, fűzfalevél, -kéreg, árvácskafű, borókabogyó, zsurlófű, tarack-

gyökér, iglicgyökér, tikhúr, nyírfalevél, lestyángyökér, csipkebogyó, szénapelyvafüldő.

Iszákosság ellen: angelikagyökér, tárnicsgyökér, ürömfű, vérontógyökér.

Izzadás ellen: csalánlevél, diólevél, izsópfü, kecskerutafű, lestyángyökér, tölgyfakéreg, zsurlófű, zsályalevél.

Izzasztók: akácvirág, aranyvesszőfü, bodza virág, hársfavirág, kamilla, édesgyökér, fűzfakéreg, -levél, gamandorfű, legyezőfü, nyírfalevél, kőrisfalevél, orbáncfű, szagosmügefű, ökörfarkvirág, veronikafű, vidrafűlevél.

Kiütések: Orvoshoz fordulni! Külsőleg használatra: bojtórjángyökér, árvácskafű, diófalevél, fűzfakéreg, kamilla, farkasalmalevél, tölgyfakéreg.

Köhögés, rekedtség, hurut: akácvirág, ánizsmag, aranyvesszőfü, bodzavirág, cickafarkfü, csillaganizs, diólevél, édesgyökér, édesköménymag, f. mályvalevél, -gyökér, árvacsalánfü, hársfavirág, ibolyagyökér, izlandi zuzmó, kakukkfű, kankalingyökér, -virág, kenderkefű, kerekrepkényfü, lestyángyökér, majoránna, martilapulevél, ökörfarkkóró-virág, örvénygyökér, pemetefű, pipacs, porcikafű, somkórófü, szappanfű, tisztessű, tüdőlevél, útifűlevél, veronikafű, zsályalevél.

Köszvény, csúz: aranyvesszőfü, legyezőfü, fűzfakéreg, árvácskafű, borókabogyó, zsurlófű, tarackgyökér, iglicgyökér, tikhúr-fű, nyírfalevél, lestyángyökér, csipkebogyó. Szénapelyvafüldők.

Lábizzadás (lábfürdőhöz) : cserszömörcelevél, diólevél, fűzfakéreg, -levél, kamilla, lepkeszegmag, tölgyfakéreg, zsurlófű.

Légcsőhurut: akácvirág, ánizsmag, aranyvesszőfü, bodzavirág, cickafarkfü, csillaganizs, diólevél, édesgyökér, édeskömény, fehérmályvalevél, -gyökér, f. árvacsalánfü, hársvirág, ibolyagyökér, -levél, izlandi zuzmó, kakukkfű, kankalingyökér, -virág, kenderkefű, kerekrepkényfü, lestyángyökér, pemetefű, pipacs, porcikafű, somkórófü, szappanfű, tisztessű, tüdőlevél, veronikafű, zsályalevél.

Magas vérnyomás: bengekéreg, cickafarkfü, citromfü, csalánlevél, diólevél, fagyöngy, galagonyavirág, -bogyó, kökényvirág, levendula, macskagyökér, meténgfü, olajfűzlevél, orbáncfű, ribizlilevél, pásztortáskafű, zsurlófű.

Májbetegségek: apróbojtorjánfű, bengekéreg, benedekfű, bórakabogyó, cickafarkfű, csalánlevél, fehérürömfű, füstikefű, gyermekláncfű-gyökér, kamillavirág, katángfű, -gyökér, körömvirág, lestyángyöker, libatop, májfülevel, orbáncfű, örvénygyökér, pástortáskafű, petrezselyemgyökér, rebarbaragyökér, szappangyökér, százszorszépvirág, vasfű, veronikafű, zsurlófű.

Meghülés, nátha: izasztó teakeverékek, bodza virág, hársvirág, kamilla, akácvirág, aranyvesszőfű, édesgyökér, fűzfakéreg, -levél, gamandorfű, legyezőfű, nyírfalevél, kőrislevél, orbáncfű, szagosmüge, ökörfarkvirág, veronikafű, vidrafűlevel.

Rekedtség, hurut, számarköhögés: akácvirág, ánizsmag, aranyvesszőfű, bodzavirág, cickafarkfű, csillagánizs, diólevél, édesgyökér, édeskömény, f. mályvalevél, -gyökér, fehérárvacsalánfű, hársfavirág, ibolyagyökér, izlandi zuzmó, kakukkfű, kankalin-gyökér, -virág, kenderkefű, kerekrepkényfű, lestyángyöker, majoránna, martilapulevél, ökörfarkvirág, örvénygyökér, pemete-fű, pipacs, porcikafű, somkórófű, szappanfű, tisztessű, tüdőfű-level, útifűlevel, veronikafű, zsályalevél.

Sebek kezelése (külsőleg): diólevél, farkasalmalevél, papsajt-level, szélesútifű-level, zsályalevél.

Szilikózis: tüdőlevél, cickafarkfű, f. mályvagyökér, martilapulevél, kakukkfű, diólevél.

Szájgyulladás: torok-száj öblögető teakeverékek, zsályalevél, cserszömörcelevél, f. mályvalevél, vadgesztenyelevél, orbáncfű, kamilla, gólyaorrű, csalángyökér, árvacsalánfű, borsosmenta-level.

Számarköhögés: lásd: „Köhögés, rekedtség, hurut” c. alatt.

Székrekedés: lásd: „Hashajtók” c. alatt.

Szélhajtók: édesköménymag, konyhaköménymag, ánizsmag, koriandermag, kamilla, fodormentalevél, borsosmentalevél, bazsalikomfű, angyalgyökér, szurokfű, citromfű, borsfű, levendula.

Szemgyulladások (borogatásra): kamilla, búzavirág, szemvidítófű, pipacs, útifűlevel, cickafarkfű, papsajtlevel.

Szív ideges zavarai: fagyöngy, galagonyavirág, -bogyó, macskagyökér, szúrógyöngyajakfű, citromfű, angelikagyökér-, levendula.

Tej kiválasztás elősegítésére: ánizsmag, csalánlevél, édesköménymag, kecskerutafű, izlandi zuzmó.

Torok—száj öblítésre: apróbojtorjánfű, cserszömörcelevél, zsályalevél, f. mályvalevél, vadgesztenyelevél, orbáncfű, kamilla, gólyaorrfű, csalángyökér, árvacsalánfű, borsosmentalevél.

Tüdőasztma: lásd: „Asztma” c. alatt.

Vesebajok: zsurlófű, porcikafű, iglicgyökér, tarackgyökér, medveszőlőlevél, áfonyalevél, legyezőfű, aranyvesszőfű, porcsinfű, kerekrepkényfű, lapugyökér, nyárfarügy, nyírfalevél, cseresznyeszár, borókabogyó, babhüvely, kukoricabajusz, bodzagyökér, számócalevél, szederlevél, csarabfű, lestyángyökér, szúrósgyöngyajakfű, gyujtoványfű.

Vértisztítók: cickafarkfű, árvácskafű, diófalevél, csalánlevél, tarackgyökér, bodzagyökér, komló, gyermekláncfű-gyökér, lapugyökér, ezerjófű, orbáncfű, füstikefű, kerekrepkényfű, szurokfű, szagosmügefű, iglicgyökér, bodzabogyó, kökényvirág, akácvirág, nyírfalevél, számócalevél.

Visszértágulat és -gyulladás: aranyvesszőfű, árnikalevél, nádalygyökér.

Vízkor: bodzagyökér, borókabogyó, csalánlevél, csipkebogyó, gyömbörgyökér, ibolyalevél, iglicgyökér, iringólevél, -gyökér, legyezőfű, lestyángyökér, nyírfalevél, pacsirtafű, petrezselyemgyökér, porcikafű, százszorszép, zsurlófű.

Zsába: bodzavirág, borsosmentalevél, cickafarkfű, csalánlevél, kankalinygyökér, nádalygyökér, orbáncfű, kamilla, vidrafűlevél.

GYÓGYNÖVÉNYEINK HATÁS SZERINTI FELSOROLÁSA

Acsalajm: belsőleg asztma, epilepszia ellen, külsőleg borogatásra.

Akác: köhögés, hurut ellen; görcsoldó és enyhe hashajtó.

Angelika: étvágygerjesztő, gyomorerősítő, szélhajtó, vizelethajtó; bél- és hasi bántalmak esetén.

Apróbojtorján: gyomor-, bél-, máj-, epe-, vesezavarokban; torok—száj öblögetésre, kellemes ízű élvezeti tea is.

Aranyvessző: vesebetegségekben, hólyaghurutban szenvedőknek izzasztó és vizelethajtó; oukorbaj és asztma ellen.

Áfonya (fekete): levelei oukorbetegség, bólhurut, hólyaghurut, gyomorhurut ellen; termése vérhas, hasmenés, bólhurut, emésztési zavarokban.

Áfonya (vörös): hólyagbántalmakban, gyomorhurutban szenvedőknek.

Ánizs: szélhajtó, köptető, felfúvódást oszlató.

Árnika: gyomorfekély, vérszegénység, vizeleti zavarok, izzadás, reumatikus bántalmak esetében; külsőleg sérülésnél, zúzódásnál, fagydaganatnál.

Arvacsalán (fehér) : légzőutak, húgyutak megbetegedéseiben és égési sebek borogatására.

Babhéj: cukorbetegségben és vizelethajtásra.

Bazsalikom: gyomor- és bólhurut ellen; köhögéscsülapító és idegerősítő; torokgyulladásban mint öblögető.

Bengekéreg: bélrenyheség, székrekedés ellen, hashajtó és fégőző.

Berkenye: gyenge vizelet- és hashajtó.

Benedekfű: epe-, máj-, gyomor- és bélbajokban, emésztési zavarokban; étvágygerjesztő, de nagy adagja hánytató.

Betonika: asztma, epilepszia, köszvény, reuma ellen.

Bodza (fekete): meghűlés, hurut ellen izzasztó és köptető hatású; enyhe hashajtó; vértisztító teákhöz, arcápoláshoz.

Bodza (földi): gyökere köhögési ingerek ellen, vesebajokban; izzasztó.

Bojtorján (lapu) : vizelet-, hashajtó és vértisztító hatású; hajhullás ellen is használják.

Boróka: reuma, osz és köszvény ellen; vizelethajtó, izzasztó hatású és emésztést elősegítő.

Borbolya: máj- és epebetegségekben, hasmenés és bélhurut ellen.

Borsika: béhiyugtató, étvágyerjesztő, felfúvódás ellen.

Borsosmenta: gyomor- és bélzafarok, emésztőszervek megbetegedése esetén; görcsökben, felfúvódás, epezavarok megakadályozására.

Búzavirág: gyulladások esetén, borogatásra; arcápolásnál.

Cickafark: görcsoldó, étvágyserkentő, fokozza az epe- és gyomornedv kiválasztását; klimax, aranyér, belső vérzések esetében; enyhe hashajtó.

Citromfű: idegerősítő, nyugtató, görcsoldó, szélhajtó, emésztést serkentő.

Csalán: levele vér- és vesetisztító; reuma, köszvény, cukorbetegség, hajhullás ellen; gyökere hasmenés, hajhullás és aranyér esetében.

Csarab : enyhe izzasztó és vizelethajtó; hólyag- és vesebetegségekben szenvedőknek, reuma, cukorbetegség, érelmeszesedés ellen.

Cseresznyeszár: vizelethajtó, nyálkaoldó, hurutoldó és görcsoldó hatású.

Cserszömörce: fogíny- és szájgyulladás, foglazulás, torokgyulladás, rekedtség esetén.

Csikófarkfü: erős hatású szer; csak orvosi receptre!

Csikar ka: orvosi receptre!

Csipkebogyó: vese- és hólyagbántalmakban; vizelethajtó, emésztést javító, erősítő hatású, hólyaghurutban, vér- és fehérjevizelés esetén.

Csombor: bólfőregűzősre.

Diólevél: vértisztító, gyomor javító, emésztést elősegítő és fűgőző hatású; hasmenés és bőrbajok ellen.

Eperfalevél: oukorbajban szenvedőknek.

Erdei mályva: légszőhurutot, köhögést, torokgyulladást gátló, gargalizáló, külsőleg borogatásra.

Ezerjófű: gyomor bajokban, étvágytalanság ellen, bélzavarokban, vértisztításra, sárgaságban, vesebajokban, gyomorsavbiány leküzdésére.

Édesgyökér: légzőszervi megbetegedésekben, hólyag-, vesebajokban és gyomorfekélyben szenvedőknek.

Édeskömény: csecsemők és felnőttek hasfájását, felfúvódását gátló; köhögéscsillapító, vértisztító, szélhajtó és gyomorerősítő; előnyös ital szoptató anyáknak.

Fagyöngy: magas vérnyomás és érlemeszesedés ellen.

Falgyomfű: vizelethajtóul és sebkezelésnél.

Farkasalma: csak külsőleg, gennyes sebeknél, fekélyeknél, daganatoknál.

Fehérürömfű: étvágygerjesztő, vérnyomást emelő, gyenge vizelethajtó, bélféregűző.

Feketeürömfű: epekiválasztást elősegítő, cukorbetegségben, epilepszia, menstruációs zavarok leküzdésére.

Fekete nádály: gyomorfekély, légzési zavarok, csontzúzódás, -repedés, -törés ellen.

Fehér mályva (ziliz-eibisch): légzőszervek hurutos megbetegedéseiben, köhögéscsillapító tea és öblögetőszer; lágyító teakeverékek alkotórésze.

Földitömjén: gyomor-, bélrenyheségben, vesekő és emésztési zavarok ellen.

Fodormenta: gyomorfájást, felfúvódást, bélrenyheséget gátló.

Füstikefű: vértisztító és étvágygerjesztő.

Fűz (kéreg, levél) : reuma, köszvény ellen; fájdalomcsillapító és lázcsökkentő; külsőleg aranyeres csomók és lábizzadas ellen, fürdőknél.

Galagonya virágzó ágvége, bogyója: szíverősítő és nyugtató; ütőérlemeszesedésben.

Qamandorfű (sarlós): étvágytalanság, gyomor bajok, epebajok ellen; vértisztító.

Gesztenye (szelíd) : száraz görcsös köhögés, fehérjevizelés ellen.

Gémorrfű: nőgyógyászaiban erős vérzéscsillapító hatású.

Oólyaorrfű: hasmenésben és külsőleg bőrbetegségek gyógyítására.

Qombemyőfű: sebekre, toroköblítésre.

Gyapjasgyöngyajak-fű: vese- és húgyutak megbetegedései ellen, vizelethajtó.

Gyermeklángfű: epe-, májbántalmakban; értisztító, gyomorjavító, vizelet- és hashajtó hatású.

Gyujtoványfű: epe-, máj-, vese- és lépbetegségek, hólyaghurut, székrekedés, gyomorégés, savtúltengés, külsőleg pedig aranyér ellen.

Hárs (kő, orvosi): nátha, idült köhögés, légcsőhurut csillapításánál mint kiváló izzasztó; teája kitűnő reggeli és üdítő ital.

Homoki gyopár: alacsony vérnyomásban, bélrenyheségben, sárgaságban szenvedőknek; gyermekeknél mint gilisztaűző.

Ibolya: nyálkaoldó hatásánál fogva köptetőként, légzőszervi megbetegedésekben.

Iglic: hólyaghurut, vesekő ellen mint vizelethajtó; köszvény és reumabántalmakban.

Illatos turbolya: gyomorerősítő és vórtisztító.

Iringó: köhögés és vízibetegség ellen.

Izlandi zuzmó: bélbetegségekben, vérzések csillapítására, pajzsmirigy-túltengés ellen.

Izsóp: belsőleg, légcsőhurutban, asztmában, éjjeli izzadásgátló, étvágygerjesztő; külsőleg öblögetésre, folyásoknál és szájüreggyulladás csillapítására.

Kamilla: gyulladáscsökkentő, görcsoldó, idegnyugtató, gyomor-, bél-, hólyag- és epe-zavarokra, szemgyulladás ellen, borogatásra, arc- és hajápolásra, inhalálásra, sebkezelésnél.

Kankalin: köptető, vizelethajtó, meghűlés esetén; szédülés, álmatlanság ellen nyugtató hatású.

Kakukkfű: köhögés, légzőszervi megbetegedések csillapítására, étvágytalanság, ízületi betegségek ellen és féregűzésre.

Katángkóró: epehajtó és étvágyjavító.

Kapor: szélhajtó, köptető, gyomorgörcs- és felfúvódás oldó.

Kecskeruta: cukorbetegségben; szoptatós anyáknál a tej kiválasztást segíti.

Kerekrepekényfű: légcsőhurut, emésztési zavarok ellen.

Keserű pacsirtafű: hurutoknál, étvágytalanság gyógyítására.
Kálmos: emésztési zavarokban étvágygerjesztő; külsőleg fürdőknél.

Kenderkefű: hurutellenes teákban; asztmában.

Kígyósziszfű: érlemeszesedés, visszér, epilepszia ellen.

Komló: álmatlanságnál nyugtató a teakeverékekben; hajhullás ellen kenőcsökbe.

Kökény: virágja vese- és vórtisztító, enyhe hashajtó, bogyója hasmenés, bélhurut ellen.

Kömény: gyomorgörcsnél, felfúvódás ellen.

Koriander: gyomorerősítő, görcsenyhítő, szélhajtó.

Korpafű: spórája ingercsillapító, álmatlanság ellen; külsőleg bőrgyógyászati hintőporok alkotórésze.

Kőriscfalevél: vizelet hajtató, vese- és hólyagbaj okban; enyhe hashajtó.

Körömvirág: rosszindulatú daganatok, gyomorfekély ellen, epeteákhoz.

Kukoricabajusz: cukorbetegség, hólyagbántalmakban, vizeletelési nehézségekben szenvedőknek.

Kutyabengekéreg: hashajtó és féregűző.

Lapu: gyökere vizelet- és hashajtó hatású. Külsőleg bőrbetegségek, hajhullás, fekély ellen.

Legyezőfű: vizelethajtó, vértisztító, lázcsillapító; vesegyulladásban, hólyaghurutban, reumában szenvedőknek.

Lenmag: bél-, gyomorhurut és cukorbetegség esetén.

Lepkeszegmag: epeköv, húgykőoldó, vizelethajtó hatású.

Lestyán: vizelethajtó; a légutak megbetegedése esetén.

Levendula: idegnyugtató, vérnyomáscsökkentő, görcsoszlató, felfúvódás, asztma ellen, fürdőknél.

Libapimpó: gyomorgörcs, hasmenés, bőlhurut, epebaj, szív-szorulás, epilepszia ellen.

Libatop: idegbántalmak, menstruációs zavarok, máj-, vese- és hólyagbántalmak esetén; az egyik legjobb féregűző, de csak orvosi utasításra használható.

Lóhere (piros-fehér): hasmenés, gyomor-zavar, máj-, epebántalmak megszüntetésére.

Macskagyökönke-gyökér: szívidegnyugtató, ideges gyomorpanaszok, ideges fejfájás, ingerlékenység, klimax esetében.

Májfű: máj-, epebajok, vizeleti zavarok, vese-, hólyagbántalmak ellen.

Majoránna: köhögés, gyomorgörcs, hasmenés megszüntetésére.

Makk-kávé: légzőszervek hurutos megbetegedéseiben, köhögés, rekedtség esetén jó köptető hatású, mellteák fontos alkotórésze.

Martilapu: légzőszervek hurutos megbetegedéseiben, köhögés, rekedtség esetén jó köptető hatású; mellteák fontos alkotórésze.

Málnalevél: hasmenés, bélhurut ellen; köhögéscillapító, vértisztító, toroköblítő.

Mecsekifű (méhfű) : vizelethajtó, emésztésserkentő, nyugtató hatású; hűlésből eredő betegségekben szenvedőknek.

Medvetalpfü-gyökér: hasmenés, bélhurut, emésztési zavarok ellen.

Medveszőlőlevél: vizelethajtó, hólyag- és epekőbántalmak esetén.

Meténgfű: magas vérnyomás, érlemeszesedés és érszűkület esetén.

Mogyorólevél: hasmenés, meghűlés ellen.

Mustármag (fehér): enyhe hashajtó hatású.

Napraforgószírom: epilepszia és görcsök ellen; hurutos megbetegedésekben nyálkaoldóul, toroköblítésre.

Narancshéj: emésztési zavarok, gyengeség esetén.

Nyárfarügy: hurutok és reuma esetén; külsőleg hajápoló szerekbe.

Nyírfalevél: kitűnő vizelethajtó, a vesét nem izgatja.

Nyúlszapukafű: vértisztító és összehúzó hatású.

Olajfalevél (ezüsthűz): magas vérnyomás ellen.

Orbánkfű: gyomorfekély, reuma, gyomorégés, vesebaj, aranyér ellen, sebkezelésre, nyugtató hatású.

Ökörfarkkóró-virág, -levél: köhögés ellen, hurutos bántalmakban, asztmában, izzasztásra.

Ördögharaptafű: köptető, vérzéscillapító, toroköblítő.

Ördögzemfű: hurut, hasmenés, májbántalmak csökkentésére; külsőleg bőrkkiütésre.

Örvénygyökér: légzést gyorsító, vérnyomást csökkentő, epe-kiválasztást fokozó, gyomor- és bélhurutban.

Pacsirtafű: hurutok esetén, gyomor ja vitásra, -erősítésre.

Papsajtlevél: daganatok borogatására, gyomorfekélyben, hurutos esetekben, toroköblítésre.

Páztortáska: méh-, gyomor- és tüdővérzésekben vérzéscsillapító hatású; sárgaságban és a húgyutak megbetegedéseiben szenvedőknek.

Pemetefű: légcsőhurut, máj-, epekőbántalmak, gyomorfekély és szívdobogás ellen; gyomorerősítő és enyhe hashajtó.

Petrezselyem: vizelethajtó, a húgyutak megbetegedéseiben, reuma ellen.

Pipacs: légzőszervi hurutok csökkentésére.

Porcikaifű: vesegyulladásban, hólyaghurutban a húgyutak fertőtlenítésére, vizelethajtásra.

Porcsinfű: vérzések csillapítására, bélbajokban, tüdő- és gégebántalmak ellen.

Pozsgás zsáza: influenzás megbetegedések ellen.

Rebarbara: kitűnő hashajtó.

Ribizliével (fekete) : szív- és húgyutak mint vizelethajtó; hólyagbántalmakban.

Rómaikamilla-virág: emésztési zavarok, női betegség ellen; arc-, haj-, fej-, bőrápolásnál.

Rozmaringlevél: epe- és vizelethajtó, étvágyerjesztő.

Rutafű: érszűkületre, vérkeringési zavarokra.

Sáfrányos szeklice: köhögés, fulladás esetén.

Sarlógamandorfa: étvágytalanság, gyomor- és epebajok ellen, vértisztító.

Sédkenderfű: anyagcsere-fokozó, vizelethajtó, hashajtó; máj-, lép- és epebántalmakban szenvedőknek.

Somkórófia: légzőszervi megbetegedésekben, lágyító teakeverékekbe.

Sóskaborbolya: máj- és epebetegségek, hasmenés és bélhurut ellen.

Szagosmüge: vértisztító, gyenge izzasztó, nyugtató és vizelethajtó.

Szamócalevél: emésztési zavarokban, bélhurutban, koffeinmentes teák alkotórésze.

Szappanfű: köptetőszer készítéséhez.

Szappangyökér: köptető, nyálkaoldó.

Szarkalábvirág: vérnyomás csökkentésére, vizelethajtásra.

Szászszor szépvirág: vértisztításra, belső vérzés szüntetésére.

Szederlevél: hasmenésekben, gyomorerősítésre, cukorbetegségben fürdők készítésére; kiváló koffeinmentes teapótló.

Szemvidítófű: szembetegségek, savtúltengés, étvágytalanság ellen, gyomorerősítésre.

Szofóravirág (japánakác): vérkeringési zavarok ellen, vérnyomáscsökkentésre.

Szulákfű: gyomor- és bélhurut ellen.

Szuropkfű (vadmajoránna): meghűlésre, étvágytalanságra, puffadásra.

Szúrógyöngyajakfű: szívbetegségekben, érlemeszesedésben, magas vérnyomást csökkentő.

Tarackgyökér: vizelethajtó, vértisztító, reumatikus bántalmak ellen.

Tárkonyürömfű: étvágygerjesztő, gyomorerősítő.

Tárnicsgyökér: emésztési zavarokra, étvágytalanságra, bélrenyheségben.

Tejoltogalaj-fű: vizelethajtó a húgyutak megbetegedéseiben.

Tikhúrfa: reumára, vízibetegségre, aranyeres csomókra, daganatokra, belső vérzésekre.

Tisztesfű: vese-, hólyagbántalmakban, asztmában szenvedőknek, gyomorerősítésre.

Tölgykéreg, -levél: hasmenések, vérhas, aranyeres bántalmak ellen, lábfürdőkre.

Turbolyafű (illatos) : gyomorerősítésre, vértisztításra.

Tüdőfűlevél: légzőszervi megbetegedésekben, rekedtség, hasmenés, gyomorégés ellen, borogatásra.

Útifűiével (keskeny) : máj baj, hasmenés, gyomorégés, köhögés ellen; jó vértisztító; külsőleg borogatószer.

Útifűiével (széles) : hatása általában hasonló a keskeny útifűéhez; továbbá sebek, daganatok kezelésére.

Ürömfű (fehér) : étvágygerjesztő, vérnyomást emelő, gyenge vizelethajtó, bélféregűző.

Ürömfű (fekete) : epekiválasztást elősegítő, cukorbetegségben, epilepsziában, menstruációs zavarokban szenvedőknek.

Vadárvácskafű: vértisztító, vizelethajtó és erősítő teák alkotórésze.

Vadgesztenyevirág, -levél: összehúzó hatású, aranyeres csomók, kiütések, bélhurut, hasmenés ellen.

Vadaóskamag: hasmenés, bőlhurut csökkentésére.

Varjúhájfű: sebekre, szemölcsökre.

Varjútüvisbogyó: hashajtásra.

Vasfű: sárgaságban, vese-, máj-, epe-, gyomorbántalmak ellen.

Veronikafű: légcsőhurut, hörghurut ellen; jó nyálkaoldó és enyhe vizelethajtó.

Vérfű: vérzéscsillapító, hasmenés ellen.

Vérontópimpó-gyökér: bélhurut, hasmenés, aranyeres vérzések ellen, szívnyugtatóul; szeszes kivonata foghús- és garatcsetelő.

Vidrafűlevél: étvágytalanság, gyomorpanaszok, savtúltengés megszüntetésére.

Vizimentafű: idegerősítőül, gyomorbántalmak, májbetegségek ellen.

Vörös áfonya: hólyagbántalmakra, bélhurutra.

Vörös lóhere: máj- és epemegbetegedésekben, nyálkaoldóul.

Zsályalevél: éjjeli izzadást csökkentő, légzőszervi gyulladások, hólyaghurut ellen; külsőleg sebek kezelésére, folyások öblítésére, egyes gége- és mandula megbetegedésekre, szájjüreggyulladásban jó öblítőszert.

Zsurlófű: vizelethajtó, vese, hólyag és húgyutak kezelésére.

GYÓGYTEAKEVERÉKEK

A közölt teakeverékek receptjét a magyar, a román, a csehszlovák, a lengyel, a német hivatalos vényminták gyűjteményéből (Formuláé Normales • Fo—No), az osztrák VIÜ. Gyógyszerkönyv (Ph. Austriaca VIÜ.), a svájci gyógyszerkönyv (Ph Helvetica V.), a német gyógyszerkönyv (DAB VI.), továbbá F. Bfissler, Flamm—Kroeber, Nattermann, E. Mayer, Stada stb. szakirodalmakból állítottuk össze.

A receptekben szereplő számok a súlyarányokat jelentik.

ALACSONY		Tölgyfakéreg	5
VÉRNÝOMÁSBAN		Tölgyfakéreg	6
		+ Csukamájolak	
Homokgyopár-virág	4		
Fehérürömfű	6		
Borsikafű	5	ARANYERES	
Bazsalikomfű	5	BÁNTALMAKRA	
Szemvidítófű	5		
Konyhaköménymag	2	B e l s ő l e g e s	
Rozmaringlevél	5	h a s z n á l a t r a	

I.

ANGOLKÓR ELLEN		Benedekfű	6
Diólevél	5	Gyermekláncfű-gyökér	5
Csarabfű	5	Bengekéreg	5
Édesköménymag	5	Ezerjófű	6
Homokgyopár-virág	5	Papsajtlevél	5
Kakukkfű	5	Rebarbaragyökér	4
Kálmosgyökér	5	Gyujtoványifű	5
Kerekrepkönyfű	5	Cickafarkfű	5
Tarackgyökér	5	Füstikefű	5

n.*Oiovarvini keveréke*

Cickafarkfű	5
Páasztortáskafű	5
Pemetefű	5
Feketenadélytő-gyökér	5
Vórontógyökér	5

in.*Lengyel Fo—No keverék*

Kutyabengekéreg	15
Kökényvirág	10
Citromfű	10
Cickafarkfű	10
Árnika virág	5

IV.*Román Fo—No keverék*

Cickafarkfű	20
Diólevél	15
Bengekéreg	20
Gyermekláncfű-gyökér	20
Orbánfű	20
Kamilla	15

V.*Cseh Fo—No keverék*

Gólyaorrfü	5
Ánizsmag	2
Zsályáiéval	5
Gyujtoványfű	5

**K ü l s ő l e g ,
ü l ő f ü r d ő h ő z****VI.**

Tölgyfakéreg	5
Fűzfakéreg	5
Gyujtoványfű	5
Diólevél	5
Papsajtlevél	5
Zsályalevél	5
Libapimpó	5
Vadgesztenyelevél	5
Zsurlófű	5
Kamillavirág	5

**ASZTMA ELLENI
KEVERÉKEK****T**

...

Dr. Hajóé prof. keveréke

Kerekrepköny	5
Fehérmályvagyökér	5
Édesgyökér	5
Kankalinyökér	5
Cseresznyeszár	5
Somkórófű	5
Pipacsszirom	2
Bodza virág	5
ökörfarokkóró-virág	2
Fehérmályvalevél	5
Martilapulevél	5
Tüdőlevél	5
Kenderkefű	5
Citromfű	5
Kakukkfű	5
Betonikafű	5
Veronikafű	5
Izsópfű	5

II.*B&ssler keveréke*

Veronikafű	5
Ezerjófű	5
Borókabogyó	5
Fehérürömfű	5
Kerekrepekényfű	10
Butafű	10
Kankalinyökér	11
Földitömjényökér	15
Orbánkfű	15
Libapimpófü	20

in.*Nattermann keveréke*

Zsurlófű	5
Kankalinyökér	5
Martilapulevél	5
Borsosmentalevél	3
Ánizsmag	3
Édesgyökér	5
Szappangyökér	5
Izsópfű	5
Fehőrmályvagyökér	5

IV.*Lengyel Fo—No keverék*

Kakukkfű	25
Martilapulevél	25
Tbolyagyökér	25
Vadárvácskafű	11
Örvénygyökér	10
Árnika virág	10
Ánizsmag	10

V.*Román Fo—No keverék*

Hársfavirág	5
Pipacsszirom	4
Martilapulevél	5
Fehőrmályvagyökér	5
Fehőrmályvalevél	15
Festőmályvavirág	5
Vadárvácskafű	15
Keskenyútifű-levél	20
Kakukkfű	20
Bodza virág	10
Izsópfű	20

ÁGYBAVIZELÉS ELLEN

Apróbojtorjánfű	5
Cickafarkfű	5
Gyermekláncfű-gyökér	5
Gyujtoványfű	5
Komló	10
Macskagyökér	5
Medveszőlőlevél	5
Nyírfalevél	5
Orbánkfű	5
Petrezselyemgyökér	5
Vadárvácskafű	5
Zsurlófű	5

ÁLMATLANSÁG ELLEN**I.**

Ánizsmag	3
Árvacsalánfű	5
Borsosmentalevél	3
Csipkebogyó	5
Édesgyökér	4

Édesköménymag	5	Cickafarkfű	5
Komlóvirág	10	Citromfű	5
Levendulavirág	4	Diólevél	5
Macskagyökér	6	Ezerjófű	5
Szagosmügefű	5	Fagyöngy	10
Vidraelegelevél	4	Galagonyavirág	5

II.

Macskagyökér	5	Galagonyabogyó	5
Édesgyökér	4	Levendula	4
Csillagánizs	2	Vidraelegelevél	4
Majoránna	2	Szúrógyöngyajakfű	5
Szagosmügefű	5	Macskagyökér	5
Kakukkfű	5		
Levendula virág	4		
Csipkehús	10		

III.

Borsosmentalevél	3		
Komlóvirág	10		
Vidraelegelevél	4		
Macskagyökér	5		
Arvacsalánfű	5		
Szagosmügefű	5		
Kakukkfű	5		

BASEDOW-KÓR, STRUMA, GOLYVA, PAJZSMIRIGY-TÚLTENGÉS ESETÉN

I.

Angelikagyökér	3		
Arvacsalánfű	5		
Borsmentalevél	3		

II.

<i>Giovarmini keveréke</i>			
Vidraelegelevél		4	
Fodormentáiéval		5	
Ezerjófű		5	
Angelikagyökér		3	
Napraforgószírom		5	
Diólevél		5	
Borsosmentalevél		3	
Izsópfű		5	
Cickafarkfű		5	
Izlandi zuzmó		5	
Citromfű		5	

ni.

E. Mayer keveréke

Édesgyökér		10	
Veronikafű		10	
Porcsinfű		10	
Tölgyfakéreg		10	
Izlandi zuzmó		10	
Csalánlevél		10	
Áfonyáiéval		10	
Babhéj		10	

Zsályalevél	10
Gyermekláncfű-gyökér	10

ÍV.

E. Mayer keveréke

BÉLFÉREG ELLEN

Giliszta, galandféreg ellen

I.

Benedekfű	5
Izsópfű	5
Libatopfű	5
Rebarbaragyökér	2
örvénygyökér	5
Diólevél	5
Ürömfű	5

n.

Izsópfű	5
Libatopfű	5
Benedekfű	5
Ürömfű	5
örvénygyökér	5
Bengekéreg	6
Koriandermag	5
Diólevél	6

in.

Oiovannini keveréke

Benedekfű	5
Diólevél	5
Ürömfű	5
Koriander	5
Bengekéreg	5
Libatopfű	5

Kamillavirág	20
Ürömfű	20
Tárnicsgyökér	20
Ezerjófű	20

V.

Román Fo—No keverék

Bengekéreg	20
Ürömfű	10
Borsosmentalevél	10
Kamillavirág	10

VI.

Böaaler keveréke

Bengekéreg	25
Tárnicsgyökér	25
Ürömfű	25
Kamillavirág	25

BÉLHURUT, BÉLGÖRCS, BÉLKÖLLKA ELLEN

I.

Ánizsmag	3
Cickafarkfű	5
Édeskömény mag	5
Kálmosgyökér	5
Kamillavirág	5
Majoránna	2
Somkórófű	5

Vidraeleckelevél	4	BÉLRENYHESÉG ELLJ3N	
Rebarbaragyökér	2		
Angelikagyökér	3	<i>Oiovannini keveréke</i>	

H.

Vérontógyökér	5	Angelikagyökér	3
Tölgyfakóreg	6	Bengekéreg	6
Kálmosgyökér	5	Borókabogyó	10
Kakukkfű	5	Borsosmentalevél	3
Diólevél	5	Füstikefű	5
Áfonyalevél	6	Édesköménymag	2
Áfonyabogyó	5	Konyhaköménymag	2
Kamillavirág	6	Zsályalevél	5

ni.

Bassier keveréke

Nyírfalevél	20	Csalánlevél	5
Édesköménymag	20	Diólevél	5
Borsosmentalevél	20	Ezerjófű	5
Cickafarkfű	20	Kamillavirág	5
Ezerjófű	20	Szemvidítófű	5
Szemvidítófű	20	Tarackgyökér	5
Borbolyagyökér	40	Vadárvácskagyökér	5
Kökényvirág	40	Veronikafű	5
		Bengekéreg	5

IV.

Oiovannini keveréke

Ánizsmag	20	Diólevél	20
Édesköménymag	30	Gyermekláncfű-gyökér	10
Konyhakömény	20	Nyírfalevél	20
Kálmosgyökér	50	Vadárvácskafű	20
Gyömbérgyökér	50	Bodzavirág	10
Borsosmentalevél	30	Édesköménymag	10
		Bengekéreg	10

n.

E. Mayer keveréke

in.*Báessler-féle bfrhámképző keverék*

Vadárvacakafű	25
Keskenyútifű-levél	25
Bojtorjángyökér	26
Diólevél	25

IV.*Külsőlegesen használatra*

Diólevél	5
Farkasalmalevél	5
Kamillavirág	5
ZBurlófű	5

CUKORBAJ ELLEN**I.**

Babhéj	20
Kukoricabajusz	5
Áfonyáiéval	5
Kecskerutafű	5
Gyermekláncfű-gyökér	5
Csalánlevél	5
Csarabfű	5

n.

Babhéj	10
Kukoricabajusz	5
Kecskerutafű	5
Gyermekláncfű-gyökér	5
Galagonyavirág	5
Angelikagyökér	3
Csalánlevél	5

m.*Lengyel Fo—No*

Kecskerutafű
Babhéj
Áfonyalevél
Gyermekláncfű-gyökér
Kukurioabajusz

IV.*Román Fo—No keverék*

Áfonyalevél
Édesköménymag
Bengekéreg
Édesgyökér
Vadárvacskafű
Babhéj

Román Fo—No

Édesköménymag
Bengekéreg
Tarackgyökér
Vadárvacskafű
Babhéj
Csalánlevél

VI.*Gseh Fo—No keverék*

Kecskerutafű
Babhéj
Áfonyalevél
Gyermekláncfű-gyökér

VII.

Cseh Fo—No keverik

Áfonyalevél	20
Szederlevél	20
Csalánlevél	20
<u>Kecskerutafű</u>	20
Babhój	20

VIII.

Nattermann keveréke

Babhéj	5
Áfonyalevél	5
Kecskerutafű	5
Csalánlevél	5
Igliogyökér	5
Gyermekláncfű-gyökér	5
Nyírfalevél	5

IX.

Flamm—Kroeber keveréke

Áfonyalevél	20
Gyermekláncfű-gyökér	20
Vérontógyökér	20
Borókabogyó	20
Babhéj	20
Szederlevél	20

CSALÁNKIÜTÉS ELLEN

Apróbojtorjánfű	5
Árvacsalánfű	5
Csalánlevél	5
Napraforgószírom	5

DAGANATOT LÁGYÍTÓ
TEAKEVERÉKEK

K ü l s ő l e g

I.

Ph. Helv. V. keveréke

Kamillavirág	20
Fehérmályvalevél	20
Papsajtlevél	20
Lenmag	40

II.

Ph. Austr. VIII. keveréke

Fehérmályvalevél	20
Papsajtlevél	20
Somkórófű	20
Lenmag	40

III.

DAB VI. keveréke

Fehérmályvalevél	20
Papsajtlevél	20
Somkórófű	20
Kamillavirág	20
Lenmag	20

DOHÁNYZÁS ELLENI
TEAKEVERÉK

Ürömfű	5
Tárnicsgyökér	5
Borsosmentalevél	3

A teakeverékből készült főzettél a száját naponta gyakran kiöblítjük.

ELHÍZÁS, ELZSÍROSODÁS	Benedekfű	6
ELLENI FOGYASZTÓ	Citromfű	6
TEAKEVERÉKEK	Csalánlevél	5

I.

Kökényvirág	10
Rebarbaragyökér	6
Bengékéreg	10
Sédkenderfű	5
Aranyvesszőfű	5
Lestyángyökör	6
Bodzavirág	6
Vadárvácskafű	5
Zsályalevél	6
Petrezselyemgyökér	6

II.

Édesköménymag	5
Kapormag	4
Kálmosgyökér	5
Majoránna	2
Tárniosgyökör	5
Ürömfű	5
Vidraelegelevél	4

ín.

Lengyel Fo—No keverék

Lengyel Fo—No keverék

Árvacsalánfű	15
Kukoricabajusz	15
Cickafarkfű	15
Édesköménymag	10
Konyhaköménymag	10
Bengékéreg	60
Kökényvirág	20
Vadárvácskafű	20

Tarackgyökér	15
Kálmosgyökér	15
Citromfű	16
Vidraelegelevél	15
Borsosmentalevél	15
Kamillavirág	15
Ezerjófű	15

EPEBÁNTALMAK ELLEN

EMÉSZTÉSI ZAVAROK,
EMÉSZTÉSI GYENGESÉG
ELLEN

Általános
epetea - keverékek

I.

Angelikagyökér	3
Ánizsmag	3
Apróbojtorjánfű	5
Borsosmentalevél	3

I.

Sédkenderfű	5
Bengékéreg	5
Iglicgyökör	6
Fodormentalevél	6

Borsosmentalevél	3
Zsurlófű	5
Keskenyútifű-levél	5
Borókabogyó	10
Ürömfű	5
Füstikefű	5
Gyermekláncfű-gyökér	5

II.

Borsosmentalevél	3
Gyermekláncfű-gyökér	5
Májfűlevél	5
Borbolyagyökér	5
Füstikefű	6
Kálmosgyökér	5
Tárnicsgyökér	5
Ezerjófű	5
Katángkóró	6
Katángfű	5
örvénygyökér	5
Benedekfű	5
Apróbojtorjánfű	5
Lestyángyökér	3

ni.

Gyermekláncfű-gyökér	5
Katánggyökér	5
Keskenyútifű-levél	5
Pemetefű	5
Apróbojtorjánfű	5
Bengekéreg	5
Iglicgyökér	5
Kálmosgyökér	5
Benedekfű	5
Zsurlófű	5
Borsosmentalevél	5
Vasfű	6

IV.

Apróbojtorjánfű	
Ezerjófű	
Borsosmentalevél	
Fodormentáiéval	
Katánggyökér	
Gyermekláncfű-gyökér	
Bengekéreg	

E p e h a j t ó
t e a k e v e r é k e k
e p e k ő , e p e g ö r c s
e s e t é n

Magyar Fo—No keverék

Szennalevél	10
Ürömfű	20
Pemetefű	20
Citromfű	20
Fehérmályvagyökér	30
Édesgyökér	30

VI.

Magyar Fo—No keverék

Apróbojtorjánfű	10
Ezerjófű	10
Tisztesfű	10
Katángfű	10
Gyermekláncfű-gyökér	10
Kálmosgyökér	10
Borókabogyó	10
Borsosmentalevél	6
Homokigyopár-virág	4
Bengekéreg	4

VII.

Német Fo—No keverék

Gyermekláncfű-gyökér	6
Borsosmentalevél	3
Bengekéreg	5
Iglicgyökér	5
Kálmosgyökér	5
Cickafarkfű	5
Tárnicgyökér	5

vin.

Román Fo—No keverék

Áfonyalevél	10
Ezerjófű	10
Csipkebogyó	10
Kálmosgyökér	10
Kukoricabajusz	10
Gyermekláncfű-gyökér	16
Zsurlófű	15
Babhéj	20

IX.

Bassler keveréke

Bengekéreg	10
Pemetefű	20
Apróbojtorjánfű	30
Borsosmentalevél	40
Sédkenderfű	50

X.

Báasler keveréke

Bengekéreg	10
Édesköménymag	10

Homokigyopár-virág	20
Borsosmentalevél	20
Cickafarkfű	20
Ürömfű	20

XI.

Nattermann keveréke

Ezerjófű	5
Cickafarkfű	5
Borsosmentalevél	3
Homokigyopár-virág	3
Bengekéreg	5
Konyhaköménymag	2
Édesgyökér	5
Gyermekláncfű-gyökér	5

E p e h ó l y a g - g y u l l a d á s
e l l e n

XII.

Lengyel Fo—No keverék

Pemetefű	10
Citromfű	10
Borsosmentalevél	10
Ezerjófű	10
Ürömfű	10
Diólevél	10
Borbolyagyökér	10
Medveszólólevél	10
Bengekéreg	10

XIII.

Cseh Fo—No keverék

Borsosmentalevél	25
Cickafarkfű	20

Iglicgyökér	20
Tárnicgyökér	20
Bengekéreg	20
Homokigyopár-virág	20
Ürömfű	20
Édesköménymag	15

EPILEPSZIAELLEN

Giovarmini keveréke ^a

Angelikagyökér	3
Borsoamentalevél	3
Fagyöngy	10
Ürömfű	5
Kecskeruta	5
Libapimpófü	5
Macskagyökér	5
Rozmaringlevél	3
Szurokfű	5
Tikhúr	6

ERŐSÍTŐ-ROBORÁLÓ HATÁSÚ TEAKEVERÉKEK

n.

Katánggyökér	5
Katángfű	5
Fehérmályvalevél	5
Csipkebogyó	25
Pásztortáska	5
Majoránna	2
Citromfű	5
Borókabogyó	10
Szarkalábvirág	5

III.

Magyar Fo—No keverék

Csipkebogyó	30
Kökényvirág	10
Benedekfű	10
Levendulavirág	10
Csalánlevél	20
Koriandermag	6
Majoránna	5
Ibolyalevél	5
Ibolyagyökér	5

IV.

Oeeh Fo—No keverék

Apróbojtorjánfű	5	Citromfű	20
Benedekfű	5	Tárnicgyökér	5
Cickafarkfű	5	Levendulavirág	20
Csipkebogyó	25	Kamillavirág	20
Csalánlevél	5	Macskagyökér	20
Levendulavirág	2	Szúrogyöngyajakfű	20
Majoránna	2	Konyhaköménymag	20
Feketeribizli-levél	6	Édesköménymag	20
Ürömfű	5		
Vidraelegelevél	4		

Dr. Völgyesi keveréke

Csipkebogyó	60
Csalánlevél	20
Kökényvirág	20
Benedekfű	20
Levendulavirág	20
Koriandermag	10
Majoránna	10
Ibolyáiéval	10
Ibolyagyökér	10

VI.

Dr. Völgyéi keveréke

Katángkórógyökér	25
Katángfu	25
Fehérmályvalevél	15
Páasztortáskafű	10
Majoránna	10
Citromfű	10
Diólevél	10
Borókabogyó	10
Szarkalábvirág	5

**ÉTVÁGYGERJESZTŐ
KEVERÉKEK**

Angelikagyökér	
Benedekfű	
Borsosmentalevél	
Cickafarkfű	
Diólevél	
Ezerjófű	
Fodormentalevél	
Úrömfű	

Kálmosgyökér	5
Katánggyökér	5
Konyhaköménymag	2
Pemetefű	5
Vidraelegelevél	2
Tárnicsgyökér	5
Bengekéreg	5

n.

Aranyvesszőfű	5
Angelikagyökér	3
Benedekfű	5
Borsosmentalevél	3
Borsfű	5
Diólevél	5
Ezerjófű	5
Kálmosgyökér	5
Rozmaringlevél	5
Tárnicsgyökér	5
Vidraelegelevél	2

m.

Ezerjófű	5
Úrömfű	5
Citromfű	5
Benedekfű	5
Borsosmentalevél	3
Édesgyökér	5
Kálmosgyökér	5
Édesköménymag	5
Bengekéreg	5

IV.

Magyar Fo—No keverék

Bengekéreg	10
Úrömfű	20

Ezerjófű	20	Édesköménymag	20
Pemetefű	20	Zsurlófű	20
Édesgyökér	30	Ürömfű	20

V.

Dr. Völgyesi keveréke

Ürömfű	20
Szagosmügefű	20
Benedekfű	20
Ezerjófű	20
Borsosmentalevél	20
Fodormentalevél	20
Kakukkfű	30
Levendulavirág	20
Borókabogyó	10
Vidraelegelevél	5
Szarkalábvirág	5

VI.

Román Fo—No keverék

Kamilla	ón
Hársfavirág	2Q
Citromfű	20
Borsosmentalevél	2o
Apróbojtorjánfű	2o
Ürömfű	2o
Ezerjófű	2o

VII.

Román Fo—No keverék

Ánizsmag	10
Tárnicsgyökér	10
Konyhakömény	10
Cickafarkfű	10

vni.

Román Fo—No keverék

Ürömfű	10
Vidraelegelevél	10
Tárnicsgyökér	10
Benedekfű	10
Ezerjófű	20
Borsosmentalevél	20

ÉRELMESZESEDÉS
ELLENI KEVERÉKEK

Kecskenyútífű-levél	5
Bodzavirág	5
Vidraelegelevél	2
Ezerjófű	5
Bengekőreg	5
Tarackgyökör	5
Levendulavirág	2
Veronikafű	5
Borsosmentalevél	3
Cickafarkfű	5
Pásztort áskafű	5
Fagyöngy	10

n.

Aranyvesszőfű	6
Árnika virág	2
Angelikagyökör	3
Borsosmentalevél	3

Csarabfű	5
Galagonyavirág	6
Galagonyabogyó	6
Levendulavirág	2
Macskagyökér	6
Páztortáskafű	6
Tarackgyökér	6
Fagyöngy	10

III.

Borsosmentalevél	3
Tejoltó galajfű	5
Fagyöngy	10
Galagonyavirág	5
Macskagyökér	5
Levendulavirág	2
Ezerjófű	5
Kamillavirág	5
Zsurlóffl	5

IV.

Lengyel Fo—No keverék

Konyhaköménymag	5
Rutaffi	5
Citromfű	5
Macskagyökér	6
Galagonyavirág	6
Fagyöngy	10

V.

Cseh Fo—No keverék

Fagyöngy	20
Zsurlófű	20

Fáztortáskafű	20
Benedekfű	20
Rutafű	20
Cickafarkfű	15

VI.

Báessler keveréke

Gyermekláncfű-gyökér	25
Tarackgyökér	25
Cickafarkvirág	25
Szappanfű	25
Fagyöngy	50

VII.

Básaler keveréke

Fagyöngy	10
Zsályalevél	15
Cickafark virág	15
Diólevél	20
Tárniosgyökér	10
Galagonyavirág	10

FAGYÁS ELLEN

I.

Arvacsalánfű	5
Fagyöngy	10
Körömvirág	4
Tölgyfakéreg	5
Fűzfakéreg	5
Kamillavirág	5
Cickafarkfű	5

n.

Árnika virág	2
Árvacsalánfű	5
Fűzfakéreg	5
Tölgyfakéreg	6
Körömvirág	2
Fagyöngy	10
Diólevél	6

Fűzfakéreg	6
Feketenadálytő-gyökör	6
Kamillavirág	6
Libapimpó	5
Vadgesztenyéiével	5
Vérontógyökör	5
Zsályalevél	5
Árvacsalánfű	10

m.

Lengyd Fo-No keverék

Tölgyfakéreg	26
Diólevél	26
Kamillavirág	25
Körömvirág	26

**FEHÉRFOLYÁS,
HÜVELYNYÁLKAHÁRTYA-
LOB ELLEN**

I.

Árvacsalánfű	10
Diólevél	5
Fűzfakéreg	6
Tölgyfakéreg	6
Papsajtlevél	6
Gyujtoványfű	5
Szederlevél	5
Zsályalevél	5
Rozmaringlevél	5

n.

Vadárvacskaffl	5
Fűzfáiével	5

FELFÚVÓDÁS ELLEN**T**

Ánizsmag	3
Borsosmentalevél	3
Fodormentalevél	5
Bengekéreg	5
Édesköménymag	5
Kapormag	4
Majoránna	2
Borsikafű	5
Benedekfű	5

H.

Kamillavirág	5
Édesköménymag	6
Fodormentáiével	5
Borsosmentalevél	3
Ánizsmag	3
Koriandermag	5
Vidraeleokelevél	2

m.

Flamm — Kroéber

Bengekéreg	10
Tárnicsgyökör	15

Iglicgyökér	15
Fodormentáiéval	30
Borsosmentalevél	30
Úrömfű	10
Zsurlófű	20
Keskenyútifű-levél	20

FÉREGŰZÉSRE

(lásd Béléreg o. alatt)

FOGÍNY-, SZÁJ-, TOROKGYULLADÁS, FOGHŰSSORVADÁS ÖBLÖGETÉSÉRE

I.

Apróbojtorjánfű	5
Bodzavirág	5
Fehérmályvalevél	5
Áfonyalevél	5
Kakukkfű	5
Kerekrepkényfű	5
Kamillavirág	5
Zsályalevél	5
Vadgesztenyéiéval	5
Cserszömörcelevél	5

II.

Cserszömörcelevél	5
Zsályáiéval	5
Borsosmentalevél	3
Fodormentalevél	5
Kamillavirág	5
Apróbojtorjánfű	5
Afonyalevél	5
Göröglepkeszegmag	5
Orbánfű	5

FOGYASZTÓ KEVERÉKEK

(lásd Elhízás, elzsírosodás c. alatt)

GOLYVA ELLEN

(lásd Basedow-kór o. alatt)

GYERMEKEKNEK

I.

Ánizsmag	3
Édesköménymag	5
Fodormentalevél	5
Borsosmentalevél	3
Fehérmályvalevél	5
Bodzavirág	5
Komlóvirág	5
Tarackgyökér	5

II.

Cseh Fo—No keverék

Fehérmályvalevél	10
ökörfarkkóró-virág	1
Pipacsszirom	3
Bodzavirág	8
Kamilla	20
Komló	7
Ánizsmag	6
Édesköménymag	6
Borsosmentalevél	13
Málnaiéval	10
Tarackgyökér	10

**GYOMORFEKÉLY,
NYOMBÉLFEKELY ELLEN**

I.

Ánúka virág	4
Apróbojtorjánfű	5
Benedekfű	5
Angelikagyökér	3
Ezerjófű	5
Csalánlevél	5
Körömvirág	2
Páztortáekafű	5
Papsajtlevél	5
Feketenadálytő-gyökér	10
Vérontógyökör	5

n.

Feketenadálygyökér	10
Papsajtlevél	5
Cickafarkfű	5
Angelikagyökér	3
Apróbojtorjánfű	5
Fehérmályvagyökör	5
Vidraeleokelevél	4
Árnika virág	2
Körömvirág	2
Zsályalevél	5
Borsosmentalevél	3
Benedekfű	5

m.

Lengyel Fo—No keverik

Fehérmályvalevél	10
Fehérmályvagyökér	10
Édesgyökér	10
Feketenadálytő-gyökér	10

<u>Kamillavirág</u>	10
Ezerjófű	10
Citromfű	20
Levendulavirág	20
Gyermekláncfű-gyökér	20
Páztortáekafű	20

iv.

Román Fo -No keverék

<u>Kn.milln.vi rág</u>	5
Cickafarkfű	5
Borsosmentalevél	3
Macskagyökér	5
Körömvirág	3
Gyermekláncfű-gyökér	6

GYOMORFELFŰVÓDÁSRA

Báealer keverékei

I.

Angelikagyökér	20
Szemvidítófű	30
Borsosmentalevél	50

n.

Édesköménymag	10
Konyhaköménymag	10
Citromlevél	40
Ezerjófű	40

m.

Ánizsmag	3
Édesköménymag	6

Borsosmentalevél	3	GYOMORHURUT,	
Fodormentáiével	5	GYOMOR-BÉL HURUT	
Angelikagyökér	5	ESETÉN	
Majoránna	2		
Ezerjófű	6	I.	
		Apróbojtorjánfű	6
		Angelikagyökér	3
GYOMORGÖRCS ELLEN		Borsosmentalevél	3
		Cickafarkfű	5
		Ezerjő	5
		Ürömfű	5
		Izlandi zuzmó	5
		Lenmag	10
		Rebarbagyökér	2
		Szemvidítófű	5
		Kamillavirág	5
		Vidraeleckevől	2
		Tarackgyökér	5
		II.	
		<i>Lengyel Fo-No keverék</i>	
		örvénygyökér	10
		Apróbojtorjánfű	10
		Lestyángyökér	10
		F. nádálygyökér	10
		Borsosmentalevél	10
		Martilapulevél	10
		Fehérmályvagyökér	10
		Libapimpófű	10
		Ezerjófű	10
		Szemvidítófű	10
		GYOMORHURUTOS	
		PÜFFEDÉS ELLEN	
		<i>B&asler keveréke</i>	
		Majoránna	25
		Zsályalevél	25
Borsosmentalevél	3		
Árnikavirág	2		
Benedekfű	5		
Cickafarkfű	5		
Ezerjófű	5		
Angelikagyökér	3		
Kamillavirág	5		
Lenmag	10		
Édeskömönymag	5		
Ánizsmag	3		
Tárnicsgyökér	6		
		II.	
		<i>Dr. Völgyesi keveréke</i>	
		Citromfű	25
		Galagonyavirág	20
		Szagosmügefű	20
		Kökönyvirág	20
		Csalánlevél	30
		Levendulavirág	10
		Fagyöngy	25
		Borsosmentalevél	20
		Fodormentalevél	20
		Búzavirág	10

Borsoementalevél	25	Ürömfű	6
Levendula virág	26	Konyhaköménymag	10
		Édesköménymag	10
		Fehérmályvagyökér	15

**GYOMORIDEGESSÉG
ELLEN**

I.

Angelikagyökér	3
Kálmosgyökér	5
Macskagyökér	6
Édesköménymag	6
Ezerjófű	6
Borsosmentalevél	3

II.

Bengekéreg	5
Tárnicsgyökér	6
Vidraelegelevél	2
Porcsinfű	6
Kamillavirág	5
Orbánkfű	6

in.

E. Mayer keveréke

Borsoementalevél	26
Fodorientáiéval	26
Édesköménymag	10
Ánizsmag	10
Konyhaköménymag	10
Cickafarkfű	10

IV.

NDK-keverék

Borsosmentalevél	26
Cickafarkfű	26

**GYOMORSAVHLANY
ELLEN**

I-

Angelikagyökér	3
Arany vesszőfű	6
Borókabogyó	5
Diólevél	5
Édesköménymag	5
Kálmosgyökér	5
Ürömfű	5

II.

Angelikagyökér	3
Borókabogyó	5
Édesköménymag	6
Kálmosgyökér	5
Somkórófű	5
Vidraelegelevél	2

ni.

Lengyel Fo—No keverék

Bodzavirág	10
Benedekfű	10
Angelikagyökér	10
Vidraelegelevél	10
Vadárvacskafű	10
Somkórófű	10
Kakukkfű	10

GYOMORSAV-TÚLTENGÉS	Fűzfakéreg	5
ELLEN	Kamillavirág	5
	Római kamilla	2

I.

Akácvirág	5	H.	
Csalánlevél	5		
Ürömfű	5	Bojtorjángyökér	5
Áfonyáiével	5	Csalánlevél	5
Keskenyútifű-levél	5	Csalángyökér	5
Kamillavirág	5	Fűzfalevél	5
Szemvidítófű	5	Fűzfakéreg	5
Vidraeleckelevél	4	Római kamilla	2
Zsályalevél	5		
Feketenadálygyökér	5	A teakeverékből készült főzet-	
Apróbojtorjánfű	5	tél a fejbőrt hajmosás után erő-	
Bodzavirág	2	teljesen bedörzsöljük, megmasz-	
		szírozzuk.	

n.

Lengyel Fo-No keverék

Hársvirág	10	HÁNYÁS ELLEN	
Lenmag	10		
Édesgyökér	10	I.	
Kálmosgyökér	10	<i>Oiovannini keveréke</i>	
Borsomentalevél	10	Borsosmentalevél	3
Edesköménymag	10	Citromfű	5
Cickafarkfű	10	Ezerjófű	6
Kamillavirág	10	Izlandi zuzmó	5
		Kamillavirág	6
HAJHULLÁS,		Kapormag	2
KORPÁSODÁS ELLEN		Kerekrepkényfű	5
		Macskagyökér	5

I.

Nyírfalevél	5	H.	
Csalánlevél	5	<i>Román Fo—No keverék</i>	
Bojtorjángyökér	6	Ezerjófű	10
Levendulavirág	2	Konyhaköménymag	10

Citromfű	15	Füstikefű	
Borókabogyó	20	Kökényvirág	
Borsosmentalevél	20	Gyujtoványfű	
Kakukkfű	20	Édeskömény	

in.

Cseh Fo—No keverék

Citromfű	15
Borsosmentalevél	25
Kamillavirág	25
Levendulavirág	5
Macskagyökér	15
Konyhaköménymag	15

HI.

Kutyabengékéreg	40
Benedekfű	10
Cickafarkfű	10
Bodzavirág	30
Édesköménymag	10

IV.

HASHAJTÓ KEVERÉKEK

Dr. Völgyeai keveréke

Ürömfű	5	Apróbojtorjánfű	20
Szagosmügefű	5	Szennalevél	60
Benedekfű	5	Afonyalevél	30
Ezerjófű	5	Kutyabengékéreg	30
Borsosmentalevél	3	Szappangyökér	25
Kakukkfű	5	Bodzavirág	15
Levendulavirág	2	Kamillavirág	15
Borókabogyó	10	Mályvavirág	15
Vidraelegelevél	2		
Kutyabengékéreg	10	y	

Magyar Fo—No keverék

n.		Kutyabengékéreg	15
Aranyvesszőfű	5	Szennalevél	16
Bodzavirág	5	Apróbojtorjánfű	10
Kutyabengékéreg	10	Szappangyökér	10
Rebarbaragyökér	2	Bodzavirág	7
Lenmag	10	Kamillavirág	7
Sódkenderfű	6	Mályvavirág	2

VI.

Lengyel Fo—No keverék

örvénygyökér	1
Édesgyökér	1
Angelikagyökér	1
Szappangyökér	1
Levendulavirág	1
Macskagyökér	1
Kökényvirág	1
Kutyabengekéreg	3

VII.

Román Fo—No keverék

Citromfű	10
Kakukkfű	10
Körömvirág	10
Cickafarkfű	10
Árvacsalánfű	10
Borókabogyó	10
Ürömfű	10
Kutyabengekéreg	20

VIII.

NDK-keverék j

Édesköménymag	10
Iglicgyökér	10
Édesgyökér	10
Kutyabengekéreg	50
Vadárvácskafű	20

IX.

Caeh Fo—No keverék

Kutyabengekéreg	25
Tarackgyökér	30

Cickafarkfű	20
Citromfű	20
Édesköménymag	10

X.

E. Mayer keveréke

Édesköménymag	20
Kutyabengekéreg	20
Borsosmentalevél	20
Sédkenderfű	20

XI.

Bássler keveréke

Édesköménymag	10
Csarabfű	10
Búzavirág	10
Kökényvirág	10
Kutyabengekéreg	10
Borókabogyó	20
Rebarbaragyökör	20

HASMENÉS, BÉLHURUI
ELLEN

I.

Vérontógyökér	5
Libapimpófü	5
Kökénybogyó	6
Afonyabogyó	5
Vadsóskamag	5
Diólevél	5
Tölgyfakéreg	5
Fűzfakéreg	5

Szederlevél	5
Makk-kávé	10

n.

Diólevél	5
Szederlevél	5
Áfonyalevél	5
Vadsóskamag	5
Libapimpófü	5
Kamillavirág	5
Tölgyfakéreg	5
Izlandi zuzmó	5
Vérontógyökér	6

in.

Lengyel Fo—No keverék

Vérontógyökér	10
Borsosmentalevél	10
Áfonyalevél	10
Diólevél	10
Árnika virág	10
Tölgyfakéreg	10

TV.

Román Fo—No

Libapimpófü	10
Fűzényfű	10
Apróbojtorjánfű	10
Kakukkfű	10
Borsosmentalevél	10
Tölgyfakéreg	20
Diólevél	20
Gyömbérgyökér	10

V.

Román Fo—No keverék

Áfonyabogyó	20
Gyermekláncfű-gyökér	20
Csalánlevél	20
Tarackgyökér	20
Porcsinfű	20

VI.

E. Mayer keveréke

Diólevél	10
Cickafarkfű	10
Kakukkfű	10
Apróbojtorjánfű	10
Szederlevél	10
Vérontópimpó-gyökér	10
Tölgyfakéreg	10
Áfonyabogyó	10
Kamillavirág	10

VII.

Cseh Fo—No keverék

Tölgyfakéreg	10
Vérontógyökér	10
Áfonyalevél	10
Áfonyabogyó	15
Kamillavirág	50
Izlandi zuzmó	20

VIII.

Bdssler keveréke

Porcsinfű	20
Libapimpófü	40

Keskenyútifű-levél	40	Kerekrepkényfű	5
Diólevél	25	Medveszólólevél	6
Tölgyfakéreg	25	Poroikafű	5
Kálmosgyökér	20	Taraokgyökér	5
		Nylrfalevél	5

HASPUFFADÁSNÁL

Angelikagyökér	3
Benedekfű	5
Borókabogyó	10
Borsosmentalevél	3
Födormentalevél	5
Édesköménymag	0
Vidraelegelevél	4
Ürömfű	6

HÓLYAGHURUT ÉS A HÚGYÚTAK MEGBETEGEDÉSE ESETÉN

Magyar Fo—No keverék

Medveszólólevél	25
Poroikafű	25

H.

Áfonyáiéval	5
Áfonyabogyó	5
Aranyvesszőfű	5
Vadárvácskafű	5
Fagyöngy	10
Igliogyökér	5
Kamillavirág	5

HL

* Medveszólólevél
Poroikafű
Porosinfű
Zsurlófű
Vórontógyökér
Apróbojtorjánfű
Cickafarkfű
Vadárvácskafű
Taraokgyökér

IV.

Lengyel Fo—No keverék

Nylrfalevél	20
Medveszólólevél	20
Kukoricabajusz	20
Édesgyökér	20
Taraokgyökér	20

V.

Lengyel Fo—No keverék

Poroikafű	20
Medveszólólevél	20
Nyírfáiéval	20
Petrezselyemlevél	20
Zsurlófű	20

VI.		Szappangyökér	10
<i>Bdssler keveréke</i>		Nyírfalevél	10
Zsurlófű	20	Csalánlevél	10
Csipkebogyó	20	Hársfavirág	10
Kakukkfű	20		
Medveszőlőlevél	20	H.	
Katángfő	20	<i>Boasler keveréke</i>	

VII.		Borókabogyó	20
<i>Ph. Helv. V. keveréke</i>		Babhéj	40
		Afonyalevél	40

Nyírfalevél	20	IDEGESSÉG ELLENI
Medveszőlőlevél	20	NYUGTATÓ KEVERÉKEK
Kukoricabajusz	20	
Édesgyökér	20	
Tarackgyökér	20	

**HÚGYKŐKÉPZŐDÉS
ELLEN**

Lengyel Fo —No keverék

Kerekrepkényfű	10
Rozmaringlevél	10
Medveszőlőlevél	10
Zsurlófű	10
Édesgyökér	10
Konyhakömény	10
Borókabogyó	10

**HÜGYSAVZAVAROK
ESETÉN**

*•

Lengyel Fo—No keverik

Iglicgyökér	10
Fűzfakéreg	10

Levendulavirág	4
Cickafarkfű	5
Borsosmentalevél	3
Galagonya virág	5
Zsályalevél	5
Csarabfű	5
Zsurlófű	5
Citromfű	6
Macskagyökér	10
Fagyöngy	5
Komlóvirág	5
Szúrósgyöngyaiakfű	5

n.

Komlóvirág	5
Borsosmentalevél	3
Galagonyavirág	6
Citromfű	5
Macskagyökér	10
Vidraelegelevél	4

Pásztortáskám	5	Fodomentáiéval	10
Levendulavirág	4	Málnalevél	15
Szúrósgyöngyajakfű	6	Orbánfű	15
Vasfű	5	Citromfű	20
		Édesgyökér	24

m.

Magyar Fo—No keverék

Macsoganyökér	5
Borókabogyó	5
Koriandermag	7
Ezerjófű	7
Martilapulevél	7
Édesgyökér	7
Vidraeleokelevél	7
Csipkebogyó	12
Borsmentalevél	10
Fodomentalevél	10

IV.

Román Fo—No keverék

Macsoganyökér	20
Katángfű	20
Citromfű	20
Angelikagyökér	15
Orbánfű	15
Komlóvirág	30

V.

Lengyel Fo—No keverék

Körömvirág	1
Komlóvirág	5
Rozmaringlevél	10

VT.

Bássler keveréke

Vidrafű	20
Borsosmentalevél	20
Angelikagyökér	30
Macsoganyökér	30

ISZÁKOSSÁG ELLEN

Angelikagyökér	4
Tárnicsgyökér	5
Ürömfű	10
Vidraeleokelevél	4
Vórontógyökör	5

IZZADÁS ELLEN, IZZADÁST CSÖKKENTŐ KEVERÉKEK

z

Csalánlevél	5
Diólevél	5
Izsópfű	5
Kecskerutafű	5
Lestyángyökér	5
Tölgyfakéreg	5
Zsurlófű	5
Aranyvesszőfű	5

n.

Zsályalevél	20
Diólevél	20
Zsurlófű	20
Csillagánizs	20
Cickafarkfű	20
Aranyvesszőfű	20

ni.*Lengyel Fo—No keverék*

Diólevél	10
Szagosmüge	10
Cickafarkfű	10
Árvacsalánfű	
Pemetefű	10
Kamillavirág	10

IV.*Román Fo—No keverék*

Zsályalevél	20
Izsópfű	20
Diólevél	20
Cickafarkfű	20
Zsurlófű	20

V.*Cseh Fo—No keverék*

Zsályalevél	10
Izsópfű	10
Cickafarkfű	10
Diólevél	30

VI.*Bácssler keveréke*

Zsályalevél	40
Macsokgyökér	10
Zsurlófű	10
Diólevél	40

IZZASZTÓ KEVERÉKEK,
HŰLÉSES
MEGBETEGEDÉSEK
ESETÉN

I.

Bodzavirág	20
Hársfavirág	20
Borsosmentalevél	5
Keskenyútifű-levél	10
Kakukkfű	10
Legyezőfű	10
Édesköménymag	10
Fűzfakéreg	15

n.

Édesgyökör	5
Hársfavirág	5
Kamillavirág	5
Bodzavirág	5
Búzavirág	3
ökörfarkkóró-virág	3
Akácvirág	5
Aranyvesszőfű	5
Veronikafű	5

ni.

Román Fo—No

Hársvirág	20
Bodza virág	20
Kamillavirág	20
Szurokfű	20
Majoránna	20

IV.

B&ssler keveréke

Hársvirág	30
ökörfarkkóró-virág	30
Bodzavirág	40
Martilapúival	20
Keskenyútifű-levél	20
Vadárvácska	30
Ibolyalevél	30

ÍZÜLETI BÁNTALMAK
ELLEN

Aranyvesszőfű	5
Legyezőfű	6
Fűzfakéreg	5
Vadárvácska	5
Borókabogyó	10
Csalánlevél	10
Zsurlófű	10
Tarackgyökér	5
Nyírfalevél	5
Lestyángyökér	6
Tikhúrfű	5

II.

Lengyel Fo—No keverék

Búzavirág	10
Körömvirág	10
Borókabogyó	10
Kutyabengekéreg	10
Bodzavirág	10
Csalánlevél	10
Fűzfakéreg	10
Zsurlófű	10
Nyírfalevél	10

KLIMAX ESETÉN

I.

Levendulavirág	4
Cickafarkfű	5
Borsosmentalevél	3
Galagonyavirág	5
Zsályalevél	5
Csarabfű	5
Zsurlófű	5
Citromfű	5
Macskagyökér	5
Fagyöngy	10
Komlóvirág	10
Édeskömény	5
Kutyabengekéreg	5

H.

Lengyel Fo—No keverék

Tarackgyökér	10
Libapimpó	10
Borsosmentalevél	10
Macskagyökér	20
Citromfű	10

Zsurlófű	10
Kutyabengekéreg	20

m.

Román Fo—No keverék

KÖHÖGÉS, REKEDTSÉG, HURUT ELLEN

I.

Akácvirág	5
Cickafarkfű	5
Édeskömény	5
Fehőrmályvagyökér	5
Izlandi zuzmó	5
Kenderkeffi	5
ökörfarkkóró-virág	3
Somkórófű	5
Bodzavirág	5
Édesgyökér	5
Fehőrmályvaleyél	4
Hársfavirág	5
Kakukkfű	5
Martilapuiével	5
Pipacszirom	5
Tüdőfűlevél	5

II.

Magyar Fo—No keverék

Kakukkfű	4
Martilapulevél	4
Tüdőfűlevél	4
Fehőrmályvaleyél	4
Bodzavirág	4
Édesgyökér	4
Kankalingyökér	4
ökörfarkkóró-virág	2
Pipacszirom	2
Fehőrmályvagyökér	4

Martilapulevél	10
ökörfarkkóró-virág	10
Tüdőfűlevél	10
Izlandi zuzmó	10
Keskenyútifű-levél	10
Papsajtlevél	10
Fehőrmályvagyökér	20
Édesgyökér	20

IV.

NDK-keoerek

Édesköménymag	5
Kakukkfű	10
Martilapulevél	20
Kankalingyökér	10
Fehőrmályvagyökér	10
Izlandi zuzmó	10
Édesgyökér	5
Keskenyútifű-levél	20
Zsurlófű	10

V.

Gseh Fo—No keverék

Ánizsmag	20
Veronikafű	20
Szappangyökér	20
Bodzavirág	15
Martilapulevél	15
Ibolyagyökér	10

VI.

Cseh Fo—No keverék

Bodzavirág	20
Hársfavirág	20
Kamillavirág	20
ökörfarkkóró-virág	20
Kankalingyökér	20

VII.

E. Mayer keveréke

Fehérmályvagyökér	20
Martilaplevél	20
Izsópfű	20
Veronikafű	10
Borsosmentalevél	10
ökörfarkkóró-virág	5
Izlandi zuzmó	5
Édesköménymag	5
Ánizsmag	10
Kakukkfű	10
Tüdőfűlevél	10
Kenderkefű	10

**KÖPTETŐ
TEAKEVERÉKEK**

I.

ökörfarkkóró-virág	4
Hársfavirág	10
Bodza virág	10
Kankalingyökér	10
Tüdőfűlevél	10
Martilaplevél	10

Fehérmályvavalel	5
Kakukkfű	10
Kenderkefű	10
Fehérmályvagyökér	16
Édesköménymag	5

Magyar Fo—No keverékek

II.

Kakukkfű	4
Martilaplevél	4
Tüdőfűlevél	4
Fehérmályvavalel	4
Fehérmályvagyökér	4
Bodzavirág	4
Édesgyökér	4
Kankalingyökér	4
ökörfarkkóró-virág	2
Pipacsszirom	2

III.

Csalánlevél	15
Kakukkfű	15
Hársfavirág	5
Fehérmályvavalel	5
Édesgyökér	6
Ezerjófű	5
Mályvavirág	2

IV.

Fehérmályvagyökér	10
Édesgyökér	10
Kakukkfű	40

I.

Szederlevél	5	Ákácvirág	5
Kakukkfű	5	Ánizsmag	3
Édesköménymag	5	ökörfarkkóró-virág	2
Borsomentalevél	5	Bodzavirág	5
Fehérmályvagyökör	10	Csillagánizs	2
Papsajtlevél	10	Diólevél	5
Édesgyökér	10	Édesgyökör	4
Tüdőfűlevél	10	Fehérmályvagyökér	5
Kenderkefű	20	Hársfavirág	5
Martilapulevél	20	Kankalingyökér	5

VI.

Fehérmályvagyökér	10
Édesköménymag	15
Édesgyökér	15
Veronikafű	25
Angelikagyökér	25
Martilapulevél	25

KÖSZVÉNY

(lásd Reuma, csúz, köszvény
c. alatt)

LÁBIZZADÁSRA,
LÁBFÜRDŐHÖZ

Cserszömörölevél	5
Diólevél	5
Fűzfakéreg	5
Kamillavirág	5
Tölgyfakéreg	5
Göröglepkeszegmag	5
Zsurlófű	5

Kenderkefű	5
Martilapulevél	5
Tüdőfűlevél	5
Pozsgás zsászfű	5

II.

Lengyd Fo—No keverék

Bodzavirág	10
ökörfarkkóró-virág	10
Fehérmályvavalevél	10
Martilapulevél	10
Kakukkfű	10
Ánizsmag	5
Fehérmályvagyökör	10
Édesgyökör	25

III.

Román Fo—No keverék

ökörfarkkóró-virág	10
Fehérmályvagyökér	10
Keskenyútifű-levél	10
Tüdőfűlevél	10
Martilapulevél	10

Csalánlevél	10
Borsosmentalevél	5
Zsurlófű	10

IV.

Báeeler keveréke

Édeekömönymag	6
Konyhakömönymag	5
Hársfavirág	10
Zsályalevél	10
Zsurlófű	10
Édesgyökér	10
Szagosmügefű	10
Diólevél	16
Citromfű	16
Kökényvirág	14

MAGAS VÉRNYOMÁS ELLEN

I.

Fagyöngy	10
Citromfű	5
Galagonyavirág	6
Galagonyabogyó	5
Olajfalevél	6
Levendulavirág	2
Meténgfű	5
FeketeribizU-levél	6
Kutyabengekőreg	5
Zsurlófű	5
Pásztortáskám	5

n.

Fagyöngy	10
Citromfűiével	5

Meténgfű	5
Olajlevél	6
Ciokafarkfű	6
Csalánlevél	6
Kökényvirág	2
Pásztortáskára	6
Zsurlóra	6
Diólevél	6
Kutyabengekőreg	6

ni.

Magyar Fo—No keverék

Szarkalábvirág	3
Bodzavirág	16
Kukoricabajusz	8
Babhéj	8
Diólevél	10
Levendulavirág	10
Galagonyabogyó	15
Fagyöngy	15
Zsurlófű	20

IV.

Dr. Völgyéi keveréke

Galagonyabogyó	15
Bodzavirág	15
Fagyöngy	15
Zsurlófű	20
Diólevél	10
Levendulavirág	10
Kukoricabaj usz	8
Babhéj	8
Szarkalábvirág	5

V.

Lengyel Fo—No keverék

Galagonya virág	10
Galagonyabogyó	10
Zsurlófű	10
Fagyöngy	10
Árnika virág	10
Cickafarkfű	10
Kakukkfű	10

VI.

Román Fo—No keverék

Orbánfű	20
Cickafarkfű	20
Galagonyavirág	20
Ezerjófű	20
Páasztortáskafű	10
Fagyöngy	10

VII.

Basder keveréke

Galagonyavirág	15
Galagonyabogyó	15
Zsurlófű	15
Fokhagyma	15
Árnika virág	5
Cickafarkfű	20
Fehőrfagyöngy	16

MÁJBETEGSÉGEK ELLES

I.

Apróbojtorjánffi	5
Bengekéreg	5

Benedekfű	6
Csalánlevél	5
Ürömfű	5
Fustikeffi	5
Gyermekláncfű-gyökér	5
Kamillavirág	5
Katángkórógyökér	6
Májfülevél	5
Orbánfű	5
Páasztortáskafű	6
Tarackgyökér	5

n.

Májfülevél	5
Kamillavirág	5
Katángkórógyökér	5
Katángfű	5
Füstikeffi	5
Gyermekláncfű-gyökér	5
Benedekfű	5
Körömvirág	4
Orbánfű	5
Apróbojtorjánffi	5
Rebarbaragyökér	4
Veronikafű	5
Vasfű	5

m.

Dr. Völgyéi keveréke

Rebarbaragyökér	30
Borókabogyó	15
Diólevél	20
Szappangyökér	15
Csalánlevél	40
Medveszólólevél	40
Kakukkfű	40
Búzavirág	5

IV.

Dr. Völgyesi keveréke

Benedekfű	20
Szagosmügefű	20
Katángkórógyökér	25
Katángfű	25
Vidraeleckelevél	10
Diólevél	10
Szappangyökér	10
Kakukkfű	20
Babhéj	15
Csalánlevél	15
Kukoricabajusz	15
Medveszőlőlevél	10
Pipacsszirom	5
Vadárvácskafű	5

V.

Lengyel Fo—No keverék

Borbolyagyökér	10
Nyírfalevél	10
Diólevél	10
Benedekfű	10
Orbánfű	10
Cickafarkfű	10

VI.

Román Fo—No keverék

Bengekéreg	5
Csipkebogyó	10
Cickafarkfű	5
Apróbojtorjánfű	5

Rózsaszzirom	2
Orbánfű	5
Pemetefű	5
Gyermekláncfű-gyökér	6
Kukoricabajusz	5

VII.

E. Mayer keveréke

Benedekfű	10
Papsajtlevél	10
Tarackgyökér	10
Körömvirág	10
Vadárvácskafű	10
Bengekéreg	10
Cickafarkfű	10
Katángkórógyökér	10
Borsosmentalevél	10
Árnika virág	10

MEGHŰLÉS,
NÁTHA ELLENI
TEAKEVERÉKEK

I.

Fehérmályvagyökér	20
Édesgyökér	15
Izópfü	10
Ezerjófű	10
Zsályalevél	10
Mályva virág	5
Bodzavirág	5
Borsosmentalevél	3
Hársvirág	5
Kamillavirág	5
Fűzfakéreg	5
Sarlósgamandorfű	5

n.*Dr. Völgyein keveréke*

Csalánlevél	40
Kakukkfű	40
Keskenyútifű-levél	30
Hársfavirág	20
Fehérmályvagyökér	20
Édesgyökér	15
Izópfü	10
Ezerjófű	10
Zsályalevél	10
Mályvavirág	5

m.*Magyar Fo—No keverék*

Fehérmályvaleyél	50
Fehérmályvagyökör	25
Édesgyökér	20
Mályva virág	5

IV.*Ph. Helv. V. keveréke*

Martilapulevél	10
ökörfarkkóró-virág	5
Mályvavirág	10
Pipacsszirom	10
Fehérmályvaleyól	10
Kakukkfű	10
Csillagánizsgyökér	5
Fehérmályvagyökér	10
Édesgyökér	10

**MENSTRUÁCIÓT
ELŐSEGÍTŐ KEVERÉKEK****I.***Lengyel Fo—No keverik*

Kutyabengekéreg	10
Rutafű	20
Rozmaringlevél	40
Körömvirág	20
Borsosmentalevél	10
Majoránna	20
Citromfű	20

n.*Román Fo—No keverék*

Macskagyökér	15
Libapimpófü	20
Fagyöngy	20
Pásztortáska	20
Orbánfü	30
Cickafarkfü	40
Kálmosgyökér	10

m.*Oseh Fo —No keverék*

Cickafarkfü	20
Orbánfü	20
Macskagyökér	20
Borsosmentalevél	16
Csarabfü	25
Pasztortáskafü	25

IV.

B&ssler keveréke

Kerekrepkényfű	10
Cickafarkfű	10
Édesgyökér	10
Borókabogyó	
Orbánkfű	20
Rutafű	20

MENSTRUÁCIÓS
FÁJDALMAK ÉS ZAVAROK
ESETÉN

Lengyel Fo—No keverék

Kutyabengekéreg	15
Szederlevél	15
Nyírfalevél	15
Csarabfű	15
Borsosmentalevél	15
Cickafarkfű	15
Macszkagyökér	15

n.

Oaéh Fo—No keverék

Libapimpóffi	25
Izsópra	25
Orbánkfű	25
Körömvirág	10
Kakukkfű	10

m.

Oiovannini keveréke

Árvacsalánfű	5
Cickafarkfű	5
Citromfű	5
Galagonyabogyó	5
Orbánkfű	5
Pásztortáskára	5
Kamillavirág	5
Vasfű	5
Zsályalevél	5

IV.

Bdssler keveréke

Kutyabengekéreg	75
Nyírfalevél	76
Csarabfű	10
Kamillavirág	25
Borsosmentalevél	25
Macszkagyökér	25

MENSTRUÁCIÓS VÉRZÉST
CSÖKKENTŐ
KEVERÉKEK

I.

Caeh Fo—No keverék

Pásztortáskára	30
Tölgyfakéreg	20
Cickafarkfű	25
Vérontógyökér	25

n.		Borsosmentalevél	20
<i>Baaaler keveréke</i>		Fodormentalevél	20
		Vadárvácskafű	5
Páztortáskáid	5		
Árvacsalánfű	5	m.	
Citromfű	5	Levendula virág	4
Zsályalevél	5	Cickafarkvirág	10
Pipacsszirom	5	Borsosmentalevél	6
Fagyöngy	5	Galagonyavirág	10
		Zsályalevél	10
NYUGTATÓ		Csarabfű	10
TEAKEVERÉKEK		Zsurlófű	10
		Citromfű	5
I.		Macskagyökér	10
Páztortáskafű	15	Fagyöngy	10
Citromfű	15	Komlóvirág	10
Cseresznyeszár	15		
Vidraelegelevél	20	IV.	
Borsosmentalevél	20	<i>Magyar Fo—No keverék</i>	
Levendulavirág	20	Macskagyökér	5
Mályvavirág	10	Borókabogyó	5
Fehérmályvalevél	20	Koriandermag	7
Pipacsszirom	10	Ezerjófű	7
Izópfü	15	Martilapulevél	7
Macskagyökér	10	Édesgyökér	7
Tüdőlevél	20	Vidraelegelevél	7
		Csipkebogyó	12
n.		Borsosmentalevél	12
Macskagyökér	10	Fodormentalevél	10
Borókabogyó	10		
Koriandermag	10	V.	
Ezerjófű	15	<i>Román Fo—No keverék</i>	
Martilapulevél	15	Ánizsmag	5
Édesgyökér	15	Édesköménymag	5
Vidraelegelevél	15	Borsosmentalevél	10
Csipkebogyó	25		
Szagosmügefű	20		
Citromfű	20		

Édesgyökér	10	Ezerjófű	6
Vadárvácskaffű	20		10
Pipacszirom	10	Kutyabengekéreg	5
Komlóvirág	20	Nyírfalevél	5
Macskagyökér	20	Veronikafű	5

VI.

Cseh Fo—No keverék

Csarabfű	15
Komlóvirág	15
Levendula virág	16
Borsosmentalevél	35
Citromfű	20

PATTANÁS ELLEN

Lengyel Fo—No keverék

Katángkórófű	5
Katángkórógyökér	5
Gyermekláncfű-gyökér	5
Vidraelegelevél	6
Édesköménymag	20
Kutyabengekéreg	40

REKEDTSÉG

(lásd Köhögés, hurut o. **alatt**)

REUMA, CSŰZ, KÖSZVÉNY ESETÉBEN

I.

Csalánlevél	5
Zsályalevél	5
Tarnicsgyökér	5

II.

Román Fo—No keverék

Árnika virág	5
Kálmosgyökör	5
Kakukkfű	5
Kamillavirág	10
Tarackgyökér	10
Csalánlevél	15
Iglicgyökér	16
Borókabogyó	15
Zsurlófű	20

III.

Bácssler keveréke

Hársfavirág	20
Aranyvesszőfű	20
Orbánfű	20
Bodzavirág	20
Zsurlófű	20
Tarackgyökör	50
Csalánlevél	50

IV.

„STADA” keverék

Borókabogyó	10
Kutyabengekéreg	10
Iglicgyökér	10
Csalánlevél	20
Cickafarkfű	10
Zsurlófű	20

Nyírfalevél	80	Kakukkfű	30
Fűzfakéreg	20	Édesköménymag	10
		Édesgyökér	10
		Lenmag	10

V.

NDK-keverék

Fűzfakéreg	30	<i>Báasler keveréke</i>	
Bodzavirég	10		
Iglicgyökér	10	Kankalinyökér	10
Nyírfalevél	20	Édesgyökér	10
Borókabogyó	10	Ibolyagyökér	10
Vadárvácskafű	20	Papsajtlevél	10
		Kakukkfű	40
		Fehérmályvagyökér	20

SZILIKÓZIS ESETÉBEN

Tüdőfűlevél	5		
Cickafarkfű	5	SZÉKREKEDÉS	
Fehérmályvagyökér	5		
Martilapulevél	5	(lásd Hashajtók c. alatt)	
Kakukkfű	5		
Diólevél	5		
Aranyvesszőfű	10	SZÉLHAJTÓ	
Kankalinyökér	10	TEAKEVERÉKEK	

SZÁJGYÜLLADÁS ELLEN

(lásd Fogínygyulladás c. alatt)

SZAMÁRKÖHÖGÉS ELLEN

I.

Lengyel Fo — No keverék

Ánizsmag	10	Édesköménymag	2
Fehérmályvagyökér	30	Konyhaköménymag	2
		Ánizsmag	3
		Koriandermag	6
		Kamillavirág	5
		Fodormentalevél	5
		Angelikagyökér	3
		Borsosmentalevél	3
		Bazsalikomfű	5

I.

II.

Kamillavirág	20
Édesköménymag	10
Fehérmélyvlevel	10
Borsosmentalevél	60
Ánizsmag	9
Koriandermag	10

III.

Román Fo—No keverék

Édesköménymag	10
Konyhaköménymag	10
Hársfavirág	10
Borsosmentalevél	10
Cickafarkfű	10
Kálmosgyökér	10
Kamillavirág	20

IV.

Cseh Fo—No keverék

Vidraeleckelevél	20
Édesköménymag	20
Borsosmentalevél	20
Cickafarkfű	20
Ezerjófű	20

V.

Cseh Fo—No keverék

Ánizsmag	25
Édesköménymag	25
Koriandermag	25
Konyhaköménymag	25

VI.

Ph. Helv. V. keverék

Kamillavirág	30
Borsosmentalevél	30
Kardamomimag	10
Kálmosgyökér	10
Macskagyökér	20

SZEMGYULLADÁS
BOROGATÁSÁRA

Kamillavirág	5
Búzavirág	5
Szemvidítófű	5
Keskenyútífű-levél	5
Cickafarkfű	5
Papsajtlevél	5

A SZÍV IDEGES ZAVARAI
ELLEN

Fagyöngy	10
Galagonyavirág	5
Galagonyabogyó	5
Macskagyökér	10
Szúrósgyöngyajakfű	5
Citromfű	5
Angelikagyökér	6
Levendula virág	4

II.

Lengyel Fo—No keverék

Szúrósgyöngyajakfű	20
Macskagyökér	20

Levendulavirág	10	Borsosmentalevél	3
Édesköménymag	20	Macskagyökér	5
Galagonyavirág	20	Édesgyökér	5
		Lestyángyökér	5
		Édeskömónymag	3
		Ánizsmag	3

III.

Román Fo—No keverék

Borsosmentalevél	20
Fodormentalevél	20
Édesköménymag	10
Ánizsmag	10
Konyhaköménymag	10
Cickafarkfű	10
Macskagyökér	20
Kutyabengekéreg	5

IV.

Cseh Fo—No keverék

Macskagyökér	20
Ánizsmag	10
Martilapulevél	20
Lestyángyökér	10
Bodzaggyökér	10
Édesgyökér	10
Citromfű	20

V.

Nattermann keveréke

Galagonyavirág	5
Fagyöngy	5

TEJKIVÁLASZTÁST ELŐSEGÍTŐ KEVERÉKEK

I.

Ánizsmag	3
Csalánlevél	5
Édesköménymag	6
Kecskerutafű	10
Izlandi zuzmó	5
Majoránna	2

II.

Román Fo—No keverék

Csalánlevél	10
Édesköménymag	10
Ánizsmag	10
Kakukkfű	10
Majoránna	10

HL

Cseh Fo—No keverék

Kerekrepekényfű	10
Csalánlevél	10

Édesköményinag	10	TÜDŐÁSZTMA
Ánizsmag	10	
Konyhaköménymag	10	(lásd Asztma c. alatt)
Kakukkfű	10	
Majoránna	10	
Földitömjéngyökér	10	VESE ÉS HÚGYÜTAK ZAVARAIBAN

TOBOK- ÉS SZÁJÖBLÍTŐ KEVERÉKEK

GHovannini keveréke

Kamillavirág	5	Apróbojtorjánfű	5
Fehérmályvalevél	5	Aranyve8sz6fű	5
Borsosmentalevél		Csipkebogyó	10
Zsályalevél		Iglicgyökér	5
Gszerszömöreelevél	5	Libapimpófű	5
Apróbojtorjánfű	5	Medveszőlőlevél	5
		Porcikaű	5
		Tarackgyökör	5
		Zsurlófű	5
		Nyírfalevél	5
		Lestyángyökér	6
		Petrezselyemgyökér	5
		Borókabogyó	10

II.

Román Fo—No keverék

Fehérmályvalevél	30
Martilapulevél	30
Fehérmályvagyökér	10
Bodzavirág	10
ökörfarkkóró-virág	10

III.

Gseh Fo—No keverék

Apróbojtorjánfű	20
Fehérmályvagyökér	30
Bodzavirág	10
ökörfarkkóró-virág	10
Martilapulevél	30

II.

E. Mayer keveréke

Cickafarkfű	10
Medveszőlőlevél	10
Bodzagyökér	10
Csalánlevél	10
Kálmosgyökér	10
Borsosmentalevél	10
Zsurlófű	10
Bodzavirág	10
Hársfavirág	10
Borókabogyó	10
Csipkebogyó	10

in.*E. Mayer keveréke*

Petrezselyemgyökér	10
Borsosmentalevél	10
Babhéj	10
Zsurlófű	10
Medveszőlőlevél	15
Porcika-fű	15
Nyírfalevél	20

IV.*Lengyel Fo—No keverék*

Papsajtlevél	15
Petrezselyemlevél	16
Földitömjéngyökér	16
Csipkebogyó	15
Lestyángyökér	15
Medveszőlőlevél	15
Nyírfalevél	15
Iglicgyökér	15
Taraokgyökér	15

Bassler keveréke

Nyírfalevél	10
Iglicgyökér	10
Tarackgyökér	10
Borókabogyó	10
Aranyvesszőfű	10
Kakukkfű	10
Rutafű	20
Libapimpó-fű	20

**VESE- ÉS BÉLZAVAROK
ELLEN***Básáler keveréke*

Bodzagyökér	10
Kutyabengekéreg	20
Füstikefű	20
Nyírfalevél	20
Csarabfű	10

**VESE- ÉS
HÓLYAGKÉPZÖDÉSEK
ELLEN***Básler keveréke*

Bodzagyökér	5
Csalánlevél	6
Bábakalácsgyökér	6
Kálmosgyökér	6
Borsosmentalevél	5
Zsurlófű	10
Bodzavirág	16
Hársfavirág	15
Borókabogyó	16
Csipkebogyó	20

**VÉRTISZTÍTÓ
TEAKEVERÉKEK****I.**

Kutyabengekéreg	6
Bodzabogyó	6
Lapugyökér	6
Csalánlevél	5
Diólevél	6

Ezerjófű	5
Füftikefű	5
Kökönyvirág	4
örvénygyökér	5
Szagosmügefű	5
Zsurlófű	5
Tarackgyökér	5
Vadárvácskafű	5

n.

Ákácvirág	5
Fehőrmályvalevél	10
Diólevél	5
Ezerjófű	10
Cickafarkfű	10
Koriandermag	5
Édesköménymag	10
Tarackgyökér	10
Kutyabengekőreg	50

III.

Román Fo—No keverék

Kutyabengekéreg	20
Körömvirág	20
Borókabogyó	20
Szamócalevél	20
Szederlevél	25
Nyfrfalevél	10
Árnika virág	10
Konyhaköménymag	10
Ezerjófű	10
Bodzavirág	30
Csipkebogyó	50
Vadárvácskafű	15

VÉRSZEGÉNYSÉG ELLEN

I.

Lengyel Fo—No keverék

Csalánlevél	20
Kálmosgyökér	20
Málnalevél	20
Kökényvirág	20
Gyermekláncfű-gyökér	20

II.

E. Mayer keveréke

Csalánlevél	50
Cickafarkfű	50
Űrömfű	50
Ezerjófű	50
Borókabogyó	60
Borsosmentalevél	30

VIZELETHAJTÓ TEAKEVERÉKEK

I.

CHovannini keveréke

Aranyvesszőfű	5
Lapogyökér	5
Csalánlevél	5
Bodzaggyökér	5
Iglicgyökér	5
Lestyángyökér	6

Medveszőlőlevél	5	Porcsinffi	20
Nyírfajevél	5	Zsurlófű	20
Orbánfű	5	Nyírfalevél	30
Petrezselyemgyökér	5		
Tarackgyökér	6		
Zsurlófű	5	V.	

Cseh Fo—No keverék

II.		Iglicgyökér	10
<i>Dr. Völgyeai keveréke</i>		Borókabogyó	10
Zsurlófű	40	Csalánlevél	10
Porcika-fű	40	Arany vesszőfű	10
Bodzavirág	25	Cickafarkfű	10
Iglicgyökér	26	Porcika-fű	10
Lestyángyökér	5	Medveszőlőlevél	20
Borókabogyó	5	Petrezselyemgyökér	10

VI.

Ph. Helv. V. keverék

III.		Ánizsmag	5
<i>Magyar Fo—No keverék</i>		Petrezselyemgyökér	25
Tengerihagyma	10	Vadárvácskafű	10
Szennalevél	10	Borókabogyó	20
Borókabogyó	10	Lestyángyökér	20
Zsurlófű	15	Édesgyökér	20
Iglicgyökér	15	Iglicgyökér	20
Tarackgyökér	16		
Gyapjasgyöngyajakfű	25		

ZSÁBA ELLEN

Qiovannini keveréke

IV.		Bodza virág	5
<i>Román Fo—No keverék</i>		Borsosmentalevél	3
Iglicgyökér	10	Cickafarkfű	5
Borókabogyó	10	Csalánlevél	5
Csalánlevél	10	Kankalingyökér	5

Feketenadálytó-gyökér	5	Zsályalevél	10
Orbánfű	6	Majoránna	15
Kamillavirág	5	Kakukkfű	10
Vidraeleckevől	4	Angelikagyökér	10
Borókabogyó	5	Kálmosgyökér	10

ZAMATOS
TEAKEVERÉKEK

(Frissítő, közérzetjavító)

I.

Qiovannini keveréke

Málnalevél	3
Citromfű	5
Borsosmentalevél	3
Szurokfű	5
Csipkebogyó	26

II.

Ph. Helv. V. keverék

Szegfűszeg	10
Levendula virág	10
Borsosmentalevél	15

III.

Flamm—Kroeber keveréke

Kakukkfű	5
Citromlével	25
Szagosmüge	25
Szamócalevél	50
Édesköménymag	10
Kamillavirág	15
Hársfavirág	15
Bodza virág	20
Borsosmentalevél	30

IV.

Ph. Austr. VII. keverék

Majoránna	25
Zsályalevél	25
Borsosmentalevél	25
Levendula virág	25

A GYÓGNÖVÉNYEK FELHASZNÁLÁSA

A gyógynövények mint gyógyszeripari alapanyagok

Galenus óta (aki először készített a gyógynövényekből különböző, még ma is használt gyógyszerformákat, teakeverékeken kívül forrázatokat, főzeteket, áztatványokat, tinktúrákat, kenőcsöket stb.) napjainkig igen sokat fejlődött a gyógyszergyártás tudománya, technológiája.

Az ókori gyógyszerkészítési ismereteket a középkorban az alkimisták fejlesztették tovább, akik — ha aranyat csinálni nem is tudtak — a kémia, így a gyógyszerkémia tudományát is előbbre vitték.

A modern értelemben vett gyógyszervegyészetről a XIX. sz. közepe óta beszélhetünk, amikor a kémia és az orvostudományok fejlődése annak tudományos alapjait megteremtette. A növényi hatóanyagok előállítására, a gyógyszerek — pilulák, cseppek, porok, kenőcsök stb. — gyártására akkor már olyan lendületet vett, hogy kezdte kinőni az akkori patikák laboratóriumi méretű kapacitását. Sorra alakultak — elsősorban Európában — a máig is mind nagyobb méretekben fejlődő gyógyszervegyészeti gyárak. Hazai gyógyszergyáraink csak e század elején kezdtek működni, készítményeik azonban már akkor is világhírűek voltak.

Gyógyszeriparunk tevékenysége

A növényi gyógyszerek, a *galenusi* eljárással készültek gyártása; — a drogok *hatóanyagainak* — alkaloidáknak, glikozidáknak stb. — tisztán való előállítására; — az izolált hatóanyagok felhasználásával különféle *gyógyszerkülönlegességek* — injekciók, eseppek, pilulák, tabletták, kenőcsök stb. — készítése.

A *galenusi készítmények* növényi részekből egyszerű fizikai vagy kémiai eljárásokkal előállított gyógyszerek.

Évszázadokon keresztül a *teakeverékek* (species) képviselték a fejlett gyógyszerformát, ma azonban a legegyszerűbb készítményeknek tekintjük azokat. Előállításuk a célnak megfelelő hatóanyag-tartalmú felaprított drogokból történik.

A *főzetek* (decoctum), a *forrázatok* (infusum) és az *áztatványok* (maceráció) drogokból vízzel való főzéssel,- forrázással vagy áztatással, pállasztással előállított belső (pl. kanalas orvosságként) vagy különleges (borogató, öblögető) használatra szolgáló folyékony gyógyszerek. (Pl. szappangyökérfőzet, kamillaforrázat.)

A *festvények* (tinctura) a drogokból szeszszel, szeszess vízzel vagy szeszesséttel, mint kivonófolyadékokkal készített színes kivonatok. (Pl. cseppek, keserű vagy aromás tinktúrák stb.)

A *kivonatok* (extractum) vízzel vagy szeszszel készült, hatóanyagokat tartalmazó folyékony vagy különféle mértékű bepárologatással sűrített, dúsított készítmények. így folyékony, sűrűn folyó, vagy száraz kivonatok készülnek. (Pl. anyarozs és édeskömény kivonat, nadragulyalevél kivonat.)

A *szörpök* (Sírup) rendszerint gyümölcsleveknél vagy drogok áztatványainak cukorral besűrített készítményei. (Pl. málnaszörp, zilizszörp.)

Az *elixírek* (Elixír) a szirupokhoz hasonlóan készített, cukorral édesített, gyógyszerek vivőanyagául szolgáló szeszszes, aromás folyadékok. (Pl. kakukkfű-elixír.)

A *gyógyszeres borok* (Vina medicamentosa) drogokból nemes borokkal készült kivonatok. (Pl. rebarbarabor, kinavasbor.)

További, drogokból előállított egyszerűbb gyógyszerformák: porkeverékek, gyógyecetek, aromás vizek, flastromok, gyógycukorkák.

Gyógyszeriparunk gyakoribb növényi drog alapanyagai

A *kismeténgfuból* kivont vincamin alkaloidából készül a Devincan nevű nyugtató hatású és az agyérszűkület gyógyítására alkalmas gyógyszer-specialitás.

A *nadragulya* gyökeréből és leveléből előállított, atropint tartalmazó kivonatot gyomorsavtúltengés, valamint nyugtató hatású készítmények (pl. végbélkúpok) előállítására használják. Az atropin-alkaloida (pl. szemműtételnél) pupillatágító-szer.

A *fehérsáspagyökér* protoveratrin alkaloidájából vérnyomáscsökkentő gyógyszer készül.

A *macskagyökér* kivonatából (fő hatóanyaga az izovaleriansav) nyugtató hatású gyógyszerek készülnek. Ismert készítmény a Valeriána tableta is.

A *máktok* ópiumalkaloidáiból, a morfinból, a kodeinből, a papaverinből stb. nyugtató, bódító, altató és fájdalomcsillapító gyógyszerek készülnek.

Az *orvosi csucsor* lombjából előállított szolaszodin nevű glu-koalkaloida sokféle betegség elleni készítmény hatóanyaga. A készítmények szívre, ízületekre, reumás bántalmakra hatók, hormonális zavarokat megszüntetők.

A *kankalinyökér* szaponin és glikozida hatóanyagaival nyálkaoldó, illetve köhögéscsillapító gyógyszerkülönlegességek készülnek.

Az *őszi kikerics magjának* hatóanyagával, a kolchicinnel készülő gyógyszerek csökkentik a köszvényes fájdalmakat és folyamatokat. A kolchicin-alkaloidát a növénytermesztés területén növekedést serkentőként, valamint változatok előállítására alkalmazzák.

A *japánakácfa* bimbójából és a *pohánka* növényből előállított *rutin* hatóanyaggal nyugtató és vérnyomáscsökkentő gyógyszerek készülnek.

A *rózsameténg* vinblasztin és vinkrisztin nevű alkaloidáival daganatok növekedését meggátló, valamint fehérvérűséget gyógyító gyógyszerkülönlegességek készülnek.

A *gyapjasgyűszűvirág-levél* A, B, C, lanatozid glikozidáival a szív működését és a vérkeringés működését javító gyógyszerek készülnek, amelyek közül ismertebbek az Isolanid, a Digalen, a Digiclarin, a Digifolin.

Az *anyarozs* hatóanyagaival női természetű vérzések elleni, valamint a szülés előmozdítására alkalmas gyógyszerek készülnek. Készülnek olyanok is, amelyek a vegetatív idegekre ható,

Basedow-kór elleni, migrént szüntető, a vérkeringést korrigáló specialitások.

A külföldi gyógyszergyárak részére szállítunk többek között: *fehérgyöngyöt, gyöngviráglevelet, tavaszi héricsfüvet* is.

A gyógynövények mint fűszerek

Az illatos, aromás gyógynövények egyben ipari és konyhai fűszerek is. Tudjuk, hogy a fűszerekre táplálkozásunkban nagy szükség van, mivel az ízlelő- és szaglószerveink közvetítésével az emésztési folyamatokat serkentik.

Elődeink is nagy szeretettel használták, és a házikertekben szívesen termesztették is hazai fűszereinket. A kertekben rendszerint ott volt a helye többek között a fodormentának, a kakukkfűnek, a borsikának, a majoránának, a kapornak.

Meg is érdemlik a magyar fűszerek, hogy használatukat fel- elevenítsük, különösen az olyan érzékenyek és betegek érdekében, akiket orvosuk eltiltott az egzotikus tájakról származó, erősen izgató hatásúak élvezetétől.

Ha azt mondjuk, hogy bizonyos hazai gyógynövények egyben fűszerek is, ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a külföldi eredetű fűszerek ugyanakkor gyógynövények: *drogok* is. A fahéjat, a gyömbért, a szegfűszeget, a borsot például ugyanúgy alkalmazza a gyógyszerészet erősebb hatású étvágyerjesztő vagy emésztést serkentő gyógyszerek készítésére, gyakran pedig gyógyszerek ízesítésére, kellemetlen ízük, szaguk tompítására, vagy éppen a nyálkahártyák izgatására, káros váladékok eltávolítására.

A hazai fűszereink a külföldiekénél sokkal enyhébben aromásak, izgató hatásuk ezért mérsékeltebb is.

A *majoránna* nem szorul különösebb bemutatásra, mert ma is sok háztartás ismert és kedvelt fűszere. Használják hurka-félék, pástétomok, mártások, levesek, főzelékek, húсок ízesítésére, nagyon gyakran pedig baromfi- és birkahúсок nem mindenki által kedvelt jellegzetes ízének és szagának a leplezésére,

Azt is érdemes tudni, hogy teája kitűnő nyálkaoldó, illetve

köhögés elleni szer, amely megszünteti a bélgörcsöt és a felfúvódást is.

Az *ánizst*, a *köményt* és az *édesköményt* sok vidéken kenyérbe sütik vagy sós süteményekre hintik. Különösen jó ízt adnak salátáknak és mártásoknak. A kömény egyébként levesek, főzelékek és hústelekek ízesítője is. Mindhárom termésfűszer teája étvágygerjesztő, emésztést serkentő és szélhajtó teák alkotórésze.

Borsfűvel ízesíthetik ételleiket azok a betegek, akiket a fekete-bors használatától eltiltott az orvos. Borsfűvel koriander, fehér mustármag és egy kevés csípős paprika hozzáadásával pedig a fekete-bors pótlására is alkalmas fűszerkeveréket nyerhetünk. A borsfű az ecetes uborkának és paprikának szintén finom fűszere. Teáját alacsony vérnyomás, felfúvódás és étvágytalanság ellen dicsérik.

A *koriander* savanyúságok, pástétomok és saláták pikáns fűszere; egyébként pedig vértisztító, emésztést javító, étvágygerjesztő és szélhajtó fűszerkeverékek gyakran alkalmazott alkotórésze.

A fehér *mustármagot* az iparban és a háztartásban egyaránt használják a téli eltevésre savanyítandó paprika és uborka egyik fontos fűszereként. Pástétomfűszerek alkotórésze, savanyítandó halaknak is elmaradhatatlan fűszere. A kolbászfélékhez, húshoz használt mustárkrémet fehér és fekete mustármagokból készítik. A mag őrleményét pépes borogatóként használják reumás végtagok fájdalmának enyhítésére.

A *bazsalikom* sok kiskertben megtalálható becses fűszernövény. Pácok, mártások, pástétomok, savanyúságok, kolbászfélék gyakori fűszere. Teája köhögőscsillapító, görcsoldó, nyugtató, az emésztőszervekre kedvezően ható.

A *borókabogyó* (a koriander-maggal együtt) disznóöléseknél használt húspácolók alapfűszere, amely még javítható kevés borsfűvel, bazsalikkal, majoránnával, kakukkfűvel, izsóppal, mustármaggal. Borókából készül a borovicska és a gin nevű pálinka. A borókabogyó vese- és hólyagbántalmak elleni teakeverékek alkotórészeként is szokott szerepelni.

A drága, az egészségre pedig nem előnyös hatású *valódi sáfrány* pótlására nagyon jól megfelel ízével és színezőképességével

a hazai termesztésű *sáfrányos szeklice* (pórsáfrány, magyarsáfrány) szép piros virága. Levesek, főzelékek, mártások ízesítésére, tészták, sütemények, vajos krémek színezésére használható. Teája nyálkaoldó hatású.

A *kerti izsópot* húсок, pástétomok, mártások és az olasz saláták ízesítőjeként használják. Teája köhögéscsillapító, étvágyjavító, szélhajtó, asztmás bántalmakat enyhítő hatású.

A *kakukkfűvek* minden faja szintén kedvelt fűszerünk. Közülük a kerti kakukkfű aromásabb, mint a mezőkön termők. Úgy használják, mint a többi levelekből és virágokból álló fűszereinket: a bazsalikomot, a borsfüvet, a majoránát, az izsópot. Teájuk az erélyesebben ható nyálkaoldók, illetve köhögéscsillapítók egyike. A kakukkfűvel számarköhögés elleni gyógyszer is készül.

A *kapor* talán a legrégebbi idők óta használt olcsó fűszerünk. Házikertekben „elvadulva” magától is megterem, az ipar számára azonban többféle nagy területeken termesztik. A kapos kovászolt uborka, a kapos túrósbéles, a kapos káposzta — kedvelt eledel. Teája emésztést serkentő és szélhajtó hatású.

Az *orvosi zsályalevél* ugyan importált drogunk, mivel azonban házikertjeinkben legalább egy-két bokra gyakori, így sok helyen hozzá is férhető. Intenzív és különös aromájú fűszer, amely kísérőként minden más fűszer mellett alkalmazható. Teája belsőleg a húgyutak és az emésztőcsatorna megbetegedéseinél, mint összehúzó és fertőtlenítő hatású szer nyerhet alkalmazást. Külsőleg száj- és toroköblítőszert fogínygyulladás vagy mandulagyulladás esetén.

Borstartalmú magyar fűszerkeverék készítése finoman elporított alkotórészekkel:

4 rész csípősebb vagy enyhébb fűszerpaprika; 2-2 rész fehér mustármag, borsikafű; 1-1 rész köménymag, majoránna, boróka, koriander, bors.

Finom zamatú *pástétomfűszer* készíthető a következő — előzőleg finom porrá őrölt — fűszerek keverékével:

1-1 súlyrész koriander, kömény, bazsalikom, kakukkfű, majoránna, boróka, zsályalevél, fodormentafű, édeskömény, bábérlevél, 3-3 súlyrész borsfű, fehér mustármag; 5 rész édesnémes (vagy kissé csípős) paprika.

Magyar fűszerként ismert az alábbi finomra megporított fűszerkeverék:

1-1 rész majoránna, édeskömény, zsálya; 4-4 rész borsfű, kakukkfű; 5-5 rész fehér mustármag, édesnemes (vagy kissé csípős) paprika; 7 rész zellerlevél, 10 rész só.

Kiváló zamatú *sonkapác*, *húspác* készíthető az alább felsorolt, középfinom porrá őrölt fűszerekből:

7 g kakukkfű, 20 g borókabogyó, 45 g koriander, 1 g köménymag, 5 g bazsalikomfű, 5 g borsikafű, 2 g majoránna. A keverékhez még 15 súlyrész kálisalétromot is kell adni.

Alkalmazásának módja: a pácfűszer felét 3 kg konyhasóval jól összekeverjük, majd a fűszeres sót a húsra erősen rádörzsöljük. A pácfűszer másik felét öt nap elmúltával 6 liter vízzel felfőzzük és kihűlés után a páclevet a húrra öntjük. Ízlés szerint borsot, babérlevelet és fokhagymát is főzhetünk a pácba. Salétromsót nem szabad még külön a pácba tenni, mert a fűszerleírás az éppen szükséges mennyiséget tartalmazza belőle.

A páclé rendszerint nem lepi el a húsra, ezért naponta úgy kell átrakni, hogy a hús minden darabja az edény alján összegyűlt lében váltakozva ázhasson. A sózás, illetve a pácolás befejeztével a húsra felakasztva két napon át szikkasztjuk, s csak azután füstöljük. Füstöléskor hintsünk naponta egy-két maroknyi borókabogyót a parázsra. Az itt közölt pácfűszer kb. 40 kg húsra pácolására elegendő.

A fűszerporokat aromájuk megőrzése érdekében üveg dugós, ún. porüvegekben célszerű tárolni.

Kereskedelmünkben a következő *külföldi eredetű fűszerek* kaphatók: babérlevél, csillagánizs, fahéj, safrány, fehér- és fekete bors, gyömbér, szegfűbors, szegfűszeg, szerecsendió, mácsisz, kapri.

Az illatos, aromás drogokat, valamint azok illóolaját a *likőr-*ipar** is alkalmazza. Az élelmiszer-, illetve a konzervipar szintén használ illóolajakat készítményei ízesítésére, különösen ott, ahol a növényi fűszerek látható szemcséi zavarólag hatnának.

A kozmetika története is majdnem olyan régi, mint az emberiség, mert mindig élt a vágy az emberekben a szépség megtartása iránt. Régi, ókori leletek bizonyítják, hogy az egyiptomiak, a görögök és a rómaiak is mennyire kultiválták a szépségápolást. Ehhez már akkor is nagy részben használtak növényi anyagokat, például a hennát, kakukkfüvet, majoránát, ibolyát stb.

A különféle vegyi eredetű bőrápoló szerek mellett a gyógynövények még máig is megőrizték helyüket a kozmetikában is. A gyógynövényekkel való kozmetikai műveletek házilag is könnyen elvégezhetőek. Ez a lehetőség különösen vidéken előnyös, ahol sok helyen még nincs kozmetikus a közelben. A házi arcápolás este, lefekvés előtt is elvégezhető.

Bőrápoláshoz célszerűen a gyógynövények pakolás formájában használhatók. Vagy a forrázat megszárt levét, vagy pedig magát a forrázással meglágyított növényi anyagot kell az arcbőrre helyezni. Bőrtisztátlanságoknál lényeges az anyagcsere rendben tartása is, hashajtókkal és vértisztító teakeverékekkel. Nyugaton régi szokás, hogy időközönként — még ha nincs is rá szükség — vértisztító hatású teakúrát, „Blutreinigungstee”-t iktatnak be. Vértisztító hatású a kökényvirág, diólevél, csalánlevél, bodzavirág, vadárvácskafű, apróbojtorjánfű, útifűlevél, szederlevél, kutyabengekéreg, örvénygyökér, • lestyángyökér, tarackgyökér, gyermekláncfűgyökér, édesgyökér, édesköménymag.

De kiválóan alkalmas erre a célra a gyógynövény-szaküzletekben, drogériákban kapható „3 virág tea” nevű teakeverék is.

Az arcbőr viselkedésének a megfigyelésére kezdetben a teaforrázat megszárt levét vattába vagy kendőbe itatva célszerű a kezelendő bőrfelületre helyezni, s csak miután látjuk, hogy az arcbőr jól tűri, akkor kell a hatásosabb módszert, a növényi anyag direkt felvitelét követni.

Kozmetikai növényi keverék zsíros, pattanásos arcbőr kezelésére: egyenlő mennyiségben vadgesztenyelevél, levendulavirág, zsályalevél, diólevél, útifűlevél, libapimpófü, borsosmentalevél.

Kozmetikai növényi keverék száraz, pikkelyes arcbőr kezelésére:

egyenlő mennyiségben búzavirág, hársfavirág, papsajtlevél, zilizlevél, kamillavirág, martilapulevél, akácvirág.

Négy tetézt evőkanálnyi növényi keveréket 1/2 liter forrásban levő vízzel leöntünk, az edényt lefedjük és a tűzről leveszszük. A forrázatot félórai állás után megszűrjük, majd a tealevet vagy pedig a főanyagot langyos állapotban használjuk.

Nagyon ajánlatos hetenként egyszer a gyógynövényes arcgőzölés is, amelynek következtében az arc rózsás, üde, vérrel átjárt benyomást kelt. Ehhez használható gyógynövények: somkórófü, papsajtlevél, rozmaringlevél, zsályalevél, szederlevél, borsosmentalevél, kamillavirág.

Zsíros bőr ápolására ajánlatosak a növényi „Toilette-ecetek”; ezek borsosmentalevél, rozmaring, zsálya, angelikagyökér, kamillavirág 1/2 l borecetben és 1/2 l vízben pár napi áztatással készülhetnek.

Testápoláshoz használatosak az illatos növényi fürdők, amelyek amellet, hogy kellemesek, a bőrt nyugtatják és fertőtlenítik. Erre a célra a zsurlófü, diólevél, kamillavirág, cserfakéreg, cserszömörcelevél, borsosmentalevél stb. használható. Ugyancsak kedvelt az ún. „szénapelyva"-fürdő, mely köszvény és csúz elleni célra alkalmas növények keveréke. Ennek és általában a növényi fürdők elkészítésének használati utasítása a következő:

A fürdővíz mennyiségéhez viszonyítva 1/2—1 kg szénapelyvát — fürdőkeveréket — vászonzacskóba helyezve néhány liter vízben kiforrázzunk. A forrázatot a fürdővízhez adjuk és a nedvet is a zacskó tartalmából jól kinyomjuk. A szénapelyva fájós testrészek pakolására, borogatásra is eredménnyel használható.

Test- és lábizzadás ellen az alábbi összetétel ajánlható: fűzfakéreg, cserfakéreg, zsurlófü, borókabogyó, cserszömörcelevél, borsosmentalevél.

Hajápoláshoz is jó hatásúak a kamilla-, szénapelyva- és csalánlevélfürdők.

Zsíros, korpás hajnál, fejbőrnél tisztító és serkentő hatást érhetünk el a következő keverékkel: nyírfalevélből, csalánlevélből, bojtorjángyökérből, levendulavirágból, fűzfakéregből, kamillából, nyárfarügyből főzetet készítünk, és ezzel a fejbőrt hajmosás után erőteljesen megmasszírozzuk.

Dohányzás elleni tea (szájvíz) receptje: ürömfű, tárnicsgyökér, borsosmenta keverékéből készült főzettel a száját naponta többször kiöblítjük.

Az ipar a gyógynövényeket szájvizek, fogporok, hajszeszek, hajolajok, kenőcsök és illatszerek stb. készítéséhez használja.

A gyógynövények mint likőrfűszerek és italalapanyagok

Az ismert likőrök legtöbbször gyógynövényekből készül. A likőrök készítésére is alkalmas gyógynövények ismeretében magunk is sokféle, jóízű italt állíthatunk elő.

Fűszeres, aromás ízt kölcsönző gyógynövények: borsosmenta, fodormenta, citromfű, diólevél, zsályalevél, cickafark, kakukkfű, szagosmüge, bazsalikom, izsóp, angyalgyökér, édesgyökér, levendula, koriander, ánizs, édeskömény, kömény, boróka, somkóró, vasfű, kamilla.

Keserű ízt ad: a, benedekfű, ürömfű, ezerjófű, kálmosgyökér, vidrafű, pemetefű, tárnicsgyökér

Gyomorkeserű-likőr házi készítése: eszenciát készítünk, amelyhez egyenlő súlyarányban veszünk a következő gyógynövényekből: ürömfű, kálmosgyökér, ezerjófű, édeskömény, angyalgyökér, izsópfű, koriander, cickafark, diólevél, édesgyökér. Az anyagokat összekeverjük, húsdarálón durvára őröljük, majd 20 g-ot egy széles szájú üvegbe bemérünk, 0,7 dl tiszta szeszrel és 0,3 dl vízzel felöntjük, az üveget jól ledugaszoljuk, és tartalmát gyakori felrázás mellett 5–6 napig állni hagyjuk. Ezután sűrű vásznon vagy szűrőpapíron átszűrjük, a nedvet burgonyanyomóval a nyersanyagból is jól kipréseljük. Egy liter likőr előállításához 40 dkg cukorból és 4 dl vízből készült sziruphoz 3 dl tiszta szeszt elegyítünk, és 2–3 kávéskanálnyi eszenciát adunk hozzá. A likőrt szikvízzel kiváló üdítő italként is fogyaszthatjuk.

Gyermekeknek üdítő italul cukorsziruppal és eszenciával szeszmentes likőrt készíthetünk.

Ürmösbor gyors elkészítése: 51 bármilyen borhoz 2-2 g fehér-ürömfűvet, ezerjófűvet, kálmost, angyalgyökeret és kakukkfűvet adunk. Alacsony szeszfokú bort 1 dl tiszta szeszrel felerősít-

tünk. A bort gyakori felrázás mellett másnapig állni hagyjuk, majd vásznon átszűrjük és 1/4–1/2 kg cukorral megédesítjük. A készítmény cukrozás után azonnal fogyasztható.

Italok között különleges helyet foglalnak el a csipkebogyóból készültek. A C-vitamint szervezetünk nem nélkülözheti. Hiánya legyengülést, skorbutot és a fertőző betegségekkel szembeni fogékonyságot okoz. Ezért általában, de különösen télen, járványok idején vagy a meghűléses betegségek ellen szervezetünk ellenállóképességét C-vitaminos csipkeitalok fogyasztásával eredményesen fokozhatjuk.

Csipkebogyóból az ipar — célszerűbb és változatosabb felhasználhatósága érdekében — cukorral dúsított szörpöt is gyárt. A csipkeszörp szikvízzel, de kútvízzel is kitűnő erősítő és üdítő ital. Csipkeszörpöt meleg vízbe adva, percekben belül jó csipke-teát kapunk, amelyhez sem cukor, sem citrom nem szükséges. 2–3 pohárnyi csipkefröccs vagy 2–3 csészényi csipketea biztosítja a napi C-vitamin-szükségletet.

A *csipkeszörpöt* a gyógynövény-szaküzletek és egyes élelmiszer-szaküzletek hozzák forgalomba. Számos ipari üzemben védőitalként is fogyasztják. Az öregkor állandó jó közérzetét a csipketea vagy a csipkeszörp hűségeken elősegíti.

A *Viroma* néven magnéziummal dúsított diétás csipkeszörp is kapható a gyógynövény-szaküzletekben, amelyet az érrendszeri megbetegedésekben (magas vérnyomás) szenvedők használhatnak igen jó eredménnyel.

Diviroma néven hasonló célú készítmény cukorbetegek számára is kapható.

A legújabbban *Szamba* néven forgalomba került cukorral dúsított, üdítő hatású szörp a különlegesen kellemes aromát adó *bodzavirágból* készül.

A csipkebor házi készítése :

A csipkebogyó értékes tartalmi részei bor alakjában is jól hasznosíthatók. A jól elkészített csipkebor a legnemesebb borok ízével is vetekszik.

A gyógynövény-szaküzletekben kapható 1/4 kg csipkehúsva^a gy 1/2 kg összezúzott csipkebogyóra 5 liter forró vizet öntünk, majd a felöntést gyakori felkeverés mellett 24 órán át

állni hagyjuk. Az állási idő eltelte után a levét egy legalább 8 literes kiforrázott üvegbe vásznon vagy szőrszítán átszűrjük, majd a gyümölcsben maradt levét is enyhén kinyomkodjuk és az előbbihez adjuk. A kívánt szeszfok elérésének megfelelően feloldunk benne 1/2–1 kg cukrot, egyidejűleg 1/2 dkg citrom- vagy borkősavat is. Az erjedés gyorsabb megindulása, illetve tökéletesebb lefolyása érdekében a leendő bornak ugyancsak a saját levében 1 dkg borászati élesztőt oldunk fel, végül pedig az üveget erjesztőcsővel ellátott dugóval bedugaszoljuk és szobahőmérsékleten erjedni hagyjuk.

A csipkebor igen hajlamos az ecetesedésre, ezért ajánlatos zárt módszerrel erjeszteni. A zárt erjesztés biztosítására az üveg dugójának furatába olyan meghajlított üvegcsövet vagy gumicsövet helyezünk el, hogy annak a vége egy alkalmas módon odaerősített, vízzel megtöltött pohárba torkolljon. Így a bor a levegőtől el van zárva, a keletkező széndioxid pedig a vízen át bugyborékolva eltávozik.

Kedvező körülmények között a bor 14 nap múlva kiforr. A kiforrottságnak az a jele, hogy a csövön át a gázbuborék távozása megszűnt, a bor pedig tisztulni kezd. A lebegő anyagok teljes leülepedése után a megtisztult bort gumicsővel tiszta palackokba lefejtjük és jól bedugaszolva tartjuk,

ír

Komlóval házilag is jó sört készíthetünk a következő módon: 6 liter vízhez 20 dkg őrölt malátakávét, 25 dkg cukrot és 2 dkg komlót adunk, majd az edényt tűzhelyre tesszük és tartalmát lassan 5 literre lefőzzük. A főzetet a tűzről le vesszük, majd kihűlése után kiveszünk belőle egy csészényit, benne 2 dkg élesztőt tökéletesen feloldunk, és a fazékba visszaöntjük, benne jól elkeverjük. 6–8 órai állás után sörünk tulajdonképpen elkészült, még csak vásznon megszűrjük és palackozzuk, az üvegekben legalább egy tizedrésznyi üres teret hagyva. Az így elkészített sör 4–5 napi állás után fogyasztható.

Felhívjuk a figyelmet, hogy szeszés italok csakis házi használatra készíthetők, és csakis olyanok, amelyek szesztartalma nem haladja meg a 12%-ot.

Tudni kell továbbá, hogy a házilag készült gyümölcsborok után is le kell róni a borforgalmi adót.

A „*Plánta*” magyar tea teljesen a „valódi” teák benyomását keltő ízű és illatú, hazai gyűjtésű szederlevélből, különleges aromásítással előállított, mindennapi reggeli és üdítő italt szolgáltató készítmény. Használata különösen gyermekeknek és azoknak javasolt, akiknek árt a valódi teák izgató hatása.

A gyógynövények mint az ipar által felhasználható alapanyagok

Itt csupán némi tájékoztatást nyújtunk arra vonatkozóan, hogy^a gyógyszeriparon kívül még milyen iparágak alkalmaznak különféle gyógynövényrészeket alapanyagként vagy segédanyagokként.

Élelmiszeripar

Afrisa és konzerv húсарuk készítésénél ízesítésre főként borsot, paprikát, szegfűborsot, máciszt („szerecsendióvirág”), szegfűszeget, gyömbért, mustárt, koriandert, köményt, borókát, majoránát, bazsalikomot, borsfüvet használnak.

A *gyümölcs- és főzelékkonzervek gyártásánál* kaprot, köményt, mustárt, fahéjat, koriandert, szegfűszeget alkalmaznak a leggyakrabban.

Pótkávé gyártására a legnagyobb tömegben a természetett cikória gyökerét, különleges készítményként pedig gyermekláncfű-gyökeret dolgoznak fel.

Tejtermékek, sajtok, sós és teasütemények ízesítésére ánizst és köményt, színezésükre pedig sárfányoszeklice-virágot, körömvirágot, kurkuma-gyökértörzset, pirosítógyökeret is használnak.

Pástétomfűszerek készítéséhez szinte valamennyi hazai és külföldi eredetű fűszert alkalmazzák.

Szeszesital-ipar

Sörök ízesítésére és tartósítására komló helyett ezerjófűvet és kálmosgyökértörzset is használnak.

A *borászat* muskotályjellegű bor ízének kialakításához konder-termést vagy -illóolajat és bodzavirágot használ. Ūrmös-

bor készítéséhez a fehérürömfüvön kívül még többféle más keserű ízű és aromás drogot; ezerjófüvet, kálmosgyökértörzset, vidrafüvet, bazsalikomot, izsópot, továbbá az egzotikus drogok közül édes- és keserű narancshéjat, éretlen narancsbogyót, kürrasszónarancs-héjat, szegfűszeget, fahéjat, szerecsendiót is alkalmaz.

A *likőripar* az előbb felsoroltakon kívül még többféle különlegesebb, nagy részükben az egzotikus tájakról származó fűszereket is használ, köztük vaníliát, kolombogyókeret, citvárgyókeret, rebarbara-gyökértörzset, gyömbért stb.

Az *édesipar* gyógycukorkák készítéséhez pemetefüvet, útifüvet, fehérmályvagyókeret, ánizst, csipkebogyót, hársfavirágot, borsosmentát, fodormentát, köményt, édesköményt, vagy ezek illóolaját használja. Színezésre csalánlevélkivonatot is alkalmaz.

Bőripari cserzőanyagok a tölgyfakéreg, a tölgyfagubacs, finomabb bőrök kidolgozásához rétifüzenyfüvet és cerszömörcelelet is használnak.

A *szűcsipar* a szintetikus anyagok mellett még mindig használ szappangyókeret is a szőrmék kikészítésénél.

Dohányipari illatosító anyagokként használnak somkóróvirágot, szagosmügét, tonkamagot, édesgyökér-kivonatot, rózsaszirmot, illatos gyantákat: mirrhát, benzoét, stiraxot.

Növény védőszerként alkalmaznak légyforgácsot, rovarporvirágot vagy ezek hatóanyagait.

A *virágkötészet* a különféle színűre festett fekete pemetefüvet díszítőnövényként és koszorúk kötésére, a szappangyökér növényének virágzatát pedig csokrok díszítésére használja.

Afinommechanikai ipar bodzafabelet alkalmaz bizonyos precíziós műszereknél rezgéscsillapítónak és tömítőanyagként.

Pirotechnikai ipari anyag tűzijátékok készítésére a likopódiumspóra, különféle illatos füstök keltésére a mirha-, a benzoé- és a tömjéngyanták.

GYŰJTÉSI NAPTÁR ÉS A SZÁRADÁSI ARÁNY TÁBLÁZATA

A gyűjtési idők és a beszáradási arányok az uralkodó időjárástól függően eltolódhatnak. # -tel jelöljük az erős hatású, illetve mérgező gyógynövényeket.

Név	Gyűjtendő rész	Gyűjtési idő	Beszáradási arány
Acsalapu	levél	jún. —aug.	6:1
	gyökér	okt. —ápr.	5:1
* Aggófű	virágzó hajtás	máj. —szept.	7:1
Akác	virág	máj. -jún.	5-6:1
4> Anyarozs	áttelelő képlet	jún. -júl.	1,25:1
Apróbojtorjánfű	virágzó hajtás	jún. —aug.	3-4:1
Aranyvesszőfű	virágzó hajtás	júl. -aug.	4:1
Bakfű	virágzó hajtás	jún. —aug.	4-5:1
* Beléndekfű	levél	máj. —júl.	6:1
Berkenye	termés	szept. —okt.	3:1
Bodza (fái)	virágzat	máj. —jún.	6:1
	termés	aug. —szept.	5:1
Bodza (földi)	gyökér	okt. —ápr.	4:1
	termés	szeptember	5:1
Bojtorján (lapu)	gyökér	okt. —ápr.	4-5:1
Boróka	termés	aug. - okt.	1,5:1
Csalán	levél	jún. —szept.	5:1
	gyökér	okt. —ápr.	4:1
Csarab	virágzó hajtás	júl. —szept.	3:1
Cserszömöröe	levél	jún. —aug.	3-4:1
Csillagpázsit	gyökértörzs	okt. —ápr.	2-3:1
Csipkerózsa	áltermés	szept. —nov.	2:1
Csombormenta	virágzó hajtás	jún. —aug.	4:1

Név	Gyűjtendő réaz	Gyűlted Idő	Beza- radál arány
Diófa	levél	jún. - aug.	4:1
* Ebszóló	szár	okt. — nov.	3:1
Édesgyökér	gyökér	okt. - ápr.	3:1
Ezerjófű	virágzó hajtás	jún. - aug.	4:1
Falgyomfű	virágzó hajtás	jún. - aug.	4:1
* Farkasalmafű	levél	jún. - aug.	4-5:1
Fátyolvirág (szappanggyökér)	gyökér	szept. - máj.	3,5:1
Fecskefű	virágzó hajtás gyökér	máj.-júl. okt. —ápr.	5-6:1 5:1
Fehér árvaesalán	virág virágzó hajtás	máj. — júl. máj. —júl.	6:1 4-5:1
Fehér fagyöngy	leveles hajtás	nov. — ápr.	3:1
Fehér mályva (ziliz)	levél gyökér	jún. -aug. okt. — ápr.	4:1 4-5:1
Fehér üröm	levél virágzó hajtás	máj. —jún. júl. —aug.	5-6:1 2-3:1
# Fehér zászpa	gyökérszet	okt. —ápr.	4:1
Fekete áfonya	levél	jún. —szept.	4:1
	termés	aug. —szept.	4:1
Fekete nadálytő	levél gyökér	jún. - aug. okt. — ápr.	5:1 4:1
Fekete ribizli	levél	júl. —aug.	3-4:1
Fekete ürömfű	levél	jún. —aug.	4:1
* Földitök	gyökér	szept. —máj.	4-5:1
Füstikefű	virágzó hajtás	máj. —aug.	6:1
Galagonya	virág, levéllel termés	máj. —jún. szept. —okt.	4:1 2:1
Gémorrű	virágzó hajtás	máj. —aug.	5:1
Gólyaorrű	virágzó hajtás	máj. —júl.	5:1
Gyermekláncű	levél gyökér	ápr. —jún. szept. — ápr.	6:1 5:1
	gyökér, levéllel	szept. — ápr.	5:1
Gyöngyvirág	levél	jún. —júl.	5:1
Gyujtoványű	virágzó hajtás	júl. — aug.	4:1
Hársfa, orvosi	virágzat	máj. —jún.	4:1
Hársfa, ezüst	virágzat	június	3,5—4:]
Homoki gyopár	virágzat	júl. -aug.	3:1

Nev	Gyűjtendő réz	Gyűjtési idő	Besiáradás arány
Ibolya	levél	máj. — júl.	4:1
	gyökér	szept. — márc.	4:1
Iglic	virágzó hajtás	júl. - aug.	4:1
	gyökér	okt. — ápr.	3:1
Japánakác	virágbimbó	július	3:1
Kakukkfű	virágzó hajtás	máj. — jún.	3:1
Kálmos	gyökértörzs	máj. — szept.	3,5:1
Kamilla (székfű)	virágzat	máj. — jún.	5:1
Kankalin	virág	ápr. — máj.	5:1
	gyökér	szept. — márc.	4:1
§ Kapotnyak	földfeletti hajtás, gyökérrel	máj. — szept.	4—5:1
Katángkóró	virágzó hajtás	júl. — aug.	3:1
	gyökér	okt. — ápr.	3:1
Kecskeruta	virágzó hajtás	jún. — aug.	4—5:1
Kenderkefű	virágzó hajtás	jún. — aug.	4—5:1
Kerekrepekény	virágzó hajtás	máj. — júl.	5—6:1
Kígyósziszfű	virágzó hajtás	jún. — aug.	4:1
Komló	termésfűzér	szeptember	4:1
Kökény	•virág	április	5:1
	termés	okt. — nov.	3:1
Kőrisfa	levél	jún. — aug.	4:1
Kutyabenge	kéreg	ápr. — aug.	3:1
Legyezőfű	virágzó hajtás	jún. — aug.	4:1
Libapimpófű	levél és inda	jún. — aug.	4—5:1
Lóhere	virág	jún. — júl.	4—6:1
Lórom	termés	jún. - júl.	4:1
Macskagyökönke	gyökérzet	okt. — ápr.	5:1
Májfű	levél	máj. — aug.	5:1
Málna	levél	jún. - aug.	4:1
Martilapu	virág	márc. — ápr.	6:1
	levél	jún. — aug.	6:1
•S Maszlag	levél	jún. — aug.	6:1
Mecsekifű	virágzó hajtás	jún. — júl.	4:1
Meténg	leveles hajtások	máj. — szept.	3—4:1
Mogyoró	levél	jún. — júl.	4:1
* Nadragulya	levél	jún. — aug.	6:1

Név	Gyűjtendő rész	Gyűjtési idő	Beszár- radási arány
Nadragulya	gyökér	okt. — ápr.	5:1
Napraforgó	karimavirág	júl. - aug.	5:1
Nyárfa	rügy	jan. — márc.	2—2,5:1
Nyírfa	levél	jún. -júl.	3:1
Nyulszapukafű	virágzó hajtás	jún. -júl.	4:1
Olajfűz	levél	jún. — aug.	3—4:1
Orbánkfű	virágzó hajtás	jún. -júl.	4:1
ökörfarkkóró	virág	jún.—aug.	7:1
	levél	jún. —aug.	5:1
ördőgharaptafű	virágzó hajtás	aug.—szept.	4:1
örvénygyökér	gyökérzet	okt. —ápr.	4:1
iji őszi kikerics	mag	jún. -júl.	10 kg éretlen tokter- mósból, 1 kg száraz mag
Pacsirtafű	virágzó hajtás	jún. —aug.	5:1
Papsajt	levél	jún. —aug.	5:1
Páztortáskafű	virágzó hajtás	ápr. —jún.	4 - 5: 1
Pemetefű	virágzó hajtás	máj. -jún.	4:1
Pipacs	szíromlevél	jún. -júl.	8:1
Pirosítógyökör	gyökér	szept. — ápr.	4:1
Porcikafű	virágzó hajtás	jún. —aug.	5:1
Poresinfű	virágzó hajtás	jún. —aug.	3:1
Sarlós gamandor	virágzó hajtás	jún. —júl.	3:1
Sédkender	virágzó hajtás	jún. —aug.	4:1
Somkórófü	virág	máj. —aug.	5:1
	virágzó hajtás	máj. —aug.	4:1
Sóskaborbolya	gyökérkóreg	okt. — ápr.	3:1
	termés	aug. —szept.	5:1
Szagosmügefű	virágos hajtás	máj. -jún.	5:1
Szamóca	levél	jún. -júl.	4:1
Szappanfű, orvosi	virágzó hajtás	jún. —aug.	4:1
Szarkaláb	virág	jún. -júl.	5:1
Szászsorszép	virágzat	ápr. — aug.	6:1
Szeder	levél	máj. —aug.	4:1

Név	Gyűjtendő rész	Gyűjtési idő	Beszáradási arány
Szemvidítófű	virágzó hajtás	jún. — júl.	4:1
Sziki örömfű	virágzó hajtás	jún. —júl.	3:1
Szulákfű	virágzó hajtás	jún. —júl.	4:1
Szurokfű	virágzó hajtás	júl. — aug.	3-4:1
Szúrós gyöngyajakfű	virágzó hajtás	júl. —aug.'	4:1
Tarackbúza	gyökértörzs	okt. — ápr.	3:1
<i>HL</i> Tavaszi héricsfű	virágzó hajtás	ápr. —máj.	4:1
Tejoltó galajfű	virágzó hajtás	jún. -júl.	3-4:1
Tisztesfű (tarlóvirág)	virágzó hajtás	jún. —aug.	4:1
Tölgyfazuzmó	zuzmótelep	jan. — dec.	2:1
Turbolya	virágzó hajtás	május	5:1
Tüdőfű	levél	jún. —aug.	5:1
Tyúkhúr (tikhúr)	virágzó hajtás'	máj. —júl.	7:1
Útifű	levél	máj. —júl.	6:1
Vadárvácska	virágzó hajtás	máj. —júl.	5-6:1
Vadgesztenye	virág	ápr. —máj.	6:1
	levél	jún. -júl.	4:1
	mag	szeptember	1,5:1
Varjúhájfű	virágzó hajtás	jún. —júl.	7-8:1
Vasfű	virágzó hajtás	júl. —aug.	4:1
Veronikafű	virágzó hajtás	máj. —aug.	4:1
Vidrafű	levélzet	máj. —júl.	6:1
Vízimentafű	virágzó hajtás	jún.—júl.	5:1
Zsurlófű	meddő hajtás	jún. —aug.	4:1

GYÓGYNÖVÉNY-HERBÁRIUM KÉSZÍTÉSE

Ha a gyógynövényeket közelebről kívánjuk megismerni, akkor fel kell keresni azokat a természetben, előfordulási helyeiken, és mintapéldányokat gyűjtve gondoskodni kell megőrzésükről, tartósításukról. Ezt a célt szolgálja a megfelelő „Herbárium” elkészítése.

A gyűjtéshez szükséges eszközök. A megindulás alapja a megfelelő *határozó könyv*, amely a növények azonosításához elengedhetetlen. Fontos eszközünk a *növénygyűjtő ásó*, mely a lágyszárú növények föld alatti részének kiemeléséhez szükséges.

Szükséges még *zsebkés, metszőkés, olló, véső, kalapács, bonctű*, amelyek segítségével a különböző növényi részeket vághatjuk, illetve lefejthetjük.

A kiásott, begyűjtött növények hazaszállításához *gyűjtőmapa* > *gyűjtőpapiros, nylonzacskó vagy nylonlepedő, papírtasak és kisebb-nagyobb doboz* szükséges. Fontos szabály, hogy a növényt lehetőleg a helyszínen kell meghatározni. Ehhez elsősorban a virágrészek jó felismerhetősége szükséges. Az ilyenemű vizsgálatokhoz ezért *kézi nagyítót* kell beszereznünk. Megfelel a bélyeggyűjtéshez használt nyeles lupe is.

A nagyítót, csipeszt, bonctűt és esetleg az ollót cipzárás vagy házilag készített tasakba helyezzük.

Magvak, termések begyűjtéséhez *növénygyűjtő tasakot*, míg a gumók és húsos termések gyűjtéséhez *fiókos dobozt* vigyünk magunkkal.

Az adatok pontos feljegyzéséhez ne feledkezzünk meg a *Jegyzetfüzetről*, amelybe sorszámozva a meghatározott növény nevét, lelőhelyét, gyűjtési időpontját és esetleges részletesebb megfigyelésünket jegyezzük be. Ugyanilyen sorszámmal kell ellátni a növény alatti gyűjtőpapírt is.

Mindezen eszközök és a gyűjtött anyag szállításához elengedhetetlen a megfelelő nagyságú gyűjtőtáska.

Mit és hogyan gyűjtsünk a herbárium céljára?

Aranyszabály, hogy elsősorban azokat a növényeket gyűjtjük, amelyekről tanultunk és ismerünk. Ha ezeken keresztül elsajátítottuk a gyűjtés, a meghatározás és a tartósítás technikáját, akkor kezdjük hozzá a gyógynövények szélesebb körű megismeréséhez.

Tudjuk, hogy vannak kultúrába vont, un. termesztett, és vannak vadon termő gyógynövények. Ebből fakadóan a tervszerű gyűjtőmunkának is kétirányúnak kell lenni.

A termesztett gyógynövényeinket az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek területein, míg a vadon termőket lakóhelyünk környékén, legelőkön, réteken, erdőkben, tavak, mocsarak, folyók, árkok mentén találjuk.

Ahol egyhelyben sok gyógynövényt találunk, azok begyűjtését szervezzük meg, mert ezen keresztül jövedelmünket növeljük, és népgazdasági célokat is elősegítünk.

A növények gyűjtésénél első és legfontosabb szabály, hogy mindig a teljesen kifejlődött, ép, egészséges példányokból 2—3 darabot gyűjtsünk. A növényt sohase tépjük ki kézzel. Kellő távolságban szúrjuk le ásonkat a talajba, és földdel együtt emeljük ki a növényt.

A fás növények ágai lehetőleg virágosak vagy termésesek legyenek. Az ágakat ne törjük, hanem mindig zsebkésünket használjuk. Ügyeljünk arra is, hogy a kétlaki növények (boróka, nyár, fűz stb.) termős és porzós egyedeit egyaránt begyűjtsük, mert szemléltetésük csak így lehet teljes.

A fűfélék és a hosszú növények szárait ne vágjuk el, hanem N, V vagy Z alakban törjük meg, és úgy helyezük a mappába.

A földből kiemelt növények gyökereit óvatosan tisztítsuk meg a földtől és a rátapadó szeméttől. A megtisztított növény minden részét kisimítjuk, és ráfektetjük a gyűjtőpapírra. Ha túlságosan vastag a szár vagy a gyökér (gumó, gyöktörzs), vágjuk ketté, és mindkét felét külön helyezzük a papírra. Különös gonddal ügyeljünk a vékony szirmú virágokra. Ha azt akarjuk, hogy növényünk préselés után szép legyen és színét megtartsa.

akkor úgy rendezzük el a kisimított leveleket és szirmokat, hogy azok ne fedjék el egymást, illetve ha fedik, akkor minden levél és szirm közé tegyünk itatóst vagy újságpapírdarabkákat.

A begyűjtött növények mellé írjuk fel a jegyzetfüzeti sorszámot a későbbi azonosításhoz.

A *mohákat* nem szálanként, hanem párnákban (legfeljebb 8X8 cm) gyűjtjük. Zsebkésünkkel a földből kiemeljük, illetve a fa kérgéről vagy a szikláról lefejtjük. Lehetőleg azonnal rakjuk be papírtasakba, melyet a szükséges jelöléssel elláttunk.

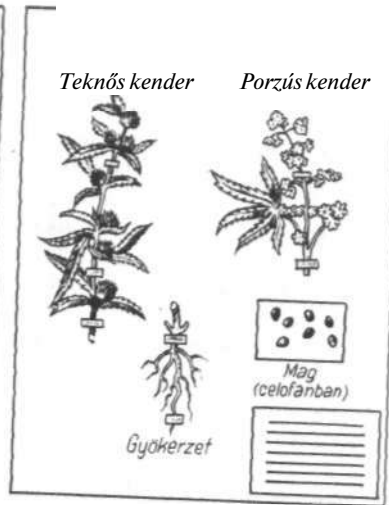
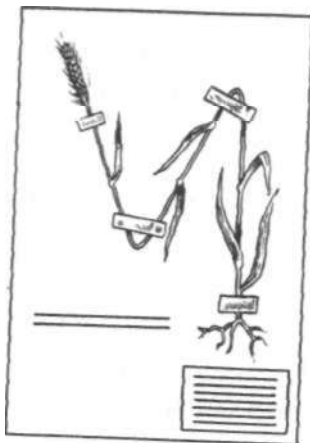
A *zuzmókat* aljzatuk szerint eltérően gyűjtjük. A fák kérgein élőket kéreggel együtt fejtjük le, míg a sziklalakókat egy kis kődarabbal együtt pattintjuk le vésőnk segítségével.

Harasztok gyűjtését az egyéb virágos növényekhez hasonló módon végezzük.

Tartósítás és preparálás. A növények szakszerű préselése és szárítása akkor kezdődik, amikor gyűjteményünkkel hazaérkezünk. Mindenekelőtt szükségünk van növénytisztító présre. Ez elkészíthető házilag is, két megfelelő nagyságú sima deszkalap segítségével. Az egyik deszkalapra rakunk 8—10 ív itatóspapírost, illetve újságpapírt. Gyűjtőmappánkból vigyázva szedjük ki a növényeket és a gyűjtőpapírból tegyük át a tiszta itatóslapok közé. Ügyeljünk arra, hogy a szirmok és a levelek simán feküdjenek, ne törjenek, semmi gyűrődés vagy szemétféleség ne legyen rajtuk.

Minden növényre 6—8 ív itatós- vagy újságpapírréteg kerül mindaddig, amíg minden növényünket el nem helyeztük a présbe. Befedve a másik deszkalappal, súlyokat helyezünk rá, hogy növényeink száradás közben ne zsugorodhassanak.

Szép gyűjteményünk titka: a gyors száradás. Ellenkező esetben az anyag megpenészedik, és színét veszti. Huszonnégy óra elteltével présünket kinyitjuk, és a szárító papírt kicseréljük. A növényeket ne fogjuk meg, hanem papírral együtt helyezzük át az újabb száraz újságlapok közé. Átrakáskor a gyűrődéseket csipesszel igazítjuk meg, és az esetleges szennyeződésekeltávolítjuk. Az átrakást 1—2 naponként addig ismételjük (8—10 nap), amíg a növények teljesen ki nem száradnak.

211. ábra a: A növények rögzítési módjai

Latin név: Geum urbanum

Család név: Rózsafélék

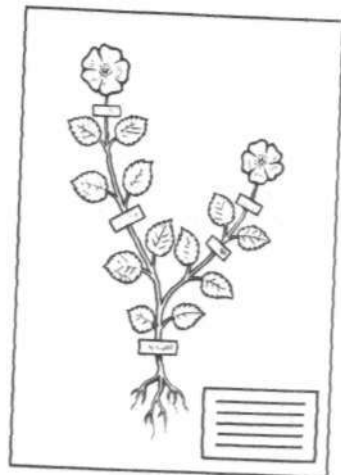
Magyar név: Gömbögyökér

Lelőhely: Erdőszél

Helység: Pámda

Gyűjtési idő: 1968. V.31.

Gyűjtő neve: Nagy Lajos

b: Gyűjtőlap

A növényeket ezután készen kapható herbáriumlapokra vagy 25 X40 cm-es kartonlapokra a 211. ábrán látható módon felragasztjuk, miután meghatároztuk és a herbáriumi adatokkal elláttuk.

A növény takarására, védésére vékony selyempapír szükséges, amelyet a herbárium lapjának bal oldalára ragasztunk.

Pozsgás növények szárítása nehezebb feladat, mert nagyon lassú a kiszáradás. Ezért hosszabb ideig préseljük, és száradásuk után halenyvvel ragasszuk fel őket.

A *mohák* otthoni szárítása annyiban különbözik az egyéb növényektől, hogy igen gyenge prést alkalmazunk.

A *zuzmókat* viszont csak itatóspapírosban, préselés nélkül szárítjuk ki.

Száradás után a *mohákat* és a *zuzmókat* kapszulába vagy kartonlapra ragasszuk, és celofán tasakba helyezzük. Ezzel együtt ragasztjuk azután a herbárium lapjára.

A herbárium lapjait nemzetség, család vagy abc sorrendben egy-egy keményebb kartonborító közé helyezzük, és kötőszalaggal vagy gumikarikával szorítjuk össze.

Herbáriumunkat száraz, szellős, árnyas helyen tartjuk. Óvjuk az erős napsütéstől és a nyirkos levegőtől.

GYÓGYSZERKÖNYVEK, SZABVÁNYOK

Az emberiség igényeinek fejlődésével fejlődött az árukkal, termékekkel, így a gyógynövényekkel szemben támasztott igény is. Ma már ott tartunk, hogy nemcsak a növény külsejével, hanem mind nagyobb mértékben mutatkoznak meg az igények a gyógynövények hatóanyag-tartalmával szemben is. Az igények ilyen arányú fejlődése magával hozta a minőségi kérdések rendezésének szükségességét és a fejlődés irányának megszabását.

A minőségi előírásokat a gyógynövényszakmában a gyógyszerkönyvek és a szabványok tartalmazzák.

Gyógyszerkönyv: A gyógyászatban általánosan használt fontosabb gyógynövények, gyógyszerek stb. leírását és minőségi követelményeit foglalja magába. A Gyógyszerkönyv célja, hogy a gyógyászati forgalomban levő gyógynövények (gyógyszerek) minőségi és mennyiségi vizsgálatát, kiszolgáltatását, adagolását egyöntetűen szabályozza. A Gyógyszerkönyv alapját *Galenus* (i. sz. 131–201) vetette meg, aki a gyógyszereket rendszeresen csoportosította, s azokat egyszerűekre és összetettekre osztályozta. A Gyógyszerkönyvet a legfelsőbb hatóságok, miniszteriumok adják ki, és előírásai, utasításai törvényerejűek.

Oyógyszerkönyvi minőségű az a gyógynövény, amely a Gyógyszerkönyv összes követelményeinek megfelel. Ezeket a követelményeket a részletes leírásban, illetve a készítésben közölt adatok és vizsgálati eljárások előírásai együttesen szabják meg.

A Gyógyszerkönyv növényi és állati drogokat ismertető cikkelyében a leírásokat a következő beosztásban tárgyalja:

1. Név, esetleges hatáserősségi (+, H—h) jelzés, a drog latin neve, mint főcím és ennek rövidítése, magyar név, más név.
2. A drogot szolgáltató növény magyar neve, tudományos neve, családja, előfordulása.
3. A drog %-os hatóanyag-tartalmát feltüntető adatok.
4. A drog leírása (mikroszkópi képe, szaga, íze).
5. Mikroszkópos vizsgálat.
- 6'. Azonossági vizsgálat.
7. Minőségi kvalitatív vizsgálat (a növény egyéb részére, idegen anyagokra).
8. Minőségi kvantitatív vizsgálat (nedvesség-, hamu-, homok, vizes-szeszes kivonattartalom, tartalmi meghatározás).
9. Eltartás.
10. Adagolás.
11. Megjegyzések.

A Gyógyszerkönyvi előírásoknak meg nem felelő drog csak az Országos Gyógyszerészeti Intézet engedélyével kerülhet forgalomba. Import gyógynövényeknél az Egészségügyi Minisztérium hozzájárult, hogy amennyiben a drog a Magyar Gyógyszerkönyv előírásainak nem felel meg, úgy a szovjet, amerikai, angol, holland, német gyógyszerkönyveknek megfelelő minőség is forgalmazható.

Hazánkban az I. Magyar Gyógyszerkönyv 1871-ben jelent meg a vonatkozó belügyminiszteri rendelettel. Megjelenése előtt a IV., illetőleg az V. Osztrák Gyógyszerkönyv volt érvényben. Ezt követően 1933-ig négy Magyar Gyógyszerkönyv jelenik meg, a magyar gyógyszerészet fejlődésének érdekes képét mutatva; elveiben, felépítésében azonosak. Az óriási fejlődés tette szükségessé 1954-ben az V. Magyar Gyógyszerkönyv megjelentetését, amely a magyar gyógyszerkönyvek történetében határkövet jelentett, mert ez mind szellemében, mind felépítésében olyan alkotás, amilyenek elődje nem volt. Az államosítás utáni helyzet és a nemzetközi követelmények figyelembevétele követelte a VI. Magyar Gyógyszerkönyv 1967. évi megszerkesztését, amely a gyógyszerkészítéssel kapcsolatos irányelve-

ket és minőségi követelményeket részben új alapokra helyezi. A VI. Magyar Gyógyszerkönyv 72 fontosabb drogra tartalmaz előírást. A további minőségi kérdések és egyéb drogok rendezésének ugyanakkor a szakma minden területén kell biztosítani a megfelelő minőségi előírásokat. A minősítési kérdések ilyen megoldása a szabványosításra hárult, és ma már nagyon sok szabvány van forgalomban.

Szabványok. Minden termékről, mielőtt felvásárlásra, feldolgozásra kerül, meg kell állapítani: megfelel-e a kívánt cél-
nak, megvannak-e azok a tulajdonságai, amelyekre a felhasználás során szükség van. Tehát bizonyos követelményeket kell támasztani a termék egyes tulajdonságaival szemben. Ezeket a követelményeket és ezek mértékét állapítják meg a szabványok. A szabványosítás célja, hogy az ország területén egységes minőségű, a gyakorlati célnak legmegfelelőbb áru (drog) kerüljön forgalomba a gazdaságosság figyelembevételével. A szabványokat kibocsátója vagy terület szerinti alkalmazás szempontjából csoportosítjuk:

országos szabványok [Szabványügyi Hivatal adja ki (MSz)],
szakmai szabványok (szakminisztériumok adják ki),
házi szabványok (trösztök, vállalatok szerkesztik).

A szabvány elengedhetetlen feltétele az egységes nyelvezet, az egyértelműség, szabatosság, rendszeresség, a gyakorlati és tudományos elnevezések összhangja. Felépítésében tartalmazza a drog nevét, leírását, a minőségi követelményeket, mintavétel és vizsgálat módját, a szállítást, az átvétel, tárolás előírásait. A szabvány törvényesen előírt követelmény, amelytől a felek megállapodás alapján eltérhetnek. Az érvényben levő szabványok nem mindenben tekintendők véglegesnek. Ha a gyakorlat során megállapítást nyer, hogy a szabvány nem felel meg a követelményeknek, akkor a „Szabványügyi Hivatal” összehívja a szabvány bizottságot, és a kellő vizsgálatok elvégzése után módosítja a szabványt.

Minőségi vizsgálatok. A *Magyar Gyógyszerkönyv* és a *szabványok* által előírt követelmények megállapítása végett az árukat

minősíteni kell. A vizsgalatot kétféleképpen lehet elvégezni:

1. érzékszervi úton,
2. laboratóriumi műszeres vizsgálattal.

Érzékszervi úton azokat a tulajdonságokat vizsgáljuk meg, amelyeket minden segédeszköz nélkül, csupán érzékszervvel elbírálhatunk (tapintás, szaglás, látás, ízlelés stb.). Ilyen tulajdonságok: szín, szag, íz, tisztaság, idegen anyag stb.

Laboratóriumi műszeres vizsgálattal az olyan tulajdonságokat vizsgáljuk, amelyekhez kémiai eszközök, műszerek stb. szükségesek, pl. nedvesség-, hamu-, homok- és hatóanyag-tartalom, illóolaj-tartalom, szeszes-vizes kivonat stb. Ezek mind %-os mennyiségben vannak előírva.

A fontosabb érvényben levő hivatalos gyógyszerkönyvek és •k nemzetközi jelzései:

Magyar Gyógyszerkönyv (Pharmacopoeia Hungarica)	= Ph. Hg. VI
Amerikai Gyógyszerkönyv (Pharmacopoeia of the USA)	= USP. XVII.
Angol Gyógyszerkönyv (British Pharmacopoeia)	= B. P.
Német Gyógyszerkönyv (Deutsches Arzneibuch)	= D. A. B. 7.
Osztrák Gyógyszerkönyv (österreichisches Arzneibuch)	= Ö. A. B. 9.
Svájci Gyógyszerkönyv (Pharmacopoeia Helvetica)	= Ph. H. V.
Szovjet Gyógyszerkönyv (State Pharmacopoeia of USSR)	= Sz. IX.

AGYÓGYNÖVÉNYÁRUK RAKTÁROZÁSA ÉS A RAKTÁRI KÁRTEVŐK ELLENI VÉDEKEZÉS

A gyógynövények nagy részét a forgalomba hozatal vagy a felhasználás előtt - sokszor hónapokig vagy évekig — tárolják.

A raktározás alatt - minthogy növényi, mezőgazdasági áruféleségről, tehát gyáripari cikkektől lényegesen eltérő organikus anyagokról van szó - a romlás, illetve a kárveszély lehetséges.

A gyógynövények raktározásakor nagy gondot kell fordítani minőségük megóvására. Védeni kell nedvességtől, hőtől, gombásodástól, penészedéstől, dohosság, színeződés, rothadásveszélyétől, továbbá férgek, rovarok, rágcsálók által okozható károktól.

A raktári kárveszélyek általában fizikai, kémiai és biológiai jellegűek.

Fizikai és kémiai jellegű kárveszélyek azok, amelyek a nem megfelelő légnedvesség-tartalom vagy egyéb okok miatt következtek be, pl. magas hőmérsékleten az áru kiszárad, törik, porlik, színe megváltozik, hatóanyag-tartalma elbomlik, és így felhasználásra alkalmatlan vagy csökkent értékű lesz. Alacsony hőmérsékleten pedig az anyagok a fagy hatására íz-, zamatváltozást stb. szenvedhetnek. Természetesen több tényező együttes hatására fizikai és kémiai folyamat együttesen is jelentkezhet.

Biológiai jellegű romlásveszélyen a raktárban levő növényanyagokban szükségtelenül tovább folytatódó káros élettani folyamatokat értjük, amelyeket mikroorganizmusok (baktériumok, penészgombák stb.) okoznak. Ilyen mikroorganizmusok általában majd minden tároló helyiségben, fertőzött, sérült

áruféleségekben előfordulhatnak, és jelentős károkat idézhetnek elő (dohosodás, penészedés, rothadás stb.).

Ide tartoznak és külön csoportot képeznek a *raktári kártevők*, amelynek fogalmán az *állati kártevőket* (rovarok, rágcsálók) értjük.

Áruraktározási leiadatok, óvórendszabályok

Annak érdekében, hogy az egészségügyi érdekeket szolgáló gyógynövény-áruféleségeket a fertőzéstől, kártevőktől megóvjuk, elsősorban a szakszerű tárolást, a megfelelő tárolási körülményeket kell biztosítanunk.

Legfontosabb alapkövetelmény raktáraink állandó tisztán tartása, fertőtlenítése, feregtelenítése stb., mert a védekezés a kárveszély ellen itt kezdődik.

A legegyszerűbb eljárás a gyakori takarítás, meszelés, felújítás, amelyet a szükségnek megfelelő időszakban kell elvégezni.

Üres raktárak vagy raktárrészek fertőtlenítésére a porlasztósos permetezést (aeroszolás) vagy porozást alkalmazzuk.

Permetezéssel eljárásnál az oldott hatóanyagot (Fiiból, Ditrifon) porlasztógéppel, ködszerűen fújjuk a fertőtlenítő felületre, falakra, mennyezetre, gerendákra stb.

Aporozásos eljárás lényegében csak a padlózat fertőtlenítésére szolgál. Ennél az eljárásnál a fertőtlenítőszer kis szórólappal szórjuk szét a kijelölt helyen.

Mindkét fertőtlenítés megkezdése előtt a helyiségeket előzőleg portól, szennyeződéstől gondosan meg kell tisztítani. A repedéseket, réseket tömíteni kell, mert ezek lehetőséget adnak a kártevő rovarok megtelepedéséhez.

A fertőtlenítés után a raktárakat több napon át, esetleg 1–2 hétig, szellőztetjük, és ügyeljünk arra, hogy raktározás előtt a padozatot felsöpörjük azért, hogy a fertőtlenítő anyag ne keveredjen az áru közé.

A tiszta, jól gondozott raktárban nem honosodhatnak meg a nükroorganizmusok, a rovarok, a rágcsálók és az egyéb kártevők sem.

Rendkívül fontos szabály, hogy tárolásra csak megfelelően

tiszta, fertőzésmentes, száraz (10–14% nedvességtartalmú) áru kerüljön. Ha a nedvességtartalom nagyobb, úgy a romlásveszély megelőzése céljából kellően meg kell szárítani.

Szárítani lehet természetes úton (padi, raktári stb. terítés), szellőzőberendezéssel (megfelelő légáram átjáratása) és szárítógépekkel.

A nem megfelelően tiszta, fertőzött áru átvételét meg kell tagadni vagy gyorsan át kell válogatni és fertőtleníteni, mert az egész raktári készletet veszélyeztetheti.

Raktározáskor el kell határolni, sőt a lehetőség szerint külön helyiségben raktározni a *mérgező, erős hatású árukat a nem mérgező növényektől, és a szagra érzékeny árukat a szagot árasztó anyagoktól*. A mérgező áru keveredése halálos mérgezést okozhat, míg a kellemetlen illatot árasztó termék értéke csökken, és esetleg használhatatlanná válik.

A nedvességet könnyen magába szívó és ezért romlásra hajlamos anyagokat azonnal át kell válogatni és szakszerű raktározásról gondoskodni. Ez történhet úgy, hogy az anyagokat polietilén zsákokban vagy fémdobozokban légmentesen lezárjuk, vagy polietilénnel, bádoggal stb. megfelelően bélelt, résmentes ládába csomagolva, száraz helyiségben tároljuk.

A raktári készletek minőségére a *levegő nedvességtartalma* hat a legerősebben. A gyógnövények tárolására legjobban megfelelő zárt, fedett raktárakban olyan klimatikus körülményeket kell teremteni, mely nem nagyon száraz, de nem is nagyon nedves. A hőmérséklet változásának megfelelően — ami az évszakok és napszakok szerint ingadozik — a levegő páratartalma is változhat. Viszont a szakszerű tároláshoz állandóan az áruféleségek jellegének megfelelően kell a páratartalmat biztosítani. Ez sok esetben jelentős szakszerű munkát és költséget igényel, amelyet nem szabad sajnálnunk, mert a szükségesnél nagyobb vagy kisebb páratartalom az anyagban károkat okozhat.

Ha a megfelelő raktári hőmérséklet — légnedvesség-tartalom — nincs amúgy is biztosítva, úgy ez a raktárhelyiség hőszigetelésével, szellőzésével, annak hűtésével vagy fűtésével, általában a kondicionált légtér megteremtésével érhető el. Éppen ezért a modern raktárak, illetve azok ilyen szempontból

szükséges helyiségei, már légkondicionáló berendezésekkel és automatikus nedvességszabályozó szerkezetekkel vannak felszerelve. Az így felszerelt raktárakban a levegő hőmérséklete és páratartalma állandóan a megfelelő szinten tartható.

Nagyon fontos védekezni a fény káros hatásai ellen is, mert ettől is keletkezhetnek káros elváltozások. A káros fény- és hőhatások — legtöbbször együtt jelentkeznek — kiküszöbölésére újabban már olyan korszerű raktárépületeket építenek, amelyekben az ablaknyílások ritkítva vannak és kisebb méretezésűek. Átlátszó üvegtáblák helyett színeseket alkalmaznak, míg újabban az ablakokat el is hagyják, és olyan modern raktárak épülnek, amelyeknek külső fala fényvisszaverő alumínium lemezzel van bevonva, s ez a káros fényhatásokat kizárja.

Régebbi építésű raktárakban a káros fényt az átlátszó ablakok színesre cserélésével vagy befestésével, vagy színes műanyag fólia borítással küszöbölik ki.

Gondoskodni lehet azonban csak magáról a fényérzékeny áruféleségek megvédéséről is, amelyhez a korszerű csomagolástechnika újabban eredményesen alkalmazza a megfelelő színárnyalatú műanyag fóliát. Ez biztosítja a növény eredeti színének megőrzését hosszú időre is.

Kárveszélyek megelőzése és elhárítása végett szükséges a raktárhelyiségek és készletek állandó ellenőrzése, amelynek célja a leírt követelmények betartása és az intézkedések időbeni megtétele.

Állati kártevők és károkozók Ismertetése

Minden raktárhelyiségben, még a korszerűraktárak és munkamódszerek alkalmazása ellenére is, a mezőgazdasági áruféleségekre veszélyt jelentenek:

1. az állati kártevők (rovarok, rágcsálók),
2. kórokozók, mikroorganizmusok (baktériumok, penészgombák).

Az állati kártevők közül azokkal foglalkozunk, amelyek főleg a szárított gyógynövényekben, tea- és fűszerekben stb. tesznek kárt.

Aszalványmoly (*Plodia interpunctella*). *Előfordulása és elterjedése:* általános. *Megtámadott növények:* kamillavirág (*Chamomillae flos*), csipkebogyó (*Cynosbati ficuvs*), galagonyavirág (*Crataegi sumitates*), borókabogyó (*Juniperi fructus*), bodzabogyó (*Sambuci fructus*), különböző örlemények, fűszerfélék.

Leírása és biológiája. Hernyója vajsárga, néha zöldes, máskor pedig rózsaszínes árnyalatú, 10–14 mm hosszú. Feje kettéosztott, nyakpajzsa farlapja és az egyenként álló szőrök apró foltalapja barnás. A táplálékul szolgáló anyagot vékony selemfonalakkal csomósán szövö össze. Így a hernyós székfűvirágban mindig található ilyen összetapadt virágokból álló kisebb csomók. A lepke elülső szárnyai ibolyásbarnák, két barna harántsávval, a hátsó szárnyak szürkések. A lepke 300–350 tojást rak a garmadákba felhalmozott száraz székfűvirág közé. A fa alkatrészek repedéseiben, ládaanyagok réseiben, zsákokban bábozódik be. Évente többször, háromszor-négyszer rajzik. Néha öt nemzedéke is van. A hernyók 4–5 nap alatt kelnek ki a petékből. A megelőző védekezésnek elsősorban az áttelelő hernyók, bábok elpusztítására kell irányulnia.

Védekezés. A zsákokat meg kell tisztogatni, azaz kifordítani, és jól kiporolni. Legcélszerűbb, ha 15%-os nátronlúg-oldattal, hosszabbítócsővel ellátott, dugattyús házi permetezőgéppel fertőtleníünk. A permetezés legyen lemosásszerű. A nátronlúg azért alkalmas, mert főleg az áttelelő bábokat kell elpusztítani. A felépítményeket és a fapadlózat réseit árasztásszerűen permetezzük. Kb. 3 dl/m² oldatot használunk el. Óvintézkedésről feltétlenül gondoskodjunk. Csak védőöltözetben és védőszemüveggel szabad fertőtleníteni. Munka közben 6%-os, illetőleg 1%-os ecetsavat kell készenlétben tartani a bőrre vagy a véletlenül szembe jutott oldat kimosására. A preventív védekezés csökkenti ugyan a kártétel veszélyét, de nem jelent teljes megoldást. Igen gyakori, hogy a raktározott székfűvirág-tételek nyáron vagy ősszel meghernyósodnak. Ilyenkor elkerülhetetlen a gázos (cián, szénkéneg stb.) fertőtlenítés. Gázosítás után az árut ki kell szellőztetni, és utána az arra illetékes intézetnek hatósági előírásra, hivatalosan, cianidnyomokra meg kell vizsgáltatni.

Tolvajbogár (**Ptinus lur et latro**). *Előfordulása, elterjedése*: általános. *Károsított növények*: kizárólag a kamillavirágot támadja meg.

Leírása és biológiája. A *Ptinus* fur a gyakoribb. Apró, 2,5–3,5 mm nagyságú, vörösesbarna. A nőstény rövidebb, zömökebb testű. A nyakpajzson két hosszanti, sárgás sáv látható. A *Ptinus latro* nagyobb, kb. 4 mm hosszú, egyszínű sötétbarna, a nyakpajzson nincs sávozás. Ritkás szőrözet borítja. Mindkettőre jellemzők a hosszú vékony lábak és a fonalas csápok. Érintésre a bogarak rövidebb ideig mozdulatlanok maradnak. A lárva hasonlít a kenyér bogár lárvájához. Egyes esztendőkből a tárolótelepeken és a raktárakban január és február hónapokban tömegével voltak észlelhetők a bogarak. A nagy befogadóképességű, jól zárt raktárak általában kedvezők az áttelelésre; a fafelépítmények, gerendázatok, oszlopok repedései, valamint a felhalmozott ládaanyagok, régi, üres zsákok korlátlan lehetőséget szolgáltatnak a bebábozódásra, különösen, ha nem ürülnek ki teljesen és télen is tárolnak bennük árut. A mechanikai tisztogatás szükséges és következetesen végrehajtandó, de többnyire nem elégséges.

Védekezés. *Dürifon* porzó- és permetezőszer. Ennek a szernek az alkalmazására csak a legutóbbi időkben került sor. Köztudomású, hogy a drogok, különösen a virágdrogok, eléggé szagérzékenyek, és félő, hogy a száraz szekfűvirág esetleg maradandóan felveszi a porzó intenzív szagát.

Néhány évvel ezelőtt próbafertőtlenítést végeztek többféle, nagyobb tömegű, de gyengébb minőségű droggal, köztük a legkényesebb virágdrogokkal is, pl. hársfavirággal, bodzavirággal, ökörfarkkóró-virággal. Az anyag öt napig szellőzött, s az utána vett minták alapján megállapították, hogy sem a drogok, sem pedig a belőlük készített főzetek a kellemetlen szagot nem vették át.

Kis kenyérbogár (*stegonium paniceum*). *Előfordulása, elterjedése* : általános. *Károsított növények*: gyermekláncfű-gyökér (*Taraxaci radix*), édesgyökér (*Lipuiritiae radix*), nőszirm gyöktörzs (*Iridis rhizoma*), tarackbúza-gyöktörzs (*Qraminis rhizoma*), kálmosgyökér (*Calami rhizoma*), angyalgyökér (*Angeli*

cae radix), bojtorjángyökér (*Bardanae radix*), nadragulyagyökér (*Belladonnae radix*), rutafű (*Rutae herba*), varádics (*Tanacetum herba*), gyapjas gyöngyajak (*Leonurum herba*), narancshéj (*Aurantii pericarpium*), sártök (*Colocynthis fructus*), zedoáriagyökér (*Zedoariae radix*), tárnicsgyökér (*Quintariae radix*), rebarbaragyökér (*Rheum*) és a sisakvirág gumója (*Aconitum*).

A bogár 1,2–3,7 mm hosszú, a nőstény nagyobb, mint a hím. Barna vagy kissé szürkésbarna színű, hengeres testű, aránylag nagy nyakpajzsa van. Nagyítón nézve jól látható az egész testet fedő finom, szürkés szőrözet. Lárva görbült, rancos, vaskos, fehér, feje barna. A báb szabad. A nőstény 100–150 tojást rak. Jól zárt, melegebb raktárakban télen is szaporodik, ezért minden időszakban figyeljük a jelenlétét. A drogokban legkevésbé válogatós. Főleg gyökérdrogokat károsít; egész járatokat vág benne. A gyökérdrogot kettétörve megtaláljuk benne a kenyérbogár lárvaait, bábjaikat és ürülékét. Fellépésének gyors felismerése és a rágáskártétel megakadályozása azért is fontos, mert a VI. Magyar Gyógyszerkönyv, valamint a vonatkozó szabályok a féregrágott drog használatát, forgalomba hozatalát egyaránt tiltja. Feltűnő, hogy a bogár a gyermekláncfűgyökéret milyen előszeretettel támadja meg. Valószínűleg a drog jelentős inulintartalma (kb. 25%) miatt.

Védekezés. Azonos a többi kártevő elleni védekezéssel.

Nagylisztbogár (*Tenebrio molitor*) *Előfordulása és elterjedése:* általános. *Megtámadott növények:* galagonyabogyó (*Crataegi fructus*) kálmosgyökér (*Calami rhizoma*), irisgyökér (*Iridis rhizoma*), kamillavirág (*Chamomillae flos*).

Leírása és biológiája. Lárva hengerded testű, sárgás vagy barnássárga, fényes, kemény bőrű, jól láthatóan szelvényezett. 3 pár rövid lába van, utolsó potrohszelvényén élénken mozog, ha hozzáérünk. A lárvaelőször 1954 őszén mutatkozott nagyobb arányokban, éspedig a galagonyabogyókban (*Fructus crataegi*), a nőszirmogyöktörzsben (*Rhizoma iridis*), a kálmosgyökér-árutótelekben (*Rhizoma calami*) és a székfűvirágban (*Flores chamomillae*). Nyilvánvalóan olyan padlásról került be, ahol szállítás végett kiterített gyógynövényárak mellett korpát vagy

lisztet is tároltak. A nagy keményítőtartalmú nőszirmogyök-törzsnél és a cukortartalmú kálmosgyökéknél még megmagyarázható tömeges jelenléte, de a többi drognál még nem látjuk tisztán az elszaporodás okát.

Védekezés: gázosítás, mélyhűtés stb.

Lisztatka (Tyroglyphus-aleurobis-farinae). *Előfordulása és elterjedése:* általános. *Megtámadott növények:* anyarozs (Secale oornutum) és egyéb őrlemények.

Leírása és biológiája. Az atka olyan apró, hogy csak nagyítóval figyelhető meg. Vizenyős, fehéres üvegszerűen fénylő teste a fejtorból és a szélesebb potrohából áll. A potroh végén ritkás, merev szőrözetet visel. 4 pár erőteljes lába van. Több fejlődési alakja van, un. lárva, első és második nimfa. A tojás hosszúka, a lárvának 3 pár, a nimfának 4 pár lába van. Az elatkásodott anyarozs szabad szemmel is jól felismerhető, mert daraszerűen morzsalékos rágástörmelék elárulja az atkát. Az atkásodást mindig az anyarozs tökéletlen kiszáritása okozza. Az egyes, mesterséges anyarozs termesztésére szerződött gazdaságok a begyűlt tekintélyes tömegű nyers anyarozst elégséges szárítófelület vagy ponyvaanyag hiányában többnyire nem tudják tökéletesen kiszáritani. Az atkák gazdasági épületek körül mindenütt előfodulnak, így magtárak, istállók, szalmakazlak környékén a fertőzésnek tág lehetősége van. 13% körüli vagy ennél több nedvességtartalommal bezsákkolt anyarozsban azután a szállítási 20–25 °C-os hőmérséklete optimális létfeltételeket nyújt az atkák számára, és hihetetlenül gyors elszaporodásukra. Ilyenkor azonnali beavatkozás szükséges, mert aránylag rövid idő alatt a megtámadott anyag nagy részéből un. atkapor válik, amely rágástörmelékből és elpusztult atkák óriási tömegéből áll.

A védekezés: általában a ciánozás, de alkalmas a műszáritás és a mélyhűtés is.

Készletmoly — kakaómoly (Ephestia elütella). *Előfordulás és dterjedés:* Közép-Európában általános. *Megtámadott növények:* anyarozs (Secale cornutum), szárított gombák, szárított zöldség "8 gyümölcs, citromhéj (Citri cortex), kakaó.

Leírása és biológiája. A kifejlett hernyó 11 mm hosszú, fehér-

res-sárgás vagy hússzínű. Feje és nyakpajzsa sárgás vagy sötétbarna, középen vonallal elválasztva. Testén világosbarna szemölcsök láthatók, amelyből 1—1 szőrszál áll ki. A hernyók bábozódás előtt széjjleszállnak, védett helyet keresnek (zsákvarratok, padló- és falrepedések stb.), ahol sűrű szövedéket szőnek, és ebben alakulnak át hosszú barnás bábbá. A nőtény kb. 50—137 tojást rak, és a kifejlődési idő 40—200 nap. A lepke szárnyai barnáshamuszürkék, belső szegélyükön vörösseszürkék. Egész életmódja hasonlít az aszalványmolyhoz. A károsított anyagot összerágja, ürülékével, szövedékével szennyezi.

Védekezés: ciánózás.

Egyéb kártevők. Az ismertetett hat kártevőn kívül fertőzheti még az ökörfarkkóróvirágot és a kőhársvirágot az araszoló hernyó (*Ptycolopoda herbariata* a borókabogyót a mezei poloska (*Miridea*) teteme, a csipkebogyót a csipkemoly (*Laspeyresia rosetieolana*) narancsvörös hernyói, az édesgyökeret a padrabogár (*Cartodera corstdata*), a bodzavirágot, kőhársvirágot és az édesgyökér porát egy porvaféleség (*Anthrefius pimpinellae*). Egyes években megtalálhatjuk a kamillavirág-tételekben a gyapjúbogár (*Attasenus picum*) lárváit. Ezek jelentősége nem oly nagy, de figyelni keli az előfordulást, mert később elszaporodhatnak, és esetleg nagy értékű tételeket tehetnek tönkre.

Az állati kártevők elleni védekezés

A gyógynövények kártevői minden ország népgazdasága és kereskedelme számára nagy veszélyt, költséget jelentenek. Minden országban törvények és rendeletek szabályozzák, hogy csak az előírásoknak megfelelő tisztaságú, egészséges, fertőzésmentes növényi termékek (drogok) kerüljenek forgalomba. Az országok közötti nemzetközi egyezmény előírja, hogy az egyik országból a másikba szállított mindennemű növényi részt és terméket növényegészségügyi szempontból meg kell vizsgálni. Amennyiben kiderül, hogy a szállítmány növényi kártevővel fertőzött, úgy azt zár alá kell venni és fertőtlenítésről gondoskodni kell.

A következőkben ismertetjük azokat az eljárásokat, amelyek

az állati kártevők elleni védekezést szolgálják. Védekezni lehet hosszú évtizedek alatt kialakult hagyományos módszerekkel és új, korszerű eljárásokkal.

Legelső a kártevők behatolásának megakadályozása: helyiségek, göngyölegek tisztán tartása, fertőtlenítése, szellőztetése. A megfertőzött drogot, ha az jellegénél fogva lehetséges, kártevőktől egyszer mechanikai úton átrostálással, átválogatással szabadítjuk meg, mivel a rovarok a többszöri zavarást rosszul tűrik. Rostálás után fontos, hogy a rosta alját azonnal semmisítsük meg (elégetés stb.), különben az összegyűjtött kártevők hamarosan újra szétterjedhetnek a raktárban. Ugyancsak régebbi védekezési mód az anyagok megfelelő hőfokon műszárítón való átengedése (pl. csipkebogyómoly-fertőzöttségnél). Kisebb tételeknél szokásos a kloroform, benzin, éter párologtatása légmentesen lezárt tartályokban, majd az ezt követő átrostálás. A sűrűn végzett árumozgatás azonban nagyon költséges és sok esetben nem kielégítő, ezért az új és gyors fertőtlenítési módok kerültek előtérbe: ún. gázos, mélyhűtéses, ultrarövidhullámú stb.

Gázos eljárás. Itt legelőször a hagyományos *ciángázos módszer* ismertetjük, amelyet ciánhidrogénnel (CHN) végeznek. A ciánhidrogén az egyik legjobb fertőtlenítő, illetve féregtelenítő gáz; szaga keserűmandulára emlékeztet. Molekulasúlya kicsi, kereken 27, ez azonos hőmérsékletű levegőn valamivel könnyebb. Alacsony molekulasúlya és nagyfokú illékonyága folytán kiváló keveredőképességgel és behatolóképeséggel bír. A legparányibb résekbe, repedésekbe is bejut: tehát a legapróbb rovarokat és petéket is eléri. Hátránya: hogy nagyon veszedelmes és már sok halált okozott. Kis mennyiségben is gyorsan ölő mérge. Ugyancsak hátránya, hogy a drogok 10–14%-os nedvességtartalmuk következtében a ciánhidrogént nagy mennyiségben lekötik, és szellőztetésük néha egy teljes hónapig is eltart. A ciánózott drogok csak a KÖJÁL vagy a GYKI vizsgálata után hozhatók forgalomba, illetve szállíthatók exportra. A ciánózás vizsgázott szakember irányításával végezhető, hatóságilag engedélyezett gázkamrában vagy olyan épületrészben, amely a veszélytelen gázosításra alkalmassá tehető, vagyis résmentes, bezárható és biztonságos szellőztetése megoldható.

A gázosítást végző dolgozóknak védőfelszerelést, elsősorban megfelelő minőségű és kellő számú gázálarcot — gázálarconként 2-2 szűrőbetéttel — kell biztosítani, a megfelelő elsősegély-felszereléssel együtt. A ciánozás megkezdése előtt a szomszédos lakások lakóit a ciánozás kezdetére, tartamára és az óvórendszabályokra figyelmeztetni kell.

Ezután következik a drogek elhelyezése a gázosítandó helyiségben. Amennyiben ládás árut akarunk gázosítani, a ládák tetejét le kell emelni vagy a pántokat felfeszíteni. A benne levő papírbélést a felületen széjjel kell hajtogatni. Jutazsákba csomagolt árukat nem szabad szorosan egymás mellé illeszteni, hogy a gáz a zsákok belsejébe minél jobban behatolhasson. A nylon- vagy műanyag zsákokba csomagolt áruk zsákjának a száját ki kell bontani, hogyha az áru abban túlzottan vastag rétegű, a zsákokból ki kell önteni, majd gázosítás után újra be kell zsákolni, és a zsákok száját be kell kötni, hogy megvédjük az esetleges későbbi fertőzésektől. Dobozba csomagolt áruknál a doboz tetejét fel kell nyitni, és a papírbéléseket széjjel kell hajtogatni. Az áru berakása után az ajtó- és ablakrészek megfelelő szigetelővel vagy sáros anyaggal betapasztandók. A ciángázt ezután vékony csővezetéken vagy kulcsnyíláson át bocsátják a helyiségbe, utána a kulcsnyílás is betapasztandó. Általános szabály, hogy a gázosítást 7 óra előtt megkezdni nem szabad, és a ciánozott helyiség szellőzését pedig legkésőbb 20 órakor meg kell kezdeni. A helyiség nyitásakor a gázmesteren kívül legalább még egy személynek jelen kell lennie. A szellőztetett helyiséget legalább 1% óráig még őrizni kell, és csak 24 órai szellőztetés után lehet igénybe venni. A gázosítandó helyiséget kb. 10 m távolságra kötélkordonnal el kell keríteni.

A ciánozásnál sokkal célszerűbb és veszélytelenebb a *azén-kéneggd való gázosítás*, illetve fertőtlenítés, mivel mérgező hatása elenyésző és gázosítás után a drogot nem kell vizsgálatni. A *szérlcémg* (CS₂) erősen fénytörő folyadék. Tiszta állapotban színtelen vagy sárgás, záptojásra emlékeztető szagú. Molekulásúlya kereken: 76. Forráspontja 46 °C. Erősen illékony, gőze kereken 2%-szer nehezebb a levegőnél, igen gyúlékony, gyuladási hőmérséklete alacsony: 126°C. Fűtőcsőtől vagy egyéb forró fémfelülettől is meggyulladhat. A levegővel keveredve

rendkívül robbanékony. Mindezekre tekintettel a gázosítandó helyiségben az elektromos áramot ki kell iktatni, és a szénkénegezés színhelyétől számított 50 méteres körzetben nyílt lángot használni, égő pipával vagy cigarettával tartózkodni tilos és veszélyes. Az áru berakása és az egyéb óvószabályok betartása a cíanozásnál leírtak szerint történik.

A helyiség gázosítását a következők szerint kell végezni: a szénkéneg általában 100 kg-os vashordóban van forgalomban, ennek felnyitását óvatosan kell végezni, a bronzkulcs fogórészei közé gumit vagy egyéb nem fémes anyagot kell behelyezni, hogy szikra keletkezése teljesen ki legyen zárva. A lehetőséghez mértén szabad levegőn a hordóból a szénkéneget horganyzott vagy műanyag vödörbe öntjük. A gyakorlati adat 100 léghőméterenként 10—14 liter. Amennyiben a hőmérséklet $+10^{\circ}\text{C}$ alá süllyed, úgy a gyakorlati adag nagyobb mennyiséget kell alkalmazni. A szénkéneg zsákkal való felitatását csak gumikesztyűben szabad végezni, vigyázva arra, hogy ruhára és szabad testfelületre rá ne fröcskölődjön. A hordóból a szabadba való kiöntésnél elegendő, de kötelező a védőszemüveg használata. A zsákszövettel való felszívódtatás pillanatától barna színű „Á” jelű gázálarc-szűrőbetétet kell használni. A helyiség legmagasabb pontjain kifeszített drótokra rátetegetjük a szénkéneggel telített zsákszöveteket, amelyek alá — a lehetőség szerinti legmagasabb szinten — bádoggal vagy műanyag tepsikkel kell elhelyezni, hogy a zsákszövetről lecsurgó szénkéneget felfogjuk. Ha ez a drogra rácsurog, az megsűrűkül, illetve színt veszti. A gázosítást legalább két embernek kell végezni, hogy az esetleges rosszullet esetén az egyik segítséget tudjon nyújtani. A gázosítás után a helyiséget, illetve a gázteret azonnal el kell hagyni, és a kijáratit, illetve annak nyílásait az előre elkészített csirizes papírral vagy ragszalaggal le kell ragasztani, és hézagmentesíteni is kell. A gáz beeresztése után a helyiséget körül kell járni, és meg kell győződni nincs-e valahol (valamilyen nyíláson) gázkiömlés. Ha gázkiömlés észlelhető, úgy a szükséges tömítést azonnal el kell végezni. Amennyiben tökéletes szigetelésre nincs lehetőség, illetve a gázkiömlést nem lehet megakadályozni, úgy a gázosítást az ajtók és az ablakok kinyitásával meg kell szüntetni. Csak a tömítés ellenőrzése, ille-

tőleg a tömítési hiányosságok pótlása után hagyhatjuk el a gázosítás helyét. Kényes esetekben őrt kell állítani. A gázbeeresztés, kifejlesztés kezdetétől tartunk kéznél használatra kész gázálarcot, hogy a gáztérbe szükség esetén bármelyik pillanatban behatolhassunk. A gázosítás időtartama $+10^{\circ}\text{C}$ felett 36 óra, 10°C alatt legalább 48 óra. A gáztér felnyitását csak gázálarcban szabad végezni. Az álarc szemüvegeit páramentesíteni kell, mert nem tiszta látás esetén bizonytalan a mozgás, tehát nagyobb a veszély. Nyitáskor legalább 3 személy legyen jelen és működjön közre. Ezek közül kettő menjen a gáztérbe, a másik a gáztér bejáratánál helyezkedjen el gázálarcban, hogy bármikor beléphessen és segíthessen. Az esetleg rosszul levő személyt ugyanis egy személy nem bírja gyorsan kivinni a gáztérből. A gáztér nyitása előre megállapított és közölt terv szerint, az előírásoknak megfelelően történjék.

Előnyösnek látszik, de nehezen terjed el a „T”-gáz használata, amely élelmiszerek, drogok fertőtlenítésénél jól alkalmazható és utána nem kell az árut laboratóriumban megvizsgálni. A „T” gáz 90% eténoxidot (CH_2OCH_3) és 10% szén-dioxidot tartalmaz; tűzveszélyes.

A gázosítás időtartama 24 óra, és bármilyen, lehetőleg vasajtóval zárható épület alkalmas a fertőtlenítésre. Az áru behelyezése után a helyiség összes réseit be kell tapasztani. A gázosítás mérlegre állított palackból az épületen kívülről történik úgy, hogy a légköbméterekre számított szükséges gázmennyiséget az ajtó kulcsnyílásain, csővezetéken engedjük a helyiségbe, és utána a kulcsnyílásokat is betapasztjuk.

Korszerű, újabban egyre inkább elterjed a *metilbromido* fertőtlenítés, amelyet szabadban műanyag ponyva alatt végeznek. A metilbromid a cianhidrogénhez hasonlóan mérges gáz és robbanásveszélyes. Ennélfogva metilbromidos fertőtlenítést csak okleveles gázmester végezhet. Az eljárás és az óvórendszabály nagyjából azonos a többi gázos fertőtlenítéssel. Előnye, hogy kb. 5 óra alatt elvégezhető a fertőtlenítés és könnyen szellőztethető. Kitűnően bevált magvak és élelmiszerek fertőtlenítésére.

Mélyhűtésnél az árut -20 – -40 fok alá kell lehűteni, mert magasabb fokon csak részleges eredmény várható. A mélyhűtés

időtartama 24 óra, és előnye, hogy nemcsak a már kikelt rovarokat, hanem a petéket és atkákat is megöli, elroncsolja. A fagyasztás a hatóanyag-tartalmat nem befolyásolja.

Az elektrotechnika terén folytatott kutatások bizonyították, hogy az ultrarövidhullám pusztítja a rovarokat, és ugyanakkor nem okoz kárt a különböző növényi termékekben.

A kártevők elleni küzdelem terén a gyors fejlődés következtében még nagy lehetőségek bontakozhatnak ki.

GYÓGYNÖVÉNYEKEL FOGLALKOZÓ INTÉZMÉNYEINK ÉS SZERVEINK

Hazánkban a gyógynövények begyűjtését, termeltetését és felvásárlását szakkivállalatok irányítják és ellenőrzik. Ezek a szervek végzik a gyógynövényárak manipulálását, különböző formákban való feldolgozását, előkészítését exportra.

Biztosítják a belföldi ipar és kereskedelem, közöttük a patikák és gyógynövény-szaküzletek áruellátását.

A feladatok az ország több táján létesített gyógynövény-feldolgozó üzemek látják el, amelyek közül említést érdemelnek a Nagykanizsán, Tolnán, Szekszárdon, Baján, Békéscsabán, Székkutason, Szeghalmon, Nagyhalászon, Balmazújvárosban, Füzesabonyban, Budapesten stb. működők. A továbbiakban még több, hasonló célú üzem létesítését tervezik.

A különböző városokban, községekben és falvakban a földművesgazdálkodók foglalkoznak a helyben történő gyógynövények felvásárlásával és termeltetésével. Minden ilyen földművesgazdálkodó gyógynövény-felvásárlóval és termelési felelőssel rendelkezik, aki gondoskodik a környéken előforduló vadon termő gyógynövények begyűjtésének megszervezéséről, a termeltetett gyógynövények szerződéskötéséről, a munkák időbeni elvégzéséről, az ára szakszerű kezeléséről és beszállításáról.

A MEDIMPEX Külkereskedelmi Vállalat bonyolítja a gyógynövények, illóolajok és gyógyszerek külföldi értékesítését, exportját, importját, a külföldi kiállítások és árubemutatók megszervezését, propagandáját.

A forgalomba kerülő gyógynövények és illóolajok minősítését, ellenőrzését, a szabványosítást, a jellemzők megállapítását és a gyógynövénybevételek engedélyek kiadását a Gyógynövénykutató Intézet (GYKI) Gyógynövényminősítési Osztá-

lya végzi, amely gondoskodik arról, hogy megfelelő minőségű áru kerüljön forgalomba.

Az európai hírű *Gyógynövénykutató Intézet* foglalkozik a gyógy- és illóolajos növények elterjedésének és kultúrába vételének kérdésével, agrotechnikájával, nemesítésével és ezen növények biokémiai vizsgálatával.

A *Tárcaközi Gyógynövény Bizottság* a Földművelésügyi Minisztérium égisze alatt az érdekelt szakminisztériumok képviselésével elvi döntéseket hoz a szakmai továbbfejlesztést és a problémákat illetően, és így összefogó szervként működik.

A *Gyógyszeripari Kutatóintézet Növénykémiai Osztályának* feladata az ipar számára növényi gyógyszerek kutatása, és az ezzel kapcsolatos gyártási eljárások kidolgozása.

A budapesti és a szegedi Orvostudományi Egyetemek *Gyógynövény és Drogismereti tanszékei* végzik az orvos- és gyógyszerészhallgatók gyógynövénytani képzését, oktatását és foglalkoznak gyógynövénykutatásokkal is.

A budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem korábban *Alkalmazott Növénytani és Szövetfejlődéstani Intézete* (jelenlegi nevén Növény szervezettani Intézet) az oktatómunka mellett tervszerű tudományos kutatómunkát folytat a gyógynövények több irányú vizsgálatán kívül a magasabb szervezettségű növények funkcióját és szövetfejlődését illető kérdésekkel.

A *Kőbányai Gyógyszerárugyár Növénykémiai Laboratóriumában* a növényi eredetű gyógyszerek gyártástechnológiájának kidolgozását végzik, amelyek során a kristályos anyarozs-alkaloidok (ergotoxin, ergotamin, ergometrin), a digitális glikozidok, verátrum-alkaloidok, reszerpin, vinkamin gyártásának kérdését oldották meg szép eredménnyel, és folytatják a kutatást új lehetőségek feltárására.

Meg kell említeni még a Magyar Tudományos Akadémia komplex *Gyógyszerész Szakbizottságát*, amely a hazai gyógynövénykutatás elvi és tudományos problémájával is foglalkozott.

MAGYAR—LATIN—NÉMET-OROSZ
GYÓGYNÖVÉNYSZÓTÁR

összevont rész

(A növénynevek a számozott fejezetekben a fenti nyelvi sorrendben szerepebiek.)

1. Acsalapu, közönséges
Petasites hybridus (P.
officinalis)
Pestwurz, eehte
Bjelakopitnyik, pobdijat	5. Ánizs, közönséges
Pimpinella anisum
(Anisum vulgare)
Anis
Anisz
2. Aggófű, közönséges
Senecio vulgáris
Kreuzkraut, gemeines
Krjesztovnyik,
obiknovennij	6. Anyarozs
Claviceps purpurea
Mutterkorn
Sporinyja
3. Akác, fehér akác
Robinia pseudoacacia
Akazie, falsche
Akacija bjelaja	7. Apróbojtorján, párlófű
Agrimonia eupatoria
Odermennig
Repjesok, repejnyik
4. Angyalfű, orvosi
Angelioa archangelica
(Arohangelica officinalis)
Engelwurz, Brustwurz
Gyagajj lekarsztvennij	8. Aranyvessző, erdei
Solidago virgaurea
Goldraute, Waldgoldraute
Zolotarnyik,
zolutaja razga

0. Aranyvessző, magas,
Jägerkender
Solidago gigantea
Goldraute, hoöhe;
Jagerhanf
Zolotarnyik, zolotaja
viszokij
10. Ártiosóka
Cyrana soolymus
Artischoke
Artyisok
11. Bab
Phaseolus vulgáris
Bohne, Garten Bohne
Faszoly obiknovennaja
12. Bábakalács, száratlan
Carlina acaulis
Eberwurz, Silberdistel
Koljucselisznyik
bezszyebelnij
13. Bakfű, orvosi tisztessű
Betonica officináig
(Stachys officinalis)
Bockskraut
Bukvica lekarsztvennaja
- Báránypirosító — 1.
pirosítógyökör
14. Bazsalikom
Ocimum basilicum
Basilienkraut, Basilikum
Bazilik obiknovennij
- Bazsarózsa — 1.
pünkösdirózsa
15. Beléndek
Hyosoyamu8 niger
Bilsenkraut
Bjelena csornaja
16. Benedekfű, áldottfű
Cnicus benedictus
Benediktenkraut,
Bitterdistel
Volcsec kudrjavij
17. Berkenye, madár v. veres
b.
Sorbus aucuparia
Eberesche, Vogelbeerbaum
Bjabina obiknovennaja
18. Bodza, fekete bodza
Sambucus nigra
Hollunder, gemeiner
Buzina csornaja
- Boglyas derceffű — 1.
fátyolvirág
19. Bojtorján, nagylapu
Arctium lappá (Lappá
major)
Kiette, grosse
Lopuh bolsoj
20. Bojtorján, kislapu
Arctium minus
Kiette, kleinknöpig
Lopuh malenkij
21. Bojtorján, pókhálós lapu
Arctium tomentosum
Kiette, filzige
Lopuh vojlocsnij
- Bokrétafa-1. vadgesztenye

22. **Boróka, közönséges**
Juniperus communis
 Waoholder, gemeiner,
Kranewitt
Mozzsejevejnyik
obiknovjennij
23. **Borsfű, borsikaffi**
Satureja officinaiig
 (S. hortensis)
Bohnenkraut,
Wurstkraut
Csabjer szadovij
24. **Borsosmenta**
 Mentha piperita
 Pfefferminz
 Mjata perecsnaja

 Borsosszaka — 1. Varjúháj
25. **Borvirág, uborkafű**
 Borago officinalis
 Boretsch, Gurkenkraut
 Agurecsnaja trava buracs-
 nyik lekarsztvennij
26. **Búzavirág, vetési**
 Centaurea cyanus
 Kornblume, blaue
 Vasziljek szinyij
27. **Bürök, foltos**
 Conium maculatum
 Schierling, gefleckter
 Boligolov pjetnyisztij

 Bürök gé Morr — 1.
 gó Morr fű
28. **Cickafarkfű, közönséges**
Achillea mülefolium
 Sohafgarbe, gemeine
 Tyiszjaoeselisztnyik
obiknovennij
29. **Citrom(szagú)fű**
Melissa officinalis
Zitronenmelisse,
Zitronenkraut
Limmonaja mjata
30. **Csalán, nagy, vagy osípós**
 csalán,
 kétlaki csalán
 Urtica dioica
 Brennessel
 Krapiva dvudomnaja
31. **Csarabfű**
 Calluna vulgáris
 Heidekraut
 Vjereszk obiknovennij

 Csattanó maszlag — 1.
 Maszlag
32. **Cseresznye**
 Prunus avium
 Kirache, süss
 Cseresnaja
33. **Cserszömörce**
 Cotinus coggygria (Rhus
 cotinus)
 Peruckenstrauch
 Szkumpija koggigrija

34. Csikófark, közönséges
Ephedra vulgáris
(E. distachya)
Meertaubchen
Hvojnyik
dvukoloszkov jii,
kuzmicseva trava
85. Csikorkafű, osikorgófű
Gratiola officinalis
Gottesgnadenkraut,
Burgienkraut
Avran lekársztvennaja

Csillaghúr - 1. tyúkhúr

Csillagpázsit — 1. zsürke
36. Csipkerózsa, vadrózsa
Rosa canina
Hagebutten, Hundsrose,
Wildrose
Boza szobacsija, sipovnyik
37. Csombormenta
Mentha pulegium
Poleiminze
Mjata polevaja
38. Csüngőbelénd
Scopolia carniolica
Krainer Tollkraut
Szkopolija karniolijszkaja
39. Diófa
Juglans regia
Walnussbaum, Nussbaum
Arjeh greckij
40. Ebnyelvűfű
Cynoglossum officináé
Hundszungenkraut
Csernokoreny
lekársztvennij
41. Ebszóló, piros. Édeskeserű
csucsor
Solanum dulcamara
Bittersüss
Faszlen szladkogorkij
42. Édesgyökér
Glycyrrhiza glabra
Süssholz, Süßwurz,el,
Lakritzon
Szolodka gladjkaja, lakriza
43. Édesgyökerű páfrány
Polypodium vulgare
Engelsüss, Tüpfelfarn
Szladkij paporotnyik

Édeskeserű — 1. ebszóló
44. Édeskömény
Foeniculum vulgare
Fenche'
Fenhel
45. Egyiptomi v. római
kömény
Cuminum cyminum
Römisoher, Kreuz-,
Mutterkümmel
Kumin rimszkij

46. Erdei mályva
Malva silvestris
Waldmalve, Wildmalve
Malva lesznaja,
proszvirnjak
- Erdei méhfű — 1.
mecsekifű
47. Erdei pajzsika, Erdei
hímpáfrány
Aspidium filix mas
(Nephrodium v.
Dryopteris filix mas)
Wurmfarn
Muzsszkoj paporotnyik,
csitovnyik
48. Erősfű, nagyezerjófű
Dictamnus albus
Diptam
Jaszenyec bjelij
49. Ezerjófű, kisezerjófű,
földepe
Centaurium umbellatum
(C. minus, Erythraea
centaurium)
Tausendguldenkraut,
kleiner
Zolototiszjacsnyik
obiknovennij
50. Ezerjófű, csinos ezerjófű
Centaurium pulchellum
Tausendguldenkraut,
hübsche
Zolototiszjacsnyik kraszivij
51. Ezerjófű, keskenylevelű
ezerjófű
Centaurium uliginosum
Tausendguldenkraut,
schmalblattrig
Zolotiszjacsnyik
uzkijnolisztij
- Ezüstfűz — 1. olajfűz
- Fagyöngy - 1.
fehérfagyöngy
52. Falgyom, falifű
Farietaria officináiiig
(P. erecta)
Wandkraut
Pasztyennyica,
prisztjannaja trava
53. Farkasalma
Aristolochia clematitis
Osterluzei, Wolfsapfel
Kirkazon
lamosozovidnyik
54. Fátyolvirág, boglyas
dercefű, fehér
szappangyökör
Gypsophila paniculata
Weisser Sifenwurzelskraut
Kacsim metelcsatij
55. Fecskefű, vérehulló
fecskefű
Chelidonium május
Schöllkraut, Goldkraut
Csisztotyel bolsoj

56. Fehér árvacsalán
 Lamium album
 Taubnessel, weisse
 Krapiva gluhaja
57. Fehérfagyöngy, madárlóp,
 Viscum album
 Mistel
 Amjela

 Fehórfűz - 1. fűz
58. Fehérmályva, orvosi ziliz
 Althaea officinalis
 Eibisch
 Altyej
59. Fehér mustár, angol
 mustár
 Sinapis álba
 Senf, weisser, gelber
 Gorosica bjelaja
60. Fehér üröm
 Artemisia absinthium
 Wermut, Wármède
 Paliny gorkaja
61. Fehér zászpa
 Veratrum album
 Weisser Niesswurz
 Csemerica bjelaja
62. Fekete áfonya
 Vaccinium myrtillus
 Heidelbeer, Bickbeer
 Csernyika
63. Fekete kömény, kandilla
 Nigella arvensis
 Schwarzkümmel
 Csernyuska paszevnaja

 Fekete mályva — 1.
 festőmályva
64. Fekete mustár, barna v.
 francia mustár
 Brassica nigra (Sinapis
 nigra)
 Schwarzer Senf, brauner
 Senf
 Gorcsica csornaja
65. Fekete nadálytő,
 csontforrasztó
 Shymphytum officináié
 Schwarzwurzel, Beinwell
 Akopnyik aptyecsnij
66. Fekete ribizli
 Ribes nigrum
 Schwarze Johannisbeer,
 Albeere
 Szmorogyina csornaja
67. Fekete v. közönséges üröm
 Artemisia vulgáris
 Beífuss, Beipes
 Csernobilnyik

 Féregűző libatop — 1.
 libatop

68. Festőbuzér
Rubia tinctorum
 Krappwurz, Fárberöte
 Maxena kraszilnaja
69. Festőmályvárózsa,
 feketemályva
Althaea rosea var.
atropurpurea
 Stockrose, Schwarzmalve
 Malva csornaja, stok roza
70. Festőrekettye
Genista tinctoria
 Farberginster
 Drak kraszijnij
71. Fodormenta, fodroslevelű
 menta
Mentha crispa
 Krauseminz
 Mjata kudrjavaja
- Forrasztógyökér — 1.
 feketenadálytó
72. Földibodza, gyalogbodza
Sambucus ebulus
 Attich
 Buzina zemnoj, bjazavina,
 buznyik
- Földi borostyán — 1.
 kerekrepkény
73. Földitök
Bryonia álba
 Zaurrübe
 Peresztupjeny bjelij
74. Földitömjén, hasznos
 földitömjón
Fimipinella saxifraga
 (P. major)
 Bibernell
 Bedrenyec kamnyelomka
75. Füstikefű, orvosi
Fumaria officinalis
 Erdrauoh, echter,
 Feldraute
 Gyimjanka aptyecsnaja
76. Füzény, réti füzény
Lythrum alicaria
 Blutweiderich, Weiderich
 Gyerbennyik ivolisztynij
77. Füzény, vesszös füzény
Lythrum virgatum
 Butenweiderich
 Klincsuk
78. Fűzfa, fehérűz
Salix álba
 Weisseweide, Silberweide
 Iva bjelaja, vjetla, vjerba
79. Galagonya, csere- vagy
 kétbibés galagonya
Crataegus oxyacantha
 Mehldom, Weissdorn
 Zweigriffliiger, Mehlbeer
 Bojarisnyik kaljucsij

80. Galagonya, egybibés
Crataegus monogyna
 Eingriffliher Weissdorn
 Bojarisnyik ,
 adnosztolbcsatij
 Gamandor veronikafű — 1.
 ösztörüs veronika
81. Gémorrű, bürökgémorr
Erodium cicutarium
 Reiherkraut
 Gabelki, caplja
82. Gesztenye, szelíd
Castanea vesca (*C. sativa*)
 Kastanienbaum,
 Edelkastanie
 Kastan nasztojascsj
83. Gimharaszt,
 szarvasnyelvűfű
Phyllitis scolopendrium
 (*Scolopendrium vulgare*)
 Hirschzungenkraut
 Lisztovnyik
 szkolopendrovij,
 Aljenyjazik-trava
84. Gólyaorrű, nehézszagú
Geranium robertianum
 Storchsschnabel
 Gzebeny roberta
 Aisztnyik
85. Gombernyőfű
Sanicula europaea
 Sanikel
 Padlesznyik evropejszkij
 Görögszéna — 1. lepkeszeg
86. Görvélyfű, göcsös görvélyfű
Scrophularia nodosa
 Skrofelkraut, Braunwurz
 Naricsnyik galij
 Gyalogbodza — 1.
 földibodza
87. Gyapjas gyöngyajak,
 gyapjas peszterce
Leonurus lanatus
 (Ballota lanata)
 Herzgespann, wollige
 Pusztirnyik sersztisztij
88. Gyermekláncfű, pitypang
Taraxacum officináié
 Löwenzahn
 Aduvancsik lekarsztvennij
89. Gyömbér, vadgyömbér,
 szegfügerely
Geum urbanum
 Nelkenwurz
 Gravilat gorodszkoj
90. Gyöngy köles, mezei
Lithospermum arvensis
 Ackersteinhirse
 Kamuka, varobjejnyik
91. Gyöngyköles, orvosi v.
 erdei
Lithospermum officináié
 Steinsamenkraut,
 Steinkraut
 Varobjejnyik
 lekarsztvennij,
 Szolnicsnoje praszo

92. Gyöngyvirág
Convallaria majális
Maiglöckchen
Langyis majszkij
93. Gyujtoványfű, közönséges
Linaria vulgaris
Leinkraut
Linjanka obiknovennaja
- Gyűrűvirág - 1.
körömvirág
94. Gyűszűvirág, gyapjas
Digitális lanata
Fingerhut, wollige
Napersztjanka
sersztjisztaja
95. Gyűszűvirág, piros
Digitális purpurea
Fingerhut, rote
Napersztjanka krasznaja
96. Harmatfű, kereklevelű
Drosera rotundifolia
Sonnentau, rundblättrige
Baszjanka kruglolisztnaja
97. Hársfa, kislevelű. Kőhárs
Tilia cordata (T. parvifolia)
Linde, kleinblättrige,
Winterlinde, Steinlinde
Lipa szerdcselisztnaja
98. Hársfa, nagy v.
széleslevelű
Tilia grandifolia
(T. platyphyllos)
Linde, grossblättrige,
Linde breitblättrige
Lipa krupnolisztznaja
99. Hársfa, ezüst vagy
molyhoslevelű
Tilia argentea
(T. tomentosa)
Silberlinde, silberblättrige
Linde
Lipa szerebrisztaja
100. Homoki szalmagyopár
Heliehrysum arenarium,
(Gnaphalium arenarium)
Sandstrohlume,
Katzenpfötchen, gélbe
Bezsmertnyik
peszcsanyij, szmin
101. Homoktövis
Hippophae rhamnoides
Sanddorn
Ablepiha
102. Hunyor, feketehunyor
Helleborus niger
Schwarze Nieswurz
Zimovnyik-marozsnyik
osornij

103. Hunyor, berkihunyor
Helleborus dumetorum
Christblume,
Heckenchristblume
Zimovnyik-marozsnyik
kusztarnyik
104. Ibolya, erdei, márciusi,
illatos
Viola odorata
Veilohen wohlrieohendes
Fialka dusisztaja
105. Iglíc, töviaesiglic
Ononis spinosa
Hauechel
Bugran sztalnyik,
sztalnyik koljicsij

Indiánmaszlag — 1.
maszlag
106. Iringó, kékingó
Eryngium plánum
Blaudistel
Szinjegolovnyik pli
107. Iringó, mezei iringó
Eryngium campestre
Laufdistel
Szinjegolovnyik polevoj
108. Izsóp, kerti izsóp
Hyssopus officinalis
Ysop
Isszop lekarsztvennij

Jägerkender — 1.
aranyvessző
109. Japánakác
Sophora japonica
Schnurbaum, Gelbbeer
Szofera japonszkaja
110. Kakukkfű, mezei v.
vadkakukkfű
Thymus serpyllum
Quendel. wüder Thymian
Csabreo, bagarodszkaja
trava
111. Kakukkfű,
kertkakukkfű
Thymus vulgáris
Tymian, Gartentymian
Tyimijan
112. Kálmos
Acorus calamus
Kalmus, Karmsen
Ajir
113. Kamilla, szikifű, székfű
Matricaria chamonilla
(Chamomilla vulgáris)
Kamille echte
Ramaska apcsetnaja,
rosaska

Kandilla — 1.
feketekömény
114. Kankalin, közönséges v.
száratlan
Primula vulgáris (P.
acaulis)
Gemeiner Primel
Pervocvet bezsztjebelnij

115. Kankalin, orvosi v. tavaszi
Primula veris
 (P. officinalis)
 Himmelschlüsselblume
 Pervocvet aptyeecnij
116. KapoT
Anethum graveolens
 Dül
 Ukrop pahucsij
117. Kapotnyak
Asarum europaeum
 Haselwurz
 Kopjityeny
118. Kardi
Cynara cardunculus
 Kardone, spanische
 Artischoke
 Kardon
119. Mezei katáng, Katángkóró
Cichorium intybus
 Zichorie, Wegwarte
 Cikorij obiknovennij
120. Kecskeruta
Galega officinalis
 Geissraute
 Kozljatnyik
121. Kenderkefű, nagy virágú
Galeopsis speciosa
 (Galeopsis grandiflora)
 Grossblütige Hohlzahn
 Pikulnyik, Konopelnyik
- Kerekmályva — 1.
 papsajt
122. Kerekrepekény,
 földiborostyán
Glechoma hederacea
 Gundelreben
 Búdra
- Lógesztenye — 1.
 vadgesztenye
123. Keserfimandula
Prunus amygdalus v.
amara (Amygdalus
communis v. amara)
 Bittere Mandel
 Mindal gorkij
124. Kígyószisz, közönséges
Echium vulgare
 Natternkopf
 Szinjak obiknovennij
125. Komló
Humulus lupulus
 Hopfen
 Hmjel
126. Koriander, koldusbors
Coriandrum sativum
 Wanzendill
 Kisnyec, koriandr
 poszvenoj
127. Korpafű, kapsos korpafű
Lycopodium clavatum
 Barlapp, Hexenmehl
 Plaun bulavidnij

128. Kosbor-fajok
Orchis species
Knabenkraut
Jatrisnyik
129. Kőkény
Prunus spinosa
Schlehdorn
Tyern, tyernovnyik,
szliva koljicaja
130. Kőköröcsin, leánykőköröcsin
Anemone pulsatilla
(Pulaatilla nigricans)
Küchelschelle
Prasztrel lugovoj,
Son-trava
131. Konyhakömény
Carum carvi
Kümmel
Tmin obiknovennij
132. Kőrísfa, magas
Fraxinus excelsior
Gewöhnliche Esche
Jasznyej vizzokij
133. Körömvirág, gyűrűvirág
Calendula officináiig
Ringelblume
Nogotki lekarsztvennije
134. Kukorica, tengeri
Zea mays
Kukuruz, Mais
Kukuruza, majsz
135. Kutyabenge
Rhamnus frangula
(Frangula alnus)
Faulbaum, Alkirsche
Krusina alhovidnaja
- Lapu — 1. bojtortján
136. Legyezőfű, réti
Filipendula ulmaria
(Spiraea ulmaria)
Spierstauden,
Wiesengeissbart
Tavolga vjazavaja,
zavaznyik vjazgyistij
137. Len, házi len
Linum usitatissimum
Lein, Flachs
Len obiknovennij
138. Lepkeszeg, görögészéna
Trigonella foenum. graecum
Bockshornklee
Pazsitnyik, fenigrek
139. Lestyán
Levisticum officináié
Liebstöckel
Ljubisztok
140. Angol levendula
Lavandula intermediu
Englisch Lavendel
Lavanda anglizskaja

141. Francia levendula
Lavandula vera
(L. officinalis, L.
angustifolia)
Französische Lavandel
Lavanda franouszkaja
142. Libapimpó
Potentilla anserina
Gansefingerkraut
Guszínaja lapka
143. Szagos libatop, mirhafű
Chenopodium abrosioides
Wohlriechender Gansefuss
Dusisztaja lejebeda, mari
ambrozíevídnaja
144. Libatop, féregűző libatop
Chenopodium ambrosioides
var. anthelminticum
Wurmgánsefuss
Mari protyivoglisztnaja
145. Lóhere, vörös v. réti lóhere
Trifolium pratense
Rotklee
Klever karsznyij-lugovoj
146. Lóhere, fehér v. lódi here
Trifolium repens
Weissklee
Klever polevoj, bjelij
palzucij
Lókörműfü — martilapu
147. Lórom, réti lósóska
Rumex obtusifolius
Feldampfer, Alpenampfer
Sesavel tupolisztnij
148. Macskagyökönke,
macskagyökér
Valeriána officinalis
Baldrian, Katzenwurz
Koska korjeny, baldrjan,
mjau
149. Macskatalp
Antennaria dioica
Katzenpfötohen rote
Kosacsja lapka,
bjeszmerznyik bjelij
Madáracsucor — 1. orvosi
csucor
Madárkeserűfü — 1.
porcsinfű
150. Májfűkököröcsin
Anemone hepatica
(Hepatica triloba,
H. anemone,
H. officinalis)
Leberkraut
Pecsenocsnica, Vetrenyica
151. Majoránna
Majorana hortensis
(Origanum majorana)
Majorann
Majoran

152. Mák
Papaver somniferum
Mohn
Mak
153. Málna
Rubus idaeus
Himbeere
Maljina
- Mályvarózsa — 1.
festőmályva
154. Máriatövis
Silybum marianum
Mariendistel
Osztra-pjeszto,
Rasztaropsa
155. Martilapu, partilapu,
lókörműfű
Tussilago farfara
Huflattioh
Maty-i-macsjena
156. Maszlag, csattanó
maszlag
Datura stramonium
Stechapfel
Dunnán galava
157. Maszlag, indián maszlag,
métel, maszlag
Datura innoxia
(D. „métel”)
Indianische Stechapfel,
Haxmlöse Stechapfel
Durman bjezavidnij —
indiszkijsz
- Maszlagos nadragulya —
1. nadragulya
158. Mecsekifű, erdei méhfű
Melittis melissophyllum
(M. grandiflora)
Waldbienenkraut,
Bergmelisse
Kagyla melisszolisztznaja,
pcselnij liszt
159. Meggy
Prunus cerasus
Weichsel
Visnya
- Métel - 1. maszlag
160. Meténg, kis örökzöld
meténg
Vinca minor
Kleines Immergrün
Barvinyok
- Mirhafű - 1. libatop
161. Mogyoró
Corylus avellana
Haselnuss
Ajreh lesznijsz
162. Nadragulya, maszlagos
nadrágulya
Atropa belladonna
Tollkirsche
Kraszavka, szonnaja aduri

163. Napraforgó
Helianthus annuus
Sonnenrose
Podszolnyesnyik
- Nehézszagú gólyaorr — 1.
gólyaorrfü
164. Nőszírom, kék nőszírom,
„foggyökér”,
ibolyaszagú gyökér
Iris germanica
Schwertlilie, blaue,
„Zahnwurzel”,
Veilchenduftgewurzel
Kaszatik germanskij
165. Nőszírom, halvány
nőszírom
Iris paliida
Fahlige Schwertlilie
Kaszatik blednij
166. Nőszírom, fehér v. florenci
Iris florentina
Weisse Schwertlilie
Kaszatik florentiskij
167. Nyárfa, fekete nyárfa
Populus nigra
Schwarzpappel
Topal, csernij aszokori
168. Nyírfa, közönséges nyírfa
Betula verrucosa
(B. pendula)
Hangebirke
Berjoza borodovszcsataja
169. Nyírfa, szőrös nyírfa
Betula pubescens
Haarbirke, moorbirke
Berjoza pusisztaja
170. Nyúlszapuka, réti nyúlhere
Anthyllis vulneraria
Windklee
Zajacsij klever, zajnaja
trava
171. Olajfűz, ezüsfűz, hamis
olajfa
Elaeagnus angustifolia
Schmalblättrige ölweide
Lah uszkolisztij
172. Orbáncfű
Hypericum perforatum
Johanniskraut, Hartheu
Zveraboj obiknovennij
173. Orvosi csucsor,
„jmadárcsucsor”
Solanum laciniatum (S.
aviculare)
Schnittblattrige
Nachtschatten,
„Vogelnachtschatten”
Faszlen dolcsatij, paszlen
limtiknajalisztij
- Orvosi tisztessfü — 1. bakfü
- Orvosi ziliz — 1.
fehérmályva

174. ökörfarkkóró, szöszös
 ökörfarkkóró
 Verbascum phlomoides
 Gemeine Königskerze,
 Wollblume
 Karovjak mohnyatij
175. ökörfarkkóró,
 keskenylevelű v.
 dúsvirágú ökörfarkkóró
 Verbascum thapsiforme
 (V. densiflorum)
 Grossblumigen
 Königskerze
 Karovjak szkipetrovidnij
- 175a, ördögharaptafű
 Succisa pratensis
 Teufelsbeissenkraut
 Gyjabolkuszajetszja trava
- 175b ördögyszemfű, rühfű
 Knautia arvensis (Scabiosa
 arvensis)
 Teufelsaugenkraut
 Gyjabolokaja trava
- örökzöld meténg — 1.
 meténg
176. örvénygyökér,
 örmónygyökér
 Inula helenium
 Alant, Helenenkraut
 Gjevjaszil vizsokij
177. őszikikerics
 Colchicum autumnale
 Herbstzeitlose, Giftblume
 Bezvremennyik oszenyij
178. Pacsirtafű, keserű
 pacsirtafű
 Polygala amara
 Bittere Kreuzblumenkraut
 Isztod gorszkaja
179. Pacsirtafű, közönséges
 pacsirtafű
 Polygala vulgaris
 Gemeine
 Kreuzblumenkraut
 Isztod obiknovennij
180. Palástfű, közönséges
 palástfű
 Alchemilla vulgaris
 Frauenmantel
 Manzsjetka
181. Paprika
 Capsicum annuum
 Schottenpfeffer
 Perc sztrukovij-krasznij
182. Papsajt, kereklevelű
 mályva
 Malva vulgaris
 (M. neglecta)
 Kásepappel, Gemeine
 Malve
 Malva kruglolisztznaja,
 Malva obiknovennij
- Párlófű - 1.
 apróbojtorján
183. Pásztortáskáid
 Capsella bursa pastoris
 Hirtentáschelkraut
 Pasztusija szumka

184. Pemetefű, orvosi v. fehér
Marrubium vulgare
(M. album)
Andornkraut, weisse o.
gemeine
Sandra bjelaja
185. Pemetefű, fekete v. bokros
v. hamis
Marrubium peregrinum
(M. nigrum)
Sohwarzér Andorn
Sandra csórna ja
186. Petrezselyem
Petroselinum hortense
(P. crispum)
Petersilie
Petruska poszevjana
- Pettyegetettű - 1. tüdőű
187. Pipacs
Papaver rhoeas
Klatschmohn, Feldmohn
Mak polevoj-szamoszejka
188. Pirostógyökör,
báránypirosító
Alkanna tinctoria
(Anchusa tinctoria)
Rotwurz
Krasznyj koreny, cserlenij
koreny
- Pitypang — 1.
gyermekláncfű
189. Pohánka, tatárköles
Fagopyrum esculentum
Buchweizen, Heidekorn
Grecsiha paszevnaja
190. Porcikkaffi, kopasz
porcikkaffi
Herniaria glabra
Bruchkraut, kahles,
Harnkraut
Grizsnyik gladkij-liszij
191. Porcikkaffi, borzas
porcikkaffi
Herniaria hirsuta
Bruchkraut behaartes,
Harnkraut
Grizsnyik voloszisztij
192. Porcsinfű, madárkeserűű
Polygonum aviculare
Vogelknöterich,
Gorjec pticsij, szporis
193. Porhonrojt, hólyagos
Lobelia inflata
Indianischer Tabak
Lobelija adutlaja
194. Pozsgás zsászsa
Lepidium cartilagineum
(L. crassifolia)
Knorpelige Kresse
Kressz hrjascsij,
Klapovnyik
chrjascevidnij

195. Pünkösdi rózsza, bazsarózsa
Paonia officináij
 Pfiingstróse
 Pjion lekarsztvennij
196. Ragadós galaj
Galium aparine
 Klebendes Labkraut
 Padmarennjik pepkij
197. Repcsény, szürke repcsény
Erysimum canescens
 (E. *diffusum*)
 Schötherich
 Zseltusnyik szerij
- Réti nyúlhere — 1.
 nyúlszapuka
198. Római kamilla
Anthemis nobilis
 Römische Kamille
 Ramaska rimszkaja,
 pupavka
- Római kömény - 1.
 egyiptomi kömény
199. Rovarporvirág
Pyrethrum cinerariaefolium
 (Chrysanthemum c.)
 Insektenpulverblüten
 Ramaska dalmatiszkaja,
 bertram
200. Rozmaring
Rosmarinus officinalis
 Rosmarin
 Rozmarin lekarsztvennij
201. Rózsa, százlevelű rózsza
Rosa centifolia
 Hundertblatttrige Rose
 Róza sztolisztnij
202. Rózsameténg, katonavirág
Vinca rosea (*Catharanthus*
roseus, *Lochnera rosea*)
 Soldatenblume
 Bartvinok rozovij
203. Rutaffi, kerti ruta
Ruta hortensis (*Ruta*
graveolens)
 Gartenraute, Weinraute,
 Raute
 Ruta pahucaja
204. Salamonpecsét, orvosi
Polygonatum officináie
 Dittiwurz, Gemeine
 Weisswurz,
 Salomonsiegel
 Kupena lekarsztvennaja
- Sáfrányos ezeklice — 1.
 szeklice
205. Salátaboglárka
Ranunculus ficaria
 (Ficaria verna)
 Feigwurz, Pfennigsalat,
 Scharbock
 Ljutyiksztat,
 zsabnyiksztat zajacsij

206. Sarlós gamandor
Teucrium chamaedrys
Gamander gewöhnlicher
Dubrovnyik obiknovennij
207. Sédkender
Eupatorium, cannabinum
Wasserhanf,
Hanfwasserdost,
Lämmerschwanz
Possskonnyik kanopljnij
208. Seprózanót
Sarothamnus scoparius
(Spartium scoparius,
Cytisus scoparius)
Besenginster
Rakitnyik venyicsnij
209. Somkóró, orvosi kőhere
Melilotus officinalis
Steinklee, Honigklee
Donnik lekarsztvennij
210. Sósakorbolya, sóskafa
Berberis vulgaris
Sauerdorn, Berberitze
gewöhnlich
Barbarisz obiknovennij
- Szagos libatop — 1. libatop
211. Szagosmüge
Asperula odorata
(Galium odoratum)
Waldmeister
Jaszmennyik pahucij
- Szalmagyopár 1. homoki
gyopár
212. Szamóca
Fragaria vesca
Erdbeer
Zemlenyika lesznaja
213. Szappanfű, orvosi
Saponaria officinalis
Seifenkraut, Rote
Seifenwurzel
Milnjanka
214. Szarkaláb, mezei v. vetési
Delphinium consolida
(Consolida regalis)
Rittersporn,
Feldrittersporn
Zsivokosztj polevaja,
spornyik
215. Szarkaláb, keleti
Consolida orientalis
(Delphinium orientale)
Zsivokosztj vosztocsnij
- Szarvasnyelvűfű — 1.
gímh araszt
216. Szákszorszép
Bellis perennis
Tausendschöne,
Hundertschöne
Margaritka mnogoletnyija
217. Szeder, hamvas szeder
Rubus caesius
Brombeer, Kratzbeere
Jezsevika, jozsina

218. Szeklice, sáfrányos szeklice
Carthamus tinctorius
 Saflor, gemeine
 Farbedistel
 Szaflor kraszijnij
219. Szélfű, egyvári szélfű
Mercurialis annua
 Einjährige Windkraut
 Perjeleszka odnoletnaja,
 soer
- Szelidgesztenye — 1.
 gesztenye
220. Szemvidítófű, orvosi
 szemvidító
Euphrasia officinalis
 (Euphrasia rostkoviana)
 Augentrost
 Acsanka
221. Szentperjefű, illatos
Hierochloe odorata
 Wohlriechender
 Mariengras
 Zubravka dusisztaja
222. Sziki üröm
Artemisia maritima
 Strand Beifuss
 Poliny primorszkaja-
 asztrahanszkaja
223. Szilfa, mezei szil
Ulmus campestris
 Ulme, Feldulme
 Vjaz
- Szkopoliafű — 1.
 csüngőbelénd
224. Szulákfű, aprószulák
Convolvulus arvensis
 Ackerwindkraut
 Vjunok polevoj
225. Szurokfű, vadmajoránna
Origanum vulgare
 Wilder Dostenkraut
 Dusica obiknovennaja
226. Szúrós gyöngyajak
Leonurus cardiaca
 Herzgespann
 Pusztzirnyik szjerdjecsniij
227. Tarackbúza
Agropyrum repens
 (Triticum repens)
 Quecke, Flechtgras
 Pirej polzucsij
228. Tárkonyüröm
Artemisia dracunculus
 Estragon, Dragon
 Esztragon
- Tarlóvirág 1. egyvári
 tisztesfű
229. Tavaszi hérics
Adonis vernalis
 Schafkraut, Adonisröschen
 Goricvet vesztenij

230. Tejoltógalaj, tejoltófű
Galium verum
Echtes Labkraut,
Wegekraut
Podmarennnyik
nasztojascsj
- Tengeri — 1. kukorica
231. Tisztesfű, egyenes tisztesfű
Stachys recta
Bergziest, Wusperkraut
Csisztyec prjamoj
232. Tisztesfű, egynyári,
tarlóvirág
Stachys annua
Ackerziest
Csisztyec odnoletnij
233. Tölgyfa, kocsányos
Quercus robur
(Q. pedunculata)
Stieleiche, Rote - Eiche
Dub letnij
234. Tölgyfa, kocsánytalan
Quercus petraea
(Q. sessiliflora)
Trauben-Eiche, Winter-
Eiche
Dub zunnij
235. Tölgyfaz uzmo
Evemia prunastri
Eichenmoos,
Pflaumenbaumflechte
Dubovij lisaj
236. Turbolya, zamatos v.
illatos
Anthriscus cerefolium
Echter Kerbel
Kerbel, kupir
237. Tüdőfű, orvosi v.
pettyegetett tüdőfű
Pulmonaria officinalis
Lungenkraut
Medunyica lekasztvennaja
238. Tyúkhúr, tikhúr,
csillaghúr
Stellaria média
Hühnerdam, Vogelmier
Zvezdsatka, mokrica
- Uborkaszagúfű —1.
borvirág
239. Útifű, lándzsás v.
keskenylevelű
Plantago lanceolata
Spitzwegerich
Podorozsnyik lancetnij
240. Útifű, széleslevelű
Plantago major
Grosser Wegerich
Podorozsnyik bolsoj
241. Útifű, magas
Plantago altissima
Hoche Wegerich
Podorozsnyik vizsokij

242. Vadárvácska, háromszínű
Viola tricolor
Dreifaltigkeitskraut,
Tiefmütterchen
Fialka trehovetnaja
243. Vadárvácska, mezei
árvácska
Viola arvensis
Ackerveilchen,
Ackertiefmütterchen
Fialka polevaja
244. Vadgesztenye, lógesztenye,
bokrétafa
Aesculus hippocastanum
Rosskastenie
Konyszkij kastan

Vadgyömbér — 1. gyömbér

Vadmajoránna — 1.
szurokfű

Vadrózsa — 1. csipkerózsa
245. Varádicskóró
Tanacetum vulgare
(Chrysanthemum vulgare)
Rainfarn, Wurmkraut
Fizsma, gyikaja rjabina
246. Varjúháj, borsos szaka
Sedum acre
Scharfer Mauerpfeffer
Acsitok jegy kij
247. Varjútövis, varjúbenge
Rhamnus catharticus
Kreuzbeer, Kreuzdorn
Zseszter szlavityelnij
248. Vasfű
Verbéna officinalis
Eisenkraut
Zselezatrava

Vórehullófű - 1. fecskéfű
249. Vérfű, őszi vérfű
Sanguisorba officinalis
Wiesenknopf
Kravohlelka aptyecsnojaja
250. Vérhasgyökér, vérontó
pimpó
Potentilla tormentilla
(P. erecta.
Tormentilla erecta)
Ruhrwurzel, Blutwurz
Dubrovka, zavjaznyak,
lapcsatka
prjamosztojacsjaja
251. Veronikafű, orvosi
Veronica officinalis
Waldehrenpreis,
Ehrenpreis
Veronika lekarsztvennaja

252. Veronikafű, ösztörüs,
gamandor veronikafű
Veronica chamaedrys
Oamander Ehrenpreis,
Frauenbiss
Blokitnyi acski,
grizsnaja trava
- Vérontó pimpó — 1.
vérhasgyökér
- Vesszőé füzöny - 1, füzény
253. Vidrafű, vidraelecke
Menyanthes trifoliata"
Bitterklee, Fieberklee
Vahta trilisztznaja,
babovnyik
254. Vízimenta
Mentha aquatica
Wasserminz
Mjata vodnaja
- Zászpa - 1. fehérszászpa
- Ziliz - 1. fehérmályva
255. Zsálya, orvosi zsálya
Salvia officinalis
Gebrauchlicher Salbei
Salfej lekarsztvennij
256. Zsálya, muskotály- v.
skarlátzsálya
Salvia sclarea (S.
moschata)
Muskatsalbei,
Skarlatsalbei,
Soharlachkraut
Salfej muszkatnij,
szkarlatinaselfej
257. Zsurlófű, mezei zsurló
Equisetum arvense
Scbachtelhalm,
Zinnkraut,
Ackersohachtelhalm
Hvoscs polevoj, Hvoszt
polevoj
258. Zsürke, csillagpázsit
Cynodon dactylon
Hundsgras, Hundszahn
Szobacsija trava

LATIN GYÓGYNÖVÉNYNEVEK

(A számok az összevont rész megfelelő sorszámaira utalnak.)

<i>Achillea millefolium</i>	28	<i>Artemisia dracunculus</i>	228
<i>Acorus calamus</i>	112	<i>Artemisia maritima</i>	222
<i>Adonis vernalis</i>	229	<i>Artemisia vulgáris</i>	67
<i>Aesculus hippooaetanus</i>	244	<i>Asarum europaeum</i>	117
<i>Agrimonia eupatoria</i>	7	<i>Asperula odorata</i>	211
<i>Agropyrum repens</i>	227	<i>Aspidium filix inas</i>	47
<i>Alchemilla vulgáris</i>	180	<i>Atropa belladonna</i>	162
<i>Alkanna tinctoria</i>	188		
<i>Althaea officinalis</i>	58	<i>Ballota lanata</i>	87
<i>Althaea rosea</i>	69	<i>Bellis perennis</i>	216
<i>Amygdalus communis</i>	123	<i>Berberig vulgáris</i>	210
<i>Anchusa tinctoria</i>	188	<i>Betonica officinalis</i>	13
<i>Anemone hepatica</i>	150	<i>Betula pubescens</i>	169
<i>Anemone pulsatilla</i>	130	<i>Betula verrucosa</i>	168
<i>Anethum graveolens</i>	116	<i>Borago officinalis</i>	25
<i>Angelica archangelica</i>	4	<i>Brassica nigra</i>	64
<i>Anisum vulgare</i>	5	<i>Bryonia álba</i>	73
<i>Antennaria dioica</i>	149		
<i>Anthemis nobilis</i>	198	<i>Calendula officinalis</i>	133
<i>Anthriscus cerefolium</i>	236	<i>Calluna vulgáris</i>	31
<i>Anthyllis vulneraria</i>	170	<i>Capsella bursa pastoris</i>	183
<i>Archangelica officinalis</i>	4	<i>Capsicum annum</i>	181
<i>Arctium lappá</i>		<i>Carlina acaulis</i>	12
(<i>Arctium major</i>)	19	<i>Carthamus tinctorius</i>	218
<i>Arctium minus</i>	20	<i>Carum carvi</i>	131
<i>Arctium tomentosum</i>	21	<i>Castanea sativa (C. vesca)</i>	82
<i>Aristolochia clematidis</i>	53	<i>Catharanthus roseus</i>	202
<i>Artemisia absinthium</i>	60		

<i>Centaurea cyanus</i>	26	<i>Echium vulgare</i>	124
<i>Centaureum minus</i>	49	<i>Elaeagnus angustifolia</i>	171
<i>Centaureum umbellatum</i>	49	<i>Ephedra vulgáris</i>	
<i>Centaureum pulchellum</i>	50	(<i>E. distachya</i>)	34
<i>Centaureum uliginosum</i>	51	<i>Equisetum arvense</i>	257
<i>Chelidonium május</i>	55	<i>Erodium cicutarium</i>	81
<i>Chenopodium ambroeioides</i>	143	<i>Eryngium campestre</i>	107
<i>Chenopodium</i>		<i>Eryngium plánum</i>	106
<i>anthelminticum</i>	144	<i>Erysimum canescens</i>	
<i>Chrysanthemum</i>		(<i>E. diffusum</i>)	197
<i>einerariaefolium</i>	199	<i>Eupatorium cannabinum</i>	207
<i>Chrysanthemum vulgare</i>	245	<i>Euphrasia officinalis</i>	
<i>Cichorium intybus</i>	119	(<i>E. rostkoviana</i>)	220
<i>Claviceps purpurea</i>	6	<i>Evernia prunastri</i>	235
<i>Cnicus benedictus</i>	16		
<i>Colchicum autumnale</i>	177	<i>Fagopyrum esculentum</i>	189
<i>Conium maoulatum</i>	27	<i>Ficaria verna</i>	205
<i>Consolida orientális</i>	215	<i>Filipendula ulmaria</i>	136
<i>Consolida regalis</i>	214	<i>Foeniculum vulgare</i>	44
<i>Convallaria majális</i>	92	<i>Fragaria vesca</i>	212
<i>Convolvulus arvensis</i>	224	<i>Frangula alnus</i>	135
<i>Coriandrum sativum</i>	126	<i>Fraxinus excelsior</i>	132
<i>Corylus avellana</i>	161	<i>Fumaria officinalis</i>	75
<i>Cotinus coggygria</i>	33		
<i>Crataegus monogyna</i>	80	<i>Galega officinalis</i>	120
<i>Crataegus oxyacantha</i>	79	<i>Galeopsis speciosa</i>	
<i>Cuminum cyminum</i>	45	(<i>G. grandiflora</i>)	121
<i>Cynara eardunculus</i>	118	<i>Galium aparine</i>	196
<i>Cynara scolymus</i>	10	<i>Galium odoratum</i>	211
<i>Cynodon dactylon</i>	258	<i>Galium verum</i>	230
<i>Cynoglossum officináé</i>	40	<i>Genista tinctoria</i>	70
<i>Cytisus scoparius</i>	208	<i>Geráanium robertianum</i>	84
		<i>Geum urbanum</i>	89
<i>Datura innoxia</i> (<i>D. metél</i>)	157	<i>Glechoma hederacea</i>	122
<i>Datura stramonium</i>	156	<i>Glycyrrhiza glabra</i>	42
<i>Delphinium consolida</i>	214	<i>Gratiola officinalis</i>	35
<i>Delphinium orientális</i>	215	<i>Gypsophila paniculata</i>	54
<i>Dictamnus albus</i>	48		
<i>Digitális lanata</i>	94	<i>Helianthus annuus</i>	163
<i>Digitális purpurea</i>	95	<i>Helichrysum arenarium</i>	100
<i>Drosera rotundifolia</i>	96	<i>Helleborus dumetorum</i>	103

Helleborus niger	102	Malva neglecta (M. vulgáris)	182
Hepatica triloba (H. officinalis)	150	Malva silvestris	46
Herniaria glabra	190	Marrubium album (M. vulgare)	184
Herniaria hirsuta	191	Marrubium peregrinum (M. nigrum)	186
Hierochloa odorata	221	Matricaria chamomilla	113
Hippophae rhamnoides	101	Melilotus officinalis	209
Humulus lupulus	125	Melissa officinalis	29
Hyosoyamus niger	15	Melittis grandiflora (M. melissophyllum)	158
Hyperium perforatum	172	Mentha aquatica	254
Hyssopus officinalis	108	Mentha erispa	71
Inula helenium	176	Mentha piperita	24
Iris florentina	166	Mentha pulegium	37
Iris germanica	164	Menyanthes trifoliata	253
Iris pallida	165	Mercurialis annua	219
Juglans regia	39		
Juniperus communis	22		
Kriaugia arvensis	175b	Nigella arvensis	63
Lamium album	66	Nephrodium filix mas	47
Lavandula intermedia	140		
Lavandula vera (L. officinalis, L. angustifolia)	141	Ocimum basilicum	14
Leonurus cardiaoa	226	Ononis spinosa	105
Leonurus lanatus	87	Orchis species	128
Lepidium oartilagineum (L. crassifolium)	194	Origanum majorana	151
Levisticum officináie	139	Origanum vulgare	225
Linaria vulgáris	93	Paeonia officinalis	195
Linum ueitatissimum	137	Papa ver rhoeas	187
Lithospermum arvense	90	Papaver somniferum	152
Lithospermum officináie	91	Parietaria officinalis (P. erecta)	52
Lobelia inflata	193	Petasites officinalis (P. hybridus)	1
Lochnera rosea	202	Petroselinum erispum (P. hortense)	186
Lyoopodium elavatum	127	Phaseolus vulgáris	11
Lythrum saicaria	76	Phyllitis scolopendrium (Scolopendrium vulgare)	83
Lythrum virgatum	77		
Majorana hortensis	151		

Pimpinella saxifraga		Rubus oaeaius	217
(P. major)	74	Rubus idaeus	153
Plantago altissima	241	Rumex obtusifolius	147
Plantago lanceolata	239	Ruta hortensis	
Plantago major	240	(R. graveolens)	203
Polygala amara	178		
Polygala vulgaris	179	Salix álba	78
Polygonatum officináic		Salvia officinalis	265
(P. odoratum)	204	Salvia sciarea	
Polygonum aviculare	192	(S. moschata)	256
Polypodium vulgare	43	Sambucus ebulus	72
Populus nigra	167	Sambucus nigra	18
Potentilla anserina	142	Sanguisorba officinalis	249
Potentilla tormentilla	250	Sanicula europaea	85
Primula acaulis (P. vulgaris)	114	Saponaria officinalis	213
Primula officinalis		Sarothamnus scoparius	208
(P. veris)	115	Satureja hortensis	
Prunus amygdalus	123	(S. officinalis)	23
Prunus avium	32	Seabiosa arvensis	175b
Prunus cerasus	169	Scolopendrium vulgare	83
Prunus spinosa	129	Scopolia carniolica	38
Pulmonaria officinalis	237	Scrophularia nodosa	86
Pulsatilla nigra	130	Sedum acre	246
Pyrethrum cinerariaefolium	199	Senecio vulgaris	2
		Silybum. marianum	164
Quercus petraea		Sinapis álba	69
(Q. sessiliflora)	234	Sinapis nigra	64
Quercus robur		Solanum dulcamara	41
(Q. pedunculata)	233	Solanum laciniatum	
		(S. aviculare)	173
Ranunculus ficaria	205	Solidago gigantea	9
Rhamnus catharticus	247	Solidago virgaurea	8
Rhamnus frangula	136	Sophora japonica	109
Rhus cotinus	33	Sorbus aucuparia	17
Ribes nigrum	66	Spartium scoparium	208
Robinia pseudoacacia	3	Spiraea filipendula	136
Rosa canina	36	Stachys annua	232
Rosa centifolia	201	Stachys recta	231
Rosmarinus officinalis	200	Stachys officinalis	13
Rubia tinctorum	68	Stellaria média	238

Succisa pratensis	175a	Ulmus campestris	223
Symphytum officináié	65	Urtica dioica	30
Tanacetum vulgare	245	Vaccinium myrtillus	62
Taraxacum officináié	88	Valeriána officinalis	148
Teucrium chamaedrya	206	Veratrum album	61
Thymus serpyllum	110	Verbascum phlomoides	174
Thymus vulgáris	111	Verbascum thapsiforme	175
Tilia argentea		Verbéna officinalis	248
(T. tomentosa)	99	Veronica chamaedrys	252
Tilia cordata (T. parvifolia)	97	Veronica officinalis	251
Tilia platyphyllos		Vinca minor	160
(T. graudifolia)	98	Vinca rosea	202
Tormentilla erecta	250	Viola arvensis	243
Trifolium pratense	145	Viola odorata	104
Trifolium repens	146	Viola tricolor	242
Trigonella foenum graecum	138	Viscum album	57
Triticum repens	227		
Tussilago farfara	155	Zea mays	134

NÉMET GTOGTNÖVÉNTNBVEK

Ackerrittersporn	214	Büsenkraut	15
Ackerschachtelhalm	257	Birke	168, 169
Ackersteinhirse	90	Bitterklee	253
Ackertiefmütterchen	243	Bitterdistel	16
Ackerwindenkraut	224	Bittérsüss	41
Ackerziest	232		
Adonisröschen	229	Blaudistel	106
Akazienbaum	3	Blutwurz	250
Alant	176	Bochshomklee	138
Albeere	66	Bochskraut	13
Alkirsche	135	Bohne	11
Alpenampfer	147	Bohnenkraut	23
Andorn, weisse	184	Boretsch	25
Andorn, schwarze	185	Brennessel	30
Anis	5	Brombeer	217
Artischoke	10	Bruchkraut	190, 191
Attich	72	Buchweizen	189
Augentrost	220	Burgienkraut	35
Baldrian	148	Christblume	102, 103
Basilien, Basilikum	14		
Bárlapp	127	Dili	116
Beifuss	67	Diptam	48
Beinwell	65	Donnemessel	30
Bergziest	231	Dostenkraut	225
Benediktenkraut	16	Dreifaltigkeitekraut	242
Besenginster	208	Eberesche	17
Besenheide	31	Eberwurz	12
Biokbeer	62	Ehrenpreis	251
Bibernell	74	Eibisch	58

Eiche	233, 234	Himbeer	153
Eichenmoos	235	Himmelschlüssel	115
Eisenkraut	248	Hirechzungenkraut	83
Engelsüss	43	Hirtentaschelkraut	183
Engelwurz	4	Holzahn	121
Erdbeer	212	Hollunder	18
Erdauch	75	Honigklee	209
Esche	132	Hopfen	125
Estragon	228	Huflattioh	155
		Hundsgras	258
Farberdistel	218	Hundsrose	36
Farberginster	70	Hundszungenkraut	40
Faulbaum	135	Hühnerdam	238
Feigwarzenkraut	205		
Feladampfer	147	Immergrün	160
Fenchel	44	Indianischer Tabak	193
Fieberklee	253	Insektenblüten	199
Fingerhutkraut	94 95		
Frauenmantel	180	Jagerhanf	9
		Johanniskraut	172
Gamander	206		
Gamander—Ehrenpreis	252	Kalmus	112
Gartenraute	203	Kamiilen, echte	113
Gansefingerkraut	142	Kamillen, römische	198
Gansefuss	143 144	Kardobenediktenkraut	16
Geissraute	120	Kardone	118
Goldraute	8,9	Kastanienbaum	82
Gottesgnadenkraut	36	Katzenpfötchen	100, 149
Gundelreben	122	Katzenwurz	148
Gurkenkraut	25	Kasepappel	J82
		Kerbel	236
Hagebutten	36	Kirsche	32
Hamkraut	190 191	Klatschmohn	187
Haselnuss	161	Kiette	19, 20, 21
Haserwurz	117	Knabenkraut	128
Hauechel	105	Kornblume	26
Heckenchristblume	102, 103	Königskerze	174, 175
Heidekraut	31	Kranewitt	22
Heidelbeer	62	Krainer Tollkraut	38
Herbstzeitlose	177	Krappwurz	68
Herzgesparui	87, 226	Krauseminz	71
Hexenmehl	127	Kreese, knorpelige	194

Kreuzbeer, Kreuzdorn	247	Odermennig	7
Kreuzblumenkraut	178, 179	Osterluzei	53
Kreuzkraut	2	ölweide	171
Kriechweizen	227		
Küchelschelle	130	Pappelkraut	182
Kümmel	131	Pappelbaum	168
		Perückenstrauch	33
Labkraut	196, 230	Pestwurz	1
Lakritzen	42	Petersilie	186
Laufdistel	107	Pfefferkraut	23
Lavendel	140, 141	Pfefferminz	24
Leberkraut	150	Pfingstrose	195
Lein	137	Poleiminze	37
Leinkraut	93	Primel	114
Liebstöckel	139		
Linden	97, 98 99	Quecken	227
Löwenzahn	88	Quendel	110
Lungenkraut	237		
		Rainfarn	245
Mais	134	Raute	203
Majglöckchen	92	Reiherkraut	81
Majoran	151	Ringelblume	133
Malve	182	Rittersporn	214, 215
Mariendistel	154	Rose	201
Mariengras	221	Rosmarin	200
Mandel, bitter	123	Roskastanie	244
Maurerpfeffer	246	Rotklee	145
Meertaubchen	34	Rotwurz	188
Mehldom	79 80	Römische Kamille	198
Melissenkraut	29	Römischer Kömmel	45
Mistel	57	Ruhrwurz	250
Mohn	152	Rutenweiderich	77
Muskatsalbei	256		
Mutterkom	6	Salbei	255, 256
		Salomonsiegel	204
Nachtschatten	173	Sanddorn	101
Natternkopf	124	Sandstrohlume	101
Nelkenwurz	89	Sanikel	85
Nieswurz	61, 102	Sauerdorn	210
Nussbaum	39		

Schachtelhalm	267	TeufelBaugenkraut	175/a
Schafgarbe	28	TeufelBbeiBsenkraut	175/b
Schafkraut	229	Taubnessel	56
Scharlachsabei	256	Tausendguldenkraut	40, 50, 51
Schierling	27	Tausendschöne	216
Schlehdorn	129	Tymian	111
Schlüsselblume	114 115	Tiefmütterchen	242
Schnurbaum	109	Tollkirsche	162
Schnottenpfeffer	181		
Schöllkraut	65	Ulme	223
Schöterich	197		
Schwarze Johannisbeer	66	Veilchen	104
Schwarze Nieswurzel	102	Veilchenduftigwurzel- -ITÍB	164
Schwarzer Senf	64	Vogelbeerbaum	17
Schwarzkümmel	63	Vogelknöterich	192
Schwarzmalve	69		
Schwarzpappel	167	Wacholder	22
Schwarzwurzel	65	Waldbienenkraut	168
Schwertlilie	164, 165, 166	Waldgoldraute	8
Seifenkraut	213	Waldmalve	46
Seifenwurzel, weisaer	54	Waldmeister	211
Senf	59 64	Wallnuss	39
Silberdistel	12	Wandkraut	52
Silberlinde	99	Wanzendill	126
Skrofelkraut	86	Wasserhanf	207
Soldatenblume	202	Wasserminz	254
Sommerlinde	98	Wegerich	239, 240, 241
Sonnenrose	163	Wegwarte	119
Sonnentau	96	Weichsel	169
SpierBtauden	136	Weide	78
Spitzwegerich	239	Weiderich	76
Stehapfel	156	Weissdom	79, 80
Stechapfel, indiarÜBch	157	Weisser Senf	69
Steinhiree	91	Weissklee	146
Steinklee	209	Wermut	60
Steinlinde	97	Wiesenknopf	249
Stockrose	69	Wildrose	36
Storeschnabelkraui	84	Windenkraut	224
Strandbeifuss	222	Windklee	170
Süasholz, Susswurzel	42	Windkraut	219

Winterlinde	97	Yssop	108
Wolfsapfel	53		
Wollblume	174, 175	Zaunrübe	73
Wurmfarn	47	Zichorie	119
Wurmgänsefuss	144	ZieBt	231, 232
Wuretkraut	23	Zinnkraut	257
Wusperkraut	231	Zitronenkraut	29

OROSZ GTÓGYNÖVÉNTNBVK

Abljepicha	101	Berjoza	168
Acsanka	220	Bezszmertnyik	100, 149
Acsitok	240	Bezvrementnyik	177
Aduvancsik	88	Blokitnyi acski	252
Agurecsnaja trava	25	Blosnaja trava, 1. lopuh	
Ajir	112	Bagorodszkaja trava, 1. csabrec	
Aisztnyik	84	Bojarisnyik	79, 80
Akacija bjelaja	3	Boligolov	27
Akopnyik	65	Búdra	122
Aljenyjazik-trava	83	Bugran	105
Altyej	58	Bukvica	13
Amela	57	Buracsnyik	25
Anisz	5	Buzina	18
Areh greckij	39	Buznyik	72
Areh lesznaja	161		
Artyeok	10	Caplja	81
Aszokori	167	Cikorij	119
Avran	35	Csábjer	23
		Csabrec	110
Babovnyik	253	Csisztyec	231, 232
Bagarodszkaja trava	110	Csisztotyel	55
Baligolov	27	Csitovnyik	47
Baldrjan, — 1. jaun	148	Csebrece, 1. csabrec	
Barbarisz	210	Csemerica bjelaja	61
Barvinyok	160, 202	Csemerica, 1. zimovnyik	
Bazilik	14	Cseresnya	32
Bjazavina	72	Csernobilnyik	67
Bedrenyec	74	Csernogorka	229
Bjelakopitnyik	1	Csemokoreny	40
Bjelena	15	Csemokoreny, 1. akopnyik	

Csernuska	63	Hmjel	125
Cserienij koreny	188	Hvojnyik	34
Csernyika	62	Hvoscs	257
		Hvoszt, 1. hvoaos	
Donnik	209		
Drak	70	Iszszop	108
Dub	233, 234	Isztod	178, 179
Dubovij lisaj	236	Iva	78
Dubravka	250	Ivan-da-Marija	242
Dubrovnnyik	206		
Durman	156, 157	Jaszeny	132
Dusica	225	Jaszenyec	48
Dusisztaja ljebeda, mari	143	Jaszmennyik	211
		Jasznotka	56
Esztragon	228	Jatrisnyik	128
Faszoly	11	Jazvennyik	170
Fialka	104, 242, 243	Jezsevika	217
Fenhel	44	Jozsina	217
Fenigrek, pazsitnyik	138		
		Kacsim	54
Garatij vasziljok, 1. zsvokoszty		Kagyla	158
Gluhaja krapiva	56	Kalgan gyikij	250
Gorcsica	59,	Kaljucselisztnyik	12
Goricvet	229	Kamuka	90
Gorec pticsij	192	Kapitnyik	1
Grabelki	81	Kapityeny, kopjityen	J17
Gravilat	89	Kardon	118
Grizsnaja trava	252	Karovjak	174, 175
GreCsiha paszervnaja	189	Kastan, konyszki	244
Grizsnyik	190 191	Kastan, nasztojascsij	82
Guszinaja lapka	142	Kaszatik	164, 165, 166
Gzebeny	84	Kazljatnyik	120
Gyerany, 1. grabelki		Kirkazon	53
Gyagij	4	Kisnyec	126
Gyerbjennyik	76	Kerbel	236
Gyevjaszil	176	Klapovnyik, 1. kressz	
Gyikaja rjabina	245	Klincsuk	77
Gyikij kalgan, 1. dubravka		Klever	145, 146
Gyimjanka	75	Koljucselisztnyik	12
Gyjabolkuszajetszja	L75/a	Konopelnyik	121
Gyjabolokaja trava	175/b		

Konyszki kastan l. kastan		Margaritka	216
Koriandr	126	Mari	143, 144
Kosacsija lapka	149	Mariannik l. fialka	
Koska koreny	148	Marena	68
Krapiva	30, 56	Marozsnyik	102, 103
Kraszavka	162	Matocsnyije rozski	6
Krasznij koreny	188	Matyi macsjeha	155
Kravohlebka	249	Mindal	123
Kressz	194	Mjata	24, 29, 37, 71, 254
Kresztovnyik	2	Mjaun	148
Krusina	135	Medunyica	237
Kukuruca	134	Melisuza	29
Kumin rimszkij	45	Mokrica l. zvezdcsatka	
Kupir	236	Mozzsevelnyik	22
Kupjena	204	Muzsszkaj paporotnyik	47
Kuzmicseva trava	34	Müljanka	213
Lah	171	Nagatki	133
Lakrica, szolodka	42	Napersztyjanka	9, 95
Langyis majszkij	92	Naricsnyik	86
Lapcsatka		Ocsanka	220
prjamosztojacsaja	250	Osztra-pezsitra	154
Lavanda	140, 141	Padarozsnyik	239, 240, 241
Limmonaja mjata	29	Pedesznyik	85
Lipa	97, 91, 99	Padmarennyik	196 230
Lisztovnyik	83	Padszolnyechnik	163
Lescsina arjesnyik	161	Paliny	60 222
Lesznaja arjeh l. lescsina		Paporotnyik	43, 47
Ljubisztok	139	Paszkanjnyik	207
Ljutyikszalat	205	Paszlen	41 173
Len	137	Pasztusija szumka	183
Linjanka	93	Paszyennyica	52
Lobelija	193	Pazsitnyik	138
Loh, l. lah		Pesejnyij liszty	158
Lopuh	19, 20, 21	Pikujnyik	121
Majoran	151	Pizsma	245
Majsz l. Kukuruza		Pecsenocsnica	150
Mak	152, 187	Pjion	195
Maljina	153	Perec	181
Malva	46, 69, 182	Perjeleszka	219
Manzsetka	180		

Perjesok, 1. repjasok		Szladkij kastan	82
Perjesztupeny	73	Szladkij paporotnyik	43
Petruska	186	Szladkij tmin, 1. fenhel	
Pervjocvet	114, 115	Szladkij ukrop	44
Plaun	127	Szliva kajicsaja, 1. tyjemovnyik	
Podbjat, 1. podbjel	1	Szmarogyina	66
Poszkonnyik	207	Szmin	100
Prisztjannaja	52	Szofera	109
Prasztrel	130	Szmlnyecsnoje praszo	91
Pticsija greccika, 1. georec pticsij		Szolodka gladkaja	42
Pupavka	198	Szonnaja aduri	162
Pusztyrnyik	87, 226	Szón trava, 1. prosztrjel	
Pirej	227	Szporinyja	6
Rakitnyik	208	Szporis	192
Ramaska	113, 198, 199	Sztalnyik	105
Raszjanka	96	Tavolga	136
Rasztaropsa	154	Tiszjacselisztnyik	28
Rjabina	17	Tmin	131
Repjasok, 1. repjejnjl:	7	Topal	167
Rosaska rimszkaja	198	Trifoli gorikij	253
Róza	36, 102	Tyimijan	111
Rozmarin	200	Tyern, 1. tyernovnyik	129
Rumjanka	40	Ukrop pahucsij	116
Ruta	203	Vahta	253
Balfej	255, 256	Valcsec	16
Sandra	184, 185	Valeriána	148
Scer	219	Varobejnyik	90, 91
Scsavjel	147	Vasziljok	26
Scsitovnyik, 1. paporotnyik		Visnya	159
Sipovnyik, 1. roza		Vjaz	223
Spornyik, 1. zsvokoszty		Vjerba, vjetta, 1. iva	
Stok mályva, stok roza	69	Verbéna	248
Szabacsija trava	258	Verjeszk	31
Szaflor	218	Veronika	251
Szinjak	124	Vetla	78
Szinyegalovnyik	107, 106	Vetrenyica	150
Szkarlatinaszalfej, 1. szalfej		Volcsjec	16
Szkopolija	38	Vüjunok	224
Szkumpia	33		

Zajnaja trava	170	Zubravka	221
Zajacsij klever	170	Z veravaj	172
Zavaznyak	250	Zvezdcsatka	238
Zavaznyik	136	Zsabnyiksztat	205
Zimovnyik	102, 103	Zseleza trava, 1. verbéna	
Zemljanika	212	Zseltusnyik	197
Zolotaja prut, 1. zolotarnyik	8,9	Zseszter	247
Zolotatiszjaosnik	49, 50, 51	Zsivokoszty	214, 215

A növényi szervek szótára

Magyar	Latin	Német	Orosz
virág	flos	Blume, Blüte	cvjetok
levél	folium	Blatt	liszt
fű, hajtás	herba	Kraut	trava
gyökér	radix	Wurzel	kóreny
kéreg, héj	cortex, pericarpium	Schale	kórka
termés, bogyó	fructus, bacca	Frucht, Beér	plod, jagoda
mag	semen	Same	szemja

IRODALOM

- Andrási Oy.*: Áruvédelem a terményraktárakban. Budapest, 1964.
- Augustin—Jávorka—Oiovannini—Rom*: Magyar gyógynövények, Budapest, 1948.
- Báßler, F. A.*: Heilpflanzen erkannt und angewandt, Badebeul, 1955.
- Böttcher H.*: Csodagyógyszerek. Budapest, 1963.
- Flatnm—Kreeber*: Rezeptbuch der Pflanzenheilkunde. Stuttgart, 1934.
- Formuláé Normales kiadványok.
- Giovannini—Szathmáry*: Gyógynövényeink. Budapest, 1961.
- Halász I.*: Fertőtlenítési jegyzetek.
- Halmaj J.—Nóvák I.*: Farmakognózia. Budapest, 1963.
- Jávorka S.*: Növényhatározó. Budapest, 1962.
- Kerekes J.*: Gyógynövény termesztés. Budapest, 1969.
- Kolos—Pethes*: Hazai gyógynövényeink. Budapest 1955.
- Magyar Gyógyszerkönyvek
- Magyar K.*: Gyógynövény-jegyzetek
- Oláh J.*: Növénygyűjtés. Budapest, 1967.
- Polner—Rápóti*: Gyógynövénygyűjtés termesztés. Budapest, 1951.
- Rápóti—Romváry*: Gyógyító növények I—IV. kiadás. Budapest, 1966—74.
- Rápóti J.*: Gyógynövénytani áruismereti jegyzetek. Budapest, 1940.
- Retscher—Rápóti—Polner*: Gyógynövénygyűjtők zsebkönyve. Budapest. 1957.
- Hornok László*: Gyógynövénytermesztés
- Romváry Vilmos*: Fűszerek könyve IV. kiadás.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A

- Abelmoschi semen 305
Abelmoschus moschatus 305
abelmosuszmag 305
abesszinte = hibiszkusztea,
hibiszkuszvirág
Abies balsamea 307
Absintbü herba 137
Abszint 138
Acaciae flos 70
Acacia catechu 317
Acacia germanica = Prunus
spinosa, kökény
Acacia verek (A. senegal) 313
Acanthopeltis 305
Achillea millefolium 101
Achillea moschata 306
Acori rhizoma 181
Acorus calamus 181⁺
acsalapu 68
Adonidis herba 267
Adonis vernalis 267⁺
Aesculus hippocastanum 276
áfonya 139
Agár-Agár 305
ágas zsurló 289
aggófü 69
Agrimonia eupatoria 79
Agropyrum (Agropyron)
repens 265
ágybavizelés elleni tea 355
akácfa 70
alacsony vérnyomás elleni tea
353
Alchemilla vulgáris 233⁺
áldott (bárcs) bogáncs 87
áldott csükküllő, áldottfü 87
alizarin 146
alkaloidok 27
Alkanna tinctoria 240⁺
alkannin 241
álmatlanság elleni tea 355
Aloé capensis 306
alpesi cickafarkfü 306
Alpinia officinalis 311
Althaea officinalis 133
Althaea rosea 146
amerikai hársfa 170
Ammoniacum 306
ammoniákgyanta 306
Amomi fructus 326
Amygdalae semen = mandula
Amygdalus communis 191
Anchusa tinctoria = Alkanna
Andira araroba 319

- Anemone hepatica* 212
Anemone pulsatilla 197
Anethi fructus, herba 186
Anethum graveolens 186
Angelica archangelica 71
 angol elleni tea 353
 angol levendula 206
 angol mustár 135
Angosturae cortex 306
 angyal(fű)-gyökér, levél,
 termés 72
 angyélika 71
Anisi stellati fructus 310
Anisi vulgáris fructus 74
Anisum vulgare 74
 ánizs, csillagos 310
 ánizs, közönséges v. illatos 74
Anserinae herba 207
Anthemis nobilis 245
Anthrenus 438
Anthriscus cerefolium 271
Anthyllidis herba 226
AnthyUidis vuhieraria 225
 antibiotikumok 41
 anyalevél 30
 anyaméhfű = *Melissa*
 anyarozs 75
 apróbojtorjánfű 79
 aprószulákfű 263
 arabmézga 313
 aranyér elleni tea 353
 aranyos istápfű 80
 aranyos ruta 80
 aranyvesszőfű 80
 araszoló hernyó 438
Arbutus uva ursi 321
 arcápoló gyógyfüvek 408
Archangelica officinalis 71
Arotium species 92
Arcotostaphylos uva ursi 321
Aristolochia clematidis 127
Arnica montana 306
 Árnika, árnyika, árnyékfű 306
Artemisia absinthium 137
Artemisia dracunculus 266
Artemisia maritima 262
Artemisia vulgáris 145
 articsóka 81
 áruaktározás 431
 árvacsalán = fehér
 árvacsalán
Asa foetida 307
Asari herba 187
Asarum europaeum 187
Asperula odorata 255
Aspidium filix mas 124
Aspidosperma quebracho 323
Astragalus species 329
 aszalványmoly 434
 aszátgyanta 307
 asztma cigaretta 217, 222
 asztma elleni tea 354
Atropa belladonna 222
 atropin 222
Attasenus 438
Aurantii immaturi fructus 322
Aurantii pericarpium
 („cortex”) 322

B

- bab, babháj 81
 bábaguzsaly 288
 bábakalács 82
 babér 307

bakfű 83
 Ballota lanata 161
 Balsamum canadense 307
 Balsamum copaivae 307
 Balsamum gurjunicum 308
 Balsamum peruvianum 308
 Balsamum toltutanum 308
 balzsam = balsamum
 balzsamfű, balzsamka 285
 báránypirosító 240 +
 Bardanaeradix 92
 barna mustár 141
 bársonyos mályva 133
 Basedow-kór elleni tea 356
 Basilici herba 84
 bazsalikom 84
 bécsisás 181
 békarokka 288
 Békéssy dr. 75
 beléndek 85
 bélféregűző tea 357
 bélgörcs elleni tea 357
 bélgyulladás elleni tea 357
 bélhurut elleni tea 357
 Belladonnae folium, radix
 222
 Bellidis flos 258
 Bellis perennis 258
 bélrenyheség elleni tea 358
 benedekfű 87
 benge = kutyabenge,
 varjúbenge
 Benzoé gyanta 308
 Berberidis cortex, radix,
 fructus 254
 Berberis vulgáris 254
 berkenye 88
 berki hunyor 174
 berzsenyfa 308
 Betonica officinalis 83
 betonikafű 83
 Betula pendula 225
 bicskebogyó 111
 bilind 85
 Blutreinigungstee 408
 bodza 89
 bogáncs 92
 bogyópik 108
 bojtorján 92
 bojtorjángyökérolaj 93
 bokrétafa 276
 bokros pemetefű 238
 Boldo folium 309
 bolondító (csalmatok)-fű 85
 Boraginis herba 99
 Borago officinalis 99
 borbolya 254
 borecs 99
 boróka, borovioska 93
 borsfélék 309
 bors(ika)-fű 95
 borsosmenta 96
 borosos(szaka)varjúháj 279
 borstartalmú fűszerkeverék
 406
 borvirág 99
 borzang 149
 borzas porcikafű 241
 Boswelia-fajok 328
 Boszorkányliszt 194
 bőrbetegségek elleni teák 358
 börvény 220
 Böttcher dr. 16
 Brasşica nigra 141
 Brayera anthelmintica 319

Bryonia álba 160
bubulyka 182
Buga dr. 43
buglyos derceffü 129
Bursae pastoris herba 237
búzavirág, kék, vetési 100
büdös gönye 150
bürök, foltos 74
bürök gémorrfü 155

C, Cs

Cacao 315
Calami rhizoma 181
Calcatrippae flos 258
Calendula officinalis 199
Callitris quadrivalis 325
Calluna vulgáris 106
Calumbae radix 316
Campeschianae lignum 308
Canellae álba cortex 311
Cannabis sativa var. indica
314
Capita papaveris 214
Capparis spinosa 316
Capsella bursa pastoris 236
Capsici fructus 234
Capsicum annuum 234
Capsicum fastigiatum
(frutescens) 309
Carbo ligni 171
Cardamomi fructus, semen
316
Cardui benedicti herba 88
Carlina acaulis 82⁺
Carobe 327
Carrageen 317

Carthami flos 260
Carthamus tinctorius 259
Cartodera 438
Carum carvi 198
Carvi fructus 198
Caryopbyllatae radix 163
Caryophylli flos 326
Cascarae sagradae cortex
309
Cascarülae cortex 317
Cassia angustifolia 306, 327
Cassia fistula 310
Castanea vesca (sativa) 156
Catechu 317
Catharanthus roseus 247
Catharanthi herba 248
cayenei bors 309
Centaurea cyanus 100
Centaurü herba 127
Centaureum-fajok 125
Cephaehs ipecacuanha =
Ipecacuanha
Cerasi stipes („Cerasorum
stipites") 106
Ceratonia süiqua 327
Cerefolii herba 272
Certaria islandica 315
Chamaedryos herba 251
Chamomillae romanae flos
245
Chamomillae vulgáris flos
182
Chelidonii herba 130
Chelidonium május 130
Chenopodii herba 207
Chenopodium-fajok 207
Chinae cortex 318
Chondrus crispus 317

- Chrysanthemum
 cinerariaefolium 245
 Chrysanthemum vulgare 278
 Chrysarobin 319
 Ciángázás fertőtlenítés 439
 Cichorii herba, radix 188
 Cichorium intybus 187
 cickafarkfű 101
 Cicutariae herba 156
 cikória 187
 cinadon(ia)-fű 130
 Cinchona succirubra 318
 cindrót(-fű), cinfű 288
 Cinnamomum camphora 316
 Cinnamomum cassia 311
 Cinnamomi cortex 311
 Citri pericarpium („cortex”) 309
 citromhéz 309
 citrom (-szagú) fű 102
 citromszagú melissza 102
 Citrullus colocynthis 324
 Citrus aurantium 322
 Citrus bigaradia 322
 Citrus limonum (medica) 309
 citvárgyökér 329
 Claviceps purpurea 75
 Cnicus benedictus 87
 Cocae folium 318
 Coffea arabica =
 kávécserje
 Cola (Kóla) acuminata 318
 Colchici semen 232
 Colchicum autumnale 231
 Colocynthis fructus 324
 Colombo radix 316
 Colophonium 313
 Commiphora-fajok 321
 Condurango cortex 318
 Conii fructus 74
 Conium maculatum 74
 Consolidae radix 143
 Consolida orientális 257
 Consolida regalis 258
 Convallaria majális 164
 Convolvuli herba 263
 Convolvulus arvensis 263
 Convolvulus jalapa = Jalapa
 Copaifera 307
 Coriandri fructus 194
 Coriandrum sativum 193
 Coryli folium 221
 Corylus avellana 221
 Cotini folium 107
 Cotinus coggygria 107
 Crataegi flos, fructus 155
 Crataegus fajok 154
 Croci stignia 324
 Crocus sativus 324
 Croton eluteria 317
 Cubebae fructus 319
 cukorbaj elleni teák 359
 Cumini fructus 245
 Cuminum cyminum 245
 Curacao pericarpium
 („cortex”) 'Hz
 Curcuma longa 319
 Curcuma zedoaria 329
 Curry Powder 319
 Cusparia = Angostura
 Cyani flos 100
 Cynara-fajok 81
 Cynodon dactylon 110
 Cynoglossum officináé 119
 Cynosbati fructus, „semen”
 112

Cytisus scoparius =
Sarothamnus
csábítófü 85
csalán 104
csalánkiütéses elleni teák 360
csalmatok 85
csarab, csarap 106
császárgyökér 310
csattanó maszlag 217
csengőinka 227
cseregalagonya 154
cseresznye 106
cserszömörce 107
cserzőanyagok 31
cserzőfa 107
csibehúr 273
csicsiskoma 231
csikófarkfü^ 14, 108
csikorgófu, csikorkafü 109
csillag(os) ánizs 310
csillagpázsit 110
csinos ezerjófű 125
csipkebogyó 111
csipkebor 411
csipkemoly 438
csipkerózsa 111
csipkeszörp 113
csípős csalán 104
csitkenye 111
csodafa 217
csólyány 104
csombord 95
csombormenta 116
csőkasszia, csőmanna 310
csucsor-fajok 120, 227
csuklás elleni teák 337
csúz elleni teák 337
osüngőbelénd 117

D

daganatok elleni teák 360
darulábfü 110
Datura innoxia (D. metél)
218
Datura stramonium 217
decoctumok 402
Delphinium consolida 258
démutka 179
Digitalis-fajok 166
diófa 118
Dipterix odorata 328
disznóbab 85
disznópázsit 242
dohányzás elleni teák 360
Dorema ammoniacum 306
dracunculi folium 266
drogok elnevezéséről 22
drogok hatásáról 26
Drosera rotundifolia 168⁺
Dryopteris filix mas 124
Dulcamarae stipes 121

E

ebnyelvűfü 119
ebrózsa 111
ebsefa 201
ebszőlő 120
Ebuli radix, fructus 150
ebvézsmag 310
Echii herba 192
Echium vulgare 192
édesgyökér, édesfa 121
édesgyökerű páfrány 122
édeskeserű csucsor 120

- édeskömény 123
 egérfarkúfű 101
 egybibés galagonya 155
 egyiptomi kömény 245
 egynyári szélfű 260
 ejbis 133
 ekcéma elleni gyógyfüvek
 338
 ekenyűg, ekeakadály 175
 Elaeagni folium 226
 Elaeagnus angustifolia 226
 Elettaria cardamomum 316
 elhízás elleni teák 361
 Elixirum 402
 emésztési zavarok elleni teák
 361
 epebántalmak elleni teák 361
 Enulae radix 231
 eperfa 258
 Ephedra-fajok 14, 108 ~
 Ephestia 437
 epilepszia elleni teák 364
 Equiseti herba 288
 Equisetum-fajok 288
 erdei aranyvessző 81
 erdei(-him) páfrány 124
 erdei ibolya 175
 erdei mályva 236
 erdei méhfű 220
 erdei pajzsika 124
 erdei szamóca 255
 erdőmesterfű 255
 érelmeszesedés elleni teák
 366
 Erica vulgáris 106
 Eriodictyon-fajok 325
 Erodium oicutarium 155
 erősítő hatású teák 364
 Erucae semen = fehér
 mustármag
 Eryngii herba, radix 176
 Eryngium-fajok 176
 Erythraea centaureum 125
 Erythroxyton coca 318
 eszkulin 277
 esztragon 266
 étvágyjavító teák 365
 Eucalypti folium 310
 Euoalyptus globulus 310
 Euforgia, Euphorbia 310
 Eugénia caryophyllata 326
 Eukaliptusz 310
 Eupatorii herba 251
 Eupatorium cannabinum 251
 Euphorbii resina,
 Euphorbium 310
 Euphrasia-fajok 261
 Evernia prunastri 271
 Exogonium purga = Jalapa
 Extracta 402
 Extractum (Succus)
 liquiritiae 121
 ezerjófű 125
 ezerlevelűfű 101
 ezüst (levelű) fűz 226
 ezüstlevelű hársfa 169
 ezüsttövis 173

F
 Fába álba 82
 Fába tonca 328
 fagyás elleni gyógyfüvek 367
 fagyöngy 132

- fahéj 311
 fái bodza 89
 „fái szeder” = eperfa
 fakín 133
 falgyom 127
 falifű 127
 Farfarae flos, folium 216
 farkasalma 127
 farkasbogyó 117
 fátyolvirág 129
 fecskéfű 130
 fehér akác 70
 fehér árvacsalán 131
 fehér bors 309
 fehér fagyöngy 132
 fehér fahéj 311
 fehérfolyás elleni
 gyógyfüvek 368
 fehér fűz 154
 fehér holtcsalán 131
 fehér lóhere 208
 fehér mályva 133
 fehér mustár 135
 fehér pemetefű 237
 fehér üröm 137
 fehér zászpa 138⁺
 fekély elleni teák 339
 fekélyfű 230
 fekete áfonya 139
 fekete bodza 89
 fekete bors 309
 fekete földitök 150
 fekete gyopár 142
 fekete kömény 140
 fekete mályva (-rózsa) 146
 fekete mustár 141
 fekete nadálytő 142
 fekete nyárfa 224
 fekete pemetefű 238
 fekete ribizli 144
 fekete üröm 145
 felfűvódás elleni teák 368,
 370
 féregűző libatop 208
 Ferula asa foetida 307
 festékanyagok 303
 festőbuzér 145
 festő mályva 146
 festő rekettye 147
 Ficaria verna 250
 Ficus 317
 Filicis maris rhizoma 125
 Filipendula ulmaria 203
 fitoncidok 41
 fodormenta, fodrosmenta 148
 Foeniculi fructus 123
 Foeniculum vulgare 123
 Foenigreci semen 204
 foggyökér 224
 fogínygyulladás elleni
 gyógyfüvek 369
 fogyasztó teák 361
 folyófű 263
 folyondár 263
 forrázat 402
 földpe 125
 földi bodza 149
 földi borostyán 190
 földieper 255
 földirózsa 82
 földitök 150
 földitömjén 151
 főngli 123
 főzet 402
 fragaria vesca 255
 francia levendula 206

francia mustár 141
Frangulae cortex 202
Frangula alnus 201
Fraxini folium, cortex 199
Fraxinus-fajok 199, 320
Fumaria officinalis 152
fügyökér 265
füstikefű 152
füzény 153
füzfa 154
füztövis 173

ö, Oy

galagonya 154
Galangae rhizoma 311
Galega officinalis 188
Galeopsis herba 190
Galeopsis speciosa 189
Galii herba 269
Galium aparine 244
Galium odoratum 255
Galium verum 268
Galla turcica 312
gamandor 251
gázos eljárások 439
Gei radix 163
Gelidium 305
gémorrű 155
Genista tinctoria 147
Gentiana lutea 328
Geranii herba 159
Geranium robertianum 159
gerely 163
gesztenye 156
Geum urbanum 163
Gigartina 317

gilicetövis 175
giliszaűző libatop 207
giliszaűző varádics 278
gímharaszt 158⁺
gin (dzsin) 93
Ginseng 311
Glandes quercus 270
Glechoma hederacea 190
glikozidok 28
Glycyrrhiza glabra 121
goapor 319
gódirc 130
gólyaorrű 159
golyva elleni teák 356
gombernyőű 159
Gossypium 313
göcsös görvélyű 160
görögszéna 204
görvélyű 160
Gracillaria 305
Graminis italici rhizoma 110
Graminis rhizoma 266
gránátalmafa 312
Granati cortex 312
Gratiola officinalis 109
Guajaci ügnum 312
Guajacum officináié 312
Guarana 312
gubacs 312
Gummi arabicum 313
gurjunbalzsam 308
Guttapercha 313
gvajakfa 312
gyalogbodza 149
gyalogfenyő 93
gyanta 313
gyapjas gyöngyajakfű 161
gyapjas gyűszűvirág 166⁺⁺

- gyapjas pesztercefű 161
 gyapjúbogár 438
 gyapot 313
 gyepűrózsa 111
 gyermekláncfű 161
 gyermekteák 369
 gyimbor 132
 gyógyecetek 402
 gyógynövények termőhelyei 46
 gyógynövénytörténet 13
 gyomorfekély elleni teák 370
 gyomorgörcs elleni teák 371
 gyomorhurut elleni teák 371
 gyomoridegesség elleni teák 372
 gyomorsavhiány elleni teák 372
 gyomorsavtúltengés elleni teák 373
 gyomorkeserű likőr 410
 gyömbérgyökér 163
 gyömbérfűszer 313
 gyöngyajakfű 161
 gyöngyköles 163
 gyöngyvirág 164
 Gypsophila paniculata 129
 gyujtoványfű 165
 gyűrűfa = Hamamelis
 gyűrűvirág 199
 gyűszűvirágok 166
- H*
- Haematoxylon
 campechianum 308
 Hagenia abyssinica 319
- hajhullás elleni
 gyógyfüvek 373
 Hammamelidis cortex,
 folium 221, 313,
 Hamamelis virginiana 221,
 313
 hamis pemetefű = fekete
 pemetefű
 hamvas szeder 258
 hányás elleni teák 373
 hánytatógyökér 315
 harmatfű 168
 háromszínű árvácska
 (ibolya) 275
 Három virág tea 408
 hársfák 169
 hársfaszén 171
 hashajtó teák 374
 hasmenés elleni teák 375
 haspuffadás elleni teák 377
 Hasis 314
 hasznos földitömjén 151
 hatóanyagokról 26
 havi természetű zavarok
 elleni teák 340
 hecsedli 111
 Hederae terrestris herba 191
 hegedűgyanta 313
 Heleni radix =
 örvénygyökér
 Helianthi flos 223
 Helianthus annuus 223
 Helichrysum arenarium 172
 Hellebori radix 174
 Helleborus-fajok 174
 Henna 314
 Hepatica triloba (nobilis) +
 212

Herniaria-fajok 241
Hevea brasiliensis 317
Hibisci flos 314
Hibiscus sabdariffa 314
Hidrasztiszgyökér 314
Hierochloé odorata 262
Hippocastani folium, flos,
semen 276
Hippophae rhamnoides 173⁺
hófű 238
hólyaghurut elleni teák 377
homoki pirosító 240
homoki szalmagyopár 172
homoktövis **173**
hormonok 42
hószámi zavarok elleni teák
388
hosszúborg 309
húgyutak betegségei elleni
teák 378
Humuli strobulus 193
Humulus lupulus 193
hunyor **174**
hurkafű 95
hűlések elleni teák **340**
hüvelyhurut elleni teák 340
hűsítő ital **410**
Hydrastis canadensis 314
Hyosoyami folium **86**
Hyósoyamus niger **85**
Hyperici herba **227**
Hyperium perforatum **227**
Hyssopi herba **177**
Hyssopus officinalis **177**
ibolya 175
„ibolyagyökér” 224
ibolyaszagú gyökér =
nőszírom gyökértörzs
idegesség elleni teák 378
igazi édesgyökér **121**
iglic **175**
Ilex 320
illatos ibolya **175**
illatos szentperje 262
illatos turbolya 271
illatos szeszek és vizek **402**
Illicium verum 310
illóolajok 35
Imperatoriae radix 310
indiai kender 314
indián maszlag 218
infuzumok 402
Inula helenium 231⁺
ipari hársfavirág 169
Ipecacuanhae **radix 315**
Iridis rhizoma 224
iringó 176
Iris speoies 223
irlandi moszat 317
iszákosság elleni tea 379
Ivae herba 306
izlandi zuzmó 315
ízületi bajok elleni teák 381
izsóp 177
izzadás elleni teák 379
izzasztó hatású teák 380

Jaceae herba 276
jágerkender 80
Jalapa 315
jamaicai bors 326
James tea 321
japánakácfa 178
Jatrorrhiza palmata 316
Juglandis folium,
pericarpium,
dissepimentum 118
Juglans regia 118
Juniperi fructus 93
Juniperus communis 93

K

Kabay János 215
kakaó 315
kakaómoly 437
kakukkfű-fajok 179
kalaplapu 68
kálmos 181
kalumbagyökér 316
Kamala 316
kamilla 182
kámfor 316
kanadai balzsam 307
kandilla = feketekömény
kanellakéreg 311
kankalin 184
kannamosófű 288
kapcsos korpafű 194
kapor 186
kaporrózsa 267
kapotnyak 187

kapri 316
kardamom 316
kardi 81
károkozók a raktárakban
433
karragén 317
kaszkarillakéreg 317
katángkóró 187
Katechu 317
katóka 182
kaucsuk 317
Kava-Kava 15
kávé 317
kecskeruta 188
kékfa 308
kék iringó 177
„kékliliom” = nőszirm
keleti szarkaláb 257
kenderkefű 190
kenyérbélvirág 199
kereklapu 216
kereklevelű harmatfu 168⁺
kereklevelű mályva 234
kerekrepekény 190
keresztbogyó = varjútövis
kerti bors 234
kerti izsóp 177
kerti kakukkfű 180
kerti menta 148
kerti ruta 249
kerti zsálya 285
keserűanyagok 30
keserű bogáncs 87
keserű lapu 92
keserű lóhere 284
keserű mandula 191
keserű pacsirtafű 233
keskenylevelű ezerjófű 125

- keskenylevelű
 ökörfarkkóró 229
 keskenylevelű útifű 274
 készletmoly 437
 kétlaki csalán 104
 kígyógyökér 323
 kígyónj^felvífű 274
 kígyószisz 192
 kinakéreg 318
 királyfű 84
 kisbojtorján 92
 kisezerjófű 125
 kiskenyérbogár 435
 kislevelű hársfa 169
 kismeténg 220
 kistélizöld = meténg
 kisvirágú hunyor 174
 kivonatok 402
 kiütések elleni gyógyfüvek
 341
 Klettenwurzelölj 93
 klimaxidőre teák 381
 klorofill 104
 kocsányos tölgy 270
 kocsánytalan tölgy 270
 kodein 214
 koffein 317
 kokain, kokalevél 318
 Kóla (Cola)-dió 318
 koldusbors = koriander
 kolhicin 231
 kolombó (kalumba)-gyökér
 316
 komló 193
 kondurangókéreg 318
 konyakfaforgács 270
 konyhakömény 198
 kopaiavabalsam 307
 kopasz porcikafű 241
 koriander 193
 korpafű 194
 korpaképződés elleni
 gyógyfüvek 340
 kosbor 195
 Koso flos 319
 koszorúzöld 220
 koszó virág 319
 kovasav 33
 kozmetikai gyógynövények
 408
 kőgyökér = édesgyökerű
 páfrány
 kőhere 253
 köhögés elleni teák 382
 kökény 196
 kökőrcsin 197
 kőmagvú gyöngy köles 163
 köménymag 198
 köményes menta 148
 kőmézgyökér 122
 köptető teák 383
 kőrísfa 199
 körömvirág 199
 köszvény elleni teák 384
 közönséges acsalapu 68
 közönséges aggófű 69
 közönséges gyújtoványfű
 165
 közönséges kankalin 184
 közönséges kígyószisz 192
 közönséges mogyoró 221
 közönséges nyírfa 225
 közönséges pacsirtafű 233
 közönséges üröm 145
 közönséges vasfű 281
 Krameria triandra 323

krappgyökér 145
krizarobin 319
kubebabors 319
kukojsza 139
kukorica 201
kulcsvirág = orvosi
kankalin
kulcsos dió 118
kurakao = kürasszó
kurkuma 319
kutyabenge 201
kutyapázsit 110
kutyaperje 265
kürasszohéj 322
kvassziaforgács 319

L

lábizzadás elleni
gyógyfüvek 384
Labrador tea 321
Lamii flos, herba 131
Lamium album 131
Lana gossypii 313
lándzsáslevelű útifű 274
lángfa, lányfa 201
Lappá = Arctium 92
lapu (keserű) 92
Lauri folium, fructus 307
Laurus nobilis 307
Laspeyresia 438
Lavandula-fajok 206
Lawsonia álba (inermis) 314
leánykökörcsin 197
Ledi herba 321
Ledum palustre 321
légcsőhurut elleni teák 384

legyezőfű 203
len, lenmag, lenmagpogácsa
203
Leontodon = Taraxacum
Leonuri herba 161, 265
Leonurus cardiaca 264
Leonurus lanatus 161
Lepidii herba 243
Lepidium cartilagineum 243
(L. crassifolium)
lepkeszeg 204
lestyán 205
levendulafajok 206
Levistici radix, folium 205
Levisticum officináié 205
libapimpó 207
libatop 207
Lichen islandicus 315
Lichen quercus 271
Ligusticum = Levisticum
limozinforgács (limosinholz)
270
Linaria vulgáris 165
Lini semen 203
Lini seminis placenta 204
Linum usitatissimum 203
Liquidambar orientális 325
Liquiritia radix, succus,
extractum 121
lisztatka 437
Lithospermi herba, semen
164
Lithospermum arvense 164
Lithospermum officináié 163
Lobelia inflata 320
Lochnera rosea 247
lógesztenye 276
lóhere 208

- lókörműfű 216
 Loranthus europaeus 133
 lórom, lósóska 210
 Lupulin 193
 Lycopodii sporae 194
 Lyoopodium clavatum 194 +
 Lythrum sabcaria 153
 Lythrum virgatum 153
 lyukaslevelűfű 227
- Macis = Macidis „flos”
 macskagyökér,
 macskagyökönke 211
 madárberkenye 88
 madárcsucsor 227
 madárkeserűfű 242
 madárlép 132
 madár(-mosó) gyökér =
 fekete nadalytő
 magas aranyvesszőfű 80
 magas kőrísfű 199
 magas vérnyomás elleni
 teák 385
 magyar fűszerkeverék 407
 máj bajok eUeni teák 386
 májfü (-kökörcsin) 212
 májvirág 212
 Majorana hortensis,
 majoránna 213
 májusfű 255
 májusi gyöngyvirág 164
 mák, máktok, „mákgubó”
 214
 makk-kávét 270
 Mallotus pbiüppinensis 316
- máma (-szeder) 216
 Malvae arboreae flos **147**
 Malva neglecta 234
 Malva silvestris 236
 mályva 234
 mandula, keserű
 mandulapogácsa 191
 manipulálás 61
 Manna 199, 320
 manna v. virágos kőrísfű
 199, 320
 marakaibói balzsam 307
 márciusi ibolya 175
 Marrubii nerba 237
 Marrubium album
 (M. vulgare) 237
 Marrubium peregrinum
 (M. nigrum) 238
 Marsdenia condurango 318
 martilapu 216
 Mastix 320
 maszlag 217
 maszlagos nadragulya 222
 Máté tea 320
 Matico folium, matikó levél
 321
 Matricám chamomilla **182**
 Matrisilvae herba =
 Asperula
 Maydis stigma 201
 mecseki(-tea) fű 219
 medvecukor **121**
 medveszőlőlevél **321**
 medvetalp 303
 meghűlések elleni teák **387**
 meggy 106
 méhfű = Melissa 102
 méhíű erdei = Mebttis

- Meliloti flos, herba 253
 Melilotus officinaiig 253
 Melissa officinalis 102
 Melittidis herba 220
 Melittis grandiflora
 (M. melissophyllum) 219
 mélyhűtéses rovarirtás 442
 menstruációs zavarok elleni
 teák 388
 menta = Mentha
 Mentha aquatica 285
 Mentha crispa 148
 Mentha piperita 96
 Mentha pulegium 116
 menthol 98
 Menyanthes trifoliata 284⁺
 Mercurialis annua 260
 mérgező hatású
 gyógynövények 52, 55
 MERT 66
 mestergyökér 310
 mételmaszlag 218
 meténg 220
 metilbromidos fertőtlenítés
 442
 mexikói tea 207
 mezei árvácska 275
 mezei gyertya 228
 mezei gyöngy köles 164
 mezei iringó 176
 mezei kakukkfű 179
 mezei katáng 187
 mezei macskagyökér 211
 mezei poloska 438
 mezei szilfa 263
 mezei zsurló 288
 mézfű 102
 mézharmat 76
 Mili solis semen 163
 Millefolii flos, folium, herba
 101
 Mimusops 313
 mirha 321
 mirhafű 207
 Miridea 438
 mocsári menta 116
 mocsári molyúzöfű 321
 mocsári zsurló 289
 mogoró 221
 molyhos hárs 169
 molyúzöfű 321
 morfin 214
 Morsus diaboli = Succisa
 Morus álba 258
 Moschatae herba 306
 Moschatae semen (nux) 327
 Mousse de Chéne = Evernia
 muskotályzsálya 286
 mustár 136
 műszárítás 55, 64
 Myrrha 321
 Myristica fragrans 327
 Myroxylon pereira 308
 Myroxylon toluifera 308
 Myrtilli folium, fructus 140

 N, Ny

 nadragulya 222
 nagybojtorján 92
 nagy csalán 104
 nagy kökörcsin 197
 nagylevelű hársfa 169
 nagylevelű útifű 274
 nagy lisztbogár 436

nagy szattyú 68
nagyvirágú kenderkefű 189
nagyvirágú méhfű 219
napraforgó 223
narancs 322
nedvességtartalom 59
nehézszagú gólyaorr 159
nehézszagú kapor = kapor
nehézszagú ruta = Ruta
németbors 84
Nephrodium filix mas 124
Nigella sativa 140
nőszírom 223
Nncis juglandis folium,
pericarpium,
dissepimentum 118
Nux moschatae (semen) 327
Nux vomicae (semen) 310
nyárfa, nyárfarügy 224
nyírfa 225
nyombélfekély elleni teák 370
nyugtató teák 390
nyúlhere = nyúlszapuka

0,0

Ocimum basüicum 84
„olajfa”, olajfűz, hamis
olajfa 226
olajözön 259
Oleum melissae 103
Olibanum 328
Ononidis herba, radix 176
Ononis spinosa 175
orbáncfű 227
Orchis-fajok 195⁺
óriás zsurló 289

Origani herba 264
Origanum majorana 213
Origanum vulgare 264
orvosi angyélika 71
orvosi cickafarkfű 101
orvosi citrom(-szagú) fű
102
orvosi csucsor, 227
orvosi füstikefű 152
orvosi hársfavirág 169
orvosi kálmos 181
orvosi kankalin 184
orvosi pemetefű 237
orvosi salamonpecsétfű 249
orvosi somkóró 253
orvosi szappanfű 256
orvosi székfű 182
orvosi szemvidítófű 261
orvosi tisztessű 83
orvosi tüdőfű 273
orvosi veronikafű 282
orvosi ziliz 133
orvosi zsálya 285
ökörfarukkóró 228
ördögharaptafű 230
ördögsekér 176
ördögzemfű 349
örmény v. örvénygyökér 231⁺
őszi kikerics 231
őszi vérfű 281
ösztörüs veronikafű 283

pacsirtafű 233
pacsuli 322
Paeomus boldus 309

- pajzsmirigybántalom elleni teák 356
- pajzspáfrány = erdei pajzsika
- palástfű 233 +
- Pallaquium 313
- panamakéreg forgács 322
- Panax ginseng 311
- Papaver rhoeas 240
- Papaver somniferum 214
- Papaveris capita (fructus) 214
- Papaveris flos 240
- páprágy 124
- paprika 234
- papsajt(-mályva) 234
- parai balzsam 307
- Parietaria officinalis (P. recta) 127
- párlófű 79
- partilapu 216
- pástétomfűszer 406
- pásztortáskafű 236
- paszuly 81
- Patchouli folium 322
- pattanások elleni teák 391
- Paullina oupana 312
- Pavlov dr. 42
- Payena 313
- Peleaea herbarum = szénapelyva
- pemetefű 237
- pereszlón 95
- perui balzsam 308
- Petasitidis folium, radix 69
- Petasites hybridus (P. officinalis) 68
- petrezselyem 238
- petroselini folium, frustus 238
- Petroselinum orispum (P. hortense) 238
- pettyegetett(-tüdő)fü 273
- Peucedanum ostruthium 310
- Phaseoli legumen, fructus, semen 82
- Phaseolus vulgáris 81
- Phyllitis scolopendrium 158 +
- Picrasma excelsa 319
- pihészfű 69
- pikkelybogyó 108
- Pimenta officinalis 326
- Pimpinella anisum 74
- Pimpinella saxifraga 151
- pipacs 240
- pipavirág 127
- Piper = bors
- Piper album 309
- Piper angustifolium 321
- Piper cubeba 319
- Piper jamaicense 326
- Piper longum 309
- Piper methysticum 15
- Piper nigrum 309
- Piper officinarum 309
- Piperis fructus = bors
- pipiske, piripara = kamilla 182
- Piretrin 246
- piros ebszőlő 120
- piros gyűszűvirág 166
- pirosítógyökér 240
- Pistacia lentiscus 320
- pitypang = gyermekláncfű
- Placenta amygdalarum 191
- Placenta bni 204

- Plantaginis folium 274
 Plantago lancoelata 274
 Plantago major 275
 Plánta tea 259
 Plodia 434
 Podofülín 323
 Podophylli resina 323
 Podophyllum peltatum 323
 pogánybors 234
 Pogostemon patchouli 322
 pókhálós bojtörján 92
 polyákmenta 116
 Polygala amara 233
 Polygala senega 327
 Polygala vulgáris 233
 Polygonati rhizoma 250
 Polygonatum odoratum (P. officináíé) 249
 Polygoni herba 243
 Polygonum aviculare 242
 Polypodii rhizoma 123
 Polypodium vulgare 122
 pongyola pitypang 161
 Populi gemma 224
 Populus nigra 224
 porcfű 242
 porcikafű 241
 porcsinfű 242
 pórsáfrány 259
 porva 438
 Potentilla anserina 207
 Potentilla erecta 283
 pozsgás zsázsa 243
 pörje 265
 pörkölt makk = makk-kávé
 Primula aoaulis (P. vulgáris) 184⁺
 Primula officinalis (P. veris) 184
 Pruni avii stipes 106
 Pruni cerasi stipes 106
 Prunus amygdalus 191
 Prunus avium 106
 Prunus cerasus 106
 Prunus spinosa 196
 Psychotria ipecacuanha 315
 Pterocarpus santalinus 325
 Ptinus 435
 Ptyclopoda 438
 pudrabogár 438
 Pulegii herba 117
 Pulmonaria officinahs 273
 Pulsatüla grandis 197⁺
 Punica granatum 312
 Pyrethri flos 246
 Pyrethrum cinerariaefolium 245

 Q
 Quassia amara 319
 Quebracho blanco cortex 323
 Quercus folium, cortex, glandes 270
 Quercus infectoria 312
 Quercus petrae (Q. sessiliflora) 270
 Quercus robur (Q. pedunculata) 270
 Quillaja saponaria 322

S

- ragadós galaj 244
ragadványfű 92
raktári kártevők 433
Ranunculus ficaria 250
Ratanhiae radix 323
Rauwolfia serpentina 323
rebarbara 324
redősirom 217
rekedtség elleni teák 391
Resina benzoé 308
Resina elastica 317
Resina jalapae 315
réti füzény 153
réti legyezőfű 203
réti lóhere 208
réti nyúlhere 225
reuma elleni teák 391
Rhamni frangulae cortex =
 Frangula
Rhamni fructus 279
Rhamnus eatharticus 279
Rhamnus frangula 201
Rhamnus purshiana 309
Rhei rhizoma 324
Rheum palmatum 324
Rheum officináie 324
Rhus cotinus 107
Ribes nigrum 144
Robinia pseudoacacia 70
római kamilla v. székfű 245
római kömény 245
romfű 127
Roellae herba 168
Rosa canina 111
Rosa centifolia 247
Rosmarmi flos, folium 246
Rosmarinus officinalis 246
rovarporvirág 245
rozmaryng 245
rózsa 247
rózsameténg 247
rozsanya, rozsanyja 75
rózsaszínű tea = *Hibiscus*
Rubia tinctorum 145
Rubi folium 259
Rubi idaei folium 216
Rubus caesius 258
Rubus idaeus 216
rukerc 258
Rumex-fajok 210
Rumicus fructus 210
Rutafű 249
Ruta graveolens
 (*R. hortensis*) 249

S

- sáfrány 324
sáfrányos szeklice 259
salamonpecsét 249
salátaboglárka 250
Salep tuber 195
Salicariae herba 153
Salicis cortex, folium 154
Salix álba 154
Salvia officinalis 285
Salvia sclarea 286
Sambuci flos, fructus
 (*bacca*) 91
Sambuci ebuli fructus, radix
 (*bacca*) 149
Sambucus ebulus 149
Sambucus nigra 89

- Sandaraca 325
 Sanguisorba officinalis 281
 Sanicula europaea 159
 Santa herba 325
 Santa (sanctum) lignum =
 Guajacum
 Santali lignum album 325
 Santali lignum rubrum 325
 Santalum 325
 Saponariae albae
 Hungaricae radix 129
 Saponaria herba,
 radix rubrae 257
 Saponaria officinalis 256
 Saraceniae radix 128
 sárga fagyöngy 133
 sárga kökörccsin 267
 sárga szalmagyopár 172
 sárga virág 228
 sárkerék, sárkerep 253
 sarlós gamandor 251
 Sarothamni herba 253
 Sarothamnus scoparius 252
 Sarsaparillae radix 326
 sártök 324
 Sassafras lignum 326
 Satureja hortensis 95
 Scabiosa succisa = Succisa
 Scilla bulbosus 328
 Scilla maritima 328
 Scolopendrii herba 158
 Scolopendrium vulgare 158
 Scopolia carniolica 117
 Scrophularia nodosa 160
 Secale cornutum 75
 Sedi herba 279
 séd(-kender)fü 251
 Sedum acre 279
 Senecio vulgáris 69
 Senecionis herba 70
 Senegae radix 327
 Sennae folium, fructus
 (folliculi) 306
 seprőfű 252
 serprővirág 106
 seprőzanót 252
 Serpylli herba 179
 sérvfű = porcikafű
 Sideritidis herba 270
 sikkantyúfű 230
 Siliqua dulcis =
 Szentjánoskenyér
 Sinapis álba 135
 Sinapis nigrae semen 142
 skarlátzsálya 286
 Smilax officinalis,
 S. medica 326
 Solanum aviculare =
 S. laciniatum
 Solanum dulcamara 120
 Solanum laciniatum 227
 Solidaginis herba 81
 Solidago gigantea,
 S. serotina 80
 Solidago virga-aurea 81
 Soma 14
 somkórófü 253
 Sophora japonica 178
 Sorbi fructus 88
 Sorbus aucuparia 88
 sóskaborbolya, sóskafa 254
 sömör elleni gyógyfüvek 358
 sörkészítés 412
 spanyolbors 234
 Spartium scoparium =
 Sarothamnus

- Species herbarum pro
balneo = szénapelyva
- Sphacelia 76
- Spilantes oleracea 324
- Spinæ cervinae fructus 280
- Spirae ulmariae herba =
legezőfű
- Stachys annua 269
- Stachys officinalis 83
- Stegonmm 435
- Stellaria média 273
- Stipites cerasorum =
meggyászár
- Stoechados flos 172
- Stramoni folium 218
- Strophanti semen 327
- Strophantus-fajok 327
- struma elleni teák 356
- Strychni semen 310
- Strychnos nux vomica 310
- Styrax 308, 325
- Succisa pratensis 230
- Succisa liquiritiae 121
- Symphyti fohum, radix 143
- Symphytum "officináié" 142
- szabványok 426**
- szagosmüge 255**
- szagosruta 249
- szagos salamonpecsét 249
- szájgyulladás elleni
gyógyfüvek 392
- szalep 195
- szalmagyopár 172
- szalmavirág 172
- szamárhurut elleni teák 392
- szamóca 255
- szandarakgyanta 325
- szantafű 325
- szantálfa fehér, vörös 325
- szaponinok 129
- szappanfű 256
- szappangyökér, fehér 129
- szappangyökér, vörös 256
- száratlan bábakalács 82 *
- száratlan kankalin 184⁺
- száracsagyökér 326
- szarkaláb virág 257
- szarvasnyelvűfű 158
- szaszafrász 326
- szasszaparilla 326
- szattyú, lókörmű 216
- szattyú, nagy 68
- százforintosfű 125
- százszorszép 258
- szeder 258
- „szederfa” 258
- szegfűbors 326
- szegfűszagúgyökér = Geum
- szegfűszagú gerely 163
- szegfűszeg 326
- székfű virág = kamilla -,-
szeklice 259
- székrekedés elleni teák 392
- széleslevelű hársfa 169
- széles(-levelű) útifű 274
- szélfű 260
- szélhajtó teák 392
- szelíd gesztenye 156
- szemgyulladás elleni
gyógyfüvek 393
- szemvidítófű 261
- szénapelyva 409

szenegagyökér 327
szénhidrátok 32
szénkénegezés 440
szennalevél 327
szennatüsző 306
szentgyörgyvirág 164
szentjánoskenyér 327
szentperje 262
szerecsendió és „virág” 327
szerves savak 32
szikárka 241
szikifű = kamilla
szikiüröm 262
szilfa 263
szilikózis elleni teák 392
szívasztma elleni teák 336
szívnyugtató teák 393
Szkopoli füve 117
szódokfa = hársfa
szofórafa = japánakácfa
szorbit 89
szömörcefa 107
szőrös kandilla 140
szősös ökörfarkkóró 228
szulákfű 263
szumák 107
szurokfű 264
szúrós gyöngyajakfű 264

T, Ty

Tanacetiflos 279
Tanacetum vulgare 278
tarackbúza 265
Taraxaci folium, radix 162
Taraxacum officinaié 161
tár(-a) gyökér 174

tárkony(-üröm) fű 266
tarlóvirág 269
tárnicsgyökér 328
tavaszi hérics 267 +
tavaszi kankalin 184
tejgyökér 224
tejnedvek 34
tejkiválasztást segítő teák 394
tej oltó (-gálaj) fű 268
télizöld meténg 220
Tenebrio 436
tengeri 201
tengeri hagyma 328
Terebinthina canadensis 307
terjőke 192
Terra japonica 317
Teucrium chamaedrys 251
T-gáz 442
Theobroma cacao 315
Thymi herba 180
Thymus serpyllum 179
Thymus vulgáris 180
tikhúr 273
Tilia americana 170
Tilia cordata (T. parvifolia) 169
Tilia grandifolia (T. platyphyUos) 169
Tilia tomentosa (T. argentea) 169
tincturák 402
tisztosfű 269
tolubalsam 308
tolvaj bogár 435
tonkabab 328
Tormentillae rhizoma 283
toroköblítő gyógyfüvek 395

- tölgyfa 270
 tölgyfazuzmó 271
 tömjén 328
 törökbors 234
 török gubacs = gubacs
 tövises iglic 175
 Tragacantha 329
 tragantmészga 329
 Trifolii fibrini folium 285
 Trifolii flos 208
 Trifolium pratense, T. repens 208
 Trigonella foenum-graecum 204
 Triticum repens =
 Agropyrum
 Tsuga canadensis 307
 turbulya 271
 Tussilago farfara 216
 Tussilago petasites =
 T. hybridus 68
 tüdőasztma elleni teák 354
 tüdőfű, tüdőgálna 273
 Tyroglyphus 437
 tyúkbegy, tyúkhúr 273
- U, Ű*
- uborkafű 281
 uborkaszagúfű 99
 Ulmariae herba = legyezőfű
 Ulmi cortex 263
 Ulmus campestris 263
 ultrarövidhullámú rovarirtás 443
 Uncaria gambir 317
 Uragoga ipecacuanha 315
- Urginea scilla 328
 Urtica dioica 104
 útifüvek 274
 útilapu, útszéli lapu 92
 Uvae ursi folium 321
 ülőfürdő 336
 ürmösbor 410
 ürömfű, fehér 137
 ürömfű, fekete 145
 ürömfű, sziki 262
 ürömfű, tárkony 266
- V, W*
- Vaccinium myrtillus 139
 Vaccinium vitis idaea 329
 vad articsóka 82
 vadárvacska 275
 vadcikória 187
 vaderikafű = csarab
 vadgesztenye 276
 vadgyömbér 163
 vadkakukkfű 179
 vadkomló 193
 vadlóhere 253
 vadmajoránna 264
 vadmák 240
 vadrózsa 111
 vadsóska = lósóska
 vadtátika 165
 valdmeiszterfu = szagosmüge
 Valeriána officinalis 211
 vanília 329
 Vanilla planifolia 329
 varádicskóró 278
 varjúháj 279
 varjúkőröm 75

varjú(-tövis) benge 279
varjúszem = eb vészmag
vasfű 281
vatta 313
Veratri radix 138
Veratrum album 138⁺
Verbaci flos, folium 229
Verbascum phlomoides,
V. thapsiforme 228, 229
Verbéna officinalis 281
vérehulló (-fecske) fű 130
veresberkenye 88
vérfű 281
vérhasgyökér 283
vermutfű = fehér üröm
Veronica chamaedrys 283
Veronica officinalis 282
veronikafű 282
vérontó pimpó 283
vérszegénység elleni teák 397
vértisztító teák 396
vese teák betegségek,
bántalmak elleni 395, 396
vesszős füzöny 153
vetési búzavirág 100
vetési szarkaláb 258
vidra (-elecke) fű 284⁺
Vina medicamentosa 402
Vinca minor 220
Vinca rosea 247
Vincæ pervincae herba 220
Viola arvensis 275
Viola odorata 175
Viola tricolor 275
virágos kőriska 199, 320

Viroma szörp 113
Visci frons v. herba v.
stipes 133
Viscum album 132
visszerbántalmak elleni teák
343
vitaminok 38
Vitis ideae folium 329
vizelethajtó teák 397
vízimentá 285
vízkór elleni teák 343
Völgyesi dr. 43
vörös áfonya 329
vörös lóhere 208
vörös szappangyökér 256
Winter dr. 42
Winterana canella 311

Z.Zs

zamatos teakeverék 399
zamatos turbolya 271
Zea mays 201
Zedoariae radix 329
ziliz 133
Zingiber officinalis 313
Zingiberis rhizoma 313
zsába elleni teák 398
zsálya 285
zsbavirág = libapimpó
zsbavirág = közönséges
kankalin
zsírok 34
zsurlófű 288

MEDICINA

A kiadásért felel a Medicina Könyvkiadó Rt. igazgatója

Felelős szerkesztő: dr. Bargár Hona

Műszaki szerkesztő: Bedé Tamásné

Terjedelem: 26 (A/5) ív — Ábrák száma: 221

Azonossági szám: 1280

Szegedi Kossuth Nyomda Kft.

Felelős vezető Gera Imre ügyvezető igazgató

1220,-

9789632424941

